

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Loreta KATINIENĖ

**EUROPOS SOCIALINIO FONDO PANAUDOJIMO LIETUVOJE
ANALIZĖ IR JO TOBULINIMO KRYPČIŲ PAGRINDIMAS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2010

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Loreta KATINIENĖ

**EUROPOS SOCIALINIO FONDO PANAUDOJIMO LIETUVOJE
ANALIZĖ IR JO TOBULINIMO KRYPČIŲ PAGRINDIMAS**

**Magistro darbas
Socialiniai mokslai, ekonomika (04 S)**

Aš, Loreta Katinienė teigiu, kad magistro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu Ekonomikos studijų programos magistro kvalifikaciniam laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas .....

(parašas)

Magistro darbo autorius Loreta Katinienė

_____

(vardas, pavardė, parašas)

Vadovas prof. Algis Šileika

_____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

Recenzentas _____

(pareigos, vardas, pavardė, parašas)

SANTRAUKA

Loreta Katinienė

Europos socialinio fondo panaudojimo Lietuvoje analizė ir jo tobulinimo kryptių pagrindimas.

Magistro darbas.

Nagrinėjant Lietuvos ekonomikos ypatumus, akivaizdu, kad Lietuva neturi gausių gamtinių išteklių-mineralų, kuro išteklių (naftos, dujų, akmens anglies ir kt.), puikaus šilto klimato ar pigaus kapitalo, todėl ateityje gali remtis tik darbo jėgos kvalifikacija ir darbo našumu. Fundamentalus ūkio pertvarkymas ir perėjimas iš planinės-komandinės ūkio sistemos į rinkos ekonomikos sistemą sukėlė didelį gamybos nuosmukį, todėl buvo būtini darbo jėgos kompetencijų pokyčiai ir prisitaikymas prie naujų ekonomikos sąlygų. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir Lietuvai įstojus į Europos Sąjungą (toliau – ES), atsirado galimybė pasinaudoti Europos socialinio fondo (toliau – ESF) teikiama parama, ir skiriamas lėšas nukreipti Lietuvos 2004–2006 m. bendrajame programavimo dokumente numatytoms prioritetinėms sritims finansuoti. ESF lėšos buvo nukreiptos įsidarbinimo gebėjimų ugdymui, darbo jėgos kompetencijų ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymui, socialinės atskirties prevencijai, mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimui ir žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimui mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje.

Atliekant Lietuvoje sukurtos ESF administravimo sistemos veiksmingumo, skirtų paramos lėšų panaudojimo rezultatyvumo ir efektyvumo tyrimą, buvo nustatyta, kad nepaisant tam tikrų administravimo sistemos trūkumų, ESF lėšos buvo panaudotos rezultatyviai ir efektyviai bei iš esmės pasiekti užsibrėžti tikslai.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad paramos lėšomis Lietuvoje buvo pagerinta žmogiškųjų išteklių kokybė, sumažintas darbo jėgos pasiūlos bei paklausos neatitikimas 2004–2008 m. laikotarpiu, sudarytos prielaidos aukštesnę kvalifikaciją įgijusiai darbo jėgai ilgiau išsilaikyti darbo rinkoje esant sudėtingoms pasaulinės finansinės krizės sąlygomis ir sustiprintas šalies konkurencingumas pasaulinėse rinkose.

SUMMARY

by Loreta Katinienė

Analysis of the Use of the European Social Fund in Lithuania and Directions for Improvement Master's Thesis

Analysis of Lithuania's economy reveals that Lithuania is not rich in natural resources-minerals or fuel resources (oil, gas, coal, etc.), nor does it have favourable warm climate or cheap capital, which implies that in the future it has to rely on labour-force skills and labour productivity. The fundamental restructuring of the economy and the transition from planned-command economic system to market economy has triggered a deep downturn of production, which has consequently necessitated changes in labour-force competences and adaptation to new economic conditions. Restoration of independence of Lithuania and Lithuania's accession to the European Union (further – EU) opened up a possibility to make use of support under the European Social Fund (further – ESF) to finance priority areas envisaged in the Single Programming Document of Lithuania for 2004-2006. ESF support funds were used to promote employability, enhance labour-force competences and its adaptability to changes, prevent social exclusion, facilitate life-long learning, and improve the quality of human resources in R&D and innovations.

The results of the examination of the effectiveness of the ESF management system set up in Lithuania and the effectiveness and efficiency of the use of support funds show that ESF funds were used effectively and efficiently and the almost all goals were achieved, despite certain weaknesses in the management system.

To sum up the findings of the study, it can be concluded that support funds have helped to improve the quality of human resources in Lithuania, to strike a better balance between the supply of and the demand for labour-force in the year 2004–2008, to enable higher-skilled workforce to stay in the labour market longer at the time of a global financial crisis, and to enhance the country's competitiveness in global markets.

TURINYS

ĮVADAS	10
1. ESF SAMPRATA, STRUKTŪRA IR VAIDMUO LIETUVAI INTEGRUOJANTIS Į ES	12
1.1. ESF samprata, pagrindinės funkcijos ir istorinė raida	12
1.2. Lietuvos makroekonominė situacija ir ESF vaidmuo ES sanglaudos politikoje	18
1.3. ESF administravimo sistemos ypatumai	35
2. ESF LĖŠŲ PANAUDOJIMO IR PASIEKTŲ REZULTATŲ ANALIZĖ LIETUVOJE	40
2.1. ESF administravimo sistemos veiksmingumo ir paramos regioninės sklaidos tyrimas	40
2.2. ESF rezultatyvumo ir pasiektų tikslų analizė.....	49
2.2.1. Įsidarbinimo gebėjimo ugdymas.....	58
2.2.2. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų pritaikyti prie pokyčių ugdymas.....	64
2.2.3. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos skatinimas.....	70
2.2.4. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas	75
2.2.5. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje	84
2.3. ESF panaudotų lėšų šalyje socialinio ekonominio poveikio analizė	91
2.3.1. Aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, padedančių integruotis į darbo rinką, efektyvumo vertinimo teoriniai klausimai.....	93
2.3.2. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimo naudos (pajamų) skaičiavimai.....	96
2.3.3. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimo išlaidų ir ekonominio efektyvumo skaičiavimai	106
2.3.4. Valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų kitų išlaidų ekonomijos nustatymas	110
3. APIBENDRINIMAI, IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS.....	114
LITERATŪRA	128
PRIEDAI	137

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

Paveikslas 1. Bendras ES finansinės paramos paketas 2004-2006 m.	19
Paveikslas 2. Struktūrinių fondų lėšos, skirtos Lietuvai pagal BPD	20
Paveikslas 3. BPD tikslai ir intervencijų kryptys	21
Paveikslas 4. ESF paramos paskirstymas pagal atskiras priemones	22
Paveikslas 5. Ūkio konkurencingumo didinimo strategijos	23
Paveikslas 6. Darbo pasiūlos formavimo priemonės	33
Paveikslas 7. BPD rodiklių sistema	34
Paveikslas 8. 2004–2006 m. programavimo laikotarpio ESF administravimo schema	36
Paveikslas 9. ESF lėšų panaudojimo ciklas	37
Paveikslas 10. Projektų priežiūros sistema	38
Paveikslas 11. Respondentų pasiskirstymas pagal atstovaujamą instituciją anketinėje apklausoje dėl administravimo sistemos veiksmingumo	42
Paveikslas 12. BPD lėšų pasiskirstymas apskrityse, proc.	45
Paveikslas 13. ESF lėšų pasiskirstymas apskrityse, proc.	45
Paveikslas 14. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės projektų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, proc.	46
Paveikslas 15. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės projektų pasiskirstymas apskrityse, vnt.	46
Paveikslas 16. Nedarbo lygis Lietuvos apskrityse 2004-2008 m., proc.	47
Paveikslas 17. Užsibrėžtų tikslų, poreikių ir poveikio sąsajos	49
Paveikslas 18. ESF lėšų pasiskirstymas pagal atskiras priemones	50
Paveikslas 19. ESF kasmetinis lėšų įsisavinimo tempas, mln. Lt ir proc.	51
Paveikslas 20. ESF lėšomis finansuotų projektų įgyvendinimas pagal atskiras priemones, mln. Lt.	55
Paveikslas 21. ESF panaudotų lėšų palyginimas su kitais struktūriniais fondais, proc.	56
Paveikslas 22. Įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt.	58
Paveikslas 23. Nedarbo lygio dinamika 2004-2009 m. III ketvirtis, proc.	61
Paveikslas 24. Atskirų gyventojų grupių užimtumo lygio dinamika ir jo raidos perspektyvos	62
Paveikslas 25. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt.	65

Paveikslas 26. Asmenų, dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalis 25-64 metų amžiaus grupėje, proc.	69
Paveikslas 27. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt.	71
Paveikslas 28. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės paramos lėšų pasiskirstymas pagal veiklos sritis, mln. Lt.	72
Paveikslas 29. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas BPD įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt.	76
Paveikslas 30. Bent vidurinį išsilavinimą įgijusių 20-24 m. asmenų dalis lyginant su visais to amžiaus asmenimis, proc.	79
Paveikslas 31. Besimokančiųjų skirtingose mokymo ir studijų įstaigose skaičius (tūkst.) bei pasiskirstymas skirtingose įstaigose (proc.) mokslo metų pradžioje	79
Paveikslas 32. 25–64 m. asmenų, kurie mokėsi per paskutines 4 savaites iki tyrimo pradžios, dalis, proc.	82
Paveikslas 33. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt.	84
Paveikslas 34. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonės veiklos sritims skiriamos lėšos, proc.	85
Paveikslas 35. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų priemonės paramos pasiskirstymas institucijos tipą, vnt.	86
Paveikslas 36. Aukštųjų technologijų sukurtos pridėtinės vertės dalis pramonės veiklos pridėtinėje vertėje	87

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1. Pagrindiniai užimtumo, aktyvumo ir nedarbo rodikliai 2001–2004 m.....	23
Lentelė 2. Moterų, vyrų ir jaunimo nedarbo lygis 2001–2004 m., proc.	24
Lentelė 3. Ilgalaikių bedarbių nedarbo lygis 2001–2004 m., proc.	25
Lentelė 4. Užimtumas ir nedarbas pagal lytį ir amžių 2001–2004 m.	25
Lentelė 5. Nedarbo lygis pagal apskritis, proc.	26
Lentelė 6. Statistikos departamento prie LRV duomenys apie MTTP skirtą finansavimą 1995–2004 m., mln. Lt.	32
Lentelė 7. ESF lėšomis įgyvendinamų projektų regioninė sklaida	44
Lentelė 8. ESF lėšų panaudojimas pagal institucijas	48

Lentelė 9. ESF paramos lėšų metinio įsisavinimo palyginimas su kitais struktūriniais fondais, mln. Lt ir proc.	52
Lentelė 10. Vieno projekto įgyvendinimui skirtų struktūrinių fondų paramos lėšų palyginimas, mln. Lt.	53
Lentelė 11. ESF investicijų sritys, mln. Lt.	56
Lentelė 12. Žmogiškųjų išteklių plėtros prioriteto rodiklio „išmokyti naudos gavėjai“ pasiekimas.....	57
Lentelė 13. ESF priemonių projektų vertė, išmokytų asmenų skaičius ir bendra vidutinė deklaruotinių paramos lėšų dalis tenkanti vienam išmokytam asmeniui	57
Lentelė 14. Ilgalaikių bedarbių dalis ir nedarbo lygis, proc.	60
Lentelė 15. Duomenys apie gyventojus ir darbo jėgą, tūkst.	61
Lentelė 16. Užimtumo rodikliai 2006-2009 metais	62
Lentelė 17. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės projektų vykdytojų pasiskirstymas pagal institucijos tipą	77
Lentelė 18. Viešųjų išlaidų švietimui kaip BVP dalies, proc.	78
Lentelė 19. Mokymasis visą gyvenimą 2004-2008 m., Lietuvoje, proc.	81
Lentelė 20. Mokestinių rodiklių pokyčiai BPD įgyvendinimo laikotarpiu	96
Lentelė 21. Bendrų vidutinių mėnesinių ir metinių pajamų už vieną įdarbintą asmenį įvertinimas..	97
Lentelė 22. Valstybės pajamų už įdarbintus asmenis projektų metu įvertinimas pagal atskiras priemones, Lt.	98
Lentelė 23. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių sukauptas kasmetinis įsidarbinusių asmenų skaičius, vnt.	99
Lentelė 24. Sumokėtų mokesčių, už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius, kasmetinis pasiskirstymas, Lt.	99
Lentelė 25. Sumokėtų mokesčių, už socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius, kasmetinis pasiskirstymas, Lt.	101
Lentelė 26. Bendrai sumokėtų mokesčių už vieną ESF priemonių veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį projekto dalyvį pasiskirstymas, Lt.	102
Lentelė 27. ESF lėšomis finansuotų projekto dalyvių įsidarbinimo rodikliai pagal atskiras priemones	103
Lentelė 28. Konsoliduotų valstybės pajamų už įsidarbinusius asmenis po dalyvavimo projekte įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai mėnesiniai rodikliai vienam asmeniui)	104

Lentelė 29. Konsoliduotų valstybės pajamų už įsidarbinusius asmenis po dalyvavimo projekte įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai mėnesiniai rodikliai vienam asmeniui).....	104
Lentelė 30. Bendras konsoliduotų valstybės pajamų įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai metiniai rodikliai vienam asmeniui)	105
Lentelė 31. ESF priemonių įgyvendinimo tiesioginių išlaidų skaičiavimai	106
Lentelė 32. ESF priemonių įgyvendinimo netiesioginių išlaidų skaičiavimai	107
Lentelė 33 Bendra tiesioginių ir netiesioginių išlaidų projekto įgyvendinimo išlaidų suma	108
Lentelė 34. Pajamų, kaštų ir efektyvumo rodiklių skaičiavimas pagal priemones	109
Lentelė 35. Valstybės ir VSDF biudžetų išlaidų ekonomijos skaičiavimams reikalinga informacija	110
Lentelė 36. Vienam asmeniui tenkanti kompensacija būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui, Lt.	111
Lentelė 37. Iš savivaldybių biudžeto mokamos vienkartinės pašalpas socialiai remtiniams asmenims, Lt.....	111
Lentelė 38. Sutaupomos VSDF biudžeto lėšos, Lt.	112
Lentelė 39. Bendra VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija vienam asmeniui, Lt.	113

PRIEDAI

Priedas Nr. 1 ES struktūrinių fondų priemonės pagal BPD	137
Priedas Nr. 2. ESF priemonių tikslų, uždavinių ir veiklų sąsajas	138
Priedas Nr. 3. ESF įgyvendinimo ir administravimo sistemos veiksmingumo tyrimo klausimynas....	140
Priedas Nr. 4. ESF įgyvendinimo ir administravimo sistemos veiksmingumo tyrimo klausimyno rezultatų apibendrinimas	142
Priedas Nr. 5. Paramos įgyvendinimo metu iškilusių sunkumų ir jų sprendimo būdų suvestinė....	144
Priedas Nr. 6. ESF fondo lėšų panaudojimo būklė 2004 - 2009 m., mln. Lt.	145
Priedas Nr. 7. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumo tyrimo imtį sudarantys projektai	147
Priedas Nr. 8. Sutrumpinimų sąrašas	149

IVADAS

Siekiant paskatinti Lietuvos ekonominę, socialinę ir politinę sanglaudą vadovaujantis Europos Komisijos sprendimu C (2004) 2120 Lietuvai 2004-2006 metų laikotarpiui pagal Lietuvos 2004 - 2006 m. bendrojo programavimo dokumentą (toliau - BPD), buvo skirta 3,09 mlrd. Lt ES struktūrinių fondų paramos, iš jų ESF paramos lėšos sudarė 19,68 proc. Šis pirmasis Lietuvai programavimo laikotarpis pasibaigė 2009 m. birželio 30 d., todėl svarbu įvertinti struktūrinių fondų lėšų panaudojimo rezultatus, išanalizuoti įgyvendinimo metu iškilusius sunkumus, padarytas klaidas ir pasinaudoti įgyta gerąja patirtimi kitame programavimo periode.

Kadangi išsamiai išanalizuoti visų ES struktūrinių fondų paramos panaudojimą viename darbe yra neįmanoma, šiame darbe pasirinkome nagrinėti tik dalį ES struktūrinių – ESF lėšų panaudojimo Lietuvoje klausimus. ESF fondas buvo įsteigtas remiantis Europos Ekonominės Bendrijos (toliau – EEB) steigimo sutarties 123 straipsniu, siekiant sudaryti darbuotojams geresnes galimybes įsidarbinti bendrojoje rinkoje, padidinti jų judėjimą Bendrijoje geografinės ir darbo vietos atžvilgiu ir taip padėti kelti gyvenimo lygį.

Kadangi Lietuva anksčiau neturėjo struktūrinių fondų lėšomis finansuojamų projektų įgyvendinimo patirties, ir šiuo aspektu paramą administruojančių institucijų įgyti gebėjimai ir paramos panaudojimo rezultatai yra unikalūs, magistriniam darbui pasirinkta tema yra aktuali, nauja ir sudėtinga, nes ESF lėšų panaudojimas Lietuvoje nėra išsamiai išnagrinėtas mokslinėje literatūroje. Darbe vertinamas ES struktūrinių fondų administravimo sistemos veiksmingumas, užtikrinant tinkamą ESF lėšų panaudojimą ir jų regioninę sklaidą, analizuojamas ESF lėšų panaudojimo rezultatyvumas ir pasiekti tikslai 2004–2009 m. laikotarpiu, apibendrinama ir įvertinama makroekonominių pokyčių įtaka paramos panaudojimui bei apibrėžiami pagrindiniai teigiami pokyčiai švietimo, socialinėje ir užimtumo srityse siekiant gaudesnės ES sanglaudos. Kadangi BPD įgyvendinimo pradžioje didžiausia problema buvo vyraujantis struktūrinis nedarbas, darbe taip pat atlikta ESF lėšų, skirtų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimui, panaudojimo efektyvumo analizė, ir nustatyta Valstybės biudžeto ir Valstybinio socialinio draudimo fondo išlaidų ekonomija.

Apibendrinant darbo rezultatus pateikiamos išvados ir rekomendacijos dėl ESF administravimo sistemos ir lėšų panaudojimo tobulinimo kryptių.

Tyrimo problema – ar rezultatyviai buvo panaudotos ESF lėšos, skirtos pagal BPD, ar administravimo sistema užtikrino tinkamą ir efektyvą paramos lėšų panaudojimą, jų regioninę

sklaidą, ar pasiekti rezultatai yra pakankami, lyginant su suplanuotais įgyvendinimo pradžioje, ar aktyvių darbo rinkos priemonių rėmimui skirtos lėšos panaudotos efektyviai.

Tyrimo objektas - ESF lėšų panaudojimas, pasiekti rezultatai ir administravimo sistemos veiksmingumas.

Hipotezė - 2004–2009 m. laikotarpiu ESF lėšos šalyje buvo panaudotos rezultatyviai ir efektyviai, visi įgyvendinti numatytų priemonių tikslai iš esmės pasiekti, o sukurta paramos administravimo sistema buvo pakankamai veiksminga.

Tyrimo tikslas - išanalizuoti ESF lėšų panaudojimo rezultatyvumą ir efektyvumą lyginant su užsibrėžtais uždaviniais, apibendrinti ir įvertinti 2004-2009 m. makroekonominis pokyčius ir jų įtaką paramos panaudojimui, įvertinti sukurtos administravimo sistemos veiksmingumą bei pasinaudojus gerąja patirtimi pateikti rekomendacijas dėl struktūrinių fondų administravimo sistemos ir lėšų panaudojimo tobulinimo krypčių.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti ESF sampratą, pagrindines funkcijas ir istorinę raidą.
2. Išanalizuoti makroekonominę situaciją ir jos pokyčius bei įtaką ESF panaudojimui 2004–2009 m. laikotarpiu.
3. Įvertinti struktūrinių fondų administravimo sistemos veiksmingumą ESF paramos panaudojimo ir paramos lėšų regioninės sklaidos požiūriu.
4. Išanalizuoti ESF panaudojimo rezultatyvumą ir pasiektus tikslus, lyginant su užsibrėžtais uždaviniais.
5. Atlikti ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, padedančių integruotis į darbo rinką, efektyvumo vertinimą.
6. Parengti rekomendacijas dėl ESF lėšų panaudojimo ir administravimo sistemos tobulinimo krypčių.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros šaltinių bei teisinių dokumentų analizė, statistinių duomenų apdorojimas, pusiau struktūrizuotas giluminis interviu, tradiciniai ir matematinės analizės metodai.

1. ESF SAMPRATA, STRUKTŪRA IR VAIDMUO LIETUVAI INTEGRUOJANTIS Į ES

1.1. ESF samprata, pagrindinės funkcijos ir istorinė raida

Šiame darbo skyriuje trumpai aptarsime ESF sampratą, pagrindines šio fondo vykdomas funkcijas bei jų kaitą istorinės raidos požiūriu.

ESF yra vienas iš keturių Europos Sąjungos struktūrinių fondų, pagrindinis ES užimtumo politikos finansinis instrumentas, kurio paskirtis yra remti užimtumą ir skatinti žmogiškųjų išteklių plėtrą, ir taip prisidėti prie ES sanglaudos politikos įgyvendinimo. Struktūrinių fondų idėja anot R. Geyer (2000), evoliucionavo iš savitos Prancūzijos užsienio reikalų ministro Robertas Šumano plano vizijos ir bandymų gaivinti Antrojo pasaulinio karo išvargintų Europos šalių ekonomikas apjungiant Vakarų Europos anglies ir plieno pramonę bei tokiu būdu žengiant pirmąjį žingsnį vieningos Europos link. Anuomet buvo bendrai kalbama apie fondą, padėsiantį *silpnesnėms šalims narėms prisitaikyti prie naujų pertvarkų, paremsiantį darbininkus, kurių socialiniam saugumui kiltų grėsmė dėl šių pertvarkų*, bei padėsiantį sukurti racionaliau ir efektyviau veikiančią Europos anglies ir plieno sektorių. Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartis (1951 m.) įtvirtino poreikį užtikrinti užimtumo tęstinumą (2 str.), galimybę teikti negražintiną pagalbą darbininkams (56 str.), pašalino įdarbinimo apribojimus, susijusius su pilietybe (69 str.), tačiau konkretus finansinis instrumentas iškilusioms problemoms spręsti numatytas nebuvo.

1951 m. Belgija, Vakarų Vokietija, Liuksemburgas, Prancūzija, Italija ir Nyderlandai Paryžiuje pasirašė sutartį (vadinamąją Paryžiaus sutartį), kuria įsteigė Europos Anglių ir Plieno Bendriją (EAPB), kurios sėkminga veikla paskatino tolesnę ekonominę, karinę bei politinę integraciją.

1957 m. kovo mėn. 25 d. buvo pasirašytos Romos sutartys, įsteigusios Europos ekonominę bendriją (toliau – EEB) ir Europos atominės energetikos bendriją - Euroatomą (toliau – EA). Italijoje vykusio Europos viršūnių tarybos susitikime buvo nutarta, kad, siekiant sukurti bendrąją rinką, reikia įsteigti „adaptacijos“ fondą, *padėsiantį bedarbiams įgyti naujų gebėjimų ir persikelti į regionus, kuriuose yra žemas nedarbo lygis*. Tokiu būdu Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartimi (toliau – EEB sutartis) 1957 metais buvo įsteigtas ESF, kuris pradiniame gyvavimo etape nebuvo siejamas su sanglaudos politikos tikslais. EEB steigimo sutarties 123 str. buvo įtvirtinta pagrindinė ESF funkcija – *„palengvinti darbuotojų įsidarbinimą ir padidinti jų mobilumą Bendrijoje geografinės ir darbo vietos atžvilgiu“*. Taigi ESF buvo įsteigtas kaip socialinės politikos instrumentas, turintis padėti šalyse narėse sukurti bendrąją rinką, sumažinti nedarbo lygį, skatinti

profesinį ir geografinį mobilumą bei pasiekti visišką užimtumą. Lėšos buvo skiriamos bedarbiams, žmonėms, dirbantiems ne visu pajėgumu ar turintiems sveikatos sutrikimų, darbuotojų perkvalifikavimui įmonėse paremti.

Ilgainiui vykstant intensyviai Europos Bendrijos plėtrai, ir 1973 m Europos Bendrijos narėmis tapus Didžiąjai Britanijai, Danijai ir Airijai bei dėl naftos kainų šuolio vykstant pramonės sektorių restruktūrizacijai buvo juntamas didėjantis nedarbas bei kvalifikuotų darbuotojų trūkumas, todėl atsižvelgiant į darbo rinkoje susiklosčiusią situaciją ir siekiant, kad fondo lėšos būtų panaudojamos kuo efektyviau, antrajame ESF gyvavimo etape apie 90 proc. visų fondo lėšų buvo *paskirstyti profesiniam mokymui ir tolesnių mokymų vertinimui*, o pagrindinis dėmesys buvo skiriamas *kovai prieš jaunimo nedarbą*. Tokiu būdu buvo įtvirtintos pagrindinės ESF reformos kryptys ir numatytos papildomos fondo funkcijos.

1974 m. sausio 21 d. Europos Taryba priėmė gana reikšmingą rezoliuciją “Dėl socialinių veiksmų programos”, kurioje buvo pažymėta, kad ekonominė ekspansija turėtų užtikrinti geresnę gyvenimo kokybę ir neturėtų būti savitiksliis dalykas. Šioje programoje buvo keliami uždaviniai *gerinti užimtumą, darbo ir gyvenimo sąlygas, tobulinti sprendimų, priimamų ekonominiiais, socialiniais ir darbo klausimais, įgyvendinimą*. Vis dėlto rezoliucijoje pabrėžiama, kad socialinė politika yra savarankiška politika, todėl siūloma neperkelti atsakomybės už socialines problemas į Bendrijos lygmenį, jei jų sprendimas būtų efektyvesnis kitais lygmenimis. L. Dromantienė (2004) pažymi, kad šios Bendrijos socialinių veiksmų programos reikšmė užimtumo politikai ir tolimesnei ESF raidai yra ta, kad joje buvo suformuotas socialinės politikos uždavinių paketas ir valstybėse narėse buvo įgyvendintos įvairios priemonės švietimo, saugos darbe, darbuotojų bei moterų teisinės apsaugos srityse, įsteigti tinklai ir tarnybos, skatinančios socialinę pažangą.

Atsižvelgiant į susiklosčiusią situaciją 1977 m., Europos Tarybos sprendimu Nr. 77/801/EEC buvo tęsiama ESF reforma, *orientuojant parama į specifines tikslines grupes bei į silpniau išvystytų regionų problemų sprendimą* ir per šį naują funkcionalumą susieja ESF su sanglaudos politika. Tuo pačiu metu buvo stiprinamas Europos Komisijos vaidmuo sprendimų dėl ESF lėšų paskirstymo priėmime, t.y. suteikiant EK teisę leisti gaires, nustatančias rekomendacines paramos naudojimo taisykles.

XX a. 8 dešimtmečiu. sulėtėjus sparčiam ekonomikos augimui, atsiradus infliacijai, išaugus nedarbiui bei į ES įstojus Graikijai, Ispanijai bei Portugalijai, struktūrinių fondų, tame tarpe ir ESF teikiamų prioritetų, politika turėjo būti peržiūrėta, nes iki tol didžiausią paramą gavusios Italija ir

Vokietija¹, šia parama turėjo dalintis su naujomis valstybėmis narėmis. R. Geyer (2000), pastebi, kad suvestinis Europos aktas, EEB steigimo sutarti papildęs skyriumi „Ekonominė ir socialinė sanglauda“ (130a – 130e str.), ne tik įvedė sanglaudos sąvoką, apibrėžė jos tikslus, bet ir „sukūrė teisinę ir politinę bazę 8 struktūrinių fondų transformacijai“ – 130 d str. nurodyta, kad Komisija turi sukurti ir Tarybai pateikti pasiūlymą kaip tobulinti fondų veiklos taisykles, kad būtų galima vieningai koordinuoti jų veiklą. Šiuo dokumentu *ESF buvo įtrauktas į sanglaudos politikos finansinių instrumentų ratą*, nors ir toliau jo veiklą ir tikslus reglamentuojantys straipsniai buvo skyriuje „Socialinė politika“. Taigi fondas aiškaus priskyrimo vienintelei ES politikai neturi, juolab, kad kai kurie autoriai, kaip J. Brine (2002), remdamasi ES strateginiais dokumentais, nurodo ESF sąryšį net su šešiomis ES politikomis: profesinio mokymo, švietimo, socialine, darbo rinkos, jaunimo ir lygiu galimybių.

Galima teigti, kad 1984-1988 m. buvo peržiūrimos ESF finansavimo kryptys ir sudaromos sąlygos struktūriniams pokyčiams ir fondo pertvarkymui. Lygybė tarp šalių narių nebuvo vieninteliu uždaviniu, o didesnę svarbą įgijo ilgalaikiai struktūriniai pokyčiai. Įvykus dar vienam ESF funkcionalumų plėtros etapui, *lėšos buvo nukreiptos į kvalifikacijos kėlimo priemones, kurios suteiktų galimybę žmonėms, ypač jaunesniems nei 25 metai, gauti darbą, buvo plečiamos užimtumo galimybės ilgalaikiams bedarbiams ir speciali parama buvo skirta skurdiems regionams*. ES struktūrinių fondų parama padidinta du kartus – iki 63 mlrd. eurų (iš jų ESF skirta 31,7 proc. lėšų); nustatyti 4 visiems struktūriniams fondams bendri paramos teikimo principai (koncentracijos, programavimo, partnerystės bei papildomumo) bei tikslai (angl. – *objectives*), pagal kuriuos suskirstyti paramą gaunantys regionai.

ESF tikslas ir uždaviniai reformų eigoje buvo plečiami, o intervencijos sritys koncentruojamos *remti vis naujas specifines tikslines grupes regionuose*, kurių poreikis paramai yra didžiausias. Suvienodinus bendrą struktūrinių fondų valdymo principų sistemą, ESF, nors įsteigtas kaip socialinės politikos instrumentas, tapo neatsiejama sanglaudos politikos dalimi ir Europos Sąjungos užimtumo strategijos ilgalaikė priemone, kuriai kasmet skiriama vis didesnė dalis Bendrijų biudžeto – nuo 1 proc. 1970-aisiais iki 10 proc. 2008 metais.

9 deš. vykstant perėjimui iš pramonės į informacijos amžių ir smunkant tradicinės pramonės šakoms (plieno, apdirbamajai gamybai, laivų statybai) išaugo kvalifikuotų darbuotojų paklausa, nors bendras nedarbo lygis buvo labai aukštas. “Bendras bedarbių skaičius Europos Bendrijoje nuo 6 mln. 1979 m. padvigubėjo ir pasiekė 12 mln. 1983 metais. Jaunimo dalis tarp bedarbių daugumoje

---

¹ Evolution of the ESF from 1957 to 1988. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/history/index_lt.htm.

valstybių narių viršijo 25 proc. Dar labiau nerimą kėlė tai, kad ilgalaikis nedarbas (trunkantis metus ir ilgiau) tapo vis dažnesnis reiškinys². Atsirado *poreikis skirti daugiau lėšų ekonominei ir socialinei sanglaudai paremti ir naudoti ESF lėšas naujai atsirandančių technologijų mokymams*. Tokiu būdu buvo siekiama sudaryti sąlygas jauniems žmonėms įsigyti naujus įgūdžius ir palengvinti darbo paieškas aukštų technologijų srityse (elektronika, inžinerija ir informacinės technologijos). ESF užsibrėžė sau naują tikslą ir dar sykį praplėtė vykdomas funkcijas - *remti prisitaikymą prie pramonės pokyčių. Dėl pokyčių gamybos sistemoje, buvo skatinamas dirbančiųjų kvalifikacijos kėlimas. ESF ši reforma buvo perėjimo iš gryno lėšų reguliavimo į struktūrinės strategijos rėmimo priemonę rezultatas*.

Vieningos Europos Aktas garantavo laisvą prekių, žmonių, paslaugų ir kapitalo judėjimą. 1993 m. Maastrichto sutarties, kuria buvo įkurta Europos Sąjunga, pasirašymas sudarė galimybes stiprinti daugiašalį bendradarbiavimą ir vykdyti ESF teikiamus prioritetus papildančias kitas Bendrijos iniciatyvas: EUROFORM – kvalifikacijos kėlimo priemonių, susijusių su naujosiomis technologijomis, plėtra ir įgyvendinimas; NOW – parama moterims struktūrinių pokyčių darbo rinkoje sulyginimui; HORIZON – parama, skirta žmonių su rimtomis negaliomis ir kitų grupių, kenčiančių nuo sociokultūrinių nepatogumų, integracijai.

Tolimesnis ESF funkcijų plėtros tikslas sietinas su *žmonių, kurie buvo pašalinti iš darbo rinkos, integracija*. Tai apėmė neįgaliuosius, taip pat jaunos žmones. Kartu su egzistuojančiais HORIZON ir NOW bei naujais YOUTHSTART ir INTEGRA projektais, buvo stengiamasi apsaugoti nuo žmonių su negalia pašalinimo iš darbo rinkos.

Plečiantis ES geografinėms riboms ir į Bendriją įstojus naujoms narėms palaipsniui keitėsi ir ESF tikslai, kurie tapo labiau globalūs ir integruojantys vis daugiau darbo rinkos priemonių. Europos politika koncentravosi ties užimtumo klausimu. 2000–2006 m. *parama pradėta teikti šalių narių darbo rinkos politikos formavimui*. ESF tampa pačiu svarbiausiu šio uždavinio finansavimo šaltiniu. Pagrindinės veiklos sritys yra bendrųjų ir profesinių mokymų, mokymosi visą gyvenimą rėmimas, naujų darbo vietų, remiant pradedančiuosius verslininkus, kūrimas.

2004 m. gegužės 1 d. ES patyrė pačią didžiausią plėtros etapą savo istorijoje. Dešimt naujų valstybių narių (2004 m. įstojo Kipras, Čekijos Respublika, Estija, Vengrija, Latvija, Lietuva, Malta, Lenkija, Slovakija ir Slovėnija) įstojo į ES, kartu išskeldamos ESF naujus iššūkius. Daugelis naujųjų valstybių narių patyrė didžiausius sunkumus, keisdamos savo visuomenę ir restruktūrizuodamos savo ūkius į rinkos ekonomiką, kas ypač sumažino bendro jų pajėgumo

---

² Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/50th_anniversary_book_lt.pdf.

apimtis, padidino nedarbą ir kai kuriuose regionuose bei kaimo vietovėse sukėlė gausybę problemų. Naujosios valstybės narės teko *apibrėžti savo užimtumo politiką ir palaipsniui pritaikyti savo institucijas ir politiką prie Europos užimtumo strategijos*. ESF turėjo didelę reikšmę integruojantis į ES ir darbo rinkoms nustatant šalių užimtumo politikos prioritetus bei prisitaikant prie naujų rinkos pokyčių.

Taigi ESF buvo pritaikytas Europos užimtumo strategijos vykdymui pagal Lisabonos strategiją ir telkė savo pastangas ties keturiomis pagrindinėmis sritimis. Kadangi pakitusi darbo rinka reikalavo didesnio darbuotojų ir darbdavių lankstumo, ESF *prioritetu tapo tuometinių dirbančiųjų kvalifikacijos ir lankstumo didinimas, kartu įvedant naujas darbo organizavimo formas*. Nepaisant vis didesnio skaičiaus žmonių, įgyjančių pradinį, vidurinį ir aukštąjį išsilavinimą, iš pradžių įgytų žinių ir kvalifikacijos nebepakako viso gyvenimo profesinei karjerai, todėl ESF talkino švietimo sistemų plėtrai, siekdamas padėti šioms prisitaikyti prie darbo rinkos poreikių. Fondas sutelkė dėmesį į visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, tęstinį mokymą ir mokymąsi darbo vietoje.

Be to, ESF *skatino lygias galimybes*, padėdamas patekti į darbo rinką ir išvengti socialinės atskirties. Be pozityvių veiksmų, skatinančių moterų dalyvavimą darbo rinkoje, fondas įvedė lyčių integracijos modelį (skatinantį moterų ir vyrų veiksmų ir politikos poteksčių nagrinėjimą)³.

Apžvelgę pagrindines ESF funkcijas atskirais istorinės raidos etapais, galime daryti išvadą, kad *fondas labai lanksčiai reaguoja į socialinės - ekonominės situacijos ir tuo pačiu darbo rinkos pokyčius*, atitinkamai peržvelgdamas fondo lėšų skyrimo prioritetus ir nukreipdamas lėšas labiausiai darbo rinkoje pažeidžiamoms tikslinėms grupėms. Apibendrinami galime teigti, kad ESF – tai vienas iš ES struktūrinių fondų, įsteigtas siekiant mažinti skirtumus tarp įvairių ES valstybių narių ir regionų klestėjimo bei gyvenimo kokybės standartų, ir šitaip skatinantis ekonominę ir socialinę sanglaudą⁴: Išskiriamos šios pagrindinės ESF funkcijos:

- *teikti pagalbą silpnesnėms šalims narėms, prisitaikančioms prie naujų pertvarkų, ir savo institucijas ir politiką palaipsniui perorientuojančioms prie Europos užimtumo strategijos ir politikos;*
- *palengvinti žmonių, kurie buvo pašalinti iš darbo rinkos, integraciją ir paremti darbuotojų įsidarbinimą bei padidinti jų mobilumą geografinės ir darbo vietos atžvilgiu;*
- *skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, tęstinį mokymąsi ir nuolatinį profesinį tobulėjimą;*

---

³Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/50th_anniversary_book_lt.pdf

- *teikti prioritetą aktyvių darbo rinkos politikos priemonių plėtrai ir skatinti atskirų tikslinių grupių (žmonių, ypač jaunesnių nei 25 metai, moterų, ilgalaikių bedarbių) įsidarbinimą;*
- *skatinti lygias galimybes visiems integruotis į darbo rinką;*
- *didinti dirbančiųjų kvalifikaciją ir lankstumą naudoti ESF lėšas naujai atsirandančių technologijų mokymams, kartu įvedant naujas darbo organizavimo formas;*
- *remti ekonominę ir socialinę sanglaudą didesnę dėmesį skiriant skurdesnių regionų problemų sprendimui.*

Toliau darbe analizuosime struktūrinių fondų programos įgyvendinimo pradžioje susiklosčiusią Lietuvos makroekonominę situaciją ir situaciją darbo rinkoje bei nagrinėsime ESF investicijų pobūdį bei planuotą indėlį, sprendžiant struktūrinių ekonominių pokyčių įtakoje atsiradusias problemas. Ypatingą dėmesį skirsime aptartų ESF funkcijų aktualumui ir konkrečiam jų realizavimo Lietuvoje klausimui aptarti.

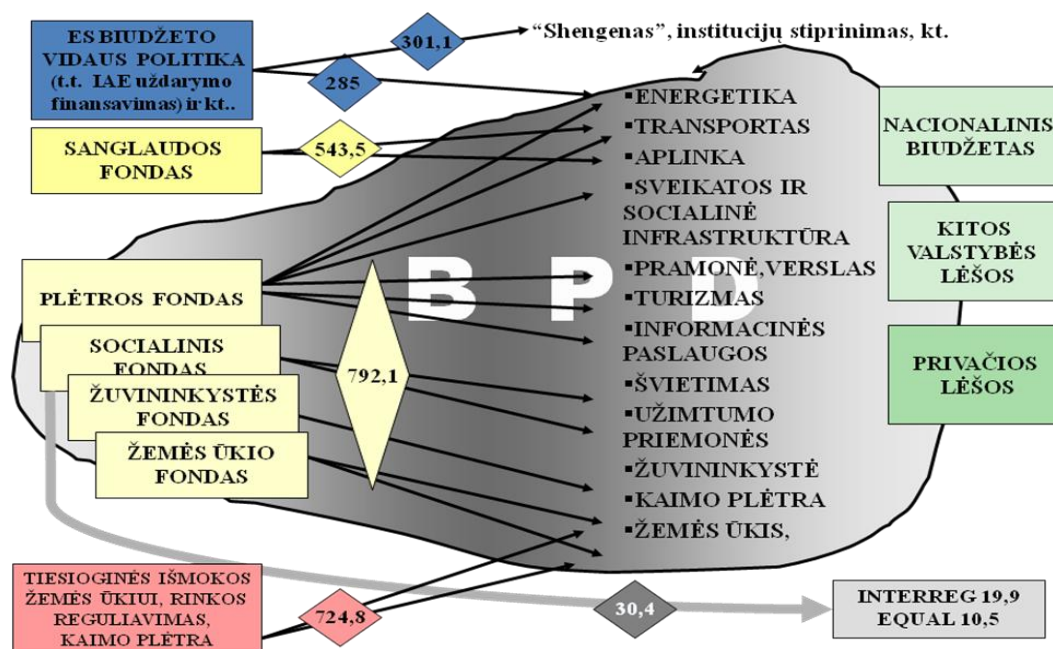
1.2. Lietuvos makroekonominė situacija ir ESF vaidmuo ES sanglaudos politikoje

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vykdant socialinius ir ekonominius pertvarkymus, Lietuvos ekonomika buvo atsidūrusi sunkioje situacijoje. Fundamentalus ūkio pertvarkymas ir perėjimas iš planinės-komandinės ūkio sistemos į rinkos ekonomikos sistemą sukėlė didelį gamybos nuosmūkį. Realus bendras vidaus produktas (BVP) 1993 m. Sudarė tik 60 proc. 1989 m. BVP lygio, o infliacija siekė per 1000 proc. Teigiamas lūžis gamyboje įvyko 1995 m., pradėjus derybas dėl įstojimo į ES. Gautos eksporto kvotos ir tiesioginių užsienio investicijų (toliau - TUI) srautas padėjo “praverti duris” į Vakarų rinkas. Sparčiai augo eksportas, todėl 1995-1998 m. šalies BVP augo su teigiamu pagreičiu. Tais metais įsibėgėjo įmonių privatizavimas, didėjo realiosios gyventojų pajamos. Tačiau nors realusis darbo užmokestis per pastarąjį laikotarpį ūgtelėjo beveik trečdaliu, dėl išlikusio aukšto nedarbo lygio, patirtos bankų krizės, aukštų paskolų palūkanų normų ir neaiškios derybų su ES baigties nesusiformavo optimistiniai gyventojų lūkesčiai, vidaus rinka išliko silpna. Rusijos krizė įstūmė Lietuvos eksportą į gilią duobę ir išryškino šalies fiskalinės politikos klaidas. Tačiau šios krizės įtakoje Vyriausybė ėmė vykdyti griežtą fiskalinę politiką, o įmonės sumažino gamybos sąnaudas ir gerokai paspartino skverbimąsi į Vakarų rinkas.

Viena iš opiausių problemų, su kuria susidūrė Lietuvos darbo rinka, – tai didelis ir struktūriškai nepalankus nedarbas: didelis jaunimo ir ilgalaikis nedarbas, ryškūs teritoriniai nedarbo lygio skirtumai aštrinantys socialinės atskirties problemas. 2002 metais vidutinis nedarbo lygis siekė 13,8 proc., o jaunimo nedarbas – 23 proc.; 56 proc. bedarbių neturėjo darbo ilgiau kaip vienerius metus. Daugiau kaip 50 proc. bedarbių turėjo tik vidurinį arba pagrindinį išsilavinimą, o apie 80 proc. darbo biržose registruotų bedarbių neturėjo profesinės kvalifikacijos arba jų kvalifikacija per žema ir neatitiko darbo rinkos poreikių. Dar viena identifikuota problema – daug žmonių vis dažniau susidurdavo su atleidimo iš darbo pavojumi, kuris atsirado dėl ekonomikoje vykusių struktūrinių pokyčių, todėl žmonėms reikėjo pakeisti profesiją arba įgyti naujų įgūdžių ir kvalifikacijų. Tuo tarpu darbo biržos darbuotojų skaičius, kiti ištekliai ir administravimo struktūros buvo nepakankami, siekiant teikti kintančius Lietuvos darbo rinkos poreikius atitinkančias paslaugas ir veiksmingai prisidėti prie aktyviosios užimtumo strategijos įgyvendinimo. Trumpa susidariusios situacijos apžvalga akivaizdžiai parodo, kad ESF investicijos Lietuvai buvo labai reikalingos susidariusioms problemoms spręsti.

2003 m. balandžio 16 d. pasirašius Lietuvos stojimo į ES sutartį ir jai įsigaliojus Lietuvai atsirado teisinis pagrindas pasinaudoti struktūrinių fondų parama, kuriai kaip jau minėjome ankstesniame darbo skyriuje priskiriamos ir ESF lėšos. Čaplinskis V. (2006) pastebi, kad kadangi

Lietuvoje vienam gyventojui tenkanti perkamosios galios standartas buvo ženkliai mažesnis ir 2003 m. sudarė 43,2 proc. ES šalių vidurkio (atitinkamai 2004 m. – 44,5 proc.) buvo skirta parama pagal pirmojo tikslo programą, skatinančią menkiau išsivysčiusių regionų plėtrą ir struktūrinius pokyčius. Nakrošio V. (2003) teigimu, ši programa yra pagrindinė struktūrinių fondų finansuojama nacionalinė programa, kuriai skiriama apie 69,7 proc. visų ES struktūrinių fondų lėšų. ES struktūrinių fondų paramą pagal pirmojo uždavinio programą gali gauti tie NUTS II⁵ (teritorinių statistinių vienetų nomenklaturą) regionai, kurių BVP vienam gyventojui yra mažesnis nei 75 proc. ES vidurkio ir kuriems būdingas sąstingis, didesnis nedarbas, gyventojų migracija, mažos nacionalinės gyventojų pajamos ir kt. ES struktūrinių fondų parama bendrame finansiniame ES paramos Lietuvai pakete sudaro apie 30 proc. visos teikiamos paramos.

Paveikslas 1. Bendras ES finansinės paramos paketas 2004-2006 m., mln. Eur

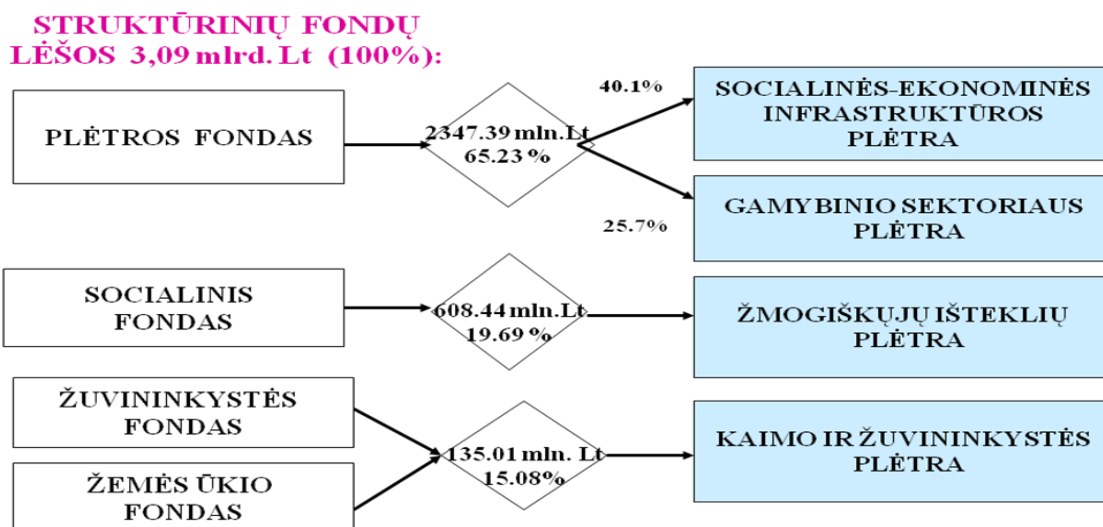
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis interneto svetainėje www.esparama.lt pateikta informacija

Iš pateikto 1 paveikslo matome, kad ESF sudarė tik nedidelę dalį visos ES Lietuvai 2004–2006 m. laikotarpiu skirtos paramos. Šio fondo paramai gauti (analogiškai ir kitų ES struktūrinių fondų lėšų panaudojimui) buvo parengtas ir su Europos Komisija suderintas bei Lietuvos Respublikos Vyriausybės (toliau - LRV) patvirtintas Lietuvos 2004 – 2006 metų bendrojo programavimo dokumentas (toliau - BPD), kuriame išdėstyti ES struktūrinių fondų ir Lietuvos veiksmų tikslai, plėtros strategija, nurodyti ES struktūrinių fondų ir kitų finansavimo šaltinių įnašai, pateiktas

⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. gegužės 26 d. reglamentas (EB) Nr. 1059/2003 dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo// Official Journal L'2003, Nr. 154-1

finansavimo priemonių ir uždavinių aprašymas bei būsimos paramos finansavimas. Vėliau Priežiūros komiteto sprendimu buvo patvirtintas BPD priedas, detalizuojantis užsibrėžtą plėtros strategiją ir numatantis konkrečių priemonių įgyvendinimo pasiekimus matuojančius rodiklius.

Pirmuoju programavimo laikotarpiu 2004-2006 m. Lietuvai buvo skirta ne tik ESF paramos lėšų, bet kompleksinėje BPD programoje buvo išdėstyti ir dar trijų ES struktūrinių fondų lėšų paskirstymo prioritetai. ES regioninės sanglaudos politikos įgyvendinimas Lietuvoje taip pat buvo finansuojamas Europos regioninės plėtros fondo (ERPF), Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo Orientavimo skyriaus (EŽŪGOF) ir Žuvininkystės orientavimo finansinio instrumento (ŽOFI) lėšų (žr. priedą Nr.1). 2004–2006 m. programavimo laikotarpiu skirta apie 4,17 mlrd. Lt (iš jų 3,09 mlrd. Lt ES lėšų ir 1,07 mlrd. litų Lietuvos Respublikos lėšų). Iš pateikto 2 paveikslo matome, kad bendrame ES struktūrinės paramos pakete Lietuvai aptariamuoju laikotarpiu buvo skirta 19,7 proc. ESF lėšų.

Paveikslas 2. Struktūrinių fondų lėšos, skirtos Lietuvai pagal BPD

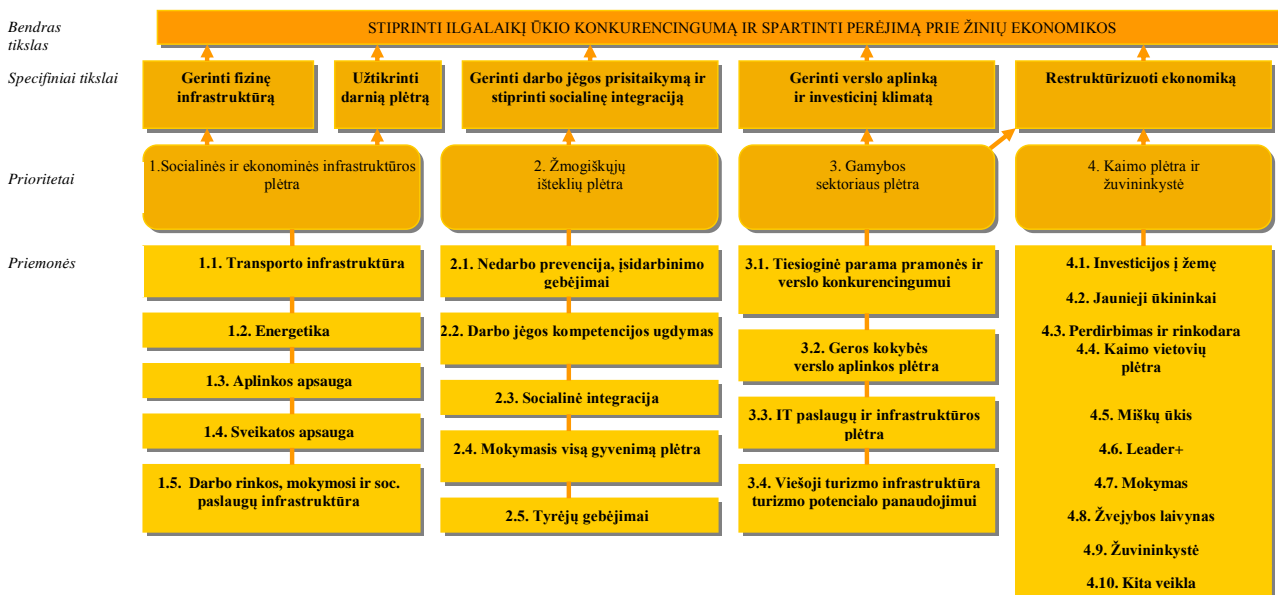
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis BPD

ES struktūrinių fondų lėšų paskirstymas rėmėsi atlikto šalies SSGG analizės tyrimo rezultatais bei buvo sietinas su Nacionalinės Lisabonos strategijos įgyvendinimo programa. Tuo pagrindu siekiama šių bendrųjų tikslų:

- 1) spartaus ūkio augimo ilguoju laikotarpiu;
- 2) daugiau ir geresnių darbo vietų;
- 3) socialinės sanglaudos.

ESF lėšomis buvo siekiama gerinti darbo jėgos prisitaikymą ir stiprinti socialinę integraciją, tokiu būdu prisidedant prie pagrindinio 2004–2006 m. BPD programos tikslo – *sustiprinti nacionalinio ūkio ilgalaikio konkurencingumo plėtotės prielaidas, paspartinti perėjimą prie žinių*

ekonomikos, kuriai būdingas didėjantis BVP ir aukštas gyventojų užimtumo rodiklis, stiprinti žinių ekonomikos plėtrą, kuri lemia aukštesnį gyvenimo lygį ir visų Lietuvos gyventojų gerovę⁶ - realizavimo (žr.3 paveikslą).

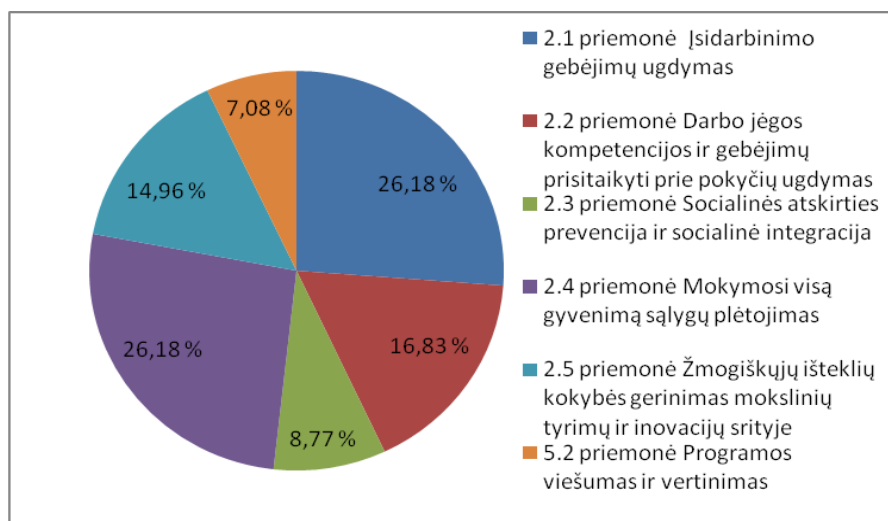
Paveikslas 3. BPD tikslai ir intervencijų kryptys

Šaltinis: sudaryta Viešosios politikos ir vadybos instituto vertintojų (2006)

Viešosios politikos ir vadybos instituto vertintojų (2006) teigimu, svarbiausias nacionalinės plėtros prioritetas buvo užtikrinti ūkio konkurencingumą, skatinant ūkio restruktūrizacijos procesus. Taigi ES investicijos skatinant ūkio produktyvumo augimą buvo nukreipiamos tiems strateginės reikšmės ekonomikos plėtros centrams ir pagrindiniams ūkio sektoriams, kurie turėjo didžiausią augimo potencialą ir dėl palankios vietos ir konkurencinių pranašumų vidutinės trukmės ir ilguoju laikotarpiu turėjo prielaidų tapti visos šalies ekonominės plėtros katalizatoriais. Tokiu būdu buvo siekiama gerinti bendrąją verslo aplinką, didinti produktyvumą tradiciniuose sektoriuose (pvz. žemės ūkyje, pramonėje), bei ekonomikos struktūroje padidinti aukštesnę pridėtinę vertę (žinias) kuriančias dalis (pavyzdžiui, aukštųjų/vidutiniškai aukštųjų technologijų pramonę, žinioms imlių paslaugų sektorius).

Žmogiškųjų išteklių plėtrai, investavimui į darbo jėgos įgūdžius ir aktyvumą iš viso buvo skirta 608,44 mln. litų ESF lėšų. 4 paveiksle pavaizduotos ESF lėšomis finansuoti planuotos priemonės ir procentinis paramos lėšų pasiskirstymas.

⁶ Lietuvos 2004-2006 metų Bendrasis programavimo dokumentas, patvirtintas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimu Nr. 935, p.128.

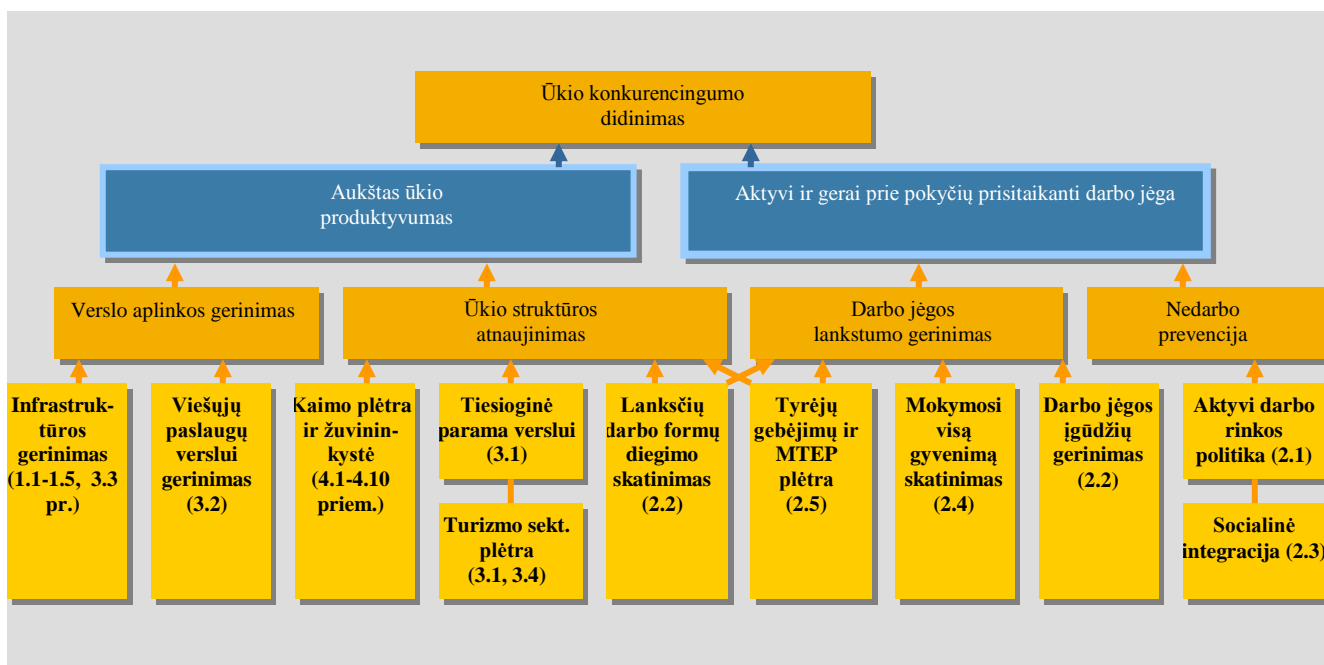

Paveikslas 4. ESF paramos paskirstymas pagal atskiras priemones, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis BPD duomenimis

Kitaip tariant, ESF lėšomis buvo siekiama didinti darbo jėgos pasiūlą ir gerinti jos kokybę. ESF investicijos tiesiogiai sietinos su aukštu gyventojų užimtumo siekiu ir specifiniu programoje nurodytu tikslu: gerinti Lietuvos darbo įgūdžius ir užtikrinti, kad darbo jėga būtų lanksti ir mokėtų prisitaikyti. Kitas BPD programoje nurodytas tikslas yra tobulinti socialiniai nuskriaustų grupių, tokių kaip bedarbiai ir jaunimas, įgūdžius ir kvalifikaciją, užtikrinti, kad kompetencija ir įgūdžiai, kurių mokoma atitiktų darbo rinkos poreikius (žr. 5 paveikslą).

Reikėtų pabrėžti, kad remiantis Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymo pakeitimo įstatymu (Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-47) struktūrinių fondų lėšos tik papildė valstybės investicijas į tas sritis, į kurias valstybė pati investuoja spręsdama socialines ir ekonomines problemas, bet jų nepakeičia. Struktūrinių fondų lėšos patenka į valstybės biudžetą ir tampa valstybės biudžeto dalimi, tokia nuostata buvo patvirtinta papildant LR biudžeto sandaros įstatymą bei numatant daugiamečio (trimečio) biudžeto planavimo procedūrą. LRV 2001 m. gegužės 14 d. nutarimu Nr. 543 patvirtinus naują LR valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo tvarką, ES struktūrinių fondų lėšų bendra finansavimui skirti valstybės ir savivaldybių biudžetų asignavimai buvo priskirti valstybės biudžeto specialiosioms programoms.

Paveikslas 5. Ūkio konkurencingumo didinimo strategijos

Šaltinis: sudaryta Viešosios politikos ir vadybos instituto vertintojų (2006)

Viena opiausių problemų, su kuria susidūrė Lietuvos darbo rinka nuo senosios planinės – komandinės ekonomikos sistemos perėjus prie rinkos ekonomikos buvo aukštas nedarbo lygis. Būtent šios problemos sprendimas ir buvo viena iš svarbiausių ESF lėšų panaudojimo aspektų ir realizuoti suplanuotų funkcijų. Jasiulevičius V. (2004) ir kitų bendraautorių nuomone, nedarbas - tai žmogaus socialinis nereikalingumas, kuris eliminuodamas žmogų iš darbo-gamybinės veiklos, eliminuoja jį iš rinkos, o tuo pačiu ir iš kultūros, žmonių santykių bei visuomenės. Rakauskienės O.G. (2006) nuomone, nedarbą lėmė pagrindinės struktūrinės priežastys – darbo užmokesčio įšaldymo politika, regioninės politikos sunkumai ir papildomos priežastys, tokios kaip ribotas darbo jėgos mobilumas. Deklaruojamas kvalifikacijos ir rinkos poreikių neatitikimas, matyti, turėjo mažiau įtakos nedarbo augimui. Analizuojant Statistikos departamento 2002 m. pradžios duomenis galima stebėti ir teigiamas tendencijas darbo rinkoje, kuomet sėkmingai vykstant Lietuvos integracijos į ES procesams ir pagyvėjus Lietuvos ūkio aktyvumui, mažėjo struktūrinis nedarbas (žr.1 lentelę).

Metai	2001	2002	2003	2004
Užimtųjų skaičius, tūkst.	1351,8	1405,9	1438,0	1436,3
Aktyvumo lygis, proc.	69,4%	69,3%	69,7%	69,0%
Bedarbių skaičius, tūkst.	284,0	224,4	203,9	184,4
Nedarbo lygis, proc.	17,4%	13,8%	12,4%	11,4%

Lentelė 1. Pagrindiniai užimtumo, aktyvumo ir nedarbo rodikliai 2001–2004 m.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Tačiau nepaisant 2001–2004 m. teigiamų tendencijų, kuomet įgyvendinant Lietuvos Respublikos užimtumo didinimo 2001 – 2004 metų programos priemones, didinančias gyventojų užimtumą, buvo darbo rinkoje sustabdytas nedarbo didėjimas bei sumažintas registruotas nedarbas, 2004 m., kai Lietuva įstojo į ES, nedarbas buvo viena didžiausių šalies socialinių problemų: nedarbo lygis siekė 11,4 proc. (ES-27 vidurkis – 9,1 proc.). Didesnis nedarbo lygis tuo metu buvo tik Lenkijoje (19 proc.), Slovakijoje (18,2 proc.) ir tuo metu ES dar nepriklausančioje Bulgarijoje (12,1 proc.). Jaunimo nedarbo lygis Lietuvoje buvo netgi aukštesnis už bendrąjį nedarbą. Remiantis gyventojų užimtumo tyrimų duomenimis, 2001 m. bendras jaunimo (iki 25 m.) nedarbas 2001 m. siekė 31,1 proc., vyrų – 36,1 proc., moterų – 24,1 proc. Šis rodiklis gerokai viršijo ES vidurkį. Nors 2001–2004 m. jaunimo nedarbo lygis krito iki 22–25 proc., tačiau lyginant su ES vidurkiu išliko santykinai aukštas (žr. 2 lentelę).

Metai	2001	2002	2003	2004
Bedarbių skaičius, tūkst.	284,0	224,4	203,9	184,4
Nedarbo lygis, proc.				
Moterų	14,7	12,9	12,2	11,8
Vyrų	19,9	14,6	12,7	11,0
Jaunimo (15-24 m.)	31,1	23,0	24,8	22,5

Lentelė 2. Moterų, vyrų ir jaunimo nedarbo lygis 2001–2004 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Statistikos departamento duomenimis ilgalaikių bedarbių dalis Lietuvoje taip pat buvo didesnė, nei ES: 2003 m. ES ilgalaikiai bedarbiai sudarė 41 proc., Lietuvoje 55 proc. Prof. Galinienės B. (2007) ir kitų analitikų teigimu, ilgalaikio nedarbo problema akivaizdžiai rodo, kad šalyje įvyko kokybiškai naujų, fundamentalių ekonomikos pasikeitimų ir prasidėjo nauji procesai (žr. 3 lentelę). Galima teigti, kad ilgalaikis aukštas nedarbo lygis - tai fundamentali, apimanti esmines ekonomikos raidos sritis, kompleksinė programa, kurios neįmanoma išspręsti vienkartinėmis, lokaliomis, trumpalaikėmis priemonėmis (ar projektais) per trumpą laiką. Ilgalaikis aukštas nedarbo lygis daro neigiamą įtaką kitoms visuomenės veiklos sritims, sukelia naujų problemų ir nuolatos blogina socialinę ir ekonominę būklę kiekvienoje šalyje: sveikatos srityje; stabilumo srityje; politinės veiklos srityje; ekonominėje srityje.

Metai	2001	2002	2003	2004
Ilgalaikių bedarbių dalis	58,8	54,9	50,2	53,3
Ilgalaikio nedarbo lygis	10,2	7,6	6,2	6,1

Lentelė 3. Ilgalaikių bedarbių nedarbo lygis 2001–2004 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Įregistruoti bedarbiai nebuvo pasirengę konkuruoti darbo rinkoje ir jiems trūko kvalifikacijos ir įgūdžių, kurie padidinti jų konkurencines galimybes darbo rinkoje. Ši problema ir buvo sprendžiama ESF 2.1 priemonės „*Isidarbinimo gebėjimų ugdymas*“ lėšomis, skirtomis įsidarbinimo gebėjimams ugdyti darbo biržoje registruotiems bedarbiams bei asmenims, įspėtiems apie atleidimą, t.y. tikslinėms grupėms pagal įstatymus turinčioms teisę naudotis darbo biržos teikiamomis paslaugomis, prioritetą teikiant jauniems (iki 25 m.), ilgalaikiams bedarbiams, vyresniems nei 50 metų bedarbiams, bedarbiams, kuriems gresia ilgalaikė bedarbystė, taip pat moterims. Priemonės įgyvendinimui iš viso planuota skirti 121,164 mln. Lt, iš jų 90,873 mln. Lt ESF lėšos ir 30,291 mln. Lt valstybės biudžeto lėšų. Kadangi administraciniai darbo biržos gebėjimai buvo įvertinti kaip nepakankami, dalis šios priemonės lėšų taip pat buvo skirta stiprinti už darbo rinkos politikos įgyvendinimą atsakingos organizacijos – darbo biržos - institucinius gebėjimus, nes Lietuvos darbo birža yra pagrindinė institucija Lietuvoje, turinti geriausiai išvystytą infrastruktūrinį 46 teritorinių darbo biržos tinklą ir nemažą patirtį. Siekiant užtikrinti geresnį atliekamų funkcijų vykdymą buvo sudarytos sąlygos darbo biržos darbuotojų kvalifikacijai kelti. Detali informacija apie šios ir kitų ESF lėšomis finansuojamų priemonių tikslus, uždavinius ir veiklas yra pateikiama priede Nr.2.

Analizuojant Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo duomenis aiškėja, kad moterų nedarbo lygis žemesnis nei vyrų (2002 m. – atitinkamai 12,9 proc. ir 14,6 proc.), tačiau kiti rodikliai liudija, kad moterims integruotis į darbo rinką dar buvo kliūčių: žemesnis užimtumo lygis 57,1 proc. ir 62,3 proc. (žr. 4 lentelę).

Metai	2001	2002	2003	2004
Užimtumas, proc.				
Moterys	55,9%	57,1%	58,4%	57,8%
25-52 m.	74,5%	75,7%	77,9%	77,3%
Vyrai	58,5%	62,3%	63,7%	64,6%
25-54 m.	73,2%	77,9%	79,8%	81,7%
Nedarbas, proc.				
Moterys	14,7%	12,9%	12,1%	11,8%
25-52 m.	14,7%	12,6%	10,6%	11,0%
Vyrai	20,0%	14,6%	12,7%	11,0%
25-54 m.	18,4%	13,8%	11,8%	9,9%

Lentelė 4. Užimtumas ir nedarbas pagal lytį ir amžių 2001–2004 m., proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Lietuvoje ypač opi buvo ir vyresnių moterų užimtumo problema. 2002 m. moterų užimtumo lygis 55-64 m. amžiaus grupėje siekė 34,1 proc., to paties amžiaus vyrų- 51,5 proc. 2004 m. vyresnio amžiaus moterų užimtumo lygis jis siekė 39 proc. ir palyginti su 2003 m. išaugo 2,3 proc. punkto.

Išoraitės M. (2005) teigimu, kadangi lygios galimybės yra sudėtinė ES socialinės politikos dalis, kuri susijusi su užimtumo, šeimos, sveikatos apsaugos, švietimo ir kitomis politikomis, o pagrindinis lyčių lygybės politikos tikslas – siekis užtikrinti vyrams ir moterims vienodas teises, pareigas, galimybes, BPD programoje taip pat buvo horizontaliai integruotas lyčių lygybės prioritetas. Tokia akivaizdi sąsaja stebima visose ESF priemonėse analizuojant pasiekti suplanuotus rodiklius, pvz. išmokytų naudos gavėjų skaičius, dirbančių moterų veiklos suaktyvėjimas ar skaičiuojant sukurtas darbo vietas tiek vyrams, tiek moterims. Toks lygių galimybių skatinimo prioritetas atspindi vieną iš aktualiausių ESF funkcijų.

Perėjimo į rinkos ekonomiką laikotarpis skirtingai paveikė Lietuvos regionus ir sukėlė nemažus regioninius užimtumo skirtumus. Galima teigti, kad didelius užimtumo skirtumus nulemia regionų išsivystymo netolygumai bei nepakankamas darbo jėgos mobilumas šalies viduje. Aukščiausias nedarbo lygis 2001 m. buvo Alytaus (22,6 proc.) ir Šiaulių (19,5 proc.) apskrityse. Nedarbo lygis skirtinguose regionuose skyrėsi ir tokiu būdu charakterizavo nevienodas ryškėjo socialines regionų vystymosi problemas. 2004 metais vidutinis nedarbo lygis Lietuvoje sudarė 11,1 proc. Didžiausiu nedarbu tais metais išsiskyrė Alytaus apskritis (16 proc.) ir Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių bei Utenos apskritys, kur nedarbas sudarė apie 12,5 proc. Skirtumai tarp žemos bedarbystės ir labiausiai bedarbystės kamuojamų apskričių 2004 metais viršijo du kartus (žr. 5 lentelę).

Metai	2001	2002	2003	2004
Alytaus apskritis	22,6%	16,2%	13,6%	16,0%
Kauno apskritis	17,8%	14,0%	12,1%	10,3%
Klaipėdos apskritis	17,0%	12,3%	12,5%	12,7%
Marijampolės apskritis	18,5%	10,5%	7,5%	6,9%
Panevėžio apskritis	14,6%	13,3%	11,4%	12,6%
Šiaulių apskritis	19,5%	14,8%	16,9%	12,6%
Tauragės apskritis	16,4%	8,6%	9,5%	8,9%
Telšių apskritis	18,6%	15,4%	12,5%	10,3%
Utenos apskritis	16,6%	14,3%	15,3%	12,3%
Vilniaus apskritis	16,0%	14,5%	11,7%	11,1%

Lentelė 5. Nedarbo lygis pagal apskritis, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Dėl ekonomikoje vykusių struktūrinių pokyčių žmonėms reikėjo pakeisti profesiją arba įgyti naujų įgūdžių ir kvalifikacijų. Nepakankamai aktyvus darbingo amžiaus asmenų gebėjimų stiprinimas, lėtas darbuotojų prisitaikymas prie sparčiai kintančių darbo rinkos sąlygų, atitinkamai lėmė ne tik regioninius užimtumo skirtumus, bet ir lėtą darbo našumo augimą, žemą įmonių ir organizacijų produktyvumą ir konkurencingumą visoje Lietuvoje. Atsižvelgiant į identifikuotas

problemas, ESF lėšos buvo skirtos 2.2 priemonės „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“ finansavimui. Priemonė buvo skirta skatinti verslo įmonių konkurencingumą visame Lietuvos ūkyje, investuojant į mokymą ir įgūdžių formavimą, kad darbuotojai prisitaikytų prie darbo rinkos pokyčių ir sparčiai kintančių darbdavių poreikių. Įgyvendinant šią priemonę ir panaudojant skirtas lėšas, iš viso 225,748 mln. Lt, iš jų 169,311 mln. Lt ESF lėšų ir 56,437 mln. Lt valstybės biudžeto lėšų, buvo planuojama teikti paramą įmonėms, kurios ketino diegti naujas technologijas ar gamino naujus gaminius, vadovų ir darbuotojų mokymui, naujų pagrindinių įgūdžių (IT, užsienio kalbos, verslumas, socialiniai įgūdžiai ir kt., kaip nustatyta Mokymosi visą gyvenimą memorandumė) formavimui. Finansavimas taip pat buvo planuojamas skirti įvairių švietimo ir mokymo įstaigų organizuojamam specialistų, atitinkančių šalies ekonomikos ir verslo poreikius ir gebančių prisitaikyti prie sparčiai kintančios rinkos, mokymui.

Toliau paanalizuosime pažeidžiamiausių visuomenės grupių situaciją darbo rinkoje. Gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, pateiktais BPD, 2001 m. buvo 12,69 tūkst. darbingo amžiaus neįgalių asmenų, daugiau kaip pusė jų nekvalifikuoti ir niekada neturėję darbo santykių. Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos duomenimis, 2005 m. pirmą kartą pripažinti neįgaliaisiais 22,3 tūkst. darbingo amžiaus asmenų. Palyginti su 2004 m., jų padaugėjo beveik 5 procentais ir 1000-iai darbingo amžiaus asmenų teko 10 neįgaliųjų. Moterys sudarė 47 proc. visų pirmą kartą pripažintų neįgaliaisiais asmenų, vyrai – 53 proc. 2005 m. Lietuvos Respublikos valstybėje gyveno 248 260 asmenys, gaunantys netekto darbingumo (invalidumo) pensijas ar išmokas, susijusias su negalia (invalidumu) ir apie 2 tūkstančiai asmenų, kurie neturėjo teisės gauti jokios netekto darbingumo (invalidumo) pensijos, t.y. iš viso Lietuvoje gyvena apie 7 proc. asmenų, kurie yra pripažinti neįgaliais, todėl ESF investicijos skatinant neįgaliųjų asmenų integraciją į darbo rinką buvo labai reikšmingos.

Galima išskirti tokius pagrindinius šios problemos veiksniai: nepakankamai prieinamas aukštesnysis ir aukštasis mokslas; nepritaikyta viešoji ir darbo aplinka; nėra profesinės rehabilitacijos sistemos; darbdaviai nepakankamai skatinami įdarbinti neįgaliuosius. Dar viena problema, susijusi su socialinės atskirties grupėmis, yra grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų integravimas Tokių asmenų, ieškančių darbo, ypač pagausėjo 2000–2001 m. Darbo birža 1999 m. įregistravo 8000, 2000 m. – 8200 tokių asmenų. 2002 m. šis skaičius sumažėjo iki 4800. Nuo 1997 m. Lietuvoje nuolat gausėjo kalinių, ir 2001 m. pradžioje jų buvo 10,8 tūkst., t.y. apytikriai 290/100000 gyventojų. Dauguma buvusių kalinių – potencialiai aktyviausi ir darbingiausio amžiaus žmonės: 85 proc. kalinių amžius nesiekia 40 metų. 45 proc. kalinių turi vidurinį, 46 proc. – žemesnį nei vidurinį

išsilavinimą. Įkalinimo įstaigose tik 8 proc. iš visų kalinių gauna vidurinio mokslo atestatą; mažiau nei 25 proc. turi galimybę dirbti. Tikėtina, kad daug asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų, vėl nusikals, nes jie praradę kvalifikaciją ir socialinius įgūdžius. Taigi viena iš aktualiausių socialinės integracijos problemų – buvusių kalinių įtraukimas į darbo rinką. ESF investicijos 2004–2006 m. laikotarpiu buvo orientuotos į socialinės rizikos grupių (neįgaliųjų, narkomanų, romų, nuteistųjų ir asmenų, grįžusių iš laisvės atėmimo vietų) integraciją į darbo rinką bei moterų ir vyrų lygių galimybių darbo rinkoje skatinimą ir papildė LRV įgyvendinamos programos nuostatas, patvirtintas LRV 2004 m. vasario 9 d. nutarimu Nr. 143 dėl nuteistų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinės adaptacijos 2004-2007 metų programos. Ilgalaikis šios programos tikslas yra siekti tai, kad nebūtų nusikalstama pakartotinai. Tam, kad šis tikslas būtų sėkmingai įgyvendintas, Vyriausybė šioje programos numatė tokius veiksmus:

- suteikti aukščiau minėtiems asmenims gyvenamąjį būstą - išnuomoti patalpas, laikinai juos apgyvendinti socialinės adaptacijos įstaigose, apgyvendinti socialinės globos įstaigose;
- padėti jiems įsidarbinti, įsigyti specialybę ar persikvalifikuoti;
- konsultuoti, teikti žinių psichologiniais, socialiniais, adaptacijos klausimais, rengti socialinius darbuotojus dirbti su nuteistaisiais;
- teikti buvusiems kaliniams socialines paslaugas, skirti pinigines pašalpas, supažindinti juos su sveikos gyvensenos pagrindais;
- formuoti palankią viešąją nuomonę apie šiuos asmenis, grįžusius iš įkalinimo įstaigų, rūpintis sėkmingu socialinės adaptacijos centrų ir institucijų bendradarbiavimu su žiniasklaida bei nevyriausybiniomis organizacijomis.

Kita socialinės rizikos grupė apima asmenis, priklausomus nuo narkotikų, alkoholio ir kitų toksinių medžiagų. Jiems integruoti į socialinį ir profesinį gyvenimą reikia kompleksinių priemonių. Esamos reabilitacijos programos ir centrai dabartinių poreikių netenkina, kai kuriuose rajonuose tokių centrų nėra, kai kuriuose yra net keli. Reabilitacijos centrų personalui stinga žinių ir įgūdžių. Reabilitavimo tikslas – grąžinti buvusių narkomanų fizinę, psichologinę, emocinę ir socialinę būklę. Kol kas reabilitacija suvokiama siaurai – ji apsiriboja socialinės izoliacijos ir profesine terapija. Nėra bendros daugiapakopės pagalbos paaugliams programos (motyvacija – reabilitacija – integravimas į visuomenę), todėl paaugliai dažnai nebaigia reabilitacijos kursų arba užbaigę susiduria su įsitraukimo į mokymąsi ar darbą problemomis.

Nors nuo 2000 m. iki 2004 m. Lietuvos ekonominė padėtis pagerėjo, tuo pat metu pagal daugelį socialinės atskirties rodiklių Lietuva liko ES pabaigoje arba tolo nuo vidurkio. Nelygybė didėjo,

skurdo paplitimas ir nusikalstamumas taip pat išliko didelis. ESF lėšomis numatyta finansuoti 2.3 priemone „*Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija*“ buvo siekiama mažinti socialinę atskirtį ir vykdyti jos prevenciją, padedant socialinės rizikos bei socialinę atskirtį patiriantiems asmenis integruotis į darbo rinką bei pilnavertį socialinį gyvenimą. Šiems tikslams pasiekti buvo skirta 70,702 mln. Lt pramos lėšų, iš jų 56,562 mln. Lt ESF lėšų ir 14,140 mln. valstybės biudžeto lėšų. Ypatingas dėmesys skiriamas neįgaliųjų profesinės neįgaliųjų profesinės rehabilitacijos ir integracijos į darbo rinką plėtrai, asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichoaktyvių medžiagų ligomis socialinei integracijai, tautinių mažumų socialinei integracijai, moterų ir vyrų lygioms galimybėms skatinti, nuteistųjų ir asmenų, paleistų iš laisvės atėmimo vietų, socialinei integracijai. Nors nėra numatyto uždavinio mažinti netiesioginę diskriminaciją, tačiau numatyta taikyti darbo rinkoje silpniau konkuruojančioms grupėms papildomas priemones, tokias kaip netradiciniai įdarbinimo būdai, galimybės naudotis infrastruktūra, įgūdžių suteikimas, todėl nėra atitinkamos įstatymų nuostatos dėl netiesioginės diskriminacijos. ESF uždaviniai atitinka Valstybinės vyrų ir moterų lygių galimybių 2003 – 2004 m. ir 2005 – 2009 m. programas, priimtas programos rengimo ir įgyvendinimo metu. Taip pat buvo planuota remti socialines įmones, kelti specialistų, dirbančių su socialinės rizikos ir socialinę atskirtį patiriančiais asmenimis, kvalifikaciją.

Mokymasis visą gyvenimą suprantamas kaip šiuolaikinis atsakas į nedarbo problemą. Pagal nacionalinę ir regioninę raidos koncepciją – žinios, kompetencija ir įgūdžiai yra pagrindinis ekonomikos plėtros, darbo vietų kūrimo ir socialinės gerovės veiksnys. Gerai išsilavinusi darbo jėga (daugiau kaip 80 proc. darbo jėgos turi baigtą vidurinį arba aukštąjį išsilavinimą; labai žemas aukštąjį išsilavinimą turinčių žmonių nedarbo lygis (4.6 proc.)), puikiai išplėtotos mokslo įstaigos ir didelis taikomųjų tyrimų potencialas; suformuoti pagrindai profesinio mokymo plėtrai atliekant SWOT analizę BPD buvo vertinamas kaip stiprioji šalies plėtros pusė.

Mokymasis visą gyvenimą buvo (ir yra) viena visų ES taikomų politinių priemonių, padedančių pasiekti socialinę sanglaudą ir konkurencingumą šiuolaikinėje žinių visuomenėje ir globalioje pasaulio ekonomikoje. Pasak Šutinytės R. (2006), jau nuo XX a. septintojo dešimtmečio vidurio mokymosi visą gyvenimą idėja buvo nuosekliai plėtojama, akcentuojant skirtingus prioritetus, į kuriuos buvo atsižvelgiama reformuojant įvairių šalių švietimo sistemas. Mokymosi visą gyvenimą sąvoka dar oficialiai pirmą kartą buvo iškelta UNESCO konferencijoje 1970 m. Paulo Lengaardo pranešime „Įvadas į mokymąsi visą gyvenimą“. 1972 m. UNESCO komitetas išleido vadinamąją Fauré pranešimą „Mokymasis būti“, kuriame buvo įteisinta nauja mokymosi visą gyvenimą politika. Kiek vėliau, 1973-aisiais, OECD išleido pranešimą apie švietimo strategiją „Grįžtamasis

švietimas: mokymosi visą gyvenimą strategija”. 1974 m. Torstenas Husénas išleido knygą ”Besimokanti visuomenė”, ir Europos Komisija taip pat įsitraukė į šią naująją politiką.

1995 m. pirmasis Europos Komisijos politinis pareiškimas buvo skirtas besimokančiai visuomenei – Mokymas ir mokymasis: besimokančios visuomenės link. Šioje Baltoje Knygoje buvo teigiama, kad „šiuolaikinėje Europoje trys esminiai reikalavimai – socialinė integracija, įsidarbinimo galimybių didinimas ir asmeninis tobulėjimas” nėra nesuderinami dalykai. Vis dėlto didžiausias akcentas aptariant besimokančią visuomenę buvo skirtas įsidarbinimo galimybių didinimui. Kitas bene svarbiausias iki šiol dokumentas dėl mokymosi visą gyvenimą yra 2000 m. Europos Komisijos priimtas Mokymosi visą gyvenimą memorandumas. Jame buvo apibrėžtas mokymosi visą gyvenimą terminas, kuris neapsiriboja vien ekonomine sritimi. Šiame dokumente ypač daug dėmesio skiriama aktyviai pilietybės raiškai, socialinės įtraukties įgyvendinimui bei žmonių įsidarbinimo galimybių didinimui ir gebėjimų lavinimui. Visame “mokymosi ekonomikos” diskurse akcentuojamos šios temos: darbuotojo gebėjimai ir kompetencija, lanksti darbo jėga, darbo našumas ir konkurencingumas.

Tačiau Lietuva gerokai atsilieka nuo ES vidurkio pagal profesinį mokymą (ISCED 3–4 lygmenys) mokymosi visą gyvenimą rodiklį, darbdaviai per mažai investuoja į profesinį mokymą, kuris jaunimo tarpe nepasižymi dideliu prestižu. Įmonių, kurios organizuoja tęstinio mokymo kursus darbuotojams, Lietuvoje yra beveik 3 kartus mažiau negu ES (15) vidurkis. Lėtai atnaujinamas studijų ir profesinių kvalifikacijų turinys, orientuojantis į šalies bei apskričių darbo rinkos ir plėtros poreikius. Ypač lėtai integruojamos į mokymo programas reikalingos profesionalioje veikloje bendrosios kompetencijos programos, tokios kaip verslumas, įsidarbinimo kompetencijos ugdymas ir pan.

Šiandien žmonės gyvena sudėtingame socialiniame ir politiniame pasaulyje. Labiau nei bet kada naujausios informacijos ir žinių prieinamumas, motyvacija ir įgūdžiai protingai naudotis šiais resursais savo ir visos visuomenės vardu tampa veiksniumi, didinančiu valstybės kompetenciją, žmonių darbingumą ir pritaikomumą, todėl yra labai svarbu nuolat tobulinti, atnaujinti savo žinias ir kelti kvalifikaciją, privalo mokytis gyventi kultūrinės, etninės ir kalbinės įvairovės sąlygomis. Šiam tikslui įgyvendinti numatytos ESF investicijos 158,373 mln. Lt pagal BPD 2.4 priemonę „*Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas*”. Šios priemonės lėšomis buvo planuota padidinti mokymosi visą gyvenimą sistemos pajėgumą Lietuvoje, užtikrinanti sėkmingą ir aukštos kokybės numatytų bei būsimų žmogiškųjų išteklių plėtros priemonių įgyvendinimą. Priemonė siekė remti kokybės užtikrinimo sistemos plėtrą siekiant, kad rengiamų specialistų kvalifikacija maksimaliai atitiktų ekonomikos poreikius. Ypatingas dėmesys buvo skirtas modernių mokymo priemonių bei metodų

sukūrimui ir įdiegimui, švietimo įstaigų, profesinio mokymo ir aukštojo mokslo programų akreditavimui, praktinio mokymosi sistemos plėtrai įmonėse, taip pat profesinio mokymo, aukštojo mokslo ir perkvalifikavimo programų plėtrai bei atnaujinimui. Priemonė skatino kurti mechanizmus, mažinančius „iškritimą“ iš bendrojo švietimo sistemos. Paramą planuota teikti prevenciniams pilotiniams projektams, kuriantiems patrauklią mokymosi aplinką ir užkertantiems kelią iškritimui iš bendrojo švietimo sistemos ir projektams, skatinantiems grįžimą į bendrojo švietimo sistemą. BPD 2.4 priemonės pagalba taip pat buvo planuota kurti naujus mokymo/mokymosi metodus, didelį dėmesį skiriant informacinių technologijų teikiamoms galimybėms, naujų švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų programų akreditavimui, žinių ir kompetencijos vertinimo sistemos vystymui. Daug dėmesio planuota skirti veiklai, keliančiai mokytojų, dėstytojų kvalifikaciją bei sudarančiai sąlygas ugdyti jų pagrindinius gebėjimus (tobulinti kompiuterinį raštingumą, mokytis kalbų ir t. t.), skatinti susipažinti su naujomis technologijomis, gerinti darbą su specialiuųjų poreikių asmenimis („iškritusiais“ iš bendrojo mokymo sistemos mokiniais, neįgaliaisiais).

2003 m. bendras investicijų į mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą lygis (proc. BVP) Lietuvoje buvo 3 kartus žemesnis nei 2002 m. ES(15) vidurkis. Ypač didelis skirtumas buvo fiksuojami lyginant Lietuvoje ir ES pagal tyrėjų skaičių, tenkantį 1000-iai darbo jėgos verslo įmonėse (7,4 kartai palyginti su 2002 m. ES(15) vidurkiu). Susidariusią padėtį inovacijų srityje atspindi Europos Komisijos dokumente „2004 European Innovation Scoreboard“ paskelbtas apibendrintas inovacijų indeksas (SII). Lietuvos inovatyvumas yra vertintas 0,26 balais, tuo tarpu vidutinis ES-15 valstybių lygis siekia 0,44 balus. Europos patentų biurui pateiktų Lietuvos išradėjų paraiškų skaičius tenkantis 1 mln. gyventojų 2002 m. siekė 1,3, o Jungtinių Valstijų patentų biurui – 0, o ES-25 šalių vidurkis atitinkamai yra 26 ir 9,4. Pagrindinės Lietuvos pramonės problemos buvo siejamos su mažai mokslui imlių produktų gaminančiomis įmonėmis, žemu darbo našumu bei pridėtine verte. 2004 m. darbo našumas tenkantis vienam darbuotojui (49,8proc.) Lietuvoje siekė tik pusę ES (25) vidurkio. Duomenų trūkumas pagal apskritis neleidžia įvertinti teritorinių skirtumų pagal šiuos parametrus. Taigi Lietuva akivaizdžiai atsiliko nuo ES šalių vidurkio pagal atliekamus mokslinius tyrimus ir technologijų plėtrą. Išdėstyta situaciją patvirtina ir Statistikos departamento duomenys apie MTTP skiriamą finansavimą (žr. 6 lentelę).

Tiesa, pateikti duomenys rodo ir teigiamą tendenciją, nes bendras MTTP ir fundamentiniams tyrimams skiriamas finansavimas 1995–2004 m. laikotarpiu stabiliai didėjo, ypač ženklus yra aukštojo mokslo sektoriui skiriamų lėšų padidėjimas.

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Iš viso pagal MTTP sritis										
Iš viso pagal sektorių	114,9	164,9	217,2	244,5	220,3	269,9	326,8	344,7	381,8	472,7
Aukštojo mokslo sektorius	..	51,7	80,1	94,7	82,3	98,7	102,4	171,5	200,7	254,9
Valdžios sektorius	..	105,5	123,6	144,2	127,6	113,2	129,3	115,1	100,9	116,5
Verslo įmonių sektorius	..	5,9	11,9	4,7	9,7	58,0	95,1	58,1	80,2	101,3
Ne pelno institucijų sektorius	..	1,8	1,6	0,9	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Fundamentiniai tyrimai										
Iš viso pagal sektorių	60,4	65,1	89,3	113,9	122,7	112,5	115,4	141,0	135,4	169,1
Aukštojo mokslo sektorius	..	21,7	31,2	30,4	46,5	47,6	44,2	74,0	82,2	110,0
Valdžios sektorius	..	42,3	57,3	82,7	75,5	64,9	71,1	67,0	53,2	59,1
Verslo įmonių sektorius	..	0,2	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Ne pelno institucijų sektorius	..	0,9	0,7	0,8	0,7	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Taikomieji tyrimai										
Iš viso pagal sektorių	45,5	68,6	95,8	105,9	76,0	98,0	97,5	125,2	145,1	173,5
Aukštojo mokslo sektorius	..	20,8	40,5	54,9	31,2	43,1	48,0	79,8	85,4	115,8
Valdžios sektorius	..	44,8	51,4	49,8	42,7	42,2	47,4	38,0	40,2	46,1
Verslo įmonių sektorius	..	2,8	2,9	1,2	2,1	12,7	2,1	7,4	19,5	11,6
Ne pelno institucijų sektorius	..	0,2	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Technologijų plėtra										
Iš viso pagal sektorių	9,0	31,2	32,1	24,7	21,6	59,4	114,0	78,5	101,3	130,1
Aukštojo mokslo sektorius	..	9,2	8,4	9,4	4,6	8,0	10,2	17,7	33,1	29,1
Valdžios sektorius	..	18,4	14,9	11,7	9,4	6,1	10,8	10,1	7,5	11,3
Verslo įmonių sektorius	..	2,9	9,0	3,5	7,6	45,3	93,0	50,7	60,7	89,7
Ne pelno institucijų sektorius	..	0,7	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Lentelė 6. Statistikos departamento duomenys apie MTTP skirtą finansavimą 1995–2004 m., mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Lietuvai tapus ES nare po 2004-05-01, paspartėjo šalies ekonominė ir socialinė plėtra – didėjo poreikis kuo greičiau prisitaikyti prie atsivėrusios Bendrosios rinkos reikalavimų, kuo greičiau didinti šalies ūkio konkurencingumą, kuris neįmanomas be spartaus mokslo tyrimų vykdymo, jų pritaikymo praktiniame gyvenime ir versle, be spartaus inovacijų diegimo, o tai buvo sunku padaryti neturint pakankamai ir kompetetingų žmogiškųjų išteklių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės veiklos srityje.

Ribotus turėtus žmogiškuosius išteklius, gebančius vykdyti MTEP veiklą, taikyti MTEP pasiekimus praktikoje ir gebančius diegti inovacijas, dar labiau mažino aukštai kvalifikuotos darbo jėgos, mokslininkų emigracija (tame tarpe „protų nutekėjimas“) bei ESF įgyvendinimo laikotarpiu padidėjęs išvykusių studijuoti į užsienį jaunimo skaičius. Būtinybė išlaikyti esamą mokslo pasiekimų lygį, jį kelti, siekiant įsijungti į ES tarptautinių programų vykdymą, taip keliant Lietuvos tyrėjų, mokslininkų, magistrantų ir doktorantų lygį iki tarptautinio lygio, siekiant apsikeisti žiniomis, mokslo institucijas ir įstaigas, susijusias su MTEP veikla, su mokslo ir verslo bendradarbiavimo veikla, skatino ieškoti finansavimo galimybių ir finansinių paskatų, kad būtų tinkamai keliama Lietuvos mokslininkų, mokslo įstaigų darbuotojų, studentų, tyrėjų, ekspertų

kvalifikacija ir gebėjimai, būtų parengtos šiuolaikiškos, verslo poreikius ir tarptautiniu standartu atitinkančios studijų ir kvalifikacijos kėlimo programos, būtų sukurti tarpusavio apsikeitimo žiniomis tinklai, sukuriant ir naudojant reikalingas duomenų bazes ir informacines sistemas. Tokie iškilę poreikiai iš dalies buvo realizuojami pasinaudojant pagal BPD 2.5 priemonę „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“ skirtomis 90,499 mln. Lt ESF lėšomis. Šios priemonės tikslas – kokybiškai ir kiekybiškai padidinti žmogiškuosius išteklius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityje.

Išanalizavę planuotų ESF investicijų pobūdį ir siekiamus tikslus bei priemones galime teigti, kad šios priemonės valstybės požiūriu yra sietinos su darbo pasiūlą didinančiomis priemonėmis, kuriomis stengiamasi didinti norinčių žmonių skaičių, pritraukti į darbo rinką tradiciškai mažiau joje dalyvaujančius asmenis (moteris, jaunimą, vyresnio amžiaus žmones, imigrantus) ir skatinti išteklių persiskirstymą (darbo jėgos mobilumą), gerinti darbo jėgos prisitaikymą (žr. 6 paveikslą).

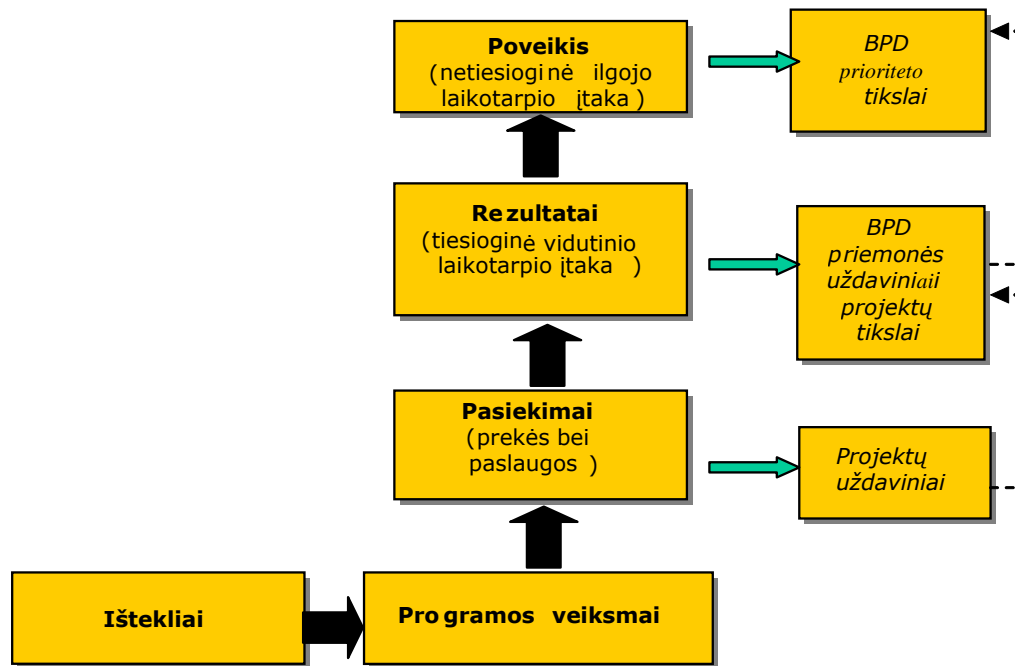

Paveikslas 6. Darbo pasiūlos formavimo priemonės.

Šaltinis: sudaryta Viešosios politikos ir vadybos instituto vertintojų (2006)

ESF lėšomis finansuojamos veiklos ir kryptys Lietuvoje atitinka pirmoje darbo dalyje aptartas ESF vykdomas funkcijas. Tikėtina, kad ilguoju laikotarpiu žmogiškųjų išteklių plėtra plačiąja prasme, o konkrečiau – darbo jėgos kvalifikacija taps lemiamu veiksniumi, užtikrinančiu Lietuvos ekonominio augimo stabilumą, todėl šios investicijos į žmogiškųjų išteklių plėtrą gali būti vertintinos kaip reikšmingos šalies ūkio plėtrai.

Aptartų ESF priemonių užsibrėžtų tikslų ir uždavinių įvertinimui buvo numatyta tam tikra rodiklių sistema (žr. 7 paveikslą).

Paveikslas 7. BPD rodiklių sistema

Šaltinis: sudaryta Viešosios politikos ir vadybos instituto vertinimas (2007).

Numatyti skirtingi rodiklių lygiai (poveikio, rezultatų, pasiekimo). *Pasiekimo* rodikliais yra laikoma visa, kas pirmiausia arba tiesiogiai sukuriamą naudojant programai skirtas lėšas. Todėl šiems rodikliams būdinga materiali išraiška, jie apskaičiuojami trumpuoju programos laikotarpiu. Pasiekimo rodikliai susieti su projektų tikslais. *Rezultato* rodikliai vidutiniu laikotarpiu matuoja tarpinius padarinius, sukuriamus naudojant pasiekimus. Šie rodikliai turi būti susieti su programos uždaviniais bei projektų tikslais (BPD atveju). *Poveikio* rodikliai matuoja ilgo laikotarpio padarinius. Taigi šiuos rodiklius galima apskaičiuoti tik praėjus keliems metams po programos įgyvendinimo pabaigos. Jie turi būti susiję programos tikslais.

Kitame skyriuje aptarsime ESF administravimo sistemos ypatumus ir paanalizuosime, koks buvo pasirinktas ir kaip funkcionavo naujai sukurtas paramos administravimo mechanizmas, apimantis projektų vykdytojus ir EK atstovus, ar buvo užtikrintos sąlygos nuolatinei paramos lėšų įsisavinimo pažangai ir pasiektiems rezultatams stebėti.

1.3. ESF administravimo sistemos ypatumai

Jau aptarėme, kad ESF yra ES struktūrinių fondų dalis, todėl kaip pastebi Pilietinės visuomenės instituto vertintojai (2006) analizuojamo fondo administravimo struktūros yra nustatytos ES reglamentais bendrai visoms valstybėms narėms: 2000-2006 m. programavimo laikotarpiu Europos Tarybos 1999 m. birželio 21 d. reglamentu Nr. 1260/1999 dėl bendrųjų struktūrinių fondų principų ir Europos Komisijos 2001 m. kovo 2 d. reglamentu Nr. 438/2001, nustatančiu išsamias Tarybos (EB) reglamento Nr.1260/1999 įgyvendinimo taisykles dėl struktūrinių fondų paramos valdymo ir kontrolės sistemų. Toliau aptariant institucinę ESF valdymo sistemą reiktų paminėti, kad bendra BPD administravimo sistema buvo nustatyta LRV 2001 m. gegužės 31 d. priimtu nutarimu Nr. 649 „Dėl atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų“. Taip pat 2001 liepos 31 d. buvo priimtas LRV nutarimas Nr. 953 „Dėl finansinių Europos Sąjungos paramos programų lėšų administravimo, valdymo ir kontrolės tvarkos“. Šie nutarimai numato tokį institucinės atsakomybės už ESF ir kitų struktūrinių fondų lėšų planavimo ir valdymo pasidalijimą (žr. 8 paveikslą):

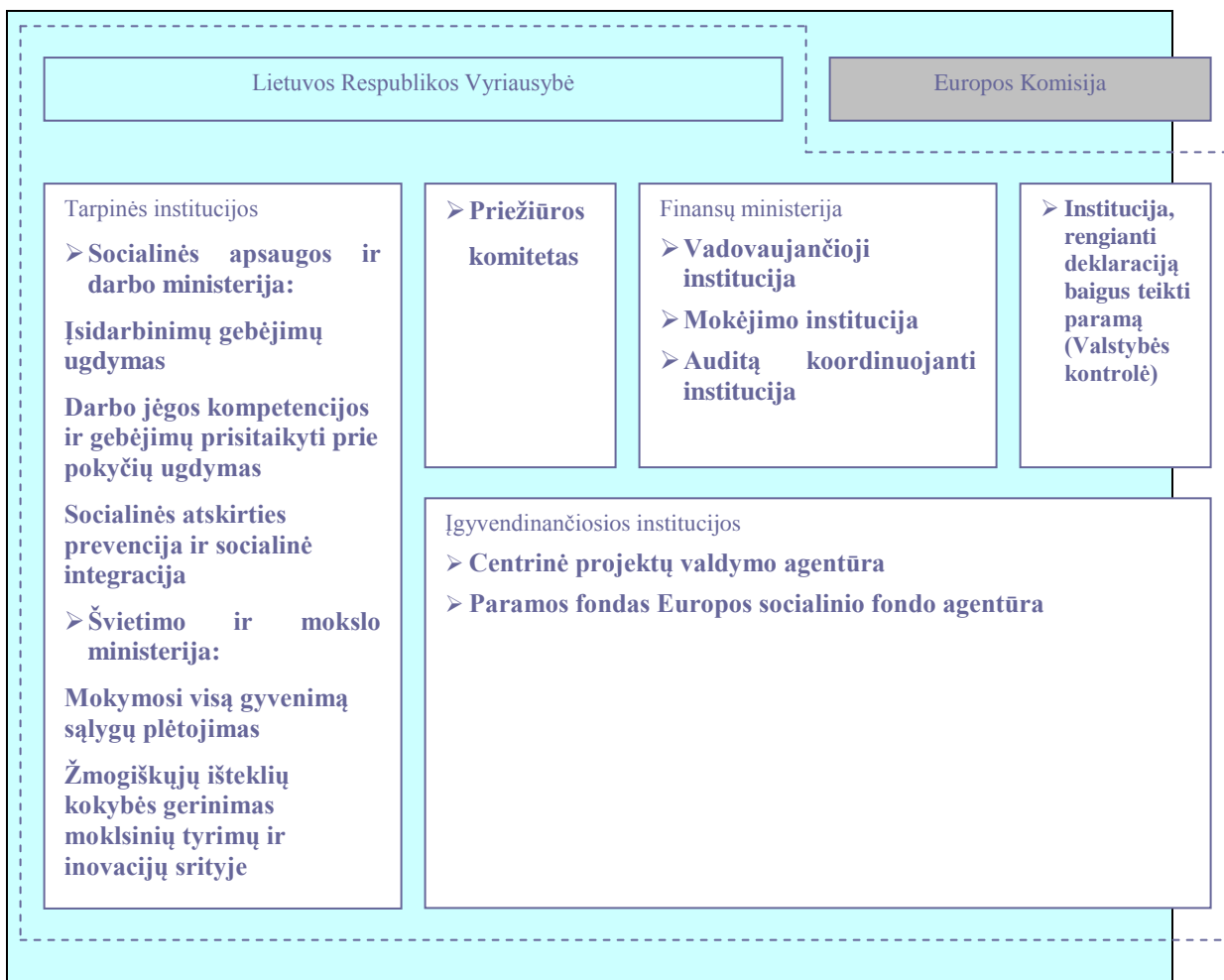
- Priežiūros komitetas (sudaromas pagal ES reglamentų nuostatas, šis kolegialus tarpinstitucinis organas prižiūri ES struktūrinių fondų programos įgyvendinimo pažangą, prireikus siūlo BPD (jo priedo) pakeitimus, tarp jų ir finansinius perskirstymus komitetas tikrina struktūrinių fondų paramos įgyvendinimo efektyvumą ir kokybę. Šios funkcijos nederėtų maišyti su finansų kontrole ar auditu: priežiūra yra statistinių ir finansinių duomenų rinkimas valdymo tikslais (t.y., siekiant nustatyti, ar skiriama parama panaudojama efektyviai ir produktyviai). Priežiūros komitetas sudarytas iš 36 atstovų: 23 iš struktūrinius fondus administruojančių institucijų, 11 iš socialinių partnerių, 1 asmuo atstovaujantis 3 profesines sąjungas ir 1 atstovas iš Europos Komisijos.

- Vadovaujanti institucija (atsakinga už bendrųjų administravimo ir priežiūros taisyklių bei procedūrų nustatymą ir jų įgyvendinimo priežiūrą bei struktūrinių fondų programos įgyvendinimo priežiūrą; paskirtas konkretus LR finansų ministerijos departamentas (Europos Sąjungos programų valdymo departamentas, dabar pervadintas į ES sanglaudos politikos ir struktūrinės paramos koordinavimo departamentą).

- Mokėjimo institucija (yra valstybės paskirta tam, kad parengtų ir pateiktų mokėjimų prašymus bei gautų Europos Komisijos mokėjimus; LR finansų ministerijos Nacionalinio fondo departamentas).

- Tarpinės institucijos; (atsakingos už ES struktūrinių lėšų planavimą ir valdymą pasidalijimą; paskirtos Švietimo ir mokslo ministerija bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija).

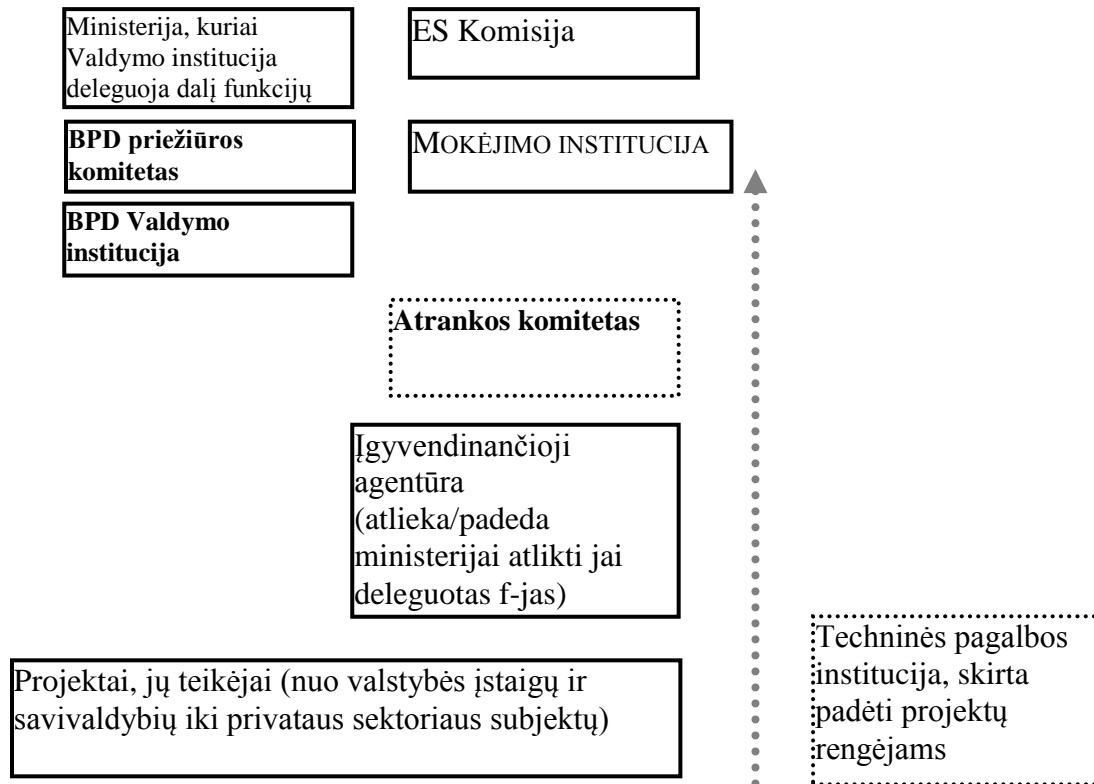
- Įgyvendinančios institucijos (ESFA atveju tai įsteigtas Žmonių išteklių plėtros programų paramos fondas, 2005 m. pervadintas Europos socialinio fondo agentūra).
- Auditą koordinuojanti institucija.

Paveikslas 8. 2004–2006 m. programavimo laikotarpio ESF administravimo schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis LRV teisės aktais

Dar vienas svarbus administravimo sistemos elementas - *Atrankos komitetas*, sudaromas tam, kad palengvintų visos struktūrinės politikos koordinavimą bei jos vykdymą laikantis ES nustatytų reikalavimų. Įgyvendinančiuos ir tarpinės institucijos vykdo pateiktų projektų pirminio tinkamumo vertinimą, o projekto svarstymas dėl finansavimo skyrimo vyksta atrankos komitete, sudarytame iš visų ministerijų aukštų pareigūnų. Socialiniai ekonominiai partneriai retai dalyvaudavo projektų atrankose. Grafiškai supaprastinta tipinė projektų atrankos, finansavimo ir atsiskaitymo už panaudotas paramos lėšas schema pavaizduota 9 paveiksle:

Paveikslas 9. ESF lėšų panaudojimo ciklas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis struktūrinių fondų paramą reglamentuojančiais teisės aktais

Siekiant užtikrinti skirtų lėšų skaidriam panaudojimui buvo sukurtas daugiapakopis kontrolės mechanizmas (žr. 10 paveikslą). Kadangi Lietuvoje stabilus ES biudžeto išmokų Lietuvai srautas priklausė nuo Lietuvoje sukurtų ES finansinės paramos valdymo ir kontrolės sistemų, kurios turi užtikrinti tinkamą paramos valdymą ir jos panaudojimą reikiamu laiku, veiksmingumo, tai vėlesniu ESF paramos panaudojimo laikotarpiu sukurta administravimo ir kontrolės sistema tapo savotišku stabdžiu, lėtinančiu paramos panaudojimą.

Reikia pastebėti, kad pirmuoju ESF struktūrinių fondų įgyvendinimo laikotarpiu didžiausias dėmesys buvo siejamas šimtaprocentiniam lėšų įsisavinimui, tiesiogiai tai siejant su efektyviu lėšų panaudojimu ir menkai analizuojant ir stebint užsibrėžtų tikslų pasiekimą, todėl sekančiuose darbo skyriuose ESF panaudojimą nuodugniau analizuosime šiais aspektais:

1. ESF administravimo sistemos veiksmingumas.
2. ESF lėšų panaudojimo rezultatyvumas ir pasiekti uždaviniai bei tikslai.
3. Socialinio ekonominio poveikio analizė.

Paveikslas 10. Projektų priežiūros sistema.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis struktūrinių fondų paramą reglamentuojančiais teisės aktais

Šiame darbe ESF lėšų panaudojimo analizei dažniausiai bus taikomas kiekybinio tyrimo tipas, tačiau darbe bus ir kokybinio tyrimo fragmentų. Kardelis K. (2002) kiekybinį tyrimą apibūdina kaip struktūruotą, besiremiantį iš mokslinės problemos išplaukiančia hipoteze, kurią siekiama patvirtinti taikant matematinės statistinės analizės būdus tyrimo duomenims sutvarkyti. Kiekybinio tyrimo metodai yra apklausa, testavimas, dokumentų ir statistinės informacijos analizė ir palyginimas. Kiekybinių ir kokybinių tyrimų metodai bus taikomi kartu, nes pagal Pukelio K. (2007) metodologiją, „išsamiausias ir mokliškai objektyviausias žinias apie žmogaus ir pasaulio reiškinius galima gauti tik derinant kokybinius ir kiekybinius tyrimo metodus“. Kokybinis tyrimas buvo pasirinktas, nes pasak Luobikienės I., (2000) „kokybinis tyrimas yra suvokimo procesas, kuris grindžiamas individualiomis metodologinėmis žmonių socialinių problemų tyrimo tradicijomis. Tyrėjas sukonstruoja kompleksinį, holistinį paveikslą, analizuoja žodžius, išsamiai perduoda informantų požiūrius bei atlieka tyrimą natūralioje aplinkoje. Kokybiniai metodai yra orientuoti į „atvejus“ (šiuo tyrimu – į administravimo sistemos stiprybes ir silpnybes), ne į skaičius, kintamuosius ar panašiai. Tai daugiau „gylio“, o ne „pločio“ informacija, atskleidžianti ne „kiek daug“, „kaip dažnai“ ar panašiai, bet susijusi su interpretacija, aiškinimu, o bandant ieškoti atsakymų į klausimus, „kodėl?“, „kaip?“, „kas?“, suteikiant prasmę bei atskleidžianti respondentų požiūrį, suvokimą, patirtį.

Darbe naudojant kiekybinius tyrimo metodus bus atliekama internetinėje svetainėje www.esparama.lt skelbiamų dokumentų analizė ir pateikiamų metinių ir mėnesinių paramos panaudojimo duomenų statistinė analizė. Aptariant ES struktūrinės paramos panaudojimą bei

įgyvendinimo procesą bus nagrinėjami atitinkami ES ir nacionaliniai teisės aktai, reglamentuojantys paramos teikimą Lietuvoje. Siekiant įvertinti makroekonominis pokyčius įgyvendinimo pradžioje ir pabaigoje ir atliekant lyginamąją Lietuvos ir ES situacijos analizę bus remiamasi Statistikos departamento prie LRV ir EUROSTAT duomenimis.

2. ESF LĖŠŲ PANAUDOJIMO IR PASIEKTŲ REZULTATŲ ANALIZĖ LIETUVOJE

2.1. ESF administravimo sistemos veiksmingumo ir paramos regioninės sklaidos tyrimas

Kaip jau minėjome ankstesnėje darbo dalyje narystė ES suteikė Lietuvai galimybę pasinaudoti ES fondų parama ir sutelkti pastangas siekiant sumažinti ženklų ekonominį atotrūkį tarp pirmojo uždavinio regionų ir ES vidurkio. Kadangi ES sanglaudos politikos įgyvendinimas yra valstybių narių atsakomybė, ES struktūrinių fondų teikiamos finansinės paramos įsisavinimas priklauso nuo paramą administruojančių institucijų pasirengimo, galimų pareiškėjų informavimo bei galimybių gauti paramą viešinimo, o visų svarbiausia – nuo pakankamo ir efektyvaus paramos panaudojimo ir kontrolės teisinio reguliavimo. ES kelia didelius reikalavimus lėšų valdymui ir kontrolei. Lėšų įsisavinimas įtakoja ekonomikos plėtrą, taip pat yra rodiklis, pagal kurį matuojama sėkminga veikla Europos Sąjungoje. Nepanaudotas lėšos reikėtų grąžinti į ES biudžetą, o menkas lėšų įsisavinimas taip pat galėtų kelti politines bei fiskalines problemas.

Šiame darbo skyriuje bus analizuojamas ir vertinamas ESF priemonių administravimo sistemos veiksmingumas, atsakomybės pasiskirstymo tarp institucijų balansas, paramos panaudojimo koordinavimas, rizikos valdymas bei žmogiškieji ištekliai.

Pasak Lane (1993), viešojoje politikoje administracinis efektyvumas apibrėžiamas kaip kaštų ir naudos požiūriu optimalių administracinių sistemų ir procedūrų nustatymas veiksmingam programos valdymui ir įgyvendinimui užtikrinti. Struktūrinių fondų administravimo efektyvumas yra esminis veiksnys, lemiantis sėkmingą ES lėšų panaudojimą valstybėje narėje, o kartu darantis įtaką struktūrinės paramos panaudojimo rezultatų veiksmingumui ir našumui.⁷ Taigi remdamiesi EK suformuota nuomone galime teigti, kad nuo administravimo sistemos veiksmingumo tiesiogiai priklauso programos įgyvendinimo rezultatyvumas ir su struktūrinės paramos panaudojimu siejamų tikslų ir uždavinių įgyvendinimo pasiekimas.

Teikdama negražintiną finansinę paramą valstybės narės socialinei ir ekonominei plėtrai, ES kelia eilę reikalavimų paramos administravimui. Viena vertus, tai atitinkamos paramos administravimo struktūros/sistemos sukūrimas, o antra – tinkamos jose dirbančių žmonių kvalifikacijos užtikrinimas tam, kad būtų tinkamai atliktos jiems priskirtos funkcijos. Galima išskirti šiuos struktūrinių fondų įgyvendinimo sistemai keliamus pagrindinius uždavinius:

1. *Sistema turi garantuoti veiksmingą ES lėšų įsisavinimą.* Dabartinių ES šalių narių patirtis

---

⁷ European Commission (2005). Working paper on ex-ante evaluation for the new programming period 2007-2013, p.13

rodo, jog net tokios turtingos ir turinčios pajėgią administraciją šalys kaip Suomija, Švedija ir Austrija pirmaisiais keliais metais susidūrė su didelėmis problemomis įsisavinant ES skirtą paramą.

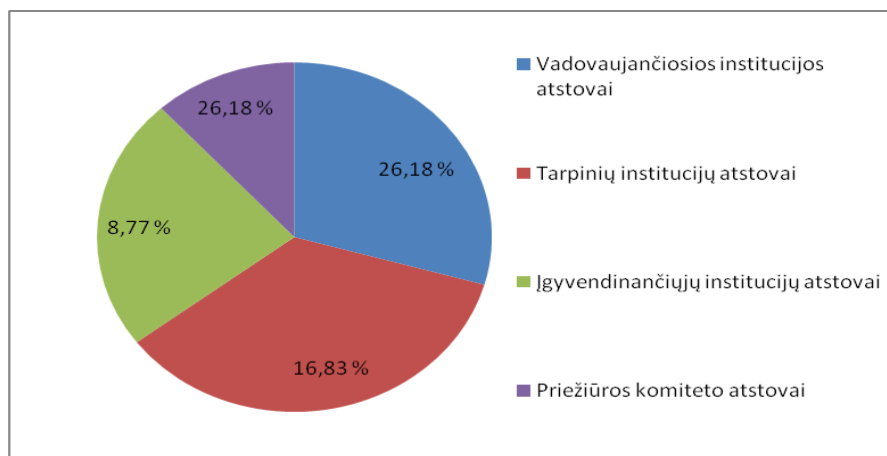
2. *Sistema turi garantuoti efektyvią ES lėšų kontrolę.* ES lėšų panaudojimas pagal paskirtį ir prisilaikant finansinio tinkamumo taisyklių yra pagrindinė prielaida atgaunant jau išleistas lėšas iš ES Komisijos.

ESF kaip ir kitų struktūrinių fondų paramos valdymui keliamo iššūkio esmė yra tame, kad kai kurie lėšų administravimo reikalavimai nebuvo įprasti valstybės tarnautojų vykdomai veiklai. Administracinių gebėjimų stiprinimui ir tinkamam programos įgyvendinimo priežiūrai ir vertinimui atlikti bei pasiektų rezultatų viešinimui ir sklaidai ir buvo skirtos struktūrinės paramos pagal BPD 5 prioriteto „Techninė parama“ lėšos. Iš viso pagal šį prioritetą buvo skirta 123,634 mln. Lt lėšų (iš jų 92,726 mln. Lt ES struktūrinių fondų lėšų), t.y. 3 proc. nuo visų BPD lėšų. Galima teigti, kad ES indėlis į efektyvų vieno Lt lėšų administravimą ir paramos viešinimą sudaro 0,05 cent. 2004-2006 m. pagal antrąjį programos prioritetą „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ Lietuvai skirtos ESF lėšos programoje sudaro apie 749,443 mln. Lt. Taigi perskaičiavus administravimui ir viešinimui skirtas techninės paramos lėšas pagal atitinkamo fondo finansinį svorį visoje Lietuvai skirtoje ES paramos struktūroje, ESF tektų – 7,84 mln. Lt lėšų. Techninės paramos lėšomis buvo ne tik tobulinami institucijų administraciniai gebėjimai, kuriama kompiuterizuota valdymo, stebėsenos ir vertinimo informacinė sistema, kaip būtina pagalbinė priemonė efektyviam skirtos paramos lėšų administravimui.

Lejour A. M. ir kt. (2006) atliktame tyrime „EU accession and income growth: an empirical approach“ akcentavo, kad institucinės permainos – vienas svarbiausių ES integracijos aspektas. Ši nuomonė buvo grindžiama 1990 m. North tyrimu, kuriame buvo iškeltos prielaidos, jog efektyviau veikiančios valstybinės institucijos (plačiąja prasme) mažina nestabilumą šalyje, ko rezultate mažėja integracijos kaina šalies ūkiui ir teigiamai paveikiamas visos šalies ekonominis augimas. Tyrimas iškėlė prielaidas, kad BVP augimas dėl integracijos į ES yra daugiausiai įtakojamas darbo rinkos, kapitalo rinkos augimo ir bendrojo produktyvumo našumo faktoriaus pokyčių.

Administravimo sistemos veiksmingumo tyrimui buvo nusistatyta 20 tiriamųjų imtis, t.y. planuojamų apklausti ESF SF administruojančių institucijų atstovų bei socialinių-ekonominių partnerių, turinčių 4-5 m. darbo stažą ES struktūrinių fondų administravimo srityje. Tyrimas vykdytas 2009 m. gruodžio mėn. Tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūrizuotas kokybinis tyrimo metodas, t.y. buvo atlikta anketinė apklausa ir respondentams el. paštu išsiųsta anketa (žr. priedą Nr. 3), vėliau siekiant atlikti gilesnę nustatytų problemų analizę pokalbių metu surinkta papildoma anketinę apklausą patikslinanti informacija. Pagrindimą dėl pasirinktos tyrimo metodologijos jau

pateikėme ankstesniame skyriuje. Dėl įvairių priežasčių buvo gauta 17 užpildytų anketų (atsakomumas - 85 proc.). Anketinės apklausos metu surinkta apibendrinta informacija yra pateikiama priede Nr. 4. 11 paveiksle pateikiame respondentų pasiskirstymą pagal atstovaujamą instituciją.

Paveikslas 11. Respondentų pasiskirstymas pagal atstovaujamą instituciją anketinėje apklausoje dėl administravimo sistemos veiksmingumo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis anketinės apklausos rezultatais

Trumpai apžvelgsime pagrindinius apklausos rezultatus: respondentų nuomone, administruojančioms institucijoms priskirtos funkcijos buvo tinkamos ir aiškios, o ESF lėšų įsisavinimo sparta buvo pakankama. Giluminio interviu metu aptariant ESF lėšų įsisavinimo spartos klausimus respondentai pabrėžė šio fondo specifiką. Būtent fondo specifika buvo įvertinta kaip vienas iš svarbiausių faktorių paramos panaudojimo spartos faktorių. Šio fondo lėšomis buvo finansuojami taip vadinami „minkštieji projektai“, t.y. ne stambūs infrastruktūriniai projektai, o pagal finansinį svorį smulkūs projektai, susiję su žmogiškaisiais ištekliais.

ESF administruojančių institucijų administraciniai gebėjimai įvairiais programos įgyvendinimo etapais buvo įvertinti vidutiniškai, tačiau jų pakako sprendžiant įgyvendinimo metu iškilusias problemas. Fondo lėšų administravimui palengvinti buvo sukurta ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo informacinė kompiuterizuota valdymo ir priežiūros sistema (toliau-SFMIS) respondentų įvertinta geriau nei vidutiniškai, ir apibūdinta kaip tinkama priemonė paramos gavėjų įgyvendinamiems projektams prižiūrėti ir fiziniams įgyvendinimo rodikliams tikrinti. Daugumos respondentų nuomone, įgyvendinimo metu nebuvo pakankamai bendradarbiaujama su socialiniais – ekonominiais partneriais ir į priemonių įgyvendinimą įtraukta per mažai išorinių ekspertų. Sprendžiant iš apklausos rezultatų paramos viešinimo klausimams buvo skirtas per mažas dėmesys.

Giluminio interviu metu su kiekvienu apklausos dalyviu buvo aptartas programos įgyvendinimas įvairiais etapais, daugiausia dėmesio buvo skiriama ESF priemonių įgyvendinimui.

Priede Nr. 5 pateikiame įgyvendinimo metu iš kilusių paramos panaudojimo sunkumai ir jų sprendimo būdų suvestinę. Toliau trumpai aptarsime apklausos rezultatus.

Apklausos rezultatų analizė rodo, kad Centrinė projektų valdymo agentūra (toliau – CPVA) buvo įvertinta geriau negu Paramos agentūra Europos socialinis fondas (toliau – ESFA) vertinant ir atrenkant projektus. Norėdami įsitikinti gautų apklausos rezultatų teisingumu dėl atskirų administravimo sistemoje dalyvaujančių institucijų darbo, vertinant ir atrenkant projektus, papildomai atlikome SFMIS duomenų analizę. Remiantis SFMIS duomenimis buvo apskaičiuota įgyvendinančiųjų institucijų vidutinė projektų vertinimo trukmė. Gauti rezultatai patvirtino apklausos rezultatus: CPVA paraišką paramai gauti įvertindavo per 5 mėn., Paramos agentūra Europos socialinis fondas – per 7 mėn. Galima daryti išvadą, kad CPVA darbuotojai pasižymėjo aukštesne kompetencija ir reikalingais gebėjimais lyginant su ESFA.

Darbo autorės nuomone, pats paraiškų vertinimo procesas buvo pakankamai biurokatiškas, nebuvo sukurtas vieningas mechanizmas, skatinantis probleminių regionų gyventojus aktyviau naudotis ES parama, nebuvo įtraukiami socialiniai- ekonominiai partneriai. Giluminio interviu metu respondentai irgi išsakė nuomones, kad paramą administruojančios institucijos nekoordinavo savo veiksmų ir neturėjo vieningos politikos aktyviau skatinti naudotis parama potencialius pareiškėjus iš probleminių regionų, kuriuose buvo didžiausias nedarbo lygis. Reikia pastebėti, kad vis dėlto pavieniais atvejais projektams atrankos metu projektams iš probleminių regionų buvo teikiami papildomi balai. Darbo autorės nuomone, administravimo sistema neužtikrino vienos iš svarbiausių ESF funkcijų, t.y. tolygaus paramos lėšų paskirstymo probleminėse šalies apskrityse.

Nepakankamą projektų regioninę skaidą patvirtina ir remiantis SFMIS bei Statistikos departamento duomenimis atlikti skaičiavimai dėl ESF paramos lėšų pasiskirstymo Lietuvos apskrityse (žr. 7 lentelę). Didžiausias nedarbo lygis prieš pradėdant įgyvendinti ESF priemones 2003 m. buvo stebimas Telšių (14,4 proc.), Alytaus (13,9 proc.), Panevėžio (13,3 proc.), Marijampolės (13,5 proc.) apskrityse. Vertinant pateiktų paraiškų kiekį pagal prašomą ESF paramos lėšų kiekį šiose probleminėse apskrityse aiškėja, kad šių apskričių gyventojai nebuvo pasiruošę ir neparodė pakankamo iniciatyvumo naudotis jiems skirta parama, išimtis yra Alytaus apskritis. Pateiktų paraiškų paramai gauti vertinant pagal prašomą sumą 1 apskrities gyventojui daugiausia pateikta buvo Vilniuje, Šiauliuose, Kaune ir Alytuje. Daugiausia netinkamų finansuoti paramos lėšomis ir atmestų paraiškų buvo Telšių (76,27 proc.), Kauno (48,31 proc.), Klaipėdos (44,42 proc.) ir Šiaulių (42,46 proc.) apskrityse. Tokie dideli atmestų paraiškų skaičiai rodo, kad paramą administruoti paskirtos institucijos nepakankamai rūpinosi potencialių paramos gavėjų švietimu ir paramos teikimo sąlygų išaiškinimu potencialiems paramos gavėjams. Nebuvo organizuojami

seminarai ir mokymai, kurių metu būtų išaiškinta, kaip teisingai užpildyti paraiškas paramai gauti ir t.t. Alytuje ir Tauragėje netinkamomis finansuoti buvo pripažintos trečdalis visų pateiktų paraiškų.

Apskritis	2004 m. gyventojų skaičius apskrityje, vnt.	Nedarbo lygis 2003 m, proc.	Pateikta paraiškų pagal ESF sumai, mln. Lt	1 apskrities gyventojų planuota paramos dalis, Lt	Atrinkta projektų pagal ESF sumai, mln. Lt	Skirtumas tarp pateiktų ir pasirašytų projektų, mln. Lt	Pasirašyta sutarčių pagal ESF sumai, mln. Lt	1 apskrities gyventojui tenkanti paramos dalis, Lt	Projektams išmokėta ESF paramos lėšų, mln. Lt	2009 m. gyventojų skaičius, vnt.	1 apskrities gyventojui tenkanti išmokėtos paramos dalis, Lt
Iš viso :	3.445.857	10,3	1.048,77	304,36	752,27	296,5	744,08	215,93	703,31	3349872	209,95
Alytaus apskritis	184.807	13,9	49,02	265,23	34,15	14,87	32,56	176,18	30,85	175149	176,14
Kauno apskritis	691.445	8,5	220,04	318,23t	143,7	76,34	145,09	209,84	136,37	670546	203,37
Klaipėdos apskritis	383.250	9,8	56,22	146,69	29,06	27,16	25,27	65,94	23,45	378221	62
Marijampolės apskritis	186.736	13,5	15,31	81,99	8,51	6,8	8,5	45,52	8,08	179886	44,92
Panevėžio apskritis	295.161	13,3	19,96	67,62	15,61	4,35	15,27	51,73	12,41	281241	44,13
Šiaulių apskritis	364.076	11,8	131,8	362,01	102,73	29,07	107,54	295,38	104,7	346098	302,52
Tauragės apskritis	132.729	14	6,9	51,99	3,97	2,93	3,79	28,55	3,69	126056	29,27
Telsių apskritis	178.141	14,4	3,49	19,59	2,28	1,21	2,39	13,42	2,31	172438	13,4
Utenos apskritis	181.113	10,4	43,57	240,57	10,34	33,23	9,15	50,52	8,81	170422	51,7
Vilniaus apskritis	848.399	7,6	502,46	592,24	401,92	100,54	394,52	465,02	372,64	849815	438,5

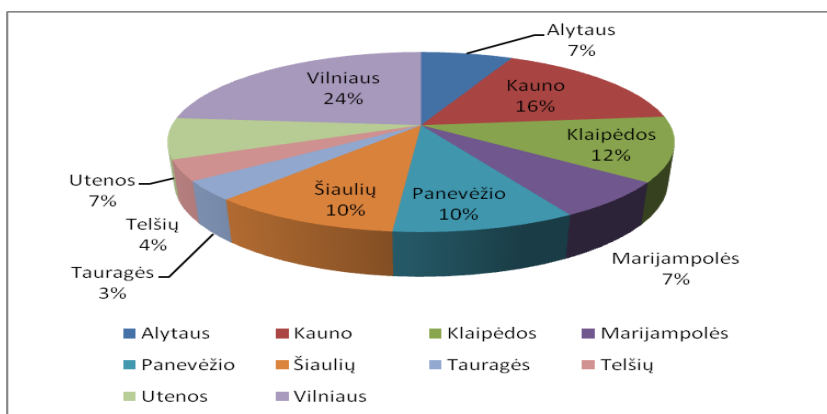
Lentelė 7. ESF lėšomis įgyvendinamų projektų regioninė sklaida

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Kitose apskrityse atmestų paraiškų vidurkis sudaro apie 20 proc. t.y. vieną penktadalį nuo visų pateiktų paraiškų paramai gauti. Ši tendencija stebima Marijampolės, Panevėžio, Vilniaus ir Utenos apskrityse. Pagal pasirašytų paramos sutarčių sumą pastebima žymi finansuotų projektų koncentracija Vilniuje ir Kaune. Analizuodami SFMIS duomenis pagal ESF paramos panaudojimą 1 gyventojui apskrityje matome, kad daugiausia paramos lėšų teko Vilniaus (438,5 Lt) , Kauno (203,37 Lt), Šiaulių (305,52 Lt) ir Alytaus (176,14 Lt) gyventojams (žr. 7 lentelę).

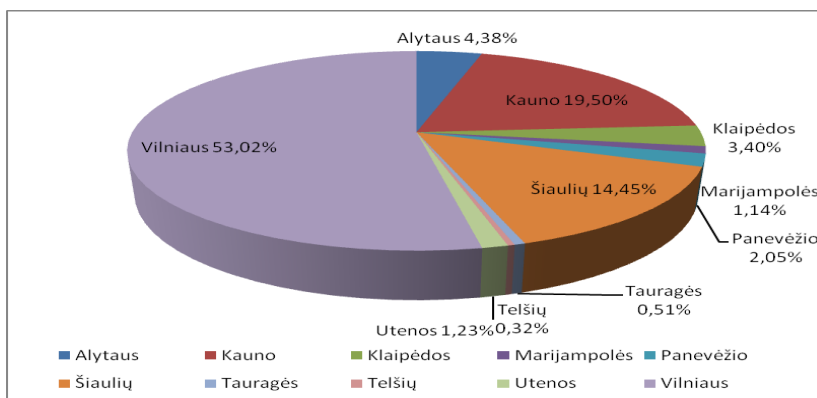
Geografiškai pakankamai tolygus didžiųjų ir mažesniųjų miestų išdėstymas Lietuvoje sudaro prielaidas tolydžiam ekonomikos regioniniam išdėstymui. Statistikos departamento duomenimis Lietuva pasižymi ryškiais regioniniais skirtumais vertinant tiek pagal BVP, tiek pagal tiesiogines užsienio investicijas, tenkančias vienam gyventojui, todėl egzistuoja nemažai regioninių skirtumų užimtumo srityje, ypač lyginant kaimo ir miesto užimtumo struktūrą. Labai dideli būsto kainų skirtumai ir labai padidėjusios transporto išlaidos palyginti su dirbančiųjų pajamomis stabdo darbo jėgos mobilumą ir tam tikrų regionų gyventojams nesuteikia galimybių padidinti savo pajamas. Dėl

šių prižasčių didėja nedarbo lygio regioninė diferenciacija. Pvz. Ignalinos atominės elektrinės (IAE) uždarymas, gresia didelių socialinių ir ekonominių problemų atsiradimu. Toliau palyginimui pateikiame BPD ir ESF lėšų pasiskirstymą pagal apskritis (žr. 12 ir 13 paveikslus):

Paveikslas 12. BPD lėšų pasiskirstymas apskrityse, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

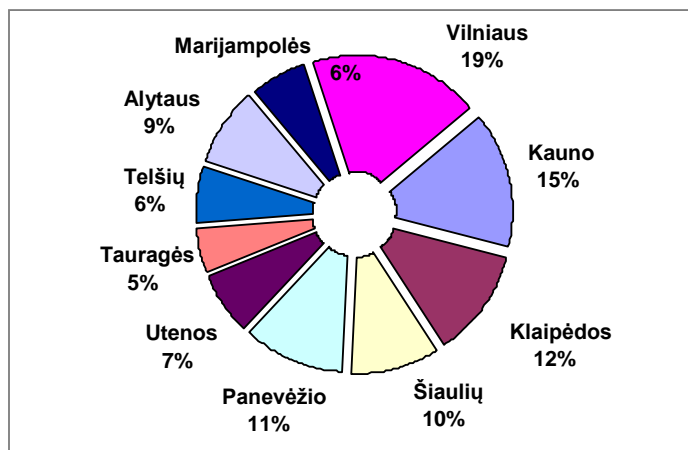
Paveikslas 13. ESF lėšų pasiskirstymas apskrityse, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Lyginant bendrą BPD lėšų ir ESF lėšų pasiskirstymą Lietuvoje tampa dar labiau akivaizdu, kad didžioji ESF paramos lėšų dalis teko Vilniaus apskričiai, o ne periferiniams šalies rajonams. Daugiau ESF lėšų lyginant su bendru paramos lėšų pasiskirstymu Lietuvoje teko tik Kauno ir Šiaulių apskritims, tačiau pagal nedarbo lygį šie rajonai nebuvo patys problematiškiausi. Tuo tarpu Utenos apskrityje, kuri apima ir specifinėmis problemomis pasižymintį Ignalinos rajoną, panaudotos paramos lėšos yra nepakankamos ir minimalios.

Analizuojant paramos lėšų panaudojimą pagal atskiras priemones matome, kad *Isidarbinimo gebėjimų ugdymui* skirtos lėšos, lyginant su kitomis Lietuvoje įgyvendinamomis ESF priemonėmis, buvo paskirstytos Lietuvoje palyginti tolygiai, nes vienas iš projektų vykdytojų buvo Lietuvos darbo birža, turintį išplėtotą teritorinių darbo biržų tinklą visoje šalyje. Taip pat darbo autorės nuomone, neblogai galime vertinti ir pagal *darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie*

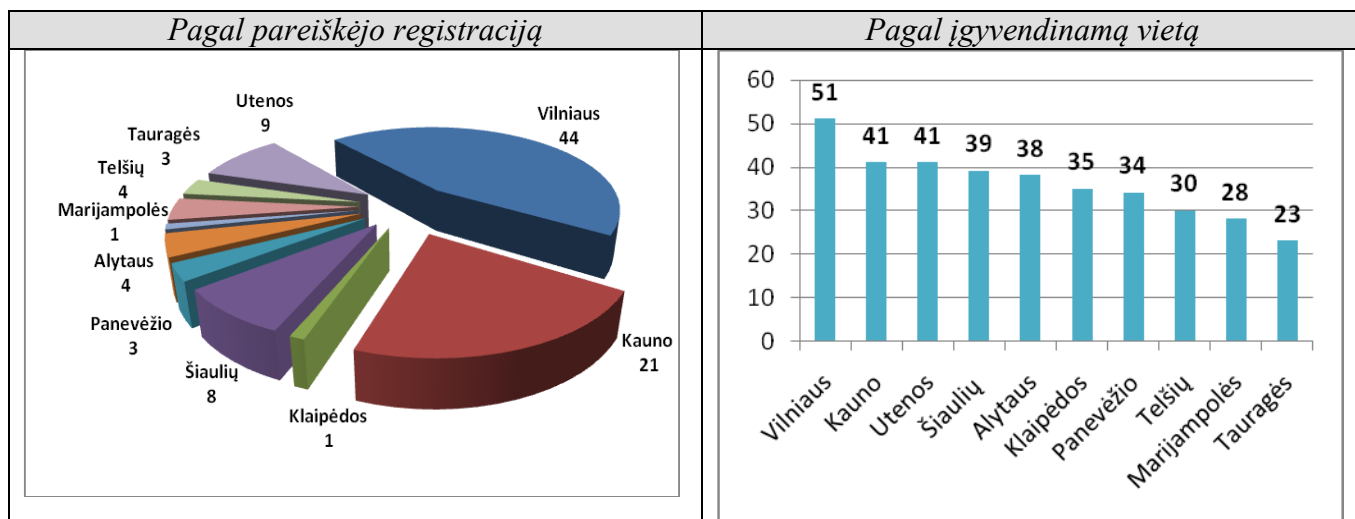
pokyčių ugdymo priemonę įgyvendinamų projektų regioninę sklaidą, nes šioje priemonėje projektų paraiškų vertinimo metu ne didžiausiuose šalies miestuose įgyvendinamiems projektams buvo skirti papildomi vertinimo balai, tokiu būdu parama buvo skirta ne tik Lietuvos ekonominiuose centruose veikiantiems projektų vykdytojams, tačiau ir esantiems periferiniuose regionuose (žr. 14 paveikslą).

Paveikslas 14. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės projektų pasiskirstymas Lietuvos apskrityse, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. liepos mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Analizuojant *socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės* paramos lėšų paskirstymą regioniniu lygiu stebima, kad daugiausia paramos sutarčių priskiriama labiausiai išsivysčiusiems regionams: Vilniaus (51 projektas), Kauno (41), Utenos apskrityse (41), mažiausiai probleminėse – Marijampolės (28), Telšių (30) ir Tauragės (23) apskrityse įgyvendinamiems projektams (žr. 15 paveikslą).

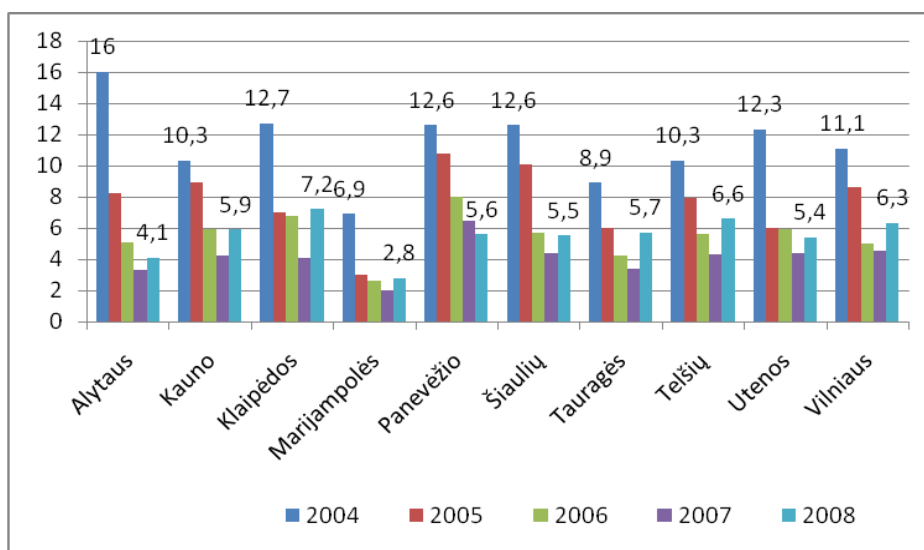
Paveikslas 15. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonė projektų pasiskirstymas apskrityse

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Kalbant apie priemonės *Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas* regioninį aspektą projektų pasiskirstymas tarp savivaldybių buvo gana netolygus - daugiausia projektų buvo įgyvendinama Vilniaus (105 projektai) ir Kauno (93 projektai) miestų savivaldybėse, iš dalies Klaipėdoje (81 projektas) ir Šiauliuose (75 projektai). Tačiau toks ES paramos lėšų pasiskirstymas yra visai tikėtinas, kadangi šiuose miestuose yra didžiausia aukštųjų mokyklų ir mokslinių tyrimų institucijų koncentracija ir daugiausia Lietuvoje sutelkta žmogiškųjų išteklių, kurie patenka į Švietimo ir mokslo ministerijos administruojamas sritis, t.y. švietimą, profesinį mokymą, aukštąjį mokslą ir mokslinius tyrimus. Mažiausiai projektų įgyvendinta Birštone (24 projektai) ir Kalvarijose (27 projektai).

Vertinant BPD įgyvendinimo laikotarpiu pagal *Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonę* įgyvendintų projektų sklaidą regioniniu požiūriu, matyti, kad daugiausia projektų buvo įgyvendinta Vilniaus (76 projektai) ir Kauno (60 projektų) apskrityse. Mažiausiai projektų įgyvendinta Telšių (7 projektai) ir Tauragės (8 projektai) apskrityse.

Per ESF priemonių įgyvendinimo laikotarpį nedarbo lygis Lietuvoje sumažėjo 2,7 karto ir 2007 metais siekė vos 4,3 procento, apskričių, susiduriančių su aukštu nedarbo lygiu nebuvo likę. Šiuo aspektu teritoriniai netolygumai šalyje sumažėjo, tačiau 2008 metais skirtumai vėl padėjo didėti ir siekė 1,65 karto. Darbo autorės nuomone, kad struktūrinių fondų parama nebuvo tinkamai paskirstyta, todėl nebuvo sudarytos tinkamos sąlygos ESF pagrindiniams tikslui – mažinti regionų netolygumus ir skatinti ekonominę ir socialinę sanglaudą atskirų šalies regionų mastu, todėl šis tikslas pasiektas tik iš dalies. 16 paveiksle pateikiame duomenis apie nedarbo ir užimtumo lygio pokytį apskrityse 2001–2008 m.

Paveikslas 16. Nedarbo lygis Lietuvos apskrityse, proc. 2004-2008 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Analizuojant ir lyginant Švietimo ir mokslo ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai ir Finansų ministerijai administruoti priskirtų priemonių ESF lėšų panaudojimą matome, kad visoms institucijoms pavyko panaudoti visas skirtas ESF lėšas (žr. 8 lentelę).

	Iš viso skirtos administruoti ESF lėšos, mln. Lt	Projektų įgyvendinimui panaudotos lėšos, mln. Lt	Institucijos administruojamų ESF lėšų dalis, nuo ESF fondo, proc.
Švietimo ir mokslo ministerija	331,162	332,47	100,4
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	418,281	427,37	102,2
Finansų ministerija	57,102	62,08	108,7
Iš viso	806,55	821,92	101,9

Lentelė 8. ESF lėšų panaudojimas pagal institucijas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Žinoma, objektyvus sprendimas apie administravimo kokybę negali apsiriboti tik gerais finansiniais paramos įsisavinimo rodikliais, kurie negali atspindėti tikrosios institucijos sukauptos administracinės patirties ir pamatuoti priimamų sprendimų efektyvumo, o tėra subjektyvus rodiklis, parodantis sėkmingą galutinių bendrų administracinės sistemos pastangų rezultatą, nes siektinas visos sistemos tikslas yra 100 proc. skirtos paramos įsisavinimas.

Toliau darbe analizuosime ESF paramos panaudojimo rezultatyvumą ir tikslų bei uždavinių pasiekimą. Tai yra administravimo sistemos veiksmingumo analizės tęsinys, nes bus įvertinta, ar programa, nepaisant įgyvendinimo metu iškilusių ir ne visada greitai sprendžiamų sunkumų, pasiekė užsibrėžtus tikslus visa planuota apimtimi ir kokia buvo makroekonominių ir sektoriinių pokyčių įtaka fondo rezultatyvumui, taip pat panagrinėsime programos pradžioje užsibrėžtų tikslų aktualumą jos pabaigoje.

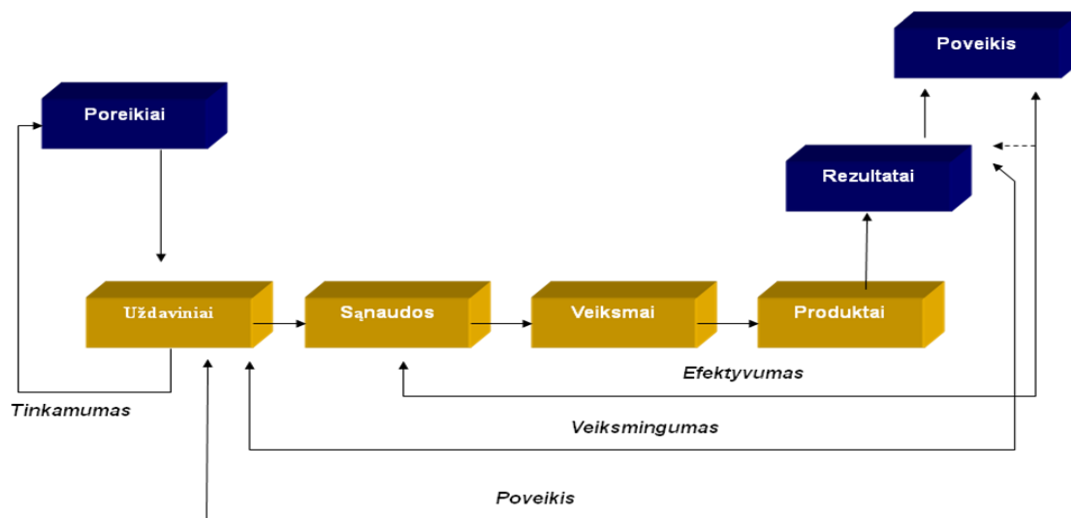

2.2. ESF rezultatyvumo ir pasiektų tikslų analizė

Rezultatyvumas – tai numatytų ir įgyvendintų programos ar jos dalies tikslų ir uždavinių santykis, t.y., jų pasiekimo laipsnis (Nakrošis V., Jarmalavičiūtė N., Burakienė D., (2007)). Rezultatyvumo analizė šiame darbo skyriuje bus atliekama remiantis Finansų ministerijos ES struktūrinių fondų ir Sanglaudos fondo informacinėje kompiuterizuotoje valdymo ir priežiūros sistemoje (toliau – SFMIS), kurios pagrindu LRV ir visuomenė buvo informuojama apie BPD įgyvendinimą, sukauptais duomenimis, taip pat viešai www.esparama.lt skelbiamais dokumentais, ataskaitomis apie Lietuvos 2004 – 2006 m. bendrojo programavimo dokumento (toliau- BPD) įgyvendinimą 2004–2009 metais. Planuojami analizuoti duomenys yra kokybiški ir patikimi, detalus jų rinkimo procesas yra aiškiai apibrėžtas Finansų ministro patvirtintose BPD priemonių ir projektų, finansuojamų įgyvendinam šias priemones administravimo ir finansavimo taisyklėse. ESF rezultatyvumą analizuosime dviem aspektais:

1. Finansinių fondo lėšų panaudojimo rezultatyvumas.
2. Fizinių įgyvendinimo rodiklių pasiekimo rezultatyvumas.

Užsibrėžtų tikslų pasiekimą sąlygoja įvairių veiksmų derinys: tinkamas prioritetų pasirinkimas ir finansavimas, adekvačiai suformuluoti atrankos kriterijai, leidžiantys finansuoti labiausiai tikslus atitinkančius projektus, gerai sumodeliuota įgyvendinimo sistema, sklandus valdymas, paramos forma, ir pan. Pateikiame schemą, iliustruojančią poreikių ir poveikio sąsajas (žr. 17 paveikslą).

Paveikslas 17. Užsibrėžtų tikslų, poreikių ir poveikio sąsajos

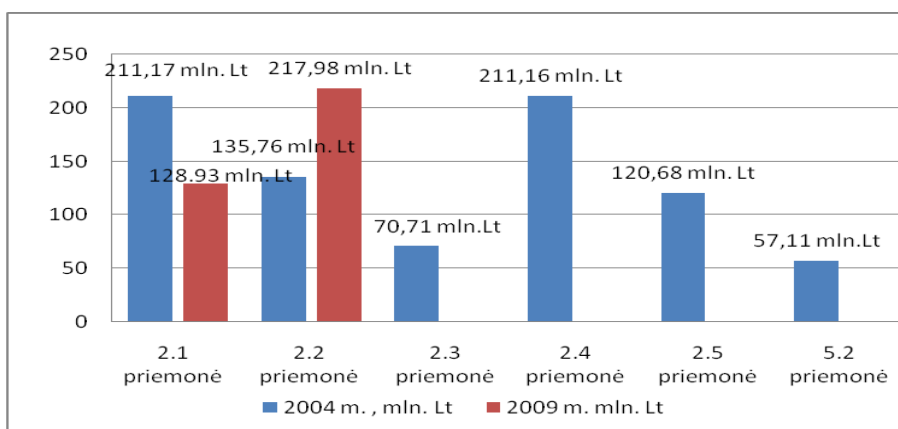
Šaltinis: sudaryta Viešosios politikos instituto vertintojų (2007).

ESF priemonės BPD apima visas antrojo prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ priemonės ir penktojo prioriteto „Techninė parama“ 5.2 priemonę „Programos viešumas ir vertinimas“. Kadangi programos viešumo ir vertinimo priemonė neturėjo konkrečių panaudojimo rezultatyvumą matuojančių rodiklių, tai apsiribosime tik šios priemonės finansinių lėšų panaudojimo analize. Iš viso pagal *žmogiškųjų išteklių plėtros* prioritetą buvo įgyvendinta 631 projektas 759,8 mln. Lt, iš jų 566,6 mln. Lt ESF lėšų ir 84 projektai *programos viešumui ir vertinimui* 61,18 mln. Lt, iš jų 45,84 mln. Lt sumai.

Kadangi ES struktūrinės paramos panaudojimo rezultatai priklauso ne tik nuo racionalaus išteklių paskirstymo programuojant, bet ir nuo adekvataus lėšų perskirstymo įgyvendinimo metu, pirmiausia palyginsime 2004 m. ir 2009 m. ESF finansinius planus ir įvertinsime programos įgyvendinimo eigoje perskirstytų lėšų sumą ir dalį procentais. Analizuojant pirminį ESF lėšų planavimą ir lyginant jį su galutiniu finansiniu planu bei pasiektais rezultatais įsisavinant paramos lėšas aiškėja, kad iš esmės investicijos buvo suplanuotos teisingai ir programos įgyvendinimo metu pirminis finansinis planas Priežiūros komiteto sprendimu buvo keistas tik vieną kartą, nes:

1) pagal *Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonę*: dalis pareiškėjų nutraukė pasirašytas sutartis (8 pareiškėjai); dalis lėšų buvo gražinta dėl pažeidimų arba netinkamumo finansuoti; sutaupyta dalis lėšų, skirtų projektams įgyvendinti;

2) pagal *Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonę* dėl virškontraktavimo padidėjo lėšų poreikis; perkėlus lėšas buvo padengti visi pagal *Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonę* prisiimti įsipareigojimai ir nereikėjo skirti papildomų valstybės biudžeto lėšų (žr. 18 paveikslą).

Paveikslas 18. ESF lėšų pasiskirstymas pagal atskiras priemones

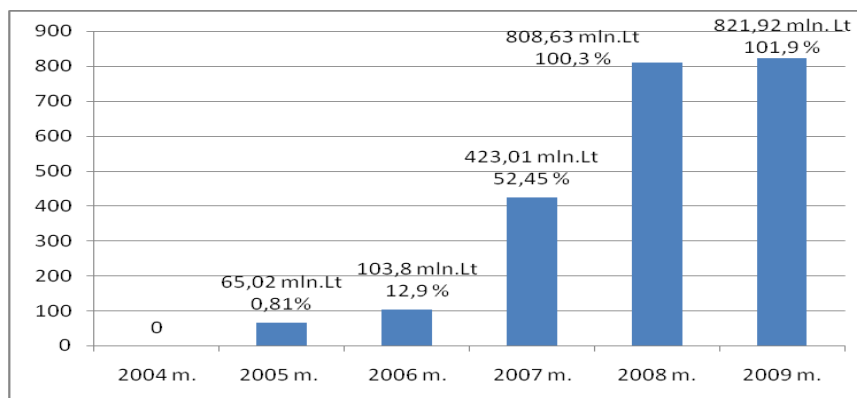
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. birželio 30 d. BPD priedu

Kaip matome iš 18 paveikslo iš priemonės „Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas“ į priemonę „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“ Priežiūros komiteto

2008-11-23 sprendimu buvo perkelta 82, 21 mln. Lt, kas tik patvirtina teiginį, kad Lietuvos darbo rinkoje buvo stipriai juntamas struktūrinis nedarbas ir nesugebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusių darbo rinkos sąlygų. Kita vertus tokį lėšų persiskirtymą galėjo sąlygoti ir dėl sparčiai išaugusių emigracijos mastų sumažėjęs bedarbių skaičius šalies mastu.

ESF paramos panaudojimo kasmetinių tempų analizė, kurios skaičiavimo rezultatai pateikti 19 paveiksle rodo, kad ESF priemonių įgyvendinimas „įsibėgėjo“ labai lėtai dėl jau aptartos šio fondo priemonių specifikos ir kitų priemonių įgyvendinimo metu kilusių priežasčių. Lėtą paramos lėšų panaudojimą sąlygojo ankstesnėje darbo dalyje, vertinant veiksmingumą, aptarti veiksniai: vėluota parengti kvietimų teikti paraiškas dokumentaciją (ilgas derinimo procesas ir dėl to sutrumpėjęs paraiškų rengimo ir vertinimo laikas), proceso metu besikeičiančios vadovaujančiosios ir tarpinės institucijos nuostatos tam tikrais įgyvendinimo klausimais (BPD priemonių administravimo taisyklės, nuostatos dėl biudžetinių įstaigų darbuotojų darbo užmokesčio ir pan.) nepakankami institucijų administraciniai gebėjimai, pernelyg ilgai užtrukęs paraiškų vertinimo ir atrankos procesas, nepakankama paraiškų kokybė, tarpinstitucinio koordinavimo trūkumas, nepakankamas kvalifikuotų vertintojų skaičius, patirties nebuvimas, nepakankami paramos gavėjų gebėjimai projektų rengimo, valdymo srityse, nedidelis pareiškėjų aktyvumas ir mažas projektų srautas. Svarbių nuostatų keitimas projektų įgyvendinimo metu neigiamai įtakoja projektų įgyvendinimo eigą ir turi įtakos nesavalaikiam lėšų įsisavinimui, kadangi reikalingi paramos teikimo sutarčių pakeitimai, o jų derinimas ilgai užtrunka.

Be to, pirmaisiais ESF įgyvendinimo metais buvo neaiški pati priežiūros rodiklių sistema (koreguotas BPD priedas, tikslinti rodikliai, institucijos stokojo bendros metodologijos kiekybiniam rodiklių apskaičiavimui), pavėluotai pradėjo funkcionuoti vieninga kompiuterizuota monitoringo sistema SFMIS.

Paveikslas 19. ESF kasmetinis lėšų įsisavinimo tempas

Šaltinis: sudarytas darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Pagal EK reglamentus pirmasis avansinis mokėjimas iš ESF (10 proc. Lietuvos Bendrojo programavimo dokumente 2004-2006 m. patvirtintos finansuoti iš ES struktūrinių fondų sumos) buvo gautas 2004 m. liepos 14 d buvo gauta 60,84 mln. Lt. 2004 m. buvo paskelbti pirmieji kvietimai teikti paraiškas pagal visas ESF priemones. Buvo gautos 404 paraiškos, 518 mln. 345 tūkst. Lt paramai gauti, tai sudarė 69 proc. visų „Žmogiškųjų išteklių plėtros“ prioritetui skirtų lėšų. 2004 m. buvo atrinkta 15 paraiškų paramai teikti bendrai 44,88 mln. Lt sumai, o tai sudaro 6 proc. visų prioritetui numatytų lėšų, tačiau per 2004 m. dėl administravimo sistemos nesklandumų nebuvo suspėta pasirašyti nei vienos paramos sutarties dėl lėšų skyrimo projektui ir nebuvo atlikti jokie mokėjimai. Detali įgyvendinimo situacijos analizė atskleidžia, kad pirmaisiais ESF įgyvendinimo metais susidurta su projektų srauto problema *žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonėje*, kurioje iki 2005 m. liepos 1 d. buvo pateikta paraiškų tik 68 proc. visų numatytų lėšų. Kitose priemonėse situacija dėl pateiktų finansuoti paraiškų skaičiaus buvo šiek tiek geresnė.

2005 m. buvo gautos 574 paraiškos bendrai 610 mln. 241 tūkst. litų paramai gauti, tai sudarė 81 proc. visų „Žmogiškųjų išteklių plėtros“ prioritetui skirtų lėšų.

2006 m. buvo pasirašytos 476 paramos teikimo sutartys dėl 508,94 mln. Lt, iš kurių ESF lėšos – 380 mln. Lt, kas sudarė 67 proc. Žmogiškųjų išteklių plėtros prioritetui skirtų ESF lėšų; panaudota - 88 mln. Lt lėšų, iš kurių – 66 mln. Lt ESF lėšos, kas sudarė tik 12 proc. nuo visų Žmogiškųjų išteklių plėtros prioritetui skirtų ESF lėšų. Analizuojant ESF paramos lėšų įsisavinimo kasmetinę spartą ir lygindami gautus duomenis su kitų struktūrinių fondų panaudojimo sparta, matome, kad skirta parama 2004–2009 m. naudota netolygiai (žr. 9 lentelę):

Fondas	Skirtos lėšos, mln. Lt	2004		2005		2006		2007		2008		2009		Iš viso	
		mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%	mln. Lt	%
ESF	806,5	-	-	65,0	8,1	38,8	4,8	319,2	39,6	385,6	47,8	13,3	1,6	821,9	101,9
ERDF	2689,9	44,0	2,2	285,1	10,6	455,7	16,9	851,4	31,7	1248,2	46,4	35,6	1,3	2917,8	108,5
ŽOFP	67,2	-	-	21,8	32,4	2,5	3,7	15,0	22,3	26,2	39,0	0,5	0,8	66,5	99,1
EŽUOGF	603,6	-	-	85,7	14,2	156,7	26,0	226,4	37,5	119,8	19,8	18,9	3,1	620,6	102,8
BPD	4167,2	44,0	2,2	457,5	11,0	653,6	15,7	1412,0	33,9	1779,8	42,7	68,3	1,6	4426,8	106,2

Lentelė 9. ESF paramos lėšų metinio įsisavinimo palyginimas su kitais struktūriniais fondais, mln. Lt ir proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Iš 9 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad paramos lėšų įsisavinimo netolygumai tarp skirtingų struktūrinių fondų ypač išryškėjo antraisiais programos įgyvendinimo metais, tuomet gana ryškiai “pirmavo” ŽOFP, per dvejus metus - 32,4 proc. panaudotų lėšų nuo visų fondui skirtų

lėšų (sietina su tiesioginių kompensacijų žvejams išmokėjimu), taip pat neblogai buvo panaudojamos EŽUOGF ir ERDF (stambūs infrastruktūriniai projektai) paramos lėšos (apie 14 proc.), kai tuo tarpu pagal ESF buvo panaudota tik 8,1 proc. įgyvendinimui numatytų lėšų. Iš dalies tai sietina su ESF specifika, kai yra finansuojami pagal finansinį svorį smulkūs projektai, taip vadinami „minkštieji projektai“, susiję su žmogiškaisiais ištekliais, kas jau buvo paminėta ir ankstesniame darbo skyriuje.

Vidutiniškai vienam įgyvendinam projektui skirta 857 tūkst. Lt ESF lėšų (žr. 10 lentelę), o t.y. 2-2,5 karto mažiau negu vienam ERDF projektui.

Fondas	Panaudotos paramos lėšos, mln. Lt	Panaudotos struktūrinio fondo lėšos, mln. Lt	Įgyvendintų projektų skaičius, vnt.	Vidutiniškai 1 projektui iš viso skirta paramos lėšų, mln. Lt	Vidutiniškai 1 projektui skirta struktūrinio fondo lėšų, mln. Lt
ESF	821,9	613,11	(715 ⁸)	1,15	0,86
ERDF	2917,8	2129,86	946	3,08	2,25
ŽOFP	66,5	41,77	127	0,52	0,33
EŽUOGF	620,6	427,07	1736	0,36	0,25
BPD	4426,8	3211,81	3524	1,26	0,91

Lentelė 10. Vieno projekto įgyvendinimui skirtų struktūrinių fondų paramos lėšų palyginimas, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Analizuodami ESF fondo lėšų panaudojimo spartą matome, kad 2006 m. buvo atsiradusi rizika neįsisavinti ESF skirtų lėšų pagal taip vadinamą n+2 taisyklę⁹ ir Finansų ministerijos atstovų teigimu, net gi buvo svarstoma dalį šio fondo lėšų perskirstyti infrastruktūrinių projektų finansavimui, tačiau toks sprendimas nebuvo priimtas.

2004–2006 m. nepakankamai spartų paramos lėšų panaudojimą lėmę veiksniai ir jų priežastys¹⁰:

- dėl nepakankamų žmogiškųjų išteklių administruojančiose institucijose, patirties trūkumo, nepakankamai geros pateiktų projektų paraiškų kokybės, mokėjimo prašymų 100 proc. tikrinimo kai kuriose BPD priemonėse (ESF projektai) ilgai trunkantys BPD administravimo etapai (kvietimo teikti paraiškas dokumentacijos parengimas ir patvirtinimas, paraiškų vertinimas ir atranka, išlaidų tikrinimas ir deklaravimas ir kt.);

- su projektų įgyvendinimu susijusios priežastys, atsiradusios dėl patirties ir apyvartinių lėšų trūkumo, ilgai trunkančių viešųjų pirkimų, projektų sezoniškumo, papildomų išlaidų atsiradimo ir kt.;

⁸ Įgyvendintų projektų skaičius kartu su programos viešinimo ir vertinimo projektais.

⁹ N+2 taisyklė reiškia, kad konkretiems metams programai skirtos konkretaus fondo lėšos turi būti įsisavintos (išmokėtos ir deklaruotos EK) per einamuosius bei kitus dvejus metus.

¹⁰ 2005–2007 m. BPD įgyvendinimo ataskaitų duomenys.

- nacionalinės teisinės bazės trūkumai (pavyzdžiui, apribojimai dėl darbuotojų ir ekspertų samdymo).

2007 m. visas dėmesys buvo sutelktas projektų įgyvendinimui. Nuo programos įgyvendinimo pradžios pagal visas žmogiškųjų išteklių plėtros priemones buvo įgyvendinami 631 projektas ir 84 už 765 mln. Lt, iš kurių ES lėšos – 570 mln. Lt. Įsisavinta, t.y., išmokėta prekių tiekėjams ir paslaugų teikėjams ir pripažinta tinkamomis deklaruoti Europos Komisijai 391 mln. Lt lėšų, iš kurių ESF lėšos – 292 mln. Lt, t.y. 52 proc. skirtų ESF lėšų. 2007 m. ESF lėšų įsisavinimo tempai ženkliai išaugo: vidutiniškai per mėnesį buvo įsisavinama po 18 mln. Lt, tuo tarpu 2006 m. tik – po 5 mln. Lt. Tik per 2007 m. buvo įsisavinta 296 mln. Lt, iš kurių ESF lėšos – 221 mln. Lt, tai sudarė 39 proc. žmogiškųjų išteklių plėtros prioritetui numatytų ESF lėšų arba 76 proc. visų nuo įgyvendinimo pradžios pagal šio prioriteto priemones įsisavintų lėšų. Tam įtakos turėjo Vadovaujančiosios institucijos BPD priemonių ir projektų, finansuojamų įgyvendinat šias priemones administravimo ir finansavimo taisyklių pakeitimai, susiję su mokėjimo prašymų tikrinimo tvarkos supaprastinimu bei institucijų, administruojančių ESF priemones, sutelktos pastangos tinkamai ir laiku panaudoti ESF lėšas.

Pagal žmogiškųjų išteklių plėtros priemones 2007 m. pabaigta 50 projektų už 66 mln. Lt, iš kurių ES lėšos – 48 mln. Lt, tai sudarė tik 9 proc. antrajam prioritetui numatytų ESF lėšų; nutrauktos 9 paramos teikimo sutartys už 5 mln. Lt, iš kurių –4 mln. Lt ESF lėšos, kas sudaro 0,7 proc. antrajam prioritetui numatytų ESF lėšų.

2008 m. lėšų įsisavinimo tempai pasiekė savo piką ir sudarė antrajame prioritete tokias dalis: mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas – 46,1 proc.; darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas – 48,0 proc.; socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija – 48,5 proc.; žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje 53,8 proc. priemonės skirtų ESF lėšų. Bendrai buvo panaudota daugiau negu trečdalis ESF numatytų lėšų, tačiau išliko rizika, kad dėl programavimo laikotarpio pabaigoje žymiai padidėjusių paramos panaudojimo apimčių galėjo būti neužtikrinta tinkama paramos panaudojimo priežiūra ir kontrolė.

ES ir Lietuvos teisės aktuose buvo numatyta, kad ES struktūrinių fondų parama turėjo būti panaudota iki 2008 m. gruodžio 31 d., tačiau Europos Komisija, atsižvelgusi į pablogėjusią Lietuvos ir kitų ES valstybių narių socialinę ekonominę situaciją ir pokyčius darbo rinkoje, nusprendė¹¹ pratęsti išlaidų tinkamumo finansuoti pagal BPD programos galutinį terminą 6 mėnesiais, t.y. iki 2009 m. birželio 30 d., šis pratęsimas:

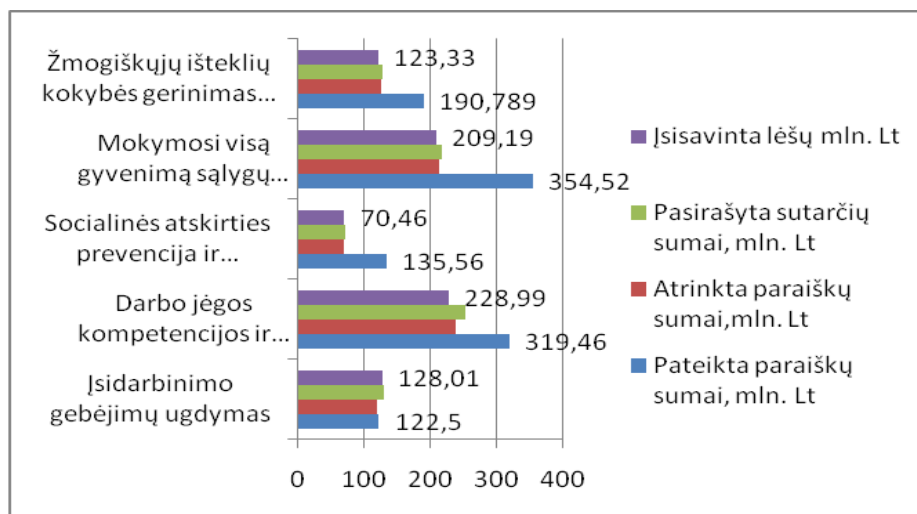
¹¹ Europos Komisijos 2009-02-18 sprendimas, iš dalies keičiantis Sprendimą C(2004)2120 dėl išlaidų tinkamumo finansuoti galutinio termino pratęsimo įgyvendinant bendrąjį programavimo dokumentą pagal 1 tikslą Lietuvoje.

- padėjo projektų vykdytojams išspręsti su apyvartinių lėšų trūkumu susijusias problemas, neapkraunant projektų vykdytojų papildoma finansine našta, kuri krizės sąlygomis gali turėti didelės įtakos ne tik sėkmingam projektų užbaigimui, bet ir projektų vykdytojų ekonominiam gyvybingumui;

- sumažino didelę įtampą viešųjų finansų sektoriuje, nes buvo sudarytos geresnės sąlygos spręsti su likvidumu susijusias problemas;

- sudarė palankesnes sąlygas pasiekti numatytus tikslus ir uždavinius, apsaugojo įgyvendinimo užbaigimą nuo neigiamo socialinės ekonominės krizės poveikio.

Per pirmąjį 2009 m. ESF lėšomis buvo pabaigti įgyvendinti 51 projektas 13,3 mln. Lt sumai, iš jų net 26 darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės projektai, t.y. pusė visų po programos pratęsimo įgyvendintų projektų. Iš viso pagal ESF lėšomis finansuojamų priemonių pateiktų, atrinktų ir panaudotų projektams lėšų rodikliai pateikiami 20 paveiksle.

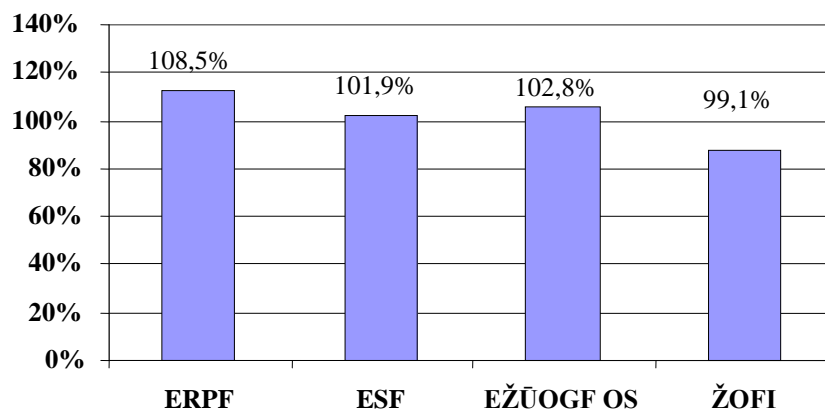

Paveikslas 20. ESF lėšomis finansuotų projektų įgyvendinimas pagal atskiras priemones, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2010 m. sausio mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Vertinant visą įgyvendinimo laikotarpį, pažymėtina, kad kai kurie nepakankamą paramos panaudojimą lėmę veiksniai ir priežastys buvo labiau aktualūs ESF įgyvendinimo pradžioje ir įpusėjus įgyvendinimo laikotarpiui, kiti – vėlesnėje jo įgyvendinimo stadijoje. Beveik iki pat 2007 metų pradžios, t.y. 2004–2006 m. (kai kuriais atvejais 2007 ir vėlesniais metais), vyko dokumentacijos ES struktūrinių fondų paramai gauti ir projektų rengimas, kvietimai teikti paraiškas, paraiškų ir projektų vertinimas, jų atranka ir sutarčių sudarymas. Vėliau prasidėjo projektų vykdymas ir išlaidų deklaravimas. Nepaisant lėtų pradinių tempų, įgyvendinimo pabaigoje dėka sumanaus administravimo galutinis ESF paramos panaudojimo rodiklis 101,9 proc. yra šis

rezultatas, darbo autorės nuomone, lyginant su paramos iš kitų struktūrinių fondų panaudojimu, yra vertintinas kaip labai aukštas rezultatas. (žr. 21 paveikslą).

Paveikslas 21. ESF panaudotų lėšų palyginimas su kitais struktūriniais fondais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Analizuojant ESF lėšų pasiskirstymą pagal atskiras investicijų sritis, matome, kad daugiausia lėšų tenka darbo jėgos lankstumo, verslo veiklai, inovacijoms, informacinėms ir ryšių technologijoms (asmenims, įmonėms) plėtoti bei specifiniam mokymui smulkaus ir vidutinio verslo srityse, mažiausiai – specifiniam mokymui turizmo srityje (žr. 11 lentelę).

Investicijų sritys	Viso viešųjų lėšų, mln. Lt ¹²	Iš ES struktūrinių fondų lėšų, mln. Lt	Iš nacionalinių viešųjų lėšų, mln. Lt
1	2	3	4
Darbo rinkos politika	128,03	96,02	32,01
Darbo jėgos lankstumas, verslo veikla, inovacijos, informacinės ir ryšių technologijos (asmenys, įmonės)	295,59	218,57	77,38
Specifinis mokymas smulkaus ir vidutinio verslo srityje	277,95	209,65	67,05
Specifinis mokymas turizmo srityje	0,52	0,34	0,13
Švietimo ir profesinio mokymo sistemos pritaikymas ne tik konkrečiau sektoriaus įgūdžiams ugdyti (asmenys, firmos)	209,2	156,41	52,79
Tyrėjų rengimas	46,05	34,48	11,56
Įgyvendinta projektų pagal ESF	957,34	715,47	240,91
Panaudota skirta ESF parama	820,94	612,36	208,58

Lentelė 11. ESF investicijų sritys, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Toks fondo lėšų panaudojimas akivaizdžiai parodo, kokių gebėjimų trūko struktūrinės permainas patyrusiai darbo rinkai. Galima konstatuoti faktą, kad ESF panaudojimas Lietuvoje

¹² ESF lėšos kartu su virškontraktavimo lėšomis, skirtomis iš valstybės biudžeto specialios programos

atspindėjo bendras ir šio fondo panaudojimo tendencijas visoje Europoje, t. y. atsigręžimą į žmonių naujų kompetencijų ugdymą ir formavimą, sąlygotą darbo rinkos pokyčių.

Be to, ESF lėšomis buvo skatinamos lygios galimybės ir šis horizontalus prioritetas nuosekliai įtrauktas į visas fondo lėšomis finansuojamas priemonės. Pateikiame keletą išsakytą teiginį pagrindžiančių ESF priemonėse numatytų rodiklių pavyzdžių: mokymuose dalyvavusių moterų skaičius, įgijusios profesinę kvalifikaciją moterų, įsidarbinusių moterų skaičius ir išaugęs moterų darbo jėgos aktyvumo lygis. Lietuvoje ESF pagrindinis tikslas - tobulinti darbo jėgos atitikimą darbo rinkos poreikiams buvo horizontaliai integruotas į visas įgyvendinamas priemonės. Šio tikslo įgyvendinimo rezultatams pamatuoti buvo numatytas bendras visoms priemonėms rodiklis „išmokytojų naudos gavėjų skaičius“. Iš 12 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad numatytas rodiklis, išmokytojų naudos gavėjų skaičius veiklos pabaigoje“ yra viršytas 18,5 kartų. Būtina pažymėti, kad šis pasiekimo rodiklis daug kartų viršijamas pagal visas prioriteto priemones.

Rodiklio pavadinimas	Matavimo vienetai	Numatytų tikslų kiekybinė išraiška		Per 2004-2009 m. pasiekti rodikliai*	2004-2009 m pagal priemones	Suplanuotų ir pasiektų rodiklių palyginimas, %	
		Iš viso	pagal priemones ¹³			Iš viso	pagal priemones
1	2	3	4	5	6	7 = 6/3*100	8 = 7/4*100
išmokytojų naudos gavėjų skaičius veiklos pabaigoje	Vnt.	20000	2.1-10000 2.2-4000 2.3-1500 2.4-2000 2.5-3000	369792	2.1-28145 2.2-161094 2.3-23151 2.4-130498 2.5-26904	1848,96 (18,5 kartų)	2.1-281,5(2,8) 2.2-4027,4(40) 2.3-1543,4(15) 2.4-6524,9(65) 2.5-896,8(8,9)

Lentelė 12. Žmogiškųjų išteklių plėtros prioriteto rodiklio „išmokytojų naudos gavėjai“ pasiekimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. liepos mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Atlikti skaičiavimai rodo, kad atskirų priemonių vieno išmokytojo asmens išmokymo kaina skiriasi (žr. 13 lentelę).

priemonė	2.1 priemonė	2.2 priemonė	2.3 priemonė	2.4 priemonė	2.5 priemonė	Iš viso ESF (2 prioritetas):
1	2	3	4	5	6	7
Deklaruotina vertė	128.011.159,5	228.987.581,6	70.575.475,73	209.193.457,8	123.184.339,6	613.182.114,4
Dalis, proc.	64,1	28,6	2,1	4,6	0,6	100
Išmokytojų asmenys	28145	161094	23151	130498	26904	369792
Dalis, proc.	35,29	15,69	1,13	47,23	0,66	
Bendra vidutinė deklaruotinių paramos lėšų dalis tenkanti vienam išmokytojam asmeniui, Lt	4548,27	1421,45	3048,48	1603,04	4578,66	1658,18

Lentelė 13. ESF priemonių projektų vertė, išmokytojų asmenų skaičius ir bendra vidutinė deklaruotinių paramos lėšų dalis tenkanti vienam išmokytojam asmeniui, Lt

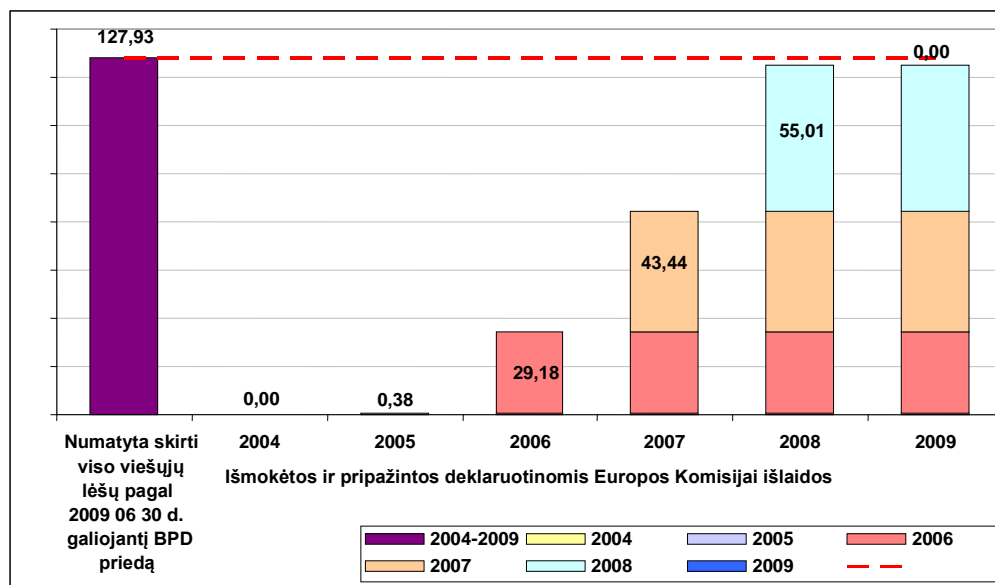
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

¹³ 2.1 - Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas; 2.2 - Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas; 2.3 – Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija; 2.4 – Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas; 2.5 – Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje

Daugiausia lėšų vieno asmens apmokymui buvo skirta pagal žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje (4578,66 Lt - ESF 2.5 priemonė), beveik tiek pat lėšų buvo skirta ir vieno asmens apmokymui pagal įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonę (4548,27 Lt - ESF 2.1 priemonė). Pasiękti rodikliai atspindi prioriteto tikslų ir uždavinių atitikimą darbo rinkos poreikiams, jų aktualumą formuojant bei vystant kvalifikuotos darbo jėgos pasiūlą. Tuo pačiu disproporcijos tarp šio rodiklio užsibrėžtų įsipareigojimų ir jo realaus pasiekimo įgyvendinant projektus verčia kritiškai vertinti planavimo metu suformuotas prielaidas.

2.2.1. Įsidarbinimo gebėjimo ugdymas

Įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės pagrindinis tikslas – *siekiant mažinti nedarbą ir užkirsti kelią ilgalaikiam nedarbui, gerinti bedarbių užimtumo gebėjimus ir jų integraciją į darbo rinką*. Priemonė skirta darbo biržoje registruotiems bedarbiams bei asmenims, išpėtiems apie atleidimą, t.y. tikslinėms grupėms pagal įstatymus turinčioms teisę naudotis darbo biržos teikiamomis paslaugomis, prioritetą teikiant jauniems (iki 25 m.), ilgalaikiams bedarbiams, vyresniems nei 50 metų bedarbiams, bedarbiams, kuriems gresia ilgalaikė bedarbystė, taip pat moterims. Priemonės įgyvendinimo laikotarpiu 2004–2008 m. buvo panaudota 128,01 mln. Lt išlaidų, iš jų 96,01 mln. Lt ESF paramos lėšų ir 32,01 mln. Lt nacionalinių viešųjų lėšų. Tai sudaro 100,1 proc. visų šiai priemonei skirtų lėšų. 22 paveiksle yra pavaizduotas skirtų lėšų panaudojimas priemonės įgyvendinimo laikotarpiu.

Paveikslas 22. Įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Pagal investicijų pobūdį ši priemonė gali būti priskiriama prie specifinių finansinių priemonių, kurios turi poveikį trumpuoju laikotarpiu, tačiau nebūtinai užtikrina poveikio ilgalaikiškumą. Visiems priemonės projektams parama buvo teikiama tiesioginio finansavimo būdu, gyvendinant juos visoje Lietuvos teritorijoje. Projektų partneriai - 46 teritorinės darbo biržos ir Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba.

Planuotų ir pasiektų šios priemonės fizinių įgyvendinimo rodiklių analizė rodo, kad dauguma rodiklių yra pasiekti ir ženkliai viršija BPD priede numatytus rodiklių dydžius: vietoje planuotų pagal šią priemonę apmokyti 10000 asmenų buvo apmokyta 28145, t.y. pasiektas rezultatas viršijo planuojamą beveik tris kartus, tuo tarpu išmokytų moterų skaičius vietoje planuotų 5000, priemonės įgyvendinimo pabaigoje sudarė 20019, t.y. net 4 kartus daugiau negu planuota. Planuotas apmokytų moterų įsidarbinimo rodiklis 50 proc. nuo mokymuose dalyvavusių, taip pat buvo viršytas ir sudarė 71,3 proc. Įgyvendinat įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonę didelis dėmesys buvo skiriamas jaunimui iki 25 m, vietoje planuotų 3000 asmenų mokymuose dalyvavo 2 kartus daugiau jaunų žmonių - 6129 asmenys. taip pat buvo apmokyta 1,7 karto daugiau ilgalaikių bedarbių, vietoje planuotų 3000, apmokyti 5352 asmenys.

Pagal parengtas programas buvo apmokyta per 4200 kvalifikuotų darbuotojų: statybų sektoriui - 2150 ir paslaugų sektoriui (įskaitant prekybos) - 2073. Tai tenkino sparčiai augančią darbo jėgos šiuose sektoriuose paklausą trumpalaikiame laikotarpyje 2004-2007 metais, tačiau, 2008-2009 metais, pasikeitus ekonominėms šalies sąlygoms, šie sektoriai labiausiai nukentėjo, atitinkamai, juose labiausiai sumažėjo darbo jėgos paklausa. 2009 m. antrąjį ketvirtį labiausiai smuko statybos (46,1 proc.), pramonės ir energetikos (25,3 proc.), prekybos, transporto ir ryšių paslaugų (21,4 proc.) bei finansinio tarpininkavimo, nekilnojamojo turto ir kito verslo paslaugų (17,8 proc.) pridėtinė vertė.

Priemonės planavimo metu buvo užsibrėžta siekti, kad 6000 asmenų įgytų profesinę kvalifikaciją. Šis tikslas taip pat buvo įgyvendintas, nes net 8886 asmenys dalyvavę priemonės veiklose įgijo profesinę kvalifikaciją, ir planuotas rodiklis buvo viršytas 48,10 proc. Analizuojant rodiklio pasiekimą pagal tikslines grupes ir lyginant su planu matome, kad iš profesiją įgijusių asmenų moterų buvo daugiau 100,10 proc., jaunimo iki 25 metų daugiau 24,65 proc. daugiau negu planuota, o ilgalaikių bedarbių, kuriems buvo suteikta profesinė kvalifikacija, rodiklis pasiektas nepilnai - 97,8 proc. Skirtingai nei aukščiau įvardinti, visi rezultatų rodikliai, susiję su tolimesniu projekto dalyvių mokymusi buvo nepasiekti: planuotas bendras dalyvių, kurie tęsia mokymąsi, skaičius sudarė 1000 asmenų, iš jų 450 moterys, 300 - jaunimas iki 25 metų, 70 – ilgalaikiai bedarbiai, atitinkamai pasiekti rodikliai sudarė 105 asmenis, iš kurių moterys sudarė 76, jaunimas iki

25 metų - 67, ilgalaikiai bedarbiai – 36. Pagrindinė žemo šio rodiklio pasiekimo priežastis ta, kad projekto įgyvendinimo metu dalyviai jau įgyja profesinę kvalifikaciją ir valstybės pripažintą teisę verstis tam tikra veikla ir tuo būdu greičiau įsiliejo į darbo rinką, netaikant papildomų darbo rinkos skatinimo priemonių. Todėl, esant didelei darbo jėgos paklausai ir kvalifikuotų darbuotojų trūkumui, dauguma buvusių projekto dalyvių netęsdavo mokymosi kitose mokymo įstaigose, bet iš karto pradėdavo dirbti pagal įgytą profesiją.

Darbo autorės nuomone, aptarti rodikliai parodo, kad įgyvendinant priemonę buvo gerai realizuotos pirmame skyriuje aptartos pagrindinės ESF funkcijos: *prioritetą teikti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių plėtrai ir skatinti atskirų tikslinių grupių (žmonių, ypač jaunesnių nei 25 metai, moterų, ilgalaikių bedarbių) įsidarbinimą bei lygias galimybes visiems integruotis į darbo rinką.*

Kaip rodo 23 paveikslas, paspartėjus BVP augimo tempams bei eliminavus neigiamus struktūrinių pokyčių padarinius, vidutinis metinis nedarbo lygis šalyje 2001–2007 m. sumažėjo nuo 17,4 iki 4,3 proc. ir jau faktiškai pasiekė natūralaus nedarbo normos ribą (4-5 proc.), o nuo 2008 m. vėl pradėjo didėti. Taip pat analizuojamu laikotarpiu sumažėjo ilgalaikių bedarbių dalis nuo 58,8 proc. 2001 m. iki 21,2 proc. (žr.14 lentelę).

	2005	2006	2007	2008
Ilgalaikių bedarbių dalis	54,9	44,3	32,2	21,2
Ilgalaikio nedarbo lygis	4,5	2,5	1,4	1,2

Lentelė 14. Ilgalaikių bedarbių dalis ir nedarbo lygis, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

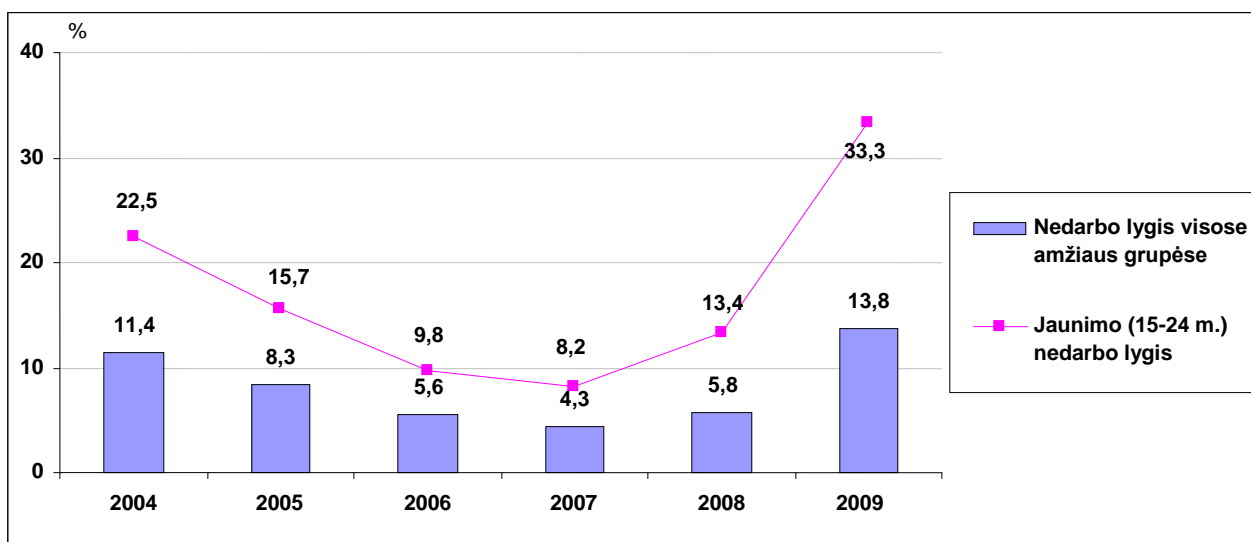
Ypač ženklių nedarbo lygio sumažėjimą 2006 ir 2007 m. lėmė tiek ekonomikos augimas, tiek emigracijos procesai, tiek ESF paramos lėšos. ES šalių atsivėrimas darbo jėgai iš Lietuvos sukėlė kvalifikuotų, o vėliau – ir nekvalifikuotų darbuotojų trūkumą. Statistikos departamento vertinimu, 2003-2007 m. laikotarpiu Lietuvą paliko 89,4 tūkst. išvykimo nedeklaravusių asmenų, iš jų 68,4 tūkst. išvyko dirbti. Kalbant apie 2001 – 2008 m. laikotarpį, šie skaičiai sudaro atitinkamai 112,6 ir 82,5 tūkst. gyventojų, į Lietuvą imigravo 33,4 tūkst. gyventojų. Daugelio ekspertų nuomone, emigravusių skaičiavimas pagal gyvenamosios vietos deklaravimo duomenis neatspindi tikrojo emigracijos masto. Jų vertinimais, nagrinėjamu laikotarpiu iš Lietuvos į Vakarų Europos šalis galėjo išvykti dirbti iki 200 tūkst. gyventojų. Todėl tikėtina, kad toliau nagrinėjami gyventojų aktyvumo darbo rinkoje rodikliai iš tikrųjų yra didesni dėl neapskaitytų į užsienį išvykusiųjų dirbti asmenų įtakos (žr.15 lentelę).

Metai	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Gyventojų virš 15 m. skaičius, tūkst.	2.800,4	2.816,0	2.829,6	2.837,1	2.840,2	2.842,9	2.846,8	2.849,4
Darbo jėga, tūkst.	1.635,8	1.630,3	1.641,9	1.620,6	1.606,8	1.588,3	1.603,1	1.614,3

Lentelė 15. Duomenys apie gyventojus ir darbo jėgą, tūkst.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

2008 m. vidutinis metinis nedarbo lygis vėl ūgtelėjo (iki 5,8 proc.). Prasidėjusios recesijos kontekste Finansų ministerija prognozavo, kad vidutinis metinis nedarbo lygis 2009 ir 2010 metais didės atitinkamai iki 13,5 ir 15,4 proc. t.y., nedarbo lygis grįš į 2001–2002 metų lygį su visomis kitomis neigiamomis ekonominėmis ir socialinėmis pasekmėmis. Šios prognozės pasitvirtino. Statistikos departamento gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, nedarbo lygis ūgtelėjo nuo 11,9 proc. pirmąjį 2009 m. ketvirtį iki 13,6 proc. antrąjį ketvirtį. 2009 m. antrą ketvirtį šalyje buvo 223 tūkst. bedarbių ir jų skaičius toliau didėjo. Didžiąją bedarbių dalį – 83,4 proc. – sudarė asmenys, kurie nurodė anksčiau dirbę. Dauguma analitikų prognozuoja tolesnį nedarbo lygio augimą, galinti siekti 18 proc.

Paveikslas 23. Nedarbo lygio dinamika 2004-2009 m. III ketvirtis, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

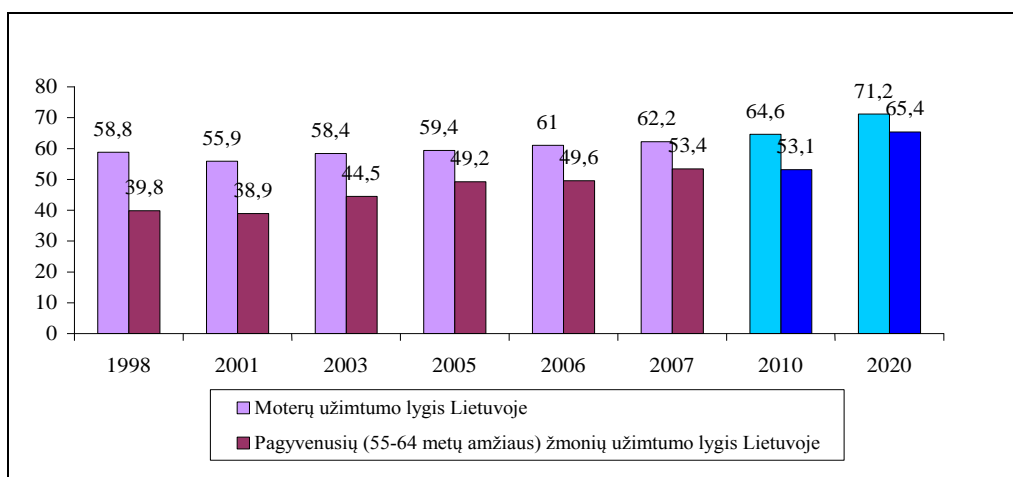
Tiesioginių įgyvendinamųjų projektų poveikį nedarbo mažėjimui įvertinti sudėtinga. Finansų ministerijos užsakyto ES struktūrinių fondų poveikio užimtumui vertinimo ekonometrinio modeliavimo rezultatai rodo, jog bendras paramos rezultatyvumas (2008 m. pabaigai) kuriant ir išsaugant darbo vietas yra pakankamas. Iš apie 8 procentiniais punktais nuo 2003 m. sumažėjusio nedarbo lygio šalyje, apie 2 procentiniai punktai gali būti priskirti ES paramos intervencijomis (įskaitant priemonę 2.1.).

Metai	2004	2005	2006	2007	2008
Užimtųjų skaičius, tūkst.	1436,3	1473,9	1499,0	1534,0	1520,0
Užimtumo lygis, proc.					
Bendras (15-64 m.)	61,1	62,6	63,6	64,9	64,3
Moterų	57,8	59,4	61,0	62,2	61,8
Vyrų	64,6	66,0	66,3	67,9	67,1
Vyresnio amžiaus 55-64	46,9	49,2	49,6	53,4	53,1
Jaunimo (15-24 m.)	20,3	21,1	23,7	25,2	26,7

Lentelė 16. Užimtumo rodikliai 2006-2009 metais, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Iš pateiktos 16 lentelės matome, kad užimtumo rodikliai visose priemonės tikslinėse grupėse nuosekliai gerėjo 2004-2007 m. Kita vertus, 2008-2009 metais makroekonominė situacija iš esmės pasikeitė dėl kilusios ekonominės krizės, kuri pakoregavo ir užimtumo rodiklius. Būtina pabrėžti, kad nuo 2005 metų ženkliai sumažėjo nedarbo lygis 15–24 metų amžiaus grupėje, o taip pat ir 55–64 metų bei vyresnio amžiaus grupėse. Tai rodo tam tikrą lūžį darbo rinkoje, kai dėl ekonomikos plėtros ir jaunesnio amžiaus gyventojų emigracijos verslininkai prarado galimybes ignoruoti (diskriminuoti) pagyvenusius žmones. Lietuvos darbo rinkai tapo būdingas santykinai aukštas moterų užimtumas, kuris jau nuo 2006 m. viršija ES užimtumo strategijoje numatytą siekį (60 proc.). Pagyvenusių žmonių užimtumo lygis jau 2001 – 2007 m. padidėjo nuo 38,9 iki 53,4 proc. ir sudarė apie 80 proc. bendro užimtumo lygio rodiklio. Galima laikyti, kad ES nuostata pasiekti 50 proc. pagyvenusių asmenų užimtumo lygį yra faktiškai įgyvendinta, nors ESF priemonės vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimui neturėjo jokios įtakos (žr. 24 paveikslą).

Paveikslas 24. Atskirų gyventojų grupių užimtumo lygio dinamika ir jo raidos perspektyvos, proc.

Mėlyna spalva – vidutinės trukmės (2010 m.) ir ilgalaikis (2020 m.) uždaviniai.

Šaltiniai: sudaryta darbo autorės, remiantis Eurostato ir Statistikos departamento prie LRV duomenimis, ES Komisijos direktorato prognozėmis.

Didinant darbo biržos sistemos institucinius gebėjimus, daugiau kaip 500 Lietuvos darbo biržos

ir teritorinių darbo biržos darbuotojų įtraukta į įvairaus pobūdžio veiklas. Projektų dėka jie kėlė kvalifikaciją, gilino anglų kalbos, darbo biržos klientų karjeros konsultavimo, socialinių įmonių administravimo, vietinių užimtumo iniciatyvų projektų administravimo bei kompiuterinio raštingumo žinias, tobulino tiesioginio darbo su klientais įgūdžius. ESF paramos dėka 86 teritorinių darbo biržų darbuotojai didinę profesinius gebėjimus socialinių įmonių administravimo srityje galės kvalifikuotai įvertinti įmonių, siekiančių socialinės įmonės statuso, pateiktus dokumentus, spręsti, ar įmonė pasirengusi vykdyti LR Socialinių įmonių įstatymo bei poįstatyminių aktų reikalavimus, vertinti įmonių verslo planus, nagrinėti paraiškas ir teikiamus dokumentus valstybės pagalbai gauti pagal atskiras subsidijas. Taigi, galima teigti, jog Lietuvos darbo biržos administraciniai gebėjimai buvo efektyviai sustiprinti.

Dalis viršytų ir ženkliai nuo pirminių planų nukrypusių rodiklių gali būti blogo per daug pesimistinio planavimo arba susiklosčiusių makroekonominių pokyčių pasekmė. Kita rodiklių nuokrypių priežastis yra bendros pradinės bazinės rodiklių formulavimo ir skaičiavimo metodologijos trūkumas, kuris buvo išspręstas tik BPD įgyvendinimo eigoje. Vis gi remdamiesi SFMIS fiksuotais rodikliais galime teigti, kad priemonės uždaviniai - *plėtoti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymą, skatinti bedarbius ir tuos, kuriems gresia nedarbas, dalyvauti šiose priemonės ir didinti darbo biržos sistemos institucinius gebėjimus*, yra pilnai pasiekti.

Apibendrinant galima teigti, kad priemonės intervencijų dėka sukurtos ar išlaikytos darbo vietos neabejotinai reikšmingai prisidėjo ne tik prie bendro Lietuvos nedarbo lygio sumažėjimo, įskaitant pažeidžiamiausias visuomenės grupes, bet ir prie regioninių netolygumų mažinimo, nors ir ne tokiu mastu, kaip tikėtasi. Užimtumo didinimo tikslas pasikeitus ekonominei situacijai vis dar yra aktualus, nes išliko kai kurios buvusios užimtumo problemos, o ūkio kritimas gali vėl išauginti nedarbo rodiklius. 2009 m. duomenys dar nėra paskelbti, tačiau pirminiai įverčiai rodo, kad nedarbo problema Lietuvoje vėl tampa labai aktuali. Pagal 2009 m. duomenis didesnis nedarbo lygis nei Lietuvoje (13,8 proc.) tarp ES šalių buvo tik Latvijoje (18,1 proc.), Ispanijoje (17,9 proc.) ir Estijoje (14,6 proc.). Be to, Lietuva atsilieka nuo daugelio kitų Europos Sąjungos šalių pagal ūkio produktyvumo rodiklius ir aukštesnę pridėtinę vertę kuriančių sektorių dalį ekonomikoje ir tai kelia nuolatinę grėsmę esamų darbo vietų išsaugojimui.

2.2.2. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas

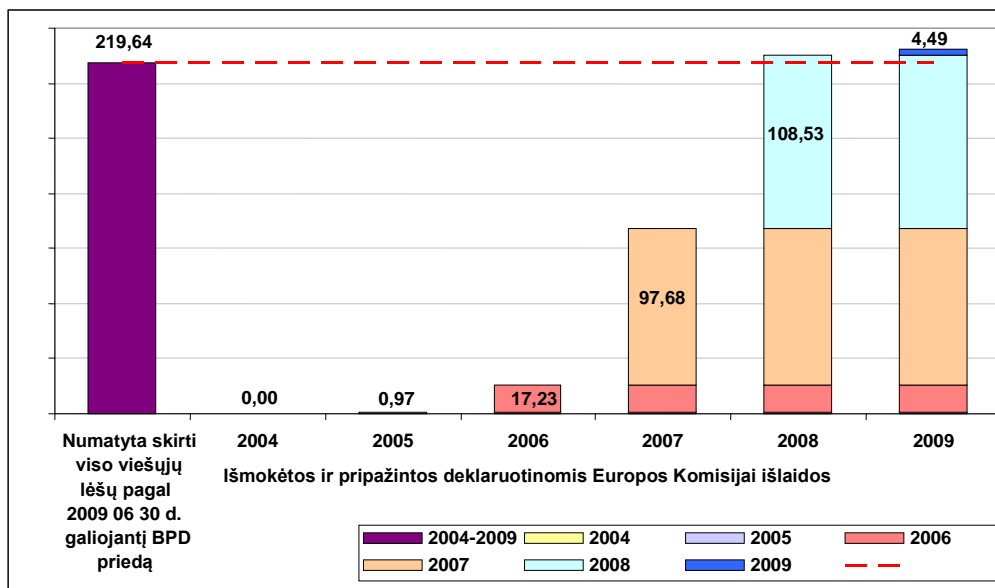
Darbo ir socialinių tyrimų instituto ekspertas Pocius A. (2007) pastebi, kad 2004-2006 m. gerokai sumažėjus nedarbui ir išaugus gyventojų migracijai, darbo rinkoje atsirado daug neužpildytų darbo vietų. Atliekant darbo paklausos ir pasiūlos suderinamumo bei nepakankamo darbo vietų užpildymo problemų tyrimus, dėmesys buvo skiriamas darbo pasiūlai ir nepakankamai atsižvelgta į paklausą. Darbdaviai, nesant galimybės rasti kvalifikuotesnės darbo jėgos buvo priversti įdarbinti nekvalifikuotuosius, o tai rodo darbo rinkos profesinio mokymo svarbą. Nekvalifikuotų asmenų profesinio mokymo poreikis ateityje turėtų dar labiau išaugti. Jaunesni žmonės pasižymi didesniu teritoriniu ir profesiniu mobilumu, tačiau pastebimas atotrūkis tarp jaunimo lūkesčių ir tikrosios situacijos. Jaunimo migracinės nuostatos rodo, kad šalis praranda daug kvalifikacijas turinčių žmonių. Pasak eksperto prognozuojama, kad naujos technologijos reikalaus vis daugiau laiko investuoti į jaunų specialistų profesinį pasirengimą, todėl perspektyvoje derinti jaunimo mokymąsi su užimtumu bus gerokai sunkiau. Ekspertas atkreipia dėmesį, kad minimalaus darbo užmokesčio didėjimas yra per lėtas, jog užtikrintų pakankamą gyvenimo lygio kilimą.

ESF lėšomis finansuojama darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonė skirtingai nei įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė, kurios tikslinė grupė yra bedarbiai, ši priemonė taikoma dirbantiems asmenims, siekiantiems plėtoti darbo jėgos įgūdžius ir kvalifikaciją. Pagrindinis analizuojamos priemonės tikslas – *kelti verslo įmonių konkurencingumą visame Lietuvos ūkyje, investuojant į mokymą ir įgūdžių formavimą, kad darbuotojai prisitaikytų prie darbo rinkos pokyčių ir sparčiai kintančių darbdavių poreikių*. Įgyvendinant šią priemonę buvo remiami projektai, kurių tikslas – investicijos į esamų ar potencialių darbuotojų kompetencijų ir darbui reikalingų įgūdžių plėtrą. Pagal šią priemonę buvo planuota paskirstyti 135,75 mln. Lt paramos sumą, iš jų 104,03 mln. Lt ESF lėšų, kuri po BPD priedo patikslinimo buvo padidinta iki 219,64 mln. Lt, iš jų 164,73 mln. Lt ESF lėšos. Priemonės įgyvendinimo rezultatyvumas siekia 104,2 proc. Dėl projektų vykdytojų nepatyrimo ir sudėtingų pirkimų procedūrų, dėl ilgos projektų paraiškų vertinimo ir atrankos trukmės (vidutiniškai 5 mėn.), projektų vykdytojų nepatyrimo ir sudėtingų pirkimų procedūrų projektų įgyvendinimas įsibėgėjo tik 2006 m. Tai paaiškinama tuo, kad tik 2005 m. buvo pradėtas projektų įgyvendinimas, be to, paramą gavo tik apie 20 proc. tuo metu įgyvendinamų projektų. 2007 ir 2008 m. tapo intensyviausi projektų įgyvendinimo ir lėšų įsisavinimo prasme – atitinkamai buvo įsisavinta 97,68 ir 108,53 mln. Lt (žr. 25 paveikslą).

2006-2009 metų laikotarpiu buvo nutrauktas 9 projektų įgyvendinimas, tai sudaro tik 3,8 proc. nuo visų finansuotų projektų. Projektų nutraukimo priežastys didžiąja dalimi susijusios su projektų

vykdytojų organizacijų vidaus situacijos pasikeitimu, pvz. grėšiantis įmonės bankrotas, pasikeitusi organizacijos mokymų strategija, naujų įmonės akcininkų projekto naudos vertinimas, projekto administravimo įgūdžių stoka, nesugebėjimas užtikrinti nuosavo įnašo į projektą, tikslinės grupės/darbuotojų sumažėjimas, įmonės reorganizavimas ir kt.

Paveikslas 25. Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Priemonės pasiektų tikslų, uždavinių bei rodiklių analizė parodė, kad ir šioje priemonėje stebimi dideli rodiklių nuokrypiai lyginant su planuotais. Uždavinio tobulinti dirbančiųjų kvalifikaciją, kelti žinių lygį, pasiekimas gali būti matuojamas pasiekimo rodikliu – bendras išmokytų naudos gavėjų skaičius, kuris buvo viršytas 40 kartų ir siekė 160865 vietoje planuotų apmokyti 4000 asmenų. Tuo tarpu moterų buvo apmokyta net 50 kartų daugiau nei planuota, vietoje 2000, net 100192 moterys. Atitinkamai, vietoje BPD priede planuotų 60 įmonių priemonėje dalyvavo ir mokymus organizavo 360 įmonės, t.y. 6 kartus daugiau negu planuota. Dėl išaugusio projektų kiekio bei sumažėjusio vidutinio projekto dydžio iš viso buvo apmokyta 53,67 karto daugiau asmenų negu planuota vietoj numatytų apmokyti 4000 buvo apmokyta 161094.

Disproporciją tarp šių planuotų ir pasiektų rodiklių galima paaiškinti paramos tokio tipo projektams administravimo patirties stoka. 2004 m. nebuvo įmanoma nustatyti, kokios apimties projektų paraiškos bus teikiamos, kokie ir kokios trukmės (trumpalaikiai ar ilgalaikiai) mokymai bus finansuojami, kokius mokymus pasirinks pareiškėjai ir t.t. Planuojant BPD buvo tikėtasi, kad projektai bus didelės apimties, todėl jų skaičius (analogiškai ir projektų vykdytojų - įmonių

skaičius) nebus didelis. Tačiau praktikoje įmonės parodė didelį susidomėjimą teikiama parama ir pateikė ženkliai didesnį skaičių kokybiškų projektų paraiškų, kurių dauguma buvo finansuota.

Iš viso ESF paramos lėšos buvo skirtos 236 šios priemonės projektams. Daugiausia projektų (142 projektai arba 59 proc. visų pagal šią priemonę finansuojamų projektų) buvo įgyvendinama pagal paramos pramonės, verslo įmonių dirbančiųjų mokymui ir pagal paramos valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų dirbančiųjų mokymui (71 projektas arba 30 proc. nuo visų pagal priemonę įgyvendintų projektų) veiklos sritis. Analizuojant nuodugniau matome, kad 77 projektai (33 proc. nuo visų finansuotų) buvo skirti žinioms imlių sektorių įmonių darbuotojams apmokyti, 55 projektai buvo skirti tradicinių ir stabilių sektorių įmonių darbuotojams apmokyti. Viešosios politikos ir vadybos instituto vertintojų (2008) nuomone, žinioms imliausių sektorių įmones galima laikyti aktyviausiais ESF lėšomis finansuojamos priemonės dalyviais, turint omenyje, kad jie sudarė 33 proc. visų finansuotų projektų, nors sektoriuje dirba tik 7,4 proc. visų užimtųjų. Žinioms imlūs ir tradiciniai sektoriai apima 44,4 proc. visų užimtųjų, tačiau iš šių sektorių įmonių pateikti projektai sudarė 66 proc. nuo visų projektų. Šios priemonės lėšomis mokėsi asmenys, kurių amžiaus grupė atitinka bendras suaugusiųjų mokymosi tendencijas šalyje. Daugiausiai mokėsi 35-44 metų asmenys – 37 proc. visų besimokančių, mažiausiai besimokančių 55-64 metų asmenų - apie 9 proc. Mokymai daugiausiai buvo skirti aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turintiems asmenims.

Tikėtina, kad priemonės lėšomis įsigytos ir patobulintos anksčiau turėtos žinios, įgūdžiai ir gebėjimai turi teigiamą poveikį darbuotojų darbo praktikos atžvilgiu, kad pagerėjo darbuotojų pasitikėjimas savimi profesinėje srityje ir motyvacija. Analizuojamos priemonės gyventojų kompiuterinio raštingumo ugdymo veiklai, kurios tikslas - didinti gyventojų kompiuterinį raštingumą, skatinti apmokytų asmenų ar jų grupių konkurencingumą darbo rinkoje bei pagerinti jų galimybes gauti darbui reikalingą informaciją ir atverti platesnes mokymosi galimybes, buvo įgyvendinta 16 projektų, kuriems skirta 7 proc. priemonės lėšų. Galima teigti, kad analizuojama priemonė leido pagerinti organizacijų gavusių paramą paslaugų ar produktų kokybę, paskatino inovacinio potencialo augimą ypač įmonėse.

Ženkliai didesnis išmokytų asmenų skaičius gali rodyti, jog mokymai yra sąlyginai pigūs, t.y. esant dideliame mokinio/mokytojo santykiui, trumpoms mokymo valandoms. Šie neatitikimai iliustruoja, jog ateityje pasiekimų lygiu būtų tikslingiau skaičiuoti ne išmokytus asmenis, o jų mokymo krūvio išraišką akademinėmis valandomis. Taip pat galėjo būti užtikrintas geresnis atitikimas ES 2005-2008 m. užimtumo gairių 18 gairės „Skatinti požiūrį į darbą kaip į visą gyvenimą trunkantį procesą“ uždaviniams. Mažiau dėmesio nei kitoms tikslinėms grupėms skirta

vyresnio amžiaus žmonių aktyvumo skatinimui, taip pat ši tikslinė grupė neatsispindėjo rodiklių sistemoje.

Kita vertus, strateginiai nacionalinio lygio dokumentai užimtumo srityje keitėsi ESF paramos įgyvendinimo laikotarpiu, tačiau Lietuvos ES struktūrinės paramos teikimo dokumentai nebuvo atnaujinti integruojant nacionalinių teisės aktų pokyčių. Rezultatyviausios investicijos buvo skirtos profesiniams bendriesiems gebėjimams ugdyti kadangi buvo labiausiai susietas su organizacijos strateginiais tikslais, įskaitant ir konsultavimąsi su būsimais mokymų dalyviais. Dauguma mokymuose dalyvavusių asmenų įgijo naujų ir atnaujino turėtas kompetencijas, dauguma jas taiko darbe, pagerėjo daugumos mokytų darbuotojų darbo kokybė. Nustatyta, kad žinias įgytas mokymu metu po 6 mėnesių savo darbovietėje pritaikė net 73 proc. darbuotojai. Remiantis ekonometriniais skaičiavimais, pateiktais Viešosios politikos ir vadybos instituto (2008) vertinime, priemonės įgyvendinimas 2004-2006 metais leido papildomai sukurti 33,4 mln. Lt pridėtinės vertės. Remiantis ekspertų vertinimo metu atliktos apklausos rezultatais, 12 proc. priemonėje dalyvavusių privataus sektoriaus darbdavių požiūriu projekto lėšomis finansuoti mokymai atsipirko jau dabar, 62 proc. atsipirks ateityje, ir tik 19 proc. neatsipirks. Tuo tarpu 31 proc. viešojo sektoriaus darbdavių požiūriu atsipirko jau dabar, 62 proc. atsipirks ateityje ir tik 7 proc. neatsipirks.

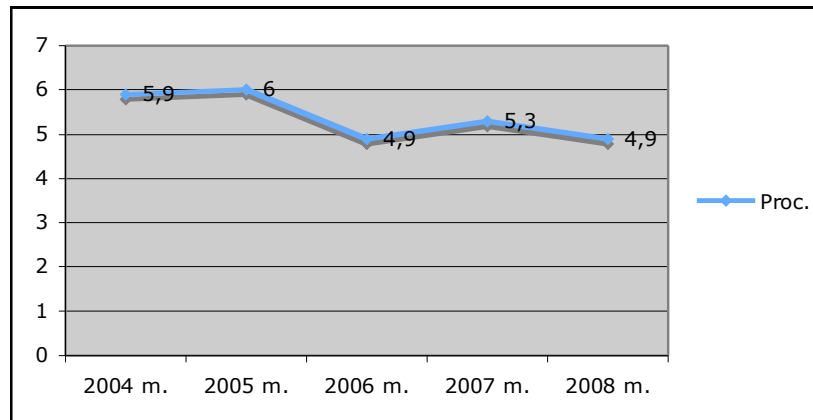
Darbdavių, teikiančių mokymą bendrovėje pirmą kartą dalis viršijo planuotą 8 kartus, nes vietoje planuotų 5 darbdavių, mokymus įmonėse pirmą kartą teikė net 41 įmonė (pvz. Lietuvos statybininkų asociacija, Lietuvos laivų savininkų asociacija, UAB „GNT Lietuva“, Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija (LRT) ir t.t.). Parama buvo dažniau skiriama įmonėms ir organizacijoms, kurios jau anksčiau vykdė mokymus ir iki paramos gavimo, todėl skatinamasis pirmą kartą besimokančiųjų efektas nebuvo labai ženklaus. Atsižvelgiant į išdėstytą informaciją analizuojamos priemonės uždavinys, kad visų lygių specialistų mokymas atitiktų kintančius ekonomikos poreikius pasiekimas vertintinas kaip pilnai įgyvendintas.

Įgyvendinant priemonės uždavinį - diegti naujas darbo organizavimo įmonėse formas, tokias kaip lankstus darbo organizavimas, darbas ne visą darbo dieną ir t. t. padidinant įsidarbinimo, darbo ir šeimos pareigų, studijų ir darbo suderinimo galimybes buvo finansuota tik 1 projektas („IT panaudojimas kuriant nuoseklios darbuotojų profesinės kompetencijos plėtros ir lankstaus darbo organizavimo sistemą UAB „Alnoje“) vietoje planuotų 3. Platesne prasme veikla buvo siekiama užtikrinti didesnę darbo organizavimo lankstumą, geresnę darbuotojų ir vadovų prisitaikymą prie technologinių pokyčių ir efektyvesnę darbo santykių reguliavimą. Tačiau tik viena įmonė, vietoje trijų, įgyvendino tokio pobūdžio projektą, kadangi ši veiklos sritis nepritraukė didelio įmonių

dėmesio. Tai lėmė daugelis priežasčių, įskaitant įmonių nepasirengimą pokyčiams, trumpesnio darbo laiko nepatrauklumą įvertinus mažus atlyginimų dydžius, žemą dirbančiųjų našumą.

Remiant tiek privatų verslo sektorių, tiek viešųjų paslaugų sektorių, buvo sukurtos prielaidos jų tarpusavio socialiniam dialogui – visų pirma investuojant į darbdavių ir darbuotojų organizacijų atstovų mokymo projektus. Šios veiklos srities projektai buvo skirti skatinti socialinę partnerystę įmonės ar įstaigos, šakos, teritoriniu, nacionaliniu lygiu per žinių ir gebėjimų ugdymą, atsižvelgiant į socialinių partnerių atsakomybės ir veiklos sritis. Įgyvendinant šią veiklos sritį, mokymai buvo nukreipti į darbo tarybų kūrimą ir rėmimą, gebėjimų atstovauti dirbantiems didinimą, kolektyvinių derybų vedimą ir kolektyvinių sutarčių sudarymą, su darbo santykiais susijusių ekonominių, socialinių, darbo problemų ir atitinkamų teisės aktų studijas. Pagal šį uždavinį buvo įgyvendinti 6 projektai, kuriems skirta 4,3 mln. ESF lėšų paramos (pvz. Lietuvos aprangos ir tekstilės pramonės įmonių asociacijos projektas, skatinantis socialinės partnerystės plėtojimą aprangos ir tekstilės pramonės šakoje; Lietuvos profesinės Sąjungos "Solidarumas" projektas, skirtas profesinių sąjungų ir darbuotojų atstovų mokymui dirbti naujos ekonomikos sąlygomis, skatinant socialinį dialogą ir nedarbo prevenciją; AB „Achema“ darbuotojų profesinė sąjungos projektas, skirtas darbuotojų profesinių sąjungų narių ir naujų narių mokymas ir parengimas socialinės partnerystės plėtrai). Šios veiklos srities projektai paskatino socialinę partnerystę įmonės ar įstaigos, šakos, teritoriniu, nacionaliniu lygiu per žinių ir gebėjimų ugdymą, atsižvelgiant į socialinių partnerių atsakomybės ir veiklos sritis. Įgyvendinant šią veiklos sritį, mokymai buvo nukreipti į darbo tarybų kūrimą ir rėmimą, gebėjimų atstovauti dirbantiems didinimą, kolektyvinių derybų vedimą ir kolektyvinių sutarčių sudarymą, su darbo santykiais susijusių ekonominių, socialinių, darbo problemų ir atitinkamų teisės aktų studijas. Taigi, galima teigti, jog buvo sėkmingai realizuotos 6 socialinės partnerystės plėtojimo iniciatyvos ir užsibrėžtas buvo pilnai įgyvendintas.

2008 metais asmenų, dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalis 25-64 metų amžiaus grupėje siekė 4,9 proc. Tai sudaro 77,13 proc. siektino rodiklio dydžio nustatyto BPD priede (žr. 26 paveikslą). Tik 2007 metais, asmenų dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalis 25-64 metų amžiaus grupėje buvo laikinai neženkliai išaugęs iki 5,3 proc. Vertinant paveiksle pateiktus duomenis, bei atsižvelgiant į tai, jog dauguma asmenų mokymuose pagal BPD 2.2 priemonę dalyvavo 2007-2008 metais, galima teigti, jog ESF lėšomis finansuojamos priemonės įgyvendinimas galimai sumažino bendrą šio rodiklio kritimą 2008 metais ir neigiamą prasidėjusio ekonominio nuosmukio Lietuvoje poveikį.

Paveikslas 26. Asmenų, dalyvaujančių tęstiniame ir praktiniame mokyme, dalis 25-64 metų amžiaus grupėje, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Parama daugiausiai pasiekė jaunas, labiau išsilavinusius specialistus ir vadovus, didelių įmonių darbuotojus, kadangi darbdaviai būtent iš šių tikslinių grupių tikėjosi didesnės investicijų į mokymus grąžos, todėl mažiau kvalifikuotų, labiau socialiai pažeidžiamų socialinių grupių dalyvavimas priemonėje buvo mažiau skaitlingas. Minėtos priemonės ir jose išskirtos veiklų grupės buvo aktualios IAE regionui, nes čia buvo ir išlieka svarbu kiek įmanoma labiau sušvelninti atominės elektrinės uždarymo socialinius padarinius vietos darbo rinkai bei visuomenei (pvz. VŠĮ „Pažangūs sprendimai“ vykdė projektą, skatinantį verslumą Ignalinos AE, UAB „Arvi ir KO“ vykdė projektą, skatinantį darbuotojų esamų įgūdžių tobulinimą ir naujų ugdymą), tačiau tokių pavienių pastangų, darbo autorės nuomone, negalime vertinti kaip reikšmingų visam probleminiam regionui.

Užimtumo didinimo tikslas buvo vis dar aktualus, nes ūkio kritimas vėl išaugino nedarbo rodiklius. Be to, Lietuva vis dar atsilieka nuo daugelio kitų ES šalių pagal ūkio produktyvumo rodiklius ir aukštesnę pridėtinę vertę kuriančių sektorių dalį ekonomikoje ir tai kelia nuolatinę grėsmę esamų darbo vietų išsaugojimui. Analizuojama priemonė teigiamai įtakojo darbo jėgos kompetencijos problemą, investuojant į darbuotojų specialiųjų ir bendrųjų gebėjimų ugdymą, tokiu būdu sustiprinant jų pozicijas darbo rinkoje. Priemonės įgyvendinimas buvo reikšmingas ir įmonėms, kurių darbuotojai dalyvavo mokymuose ir tapo kvalifikuotesni, gebantys greičiau prisitaikyti prie besikeičiančių darbdavio poreikių, ir viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų sektoriaus tarnautojams, nes daug priemonės projektų skirta valstybės ir savivaldybių institucijose ir įtaigose dirbančių valstybės tarnautojų, kompetencijai didinti. Remiant tiek privatų verslo sektorių, tiek viešųjų paslaugų sektorių, buvo sukurtos prielaidos jų tarpusavio socialinį dialogui. Darbuotojų kompetencijos ugdymas yra ilgalaikis ES prioritetas, todėl tikėtina, kad nemažai lėšų šiam prioritetui bus skirta ir naujuoju ES struktūrinių fondų įgyvendinimo laikotarpiu.

2.2.3. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos skatinimas

Socialinės atskirties samprata apibrėžiama kaip visuomenės atsisakymas atskirų savo narių, jeigu jų gyvenšana neatitinka visuomenės nuostatų arba jie negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami tam reikalingų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan. Šmidt V. (2004) teigia, kad socialinę atskirtį gali sukelti ir socialinės apsaugos sistemos trūkumai, neleidžiantys daliai gyventojų pasinaudoti šios sistemos galimybėmis.

Lietuvoje, pasikeitus socialinėms ekonominėms sąlygoms, tam tikros grupės žmonių jautėsi socialiai nesaugios, jiems buvo sunku prisitaikyti prie šiuolaikinio gyvenimo tempo, prie socialinių ekonominių ir politinių pokyčių ir jos tapo iš dalies ar visiškai socialiai atskirtos. 1999 m. ekonominis nuosmukis Lietuvoje sukėlė didelę kainų diferenciaciją. Nemažai gyventojų – 2000 m. 16 proc. – atsidūrė už skurdo ribos. Daugiau nei 20 proc. šeimų, turėjusių ikimokyklinio amžiaus vaikų, skurdo. Dažniausiai skurdo bedarbių šeimos, todėl labai svarbu tapo išspręsti socialiai pažeidžiamų grupių integravimo į ekonominę veiklą problemą. Tam daug dėmesio buvo skirta Užimtumo didinimo 2001–2004 metų programoje, kurioje buvo nurodomos šios rizikos grupės: neįgalieji; vienišos motinos ar tėvai, auginantys vaikus iki 14 metų; priešpensinio amžiaus žmonės; nekvalifikuoti jauni asmenys; iš įkalinimo įstaigų grįžę asmenys; tautinės mažumos. Šių grupių atstovai sudarė 1/3 visų darbo biržose įsiregistravusių asmenų.

Lietuvoje socialinės atskirties samprata daugiau tapatinama su skurdo terminu, o platesnės jos reikšmės formavimas įgijo pagreitį tik Lietuvai siekiant integruotis į ES. Brazienė R., Guščinskienė J. (2004) atliktame tyrime „Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje“ teigia, kad „socialinės atskirties samprata apima išplėstinę skurdo sampratą, yra susijusi su socialinės politikos analize, socialinės tvarkos ir socialinės integracijos idėjomis“.

Europos Komisijos suformuluota socialinės atskirties samprata apima dvi skirtingas mokslines tradicijas: tai skurdo tyrimai (vadovaujantis *anglo saksų tradicija*), kuri akcentuoja išteklių paskirstymo tarp individų netolygumą, ir *prancūziškoji tradicija*, kuri akcentuoja nepakankamą, nepilnavertį socialinį dalyvavimą, galios ir socialinių ryšių trūkumą. Esant šių aspektų kolizijai, formuojama platesnė nelygybės perspektyva ir samprata. Europos Komisijos agentūra socialinę atskirtį traktuoja kaip daugiamatį reiškinį, kuris stabdo žmogaus įsitraukimą ir pilnateisį dalyvavimą visuomeniniame gyvenime. Bendrine prasme socialinė atskirtis yra suprantama kaip:

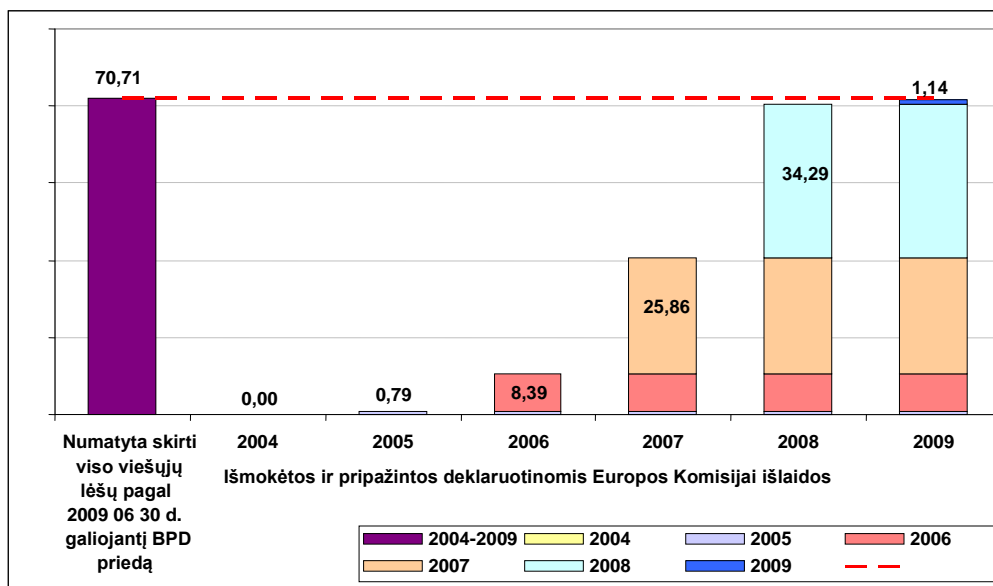
- kuo įvairiausių visuomenės grupių atskyrimas nuo galimybės dalyvauti pagrindiniuose visuomenės plėtros procesuose;
- visuomenėje egzistuojantis pilietinių teisių apribojimas tam tikroms žmonių grupėms, nesavonoriškas nutolimas nuo visuomeninių ir ekonominių vertybių;

- visuomenės atsisakymas savo narių (pvz., ligonių, narkomanų), jei jų gyvensena neatitinka visuomenės nuostatų arba jie ilgai negali palaikyti įprastos socialinės sąveikos, neturėdami reikiamų materialinių išteklių, išsilavinimo ir pan.;

- procesas, kai veikiant tam tikriems faktoriams, individai negali naudotis jiems iš prigimties suteiktomis galimybėmis.

Nors nuo 2000 m. iki 2004 m. Lietuvos ekonominė galia padidėjo, tuo pat metu pagal daugelį socialinės atskirties rodiklių Lietuva liko ES uodegoje arba tolo nuo vidurkio. Socialinė nelygybė, gyventojų pajamų diferenciacija, skurdo paplitimas ir nusikalstamumas taip pat išliko didelis, nors gyventojų pajamų rodikliai rodė, jog gyvenimo lygis bei jo kokybė sparčiai augo. 2005-2007 m. laikotarpiu socialinės atskirties problemų sprendimą teigiamai įtakojo nedarbo mažėjimas ir gyventojų išsilavinimo augimas. Socialinės paramos gavėjų skaičius 2005-2007 m. laikotarpiu turėjo tendenciją mažėti (sumažėjo nuo 54,1 iki 36,6 tūkst.).

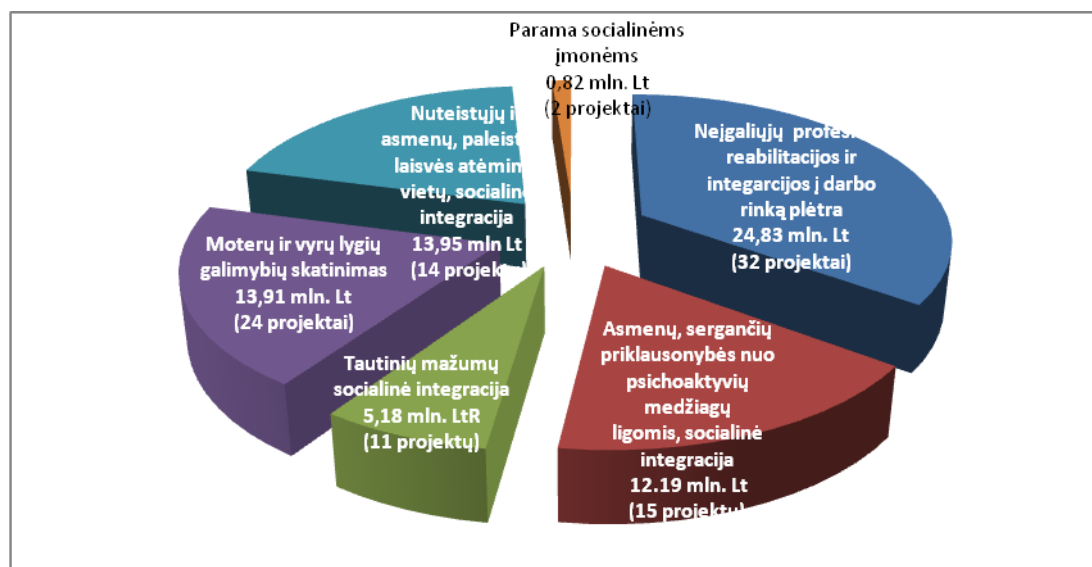
ESF lėšomis finansuojama *socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonė* buvo siekiama padidinti labiausiai pažeidžiamų gyventojų grupių socialinę integraciją, įtraukiant juos į darbo rinką ir taip išvengiant socialinės atskirties ir sumažinant skurdo mastą. Šiai priemonei buvo skirta 70,71 mln. Lt, panaudotos lėšos sudaro 70,49 mln. Lt (99,68 proc. nuo šiai priemonei numatytų lėšų), iš 98 projektų 96 baigti įgyvendinti, todėl galima teigti, kad priemonės rezultatyvumas yra labai aukštas. Priemonės lėšų panaudojimo dinamika pateikiama 27 paveiksle.

Paveikslas 27. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Iš pateiktos informacijos matosi, kad šios priemonės įgyvendinimas tęsėsi ir 2009 m., t.y. priemonei buvo labai naudingas programos pratęsimo laikotarpis. Iš 28 paveiksle pateikiamo priemonės lėšų pasiskirstymo pagal veiklos sritis matome, kad daugiausia paramos lėšų skirta neįgaliųjų profesinės rehabilitacijos ir integracijos į darbo rinką plėtros ir moterų ir vyrų lygių galimybių skatinimo veikloms, mažiausiai skirta ESF lėšų socialinėms įmonėms remti.

Paveikslas 28. Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės paramos lėšų pasiskirstymas pagal veiklos sritis, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Vertinant numatytus pasiekti tikslus ir rodiklius, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad paramą administruojančioms institucijoms surinkti informaciją apie priemonės tikslinių grupių asmenų įsidarbinimą arba kitą paramos naudą, buvo itin sudėtinga, nes kalinių ir asmenų, grįžusių iš įkalinimo įstaigų bei asmenų, sergančių priklausomybės nuo psichotropinių medžiagų ligomis, motyvacija grįžti į darbo rinką yra žema ir išlieka pastovus potraukis ankstesniam gyvenimui.

Įgyvendinant priemonės uždavinį - padidinti socialinės rizikos grupių integraciją į darbo rinką buvo vietoj planuotų apmokyti 1500 šios priemonės tikslinei grupei priskiriamų asmenų, apmokyta 15315, taigi rodiklis viršytas 10 kartų: iš jų vietoj 900 apmokyti planuotų moterų buvo apmokytos 9466 moterys; vietoj apmokyti planuotų 800 neįgaliųjų asmenų, apmokyta – 4064 asmenys ir planuotas rodiklis viršytas 5 kartus; atitinkamai vietoj planuotų apmokyti 300 kalinių ir grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenų, apmokyta - 7583 ir rodiklis lyginant su planu viršytas 25 kartus; asmenys; vietoj planuotų 100 priklausomų nuo psichotropinių medžiagų asmenų buvo apmokyta 10 kartų daugiau asmenų, t.y.1168 asmenys. Vietoj planuotų apmokyti 50 specialistų, dirbančių su specifinėmis tikslinėmis grupėmis, priemonės veiklose dalyvavo ir buvo apmokyti 5670 asmenys. Pasiektas rodiklis buvo viršytas 113,4 karto. Mokymų metu specialistai įgijo žinių ir patobulino

profesinius įgūdžius, atsižvelgiant į tikslinių grupių poreikių specifiką: mokėsi spręsti bausmę atlikusių asmenų resocializacijos problemas, taikyti profesinės reabilitacijos priemones pagal LR neįgaliųjų socialinės integracijos įstatymą, vertinti neįgaliųjų darbinius gebėjimus ir nustatyti tinkamumą darbo vietai, teikti profesionalias psichologines ir profesines konsultacijas, informaciją karjeros planavimo klausimais. Buvo rengiamos įvairios ugdymo metodikos, skirtos palengvinti profesinių reabilitacijos konsultantų darbą.

Mažesnę paklausą parodė socialinės įmonės, vietoj planuotų 5 kokybiškas paraiškas pateikė ir atitinkamai gavo paramą tik 2, tai sudaro tik 40 proc. planuoto pasiekti rodiklio. UAB „Etalinkas“ ir UAB „Smiltainis ir Ko“ vykdė neįgaliųjų darbuotojų kvalifikacijos kėlimo programas, taip siekiant sustiprinti įmonių konkurencingumą.

Analizuojamos priemonės atveju bendra vidutinė specialistų mokymų kaina siekė 4084 Lt, t.y. buvo beveik identiška darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės viešųjų juridinių asmenų mokymų kainai, kuri sudarė 4055 Lt. Visgi socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės 1 naudos gavėjo mokymų kaina – tai rezultato, o ne tik specialisto mokymų kaina. Ši priemonė skirta socialinės atskirties prevencijai ir socialinės rizikos grupių integracijai, todėl SFMIS duomenyse nėra išskiriama atskira biudžetinė eilutė, kurioje būtų nurodoma, kokią dalį projekto vertės sudaro specialistų mokymų kaštai. Iš ESF gauti specialistų mokymams numatytų lėšų duomenys apima ne tik kvalifikacijos kėlimo kursus, tačiau ir programų rengimą, tyrimų atlikimą, technikos įsigijimą. Kaip paaiškėjo interviu metu, būtent tai lėmė labai didelius paramos lėšų, tenkančių vienam išmokytam asmeniui, svyravimus. Bendrieji analizuojamos priemonės mokymai kainavo pigiai – mažiausia vidutinė vieno specialisto mokymams skirta suma siekė 27,15 Lt. Tuo tarpu kitos dalies projektų 1 asmeniui tenkančios paramos dalis stipriai augo dėl specifinių kiekvienos socialinės rizikos grupės poreikių – buvo kviečiami užsienio specialistai, praktikoje taikantys specialiai neįgaliesiems sukurtas programas, organizuojamos atskiros mokymų grupės vienodą negalią turintiems asmenims ir pan. Pavyzdžiui, kiekvieno regėjimo negalią turinčio UAB „Etalinkas“ darbuotojo mokymams ir specialių programų rengimui suplanuota skirti po 26,25 tūkst. Lt.

Profesinę kvalifikaciją įsigijo ženkliai (4 kartus) didesnis asmenų skaičius, vietoj planuotų 500 asmenų profesinę kvalifikaciją įgavo 2102 asmenys, iš jų 2 kartus daugiau moterų, neįgaliųjų ir kalinių, o asmenų priklausomų nuo psichotropinių medžiagų net 8 kartus daugiau negu planuota.

Priemonės rodiklis „Dalyviai, kurie tęsia mokymąsi“ taip pat buvo viršytas: vietoj 100 planuotų buvo pasiekta 357 ir viršyta 3,57 karto, iš jų vietoj 50 planuotų apmokyti moterų buvo apmokytos - 99 ir rodiklis viršytas 1,98 karto, vietoj 10 planuotų apmokyti neįgaliųjų buvo apmokyta 170 ir

rodiklis viršytas 17 kartų, kalinių ir grįžusių iš įkalinimo įstaigų asmenų taip pat buvo apmokyta 4,6 karto daugiau, vietoj 5 planuotų – apmokyti 23 asmenys, priklausomų nuo psichotropinių medžiagų asmenų buvo apmokyta 30 kartų daugiau, t.y. 150 asmenų).

Išskirtinis dėmesys buvo skiriamas moterų įtraukimui į priemonės veiklas. Šidlauskienės V. (2008) teigimu, lyčių lygybės principas buvo įgyvendinamas suteikiant galimybę dalyvauti projekte, nediskriminuojant pagal lytį; sukurti modeliai dažniausiai lygiaverčiai pritaikomi tiek vyriškos, tiek ir moteriškos lyties socialinės atskirties grupėms; siūlant darbo vietas dalyvavo tos įmonės, kurių darbo pobūdis gali būti pritaikomas tiek vyrams, tiek moterims; dažnai bendros projektų koncepcijos buvo skirtos tiek vyrams, tiek moterims; projekto personalo atranka vyko vadovaujantis kompetencijų, o ne lyties kriterijumi; viešinant projektus bei jų rezultatus akcentuojama lyčių lygybė; projektų kalboje sąmoningai stengiamasi nevertoti seksistinės kalbos elementų. Nepaisant to, kad projektuose dalyvauti sudarytos lygios galimybės tiek vyrams, tiek ir moterims, vyrai socialiniuose projektuose dalyvauja gerokai pasyviau. Šios priemonės projektais buvo siekiama skatinti moterų užimtumą, ypač pagyvenusių moterų ir moterų, grįžtančių po vaiko priežiūros atostogų, skatinti subalansuotą atstovavimą priimant sprendimus, keisti tradicinius stereotipus apie moterų ir vyrų vaidmenį ekonominėje veikloje, apie vadinamuosius „moteriškus“ ir „vyriškus“ darbus ir sektorius, taip siekiant mažinti horizontaliąją darbo rinkos segregaciją, lyčių disbalansą tarp sektorių ir profesijų, kuris itin neigiamai veikia moterų ir vyrų atlyginimų skirtumą ir lemia skirtingą ekonominę padėtį. Tikslinė grupė pagal šią veiklos sritį buvo labai įvairi - tai vyresnio amžiaus, siekiančios dalyvauti politikoje bei grįžtančios į darbo rinką po ilgesnės pertraukos moterys. Kaip tikslinė grupė projektuose galėjo dalyvauti ir socialinių partnerių, darbdavių atstovai. Buvo siekiama užtikrinti, kad abiejų lyčių atstovai turėtų kiek galima vienesnes galimybes naudotis paslaugomis ir finansiniais ištekliais, sprenddami konkrečias problemas, su kuriomis jie susiduria, tokias kaip žmogaus teisių problemos, įskaitant kovą su smurtu prieš moteris, prekybą moterimis ir t.t. Atskirą tikslinę grupę sudarė moterys po ilgesnės pertraukos grįžtančios į darbą ar vyresnio amžiaus moterys, susiduriančios su integracijos į profesinį gyvenimą sunkumais.

Apibendrinant galima teigti, kad šioje priemonėje įvardintos veiklos glaudžiai siejosi su tikslinių grupių padėties gerinimu Lietuvoje ir prisidėjo ne tik prie socialinės atskirties mažinimo Lietuvoje, bet ir palankesnio visuomenės narių požiūrio į socialiai atskirtus asmenis.

2.2.4. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas

Darbo jėga visada buvo svarbi sudėtinė ekonominės veiklos dalis, o ateityje dėl vykstančio regionalizacijos proceso, kuriam didelį poveikį daro globalizacija, jos svarba gali dar labiau išaugti. Globalizacija pabrėžia inovacijas ir žinias, pramonės augimą, pagrįstą moksliniais tyrimais, o visam tam reikia didesnio darbuotojų, turinčių daugiau sugebėjimų, skaičiaus. Grundey, D., Sarvutytės M. (2007) teigimu, kaip rodo pasaulio praktika, išsilavinusių, galinčių lengvai adaptuotis ir mokytis darbuotojų vertė kyla, nes tokių darbuotojų turėjimas yra pagrindinis regiono ekonomikos pranašumas. Valstybė turi efektyviai panaudoti švietimo potencialą, norėdama užtikrinti ekonominį ir socialinį stabilumą.

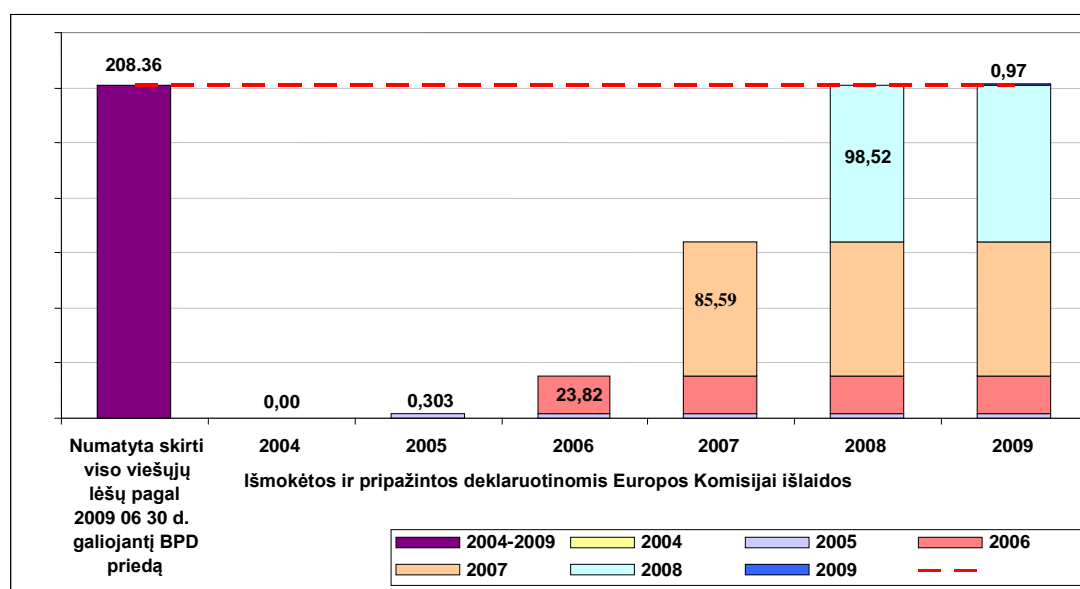
Europos Taryba 2000 m. kovo mėn. Lisabonoje priėjo išvadą, kad sėkmingą perėjimą prie žiniomis pagrįsto ūkio ir visuomenės turi lydėti perėjimas prie mokymosi visą gyvenimą. Mokymasis visą gyvenimą apibrėžiamas kaip visa mokymosi veikla, vykstanti visą gyvenimą, siekiant tobulinti žinias, kompetencijas bei gebėjimus asmeninėje, pilietinėje, socialinėje ir/arba su darbu susijusioje perspektyvoje. Šis klausimui spręsti yra parengtas Europos Komisijos mokymosi visą gyvenimą memorandumas. Mokymasis visą gyvenimą nėra tik vienas iš švietimo ir mokymo aspektų; jis turi tapti svarbiausiu principu, dalyvaujant pilname mokymosi sudarant sąlygas kuo daugiau žmonių nuolat tobulinti, atnaujinti savo žinias ir kelti kvalifikaciją.

Labiau nei bet kada naujausios informacijos ir žinių prieinamumas, motyvacija ir įgūdžiai protingai naudotis šiais resursais savo ir visos visuomenės vardu tampa veiksmu, didinančiu valstybės kompetenciją, žmonių darbingumą ir pritaikomumą sudėtingame socialiniame ir politiniame pasaulyje. Švietimas plačiąja prasme yra svarbiausias dalykas, mokantis gyventi kultūrinės, etninės ir kalbinės įvairovės sąlygomis ir suprantant, kaip priimti šiuos iššūkius.

Pagrindinis analizuojamos priemonės tikslas – *švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos sukūrimas ir geresnių sąlygų mokytis visą gyvenimą sudarymas*. ESF lėšomis finansuojamai mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonei buvo skirta 208,4 mln. Lt, iš jų panaudota buvo 209,2 mln. Lt, t.y. 100,40 proc. priemonei skirtos paramos (žr. 29 paveikslą). Šis rodiklis vertintinas kaip labai aukštas, nors projektų įgyvendinimo proceso metu buvo kilę sunkumų dėl sudėtingų projektų administravimo ir įgyvendinimo taisyklių bei procedūrų. Įgyvendinant šią ESF lėšomis finansuojamą priemonę, daugiausia buvo finansuota projektų, kurie skatina bendrąsias kompetencijas. Net 41 proc. projektų skiriama tik bendrosioms kompetencijoms, dar 24 proc. projektų ekspertinio vertinimo metu buvo priskirti prie skatinančių abiejų tipų kompetencijas. Ypač didelė dalis bendrąsias kompetencijas skatinančių projektų buvo priemonės neformaliojo švietimo projektų tarpe. Bendrųjų kompetencijų

pėtrais buvo skirta daugiausiai „inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo“ veiklos srities ir „mokytojų rengimo“ veiklos srities projektų. Inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo veikla buvo populiariausia, jai teko beveik trečdalis visų paramos lėšų (27 proc.), o mokytojų rengimo sistemos tobulinimui buvo skirta 21,78 proc. priemonės paramos lėšų. Apie trečdalį šios veiklos srities projektų įgyvendino neformaliojo švietimo įstaigos – daugiausia savivaldybių pedagogų švietimo centrai.

Tuo tarpu specifines (profesines) kompetencijas labiausiai skatino „kokybės užtikrinimo sistemos plėtros“ ir „mokymo medžiagos kūrimo“ veiklos sričių projektai. Daug dėmesio sulaukė kokybės užtikrinimo sistemos plėtros ir mokytojų rengimo sistemos tobulinimo ir mokymo ir studijų medžiagos sukūrimo bei publikavimo veiklos (tenka po 11 proc. ESF paramos lėšų).

Paveikslas 29. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Nors inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo veiklos projektai galėjo būti skirti nuotolinio švietimo projektų, neformaliojo švietimo projektų ir novatoriškų programų rengimui, tačiau didesnę projektų dalis buvo skirti aukštojo mokslo sistemai t.y. virš 1/3 projektų skirti studentams ir dėstytojams (apie 62 proc.). Šie asmenys sudaro ir didžiausią naudos gavėjų dalį (apie 78,9 proc.). Tačiau jie yra gerai į visuomenę integruoti, aukštos kvalifikacijos arba aktyviai besimokantys asmenys, kurie sėkmingai randa savo vietą darbo rinkoje, tuo tarpu labiau pažeidžiamos tikslinės grupės, kurioms švietimo paslaugų prieinamumas yra žemiausias ir mokymosi visą gyvenimą klausimas išlieka labai aktualus, liko labiau nuošalyje.

Priemonės projektų vykdytojų pasiskirstymo pagal institucijos tipą duomenys parodė, kad daugiausiai, beveik penktadalį šios priemonės projektų įgyvendino universitetai, o inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo veikloje universitetų projektai užima 40 proc. visų veiklos projektų. Nuo jų kiek atsiliko kolegijos (17 proc.) ir profesinės mokyklos (16 proc., žr. 17 lentelę).

Institucijos tipas	Skaičius	Proc.
Bendrojo lavinimo įstaigos	10	6,5
Profesinės mokyklos	25	16,1
Profesinio mokymo centrai	8	5,2
Darbo rinkos mokymo centrai / Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba arba jos teritoriniai centrai	5	3,2
Kolegijos	26	16,8
Universitetai	30	19,4
Ekspertinės / koordinavimo institucijos, Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldžios įstaigos / koordinavimo institucijos, Švietimo ir mokslo ministerijai pavaldžios įstaigos	16	10,3
Viešojo administravimo institucijos	6	3,9
Viešosios įstaigos	12	7,7
Asociacijos	5	3,2
Kita	10	6,5
Viso	155	100

Lentelė 17. Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės projektų vykdytojų pasiskirstymas pagal institucijos tipą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Viena vertus, tai rodo, kad kitų švietimo lygmenų įstaigos nebuvo pakankamai aktyvios ar konkurencingos pasiūlyti projektus, kurie padėtų joms įdiegti novatoriškus mokymosi metodus ir formas. Kita vertus, tai rodo, kad universitetų projektai buvo orientuoti beveik išimtinai į jų personalą ir studentus, o universitetų vaidmuo, tenkinant kitų švietimo lygmenų įstaigų naujų novatoriškų mokymo metodų ar žinių perėmimo poreikius, buvo gana nepastebimas. Analogišką dalį projektų kartu sudėjus įgyvendino ekspertinės institucijos ir universitetai. Kolegijos, tuo tarpu, įgyvendino net 3 kartus mažiau šios srities projektų nei universitetai. 16,02 proc. paramos teko *kokybės užtikrinimo sistemos plėtrai*. Didelė dalis šios veiklos projektų (apie 40 proc.) buvo skirta profesinio mokymo įstaigoms, apie 20 proc. projektų įgyvendino kolegijos. Įdomu tai, kad kokybės užtikrinimo veikla daugiausiai domėjosi profesinio mokymo įstaigos ir kolegijos, kai tuo tarpu universitetai jai neteikė tiek daug reikšmės.

Labai mažai projektų (tik 9 projektai) buvo finansuota „iškritimo“ mažinimo ir „antros galimybės“ veiklose, iš kurių daugiau nei pusę įgyvendino viešojo administravimo ir ekspertinės institucijos, įgyvendindamos daugiausiai bendrojo lavinimo sistemos mokiniams ir mokytojams skirtus projektus. Likusius projektus įgyvendino profesinės mokyklos ir neformaliojo švietimo įstaigos. Iškritusiųjų iš mokyklos (nelankančių bendrojo lavinimo mokyklos arba ją metusių vaikų dalis rodiklis nebuvo tinkamas pasiektų rezultatų vertinimui, nes jis tik dalinai atspindi

kompleksišką priemonės pobūdį. Iškritimas iš bendrojo lavinimo mokyklų jau kelis pastaruosius metus nacionaliniu mastu neskaičiuojamas, nes pagal kol kas galiojančią apskaitos tvarką sudėtinga nustatyti, kurie mokyklas konkrečiais metais palikę moksleiviai tiesiog pereina į kitas mokymo įstaigas, o kurie mokymąsi nutraukia.

Švietimo ir mokslo sistema Lietuvoje yra gana neblogai išplėtotą – pagal išsilavinusio jaunimo dalį Lietuva lenkia daugumą ES valstybių, mūsų šalies aukštųjų mokyklų studentų skaičius tūkstančiui gyventojų yra vienas didžiausių pasaulyje. Nors Lietuva aukštajam mokslui skiria beveik tą pačią BPV dalį biudžeto lėšų kaip ir išsivysčiusios šalys, vienam aukštosios mokyklos studentui tenkančios lėšos yra 2 kartus mažesnės nei kitose Vidurio ir Centrinės Europos šalyse. (Tamašauskienė Z., Šileika A., Smolenkienė F., 2008).

Švietimo ir profesinio mokymo sektoriuje pastaraisiais metais įgyvendinta nemažai reformų, programų, orientuotų į geresnę paslaugų kokybę bei geresnes mokymosi sąlygas. Valstybės ir savivaldybių biudžetų išlaidos švietimui per 2004-2008 m. išaugo 62 proc. ir 2008 m. sudarė 5,63 mlrd. Lt, didėjo ir švietimui skiriamų nacionalinio biudžeto asignavimų dalis nuo BVP: preliminariais skaičiavimais, 2008 metais ji sudarė 5,4 proc., tačiau dėl didelio studijuojančių skaičiaus vienam studentui tenkančios lėšos išliko menkos (žr.18 lentelę).

Viešųjų išlaidų švietimui kaip BVP dalies, proc.						
Metai	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Lietuva	5,18	5,2	5,20	5,20	5,25	5,4

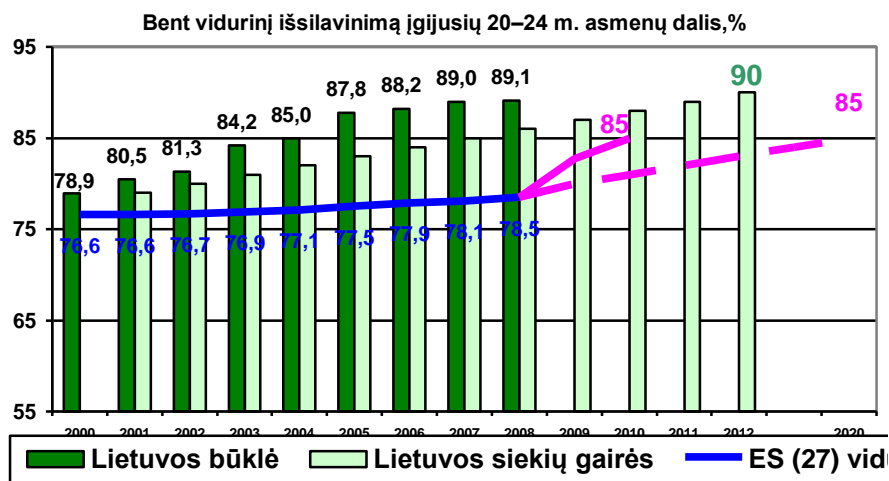
Lentelė 18. Viešųjų išlaidų švietimui kaip BVP dalies, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Švietimo išlaidų struktūra buvo pastovi: 12 proc. teko ikimokykliniam ugdymui, 57 proc. – bendrojo lavinimo sričiai, 6 proc. – profesiniam mokymui, 25 proc. – aukštojo mokslo studijoms. Kaip nurodyta Pasaulio banko ataskaitoje – nėra glaudesnio bendradarbiavimo tarp akademinės bendruomenės ir verslininkų, reikalingi esminiai aukštojo mokslo sistemos pakeitimai. Dėl įvykusių pokyčių keitėsi ir reikalavimai darbuotojų kvalifikacijai ir kompetencijai, o tai skatino asmenis apsispręsti dėl investicijų į išsilavinimą arba emigruoti.

Asmenų, įgyjančių pagrindinį ir vidurinį išsilavinimą, lyginant su visais 16 ir 18 metų asmenimis, dalis tolydžiai didėja. Įvertinus tai, kad dalis aštuoniolikmečių dar mokosi paskutinėse vidurinio lavinimo klasėse ir vidurinį išsilavinimą įgis būdami 19 metų, galime teigti, kad bendra išsilavinimą įgyjančių jaunuolių dalis yra dar didesnė. Tai atsispindi ir išsilavinimo augimo tendencijas taip pat patvirtina statistiniai duomenys apie 20-24 metų asmenis, kurie yra įgiję bent vidurinį išsilavinimą. Gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis (Eurostat, 2008), Lietuva, lyginant su kitomis ES valstybėmis, pasižymi gerais vidurinio ir pavidurinio mokymosi rodikliais. Pastebėtinas

ženkliai mažesnis 18-24 metų asmenų, turinčių pagrindinį arba žemesnį išsilavinimą ir toliau nesimokančių, skaičius. Šis rodiklis pakankamai nuosekliai gerėja (su nedideliu nuokrypiu 2006 m.).

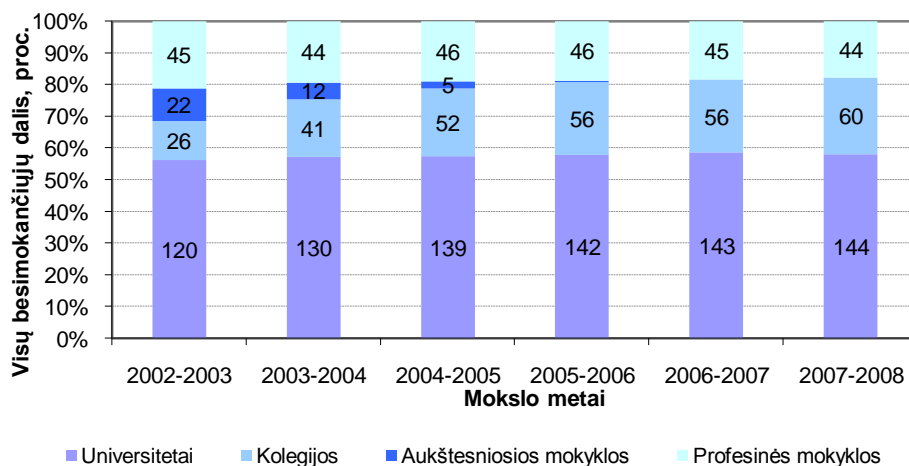

Paveikslas 30. Bent vidurinį išsilavinimą įgijusių 20-24 m. asmenų dalis lyginant su visais to amžiaus asmenimis, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento ir Eurostat duomenimis

Analizuojant pastarojo dešimtmečio tendencijas, matyti, kad vis gausėjo aukštojo išsilavinimo siekiančių asmenų – tiek absoliučiais skaičiais, tiek ir lyginant su besimokančiais kitų lygių mokymo įstaigose.

Mokinių ir studentų skaičius mokymo įstaigose

Paveikslas 31. Besimokančiųjų skirtingose mokymo ir studijų įstaigose skaičius (tūkst.) bei pasiskirstymas skirtingose įstaigose (proc.) mokslo metų pradžioje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Jeigu 1998–1999 mokslo metų pradžioje besimokančiųjų skirtingose mokymo institucijose santykis buvo 34 proc. profesinėse mokyklose, 21 proc. aukštesniosiose mokyklose ir 45 proc.

universitetuose, tai 2007–2008 mokslo metų pradžioje šis santykis jau buvo atitinkamai 18 proc., 24 proc. - kolegijose ir 58 proc. - universitetuose. Pakankamai ženkliai keičiasi besimokančiųjų profesinėse mokyklose ir universitetuose dalis ir vis labiau didėja disproporcija lyginant su labiausiai pažengusiomis ES šalimis. Tuo pačiu Lietuvoje jau eilę metų stebimas menkas profesinio mokymo patrauklumas – profesinėse mokyklose besimokančiųjų dalis, lyginant su kitomis pavidurinio mokymo įstaigomis, netgi mažėja nuo 21 proc. 2002/2003 m. iki 18 proc. 2007/2008 m. Įvertinus tai, kad vykdant aukštesniųjų mokyklų reformą dalis aukštesniųjų mokyklų¹⁴ tapo profesinėmis mokyklomis (kitos reorganizavosi į kolegijas), šis profesinio mokymo dalies mažėjimas realiai yra dar didesnis. Vis labiau auganti aukštąjį išsilavinimą ir atitinkamai mažėjanti profesinį išsilavinimą turinčių asmenų pasiūla nėra suderinta su šalies darbo jėgos poreikiu. Lietuvoje pastebima vadinamoji *darbo vietai per aukšto išsilavinimo* (angl. *overeducation*) problema. Ši situacija yra nepalanki tiek aukštesnį išsilavinimą nei reikalingas jų atliekamam darbui turintiems darbuotojams, tiek ir žemesnę kvalifikaciją turintiems darbuotojams. Šiuo metu, įvairių tyrimų ir apklausų duomenimis, daugiau kaip 20 proc. Lietuvos universitetų absolventų nurodo, kad jie įsidarbino ne pagal aukštojoje mokykloje įgytą kvalifikaciją. Labai dažnai jie dirba žemesnės kvalifikacijos darbą, lyginant su jų įgytu išsilavinimu. Galima pastebėti, kad lyginant 2003 ir 2008 m. bedarbius pagal turimą išsilavinimą, keliais procentiniais punktais sumažėjo bedarbių, turinčių profesinį išsilavinimą, dalis (nuo 23,8 iki 20,6 proc.) ir padidėjo bedarbių, turinčių aukštąjį išsilavinimą, dalis (nuo 13,4 iki 15,4 proc.) bendroje visų bedarbių išsilavinimo struktūroje. Nepaisant išties didelės pavidurinio mokymosi aprėpties ir didelės gyventojų, įgyjančių aukštąjį išsilavinimą dalies, išlieka aktuali profesinio rengimo, mokslo ir studijų kokybės problema. Profesinio mokymo sistema kol kas nepakankamai orientuota į darbo rinkos poreikius ir jos paruoštų specialistų kvalifikacija dažnai nėra pakankama. Profesinį išsilavinimą turintys asmenys vis dar sudaro didelę dalį bedarbių struktūroje pagal išsilavinimą.

Plėtojant naujas švietimo paslaugas ir įgyvendinant mokymosi visą gyvenimą principą, vis daugiau Lietuvos suaugusiųjų naudojami neformaliojo švietimo paslaugomis ir mokosi toliau. Tačiau suaugusiųjų mokymosi lygis Lietuvoje vis dar išlieka pakankamai žemas. Aktyviausioje 25-64 metų amžiaus grupėje mokymosi visą gyvenimą rodiklis 2008 metais siekė 4,9 proc. tarp moterų 6,1 proc. vyrų 3,7 proc. Didžiausias rodiklio augimas pastebimas nuolatinių kaimo gyventojų tarpe nuo 2004 m. buvusių 2,9 proc. iki 3,4 proc. 2008 metais. 19 lentelėje pateikiama šios rodiklio kaitos dinamika 2004-2008 metais.

---

¹⁴ Į aukštesniausias studijų programas asmenys buvo priimami iki 2003-2004 m. 2006 m. baigėsi aukštesniųjų mokyklų reorganizacija ir šio tipo mokyklų nebeliko

Rodiklis	2004	2005	2006	2007	2008
Iš viso					
25–34 metų	12,1	12,7	11,4	11,0	11,2
35–59 metų	4,0	4,0	2,9	3,6	3,1
25–64 metų	5,9	6,0	4,9	5,3	4,9
Vyrai					
25–34 metų	8,8	9,1	7,2	8,2	9,3
35–59 metų	2,6	2,4	1,4	2,1	1,8
25–64 metų	4,2	4,2	2,9	3,6	3,7
Moterys					
25–34 metų	15,4	16,3	15,7	13,9	13,0
35–59 metų	5,3	5,5	4,2	5,0	4,2
25–64 metų	7,4	7,7	6,6	6,8	6,1
Mieste					
25–34 metų	14,5	14,8	13,7	13,2	12,5
35–59 metų	4,8	4,8	3,4	4,3	3,4
25–64 metų	7,2	7,2	6,0	6,4	5,6
Kaime					
25–34 metų	6,0	7,1	5,4	5,3	7,5
35–59 metų	2,2	2,2	1,6	2,0	2,4
25–64 metų	2,9	3,2	2,4	2,6	3,4

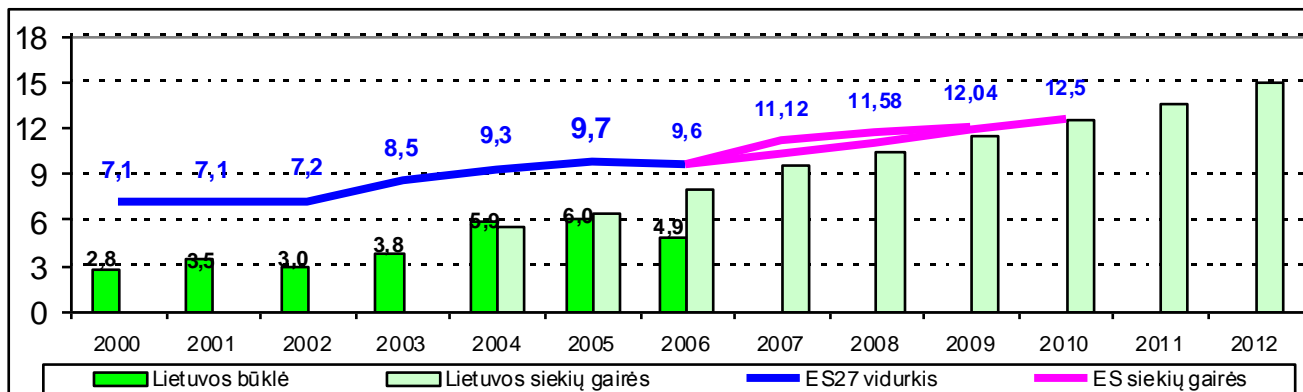
Lentelė 19. Mokymasis visą gyvenimą 2004–2008 m., Lietuvoje, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Bendra rodiklio kaita minėtu laikotarpiu pasireiškė labai nežymiai. Tokią situaciją sąlygojo spartus darbo rinkos augimas, darbo jėgos trūkumas, todėl mažiau dėmesio buvo skiriama investicijoms į darbuotojų mokymus, siekiant išlaikyti intensyvesnius darbo tempus. 2009 m. ir 2010 m. esant ekonominio sunkmečio sąlygoms situacija dėl investavimo į darbuotojus tapo dar sudėtingesnė ir tikrai nepagerėjo.

Pagal mokymosi visą gyvenimą (*life-long learning*) rodiklius Lietuva gana ženkliai atsilieka nuo ES vidurkio. Žymesnis situacijos pagerėjimas fiksuojamas 2004 m., tačiau visais vėlesniais metais 25–64 metų gyventojų, per paskutines keturias savaites dalyvavusių mokymuose, dalis beveik neauga arba net sumažėja. 2008 m. suaugusiųjų mokymo lygis Lietuvoje (5,3 proc.) dar buvo ženkliai mažesnis už ES vidurkį (ES 15 – 10,9 proc., ES 25 – 10 proc.), o Skandinavijos šalyse siekė net iki 32 proc. (Švedija). 2004–2008 m. kito suaugusiųjų švietimo prioritetai, stiprėjo dėmesys profesinių, socialinių kompetencijų tobulinimui, saviugdai ir saviraiškai. Lietuvoje 2007 m. siekiant didinti suaugusiųjų mokymosi prieinamumą, didelis dėmesys buvo skirtas teisinei bazei, reglamentuojančiai galimybes taikyti lanksčias suaugusiųjų mokymosi formas (modulinę bei neakivaizdinę, savarankiško mokymosi), tobulinti, neformaliojo neprofesinio švietimo galimybių plėtrai. Kuriama mokslo ir studijų sistemos ilgalaikio vystymo strategija, slėnių plėtos ir nacionalines mokslo programas, priemonės, užtikrinančios, kad aukštųjų mokyklų absolventų

kompetencija atitiktų visuomenės ir darbo rinkos poreikius išsilavinimo ir kvalifikacijų struktūros požiūriu. Tyrimai rodo, kad situacija dėl suaugusiųjų švietimo gerėja (žr. 32 paveikslą).

Paveikslas 32. 25–64 m. asmenų, kurie mokėsi per paskutines 4 savaites iki tyrimo pradžios, dalis (proc.)

Šaltinis; sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento ir Eurostat duomenimis

Neabejotina, kad šios priemonės įgyvendinimas ir ESF intervencijos teigiamai paveikė didžiąją dalį Lietuvos švietimo sistemos struktūrų bei sudarė prielaidas sustiprinti šių institucijų žmogiškąjį kapitalą, o kartu ir pagerino mokymosi visą gyvenimą sistemą Lietuvoje, padidinant tokio mokymosi prieinamumą. Šios priemonės kontekste sukurtos mokymo programos, modernūs mokymo(si) metodai, parengtos ir išleistos metodikos, mokymosi medžiaga, parengti įvairių švietimo sričių specialistai bei patobulintos jų kompetencijos, kuriami nauji standartai – padėjo:

- kurti ir tobulinti mechanizmus, skirtus „iškritusių“ mokinių gražinimui į nuosekliojo mokymo(si) sistemą, jų motyvavimui mokytis;
- įvertinti, patobulinti, ir modernizuoti bendrojo lavinimo bei profesinio rengimo mokytojų rengimo sistemą bei pritaikyti ją šiuolaikinės informacinės visuomenės besikeičiantiems poreikiams;
- įtraukti į ugdymo turinio tobulinimą informacines ir komunikacines technologijas, didinti mokymosi krypčių pasirinkimo galimybes ir tobulinti inovatyvius mokymo(si) metodus bendrojo lavinimo srityje;
- plėtoti profesinio orientavimo sistemą (sukurti mokymo programas ir metodikas profesinio orientavimo specialistams, kelti specialistų kvalifikaciją ir pan.)
- plėtoti Lietuvos mokslo ir studijų informacijos sistemos žmogiškuosius išteklius;
- parengti, išleisti ir paskleisti mokymo(si) medžiagą ir vadovėlius;
- sukurti ar atnaujinti profesinio mokymo ir studijų programas, pritaikant jas šiuolaikiniams visuomenės ir darbo rinkos poreikiams;
- tobulinti mokytojų, kitų pedagogų, dėstytojų ir kitų specialistų bendrąsias ir specialiąsias profesines kompetencijas;

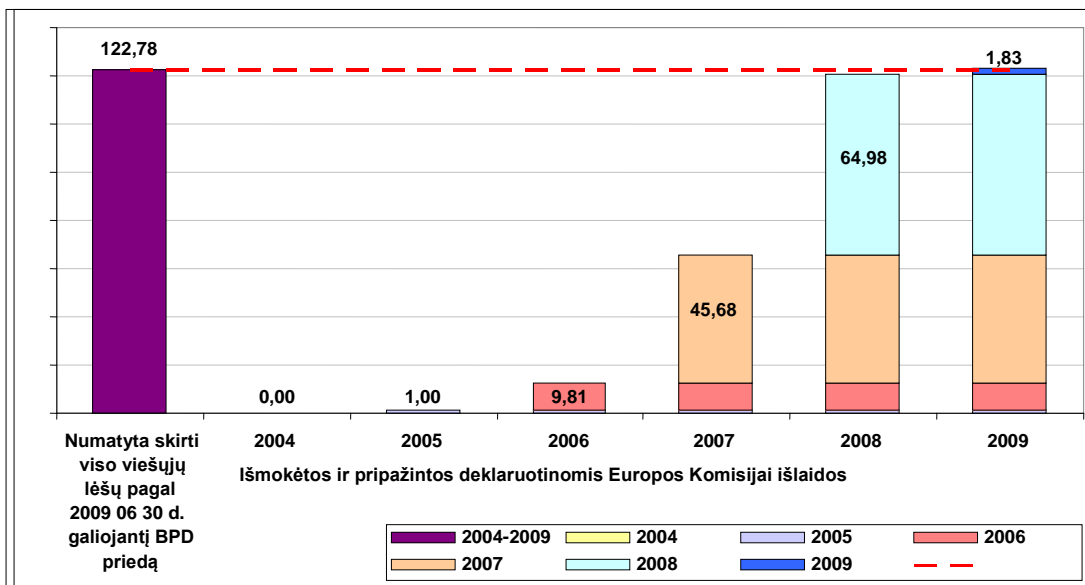
- plėtoti brandos egzaminų kokybę: įvertinti brandos egzaminų sistemos kokybę, parengti egzaminų užduočių rengimo ir egzaminų darbų vertinimo specialistus iš visų Lietuvos savivaldybių;
- atlikti švietimo įstaigų institucinį vertinimą (išorinį ir vidinį), diegti ir tobulinti kokybės vadybos sistemas.

Apibendrinant galima teigti, kad šios priemonės įgyvendinimas teigiamai pasireiškė įvairiose švietimo srityse, tokiose kaip bendrasis ugdymas; profesinis mokymas ir regimas; profesinis mokymas ir profesinis orientavimas; aukštasis mokslas (universitetinis ir neuniversitetinis (kolegijos); pedagogų/mokytojų/profesijos mokytojų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas; neformalus ugdymas; suaugusiųjų mokymas. Šis teigiamas poveikis pasireiškė keliuose pagrindinėse mokymosi visą gyvenimą srityse:

- sisteminiame lygmenyje: struktūrinė parama suteikė didžiulį postūmį profesinio mokymo ir praktinio profesinio rengimo, profesinio orientavimo, aukštojo mokslo, nacionalinei kvalifikacijos sistemoms sukuriant aktualius normatyvinius dokumentus (standartai, metodinės rekomendacijos), strategijas, numatant aiškias veiklos kryptis ir pan.;
- žmogiškųjų išteklių lygmenyje: išmokytų naudos gavėjų skaičius viršijo 130 tūkst., o tai sudarė prielaidas daugumai jų pakelti savo kvalifikaciją, teikti aukštesnės kokybės paslaugas, lengviau adaptuotis prie vykstančių sisteminių pokyčių;
- metodiniame lygmenyje: priemonės pagalba buvo sukurta daug mokomosios, metodinės medžiagos, kuri sėkmingai buvo ir yra naudojama apmokant galutinius naudos gavėjus;
- mokymo programų lygmenyje: priemonės pagalba buvo atnaujinamos profesinio mokymo ir studijų programos, kurios sudarė prielaidas prisitaikyti prie kintančių rinkos poreikių, didinti teikiamų paslaugų kokybę, bet kartu ir kurti bei plėtoti naujas švietimo paslaugas.

2.2.5. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje

Vienas iš pagrindinių 2004-2006 m. struktūrinių fondų paramos, teikiamos pagal BPD, tikslas buvo žiniomis grįsta ekonomika. Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtros iki 2015 metų ilgalaikėje strategijoje numatytas analogiškas strateginis uždavinys - pasiekti, kad per artimiausius 10-15 metų mokslo ir technologijų plėtrai būtų teikiama išskirtinė reikšmė plėtojant šalies ekonomiką, kad šalies visuomenė gautų kuo didesnę naudą iš mokslinių tyrimų ir inovacinės veiklos ir kad riboti tos srities ištekliai būtų panaudoti optimaliai. Šios priemonės tikslas – *kokybiškai ir kiekybiškai padidinti žmogiškuosius išteklius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityje*. Tačiau analizuojant finansinius planus matome, kad pagal žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų sritį įgyvendintų 103 projektų vertė siekė 123,30 mln. Lt, iš jų ESF lėšos – 92,41 mln. Lt arba tik 2,9 proc. visos skirtos ESF paramos. Priemonės rezultatyvumas siekė- 100,4 proc. Visos priemonei numatytos lėšos buvo paskirstytos iki 2005 m. pabaigos. Darbo autorės nuomone, greitas skirtų paramos lėšų paskirstymas rodo susidomėjimą ir poreikį, tačiau tenka konstatuoti, kad numatytas finansavimas yra per mažas ambicingam tikslui pasiekti (žr. 33 paveikslą).

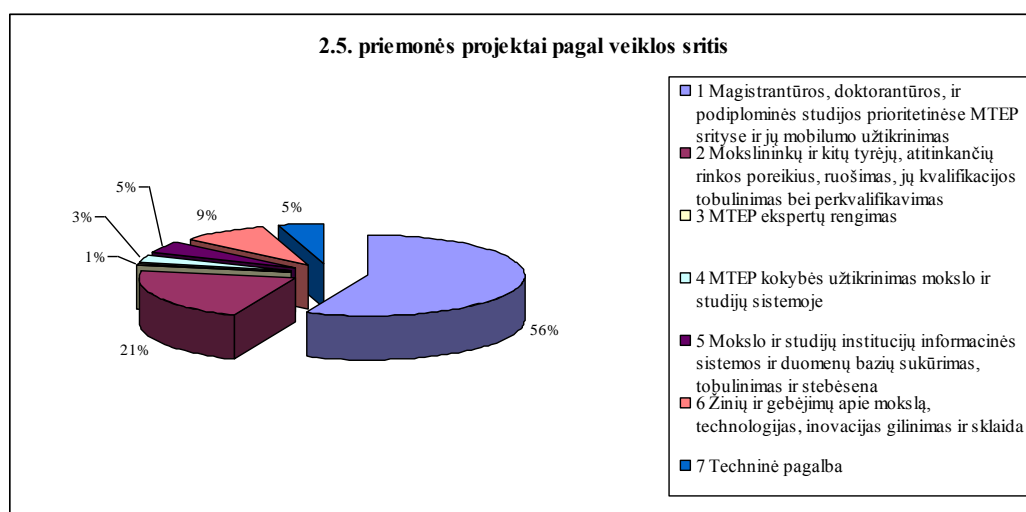

Paveikslas 33. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonės projektų įgyvendinimui panaudotų viešųjų lėšų pasiskirstymas ESF įgyvendinimo laikotarpiu, mln. Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Lyginant lėšų paskirstymą pagal skirtingus kvietimus teikti paraiškas, skelbtus skirtingais metais, matoma, kad didesnė priemonei numatytų lėšų dalis, t.y. 69 proc., buvo paskirstyta pagal 2004 m. paskelbtus kvietimus teikti paraiškas. Didžiausio susidomėjimo susilaukė magistratūros, doktorantūros ir podiplominės studijos prioritetingose MTEP srityse ir jų mobilumo užtikrinimo

veiklos sritis, pagal kurią buvo įgyvendinti 58 projektai už 75,07 mln. Lt paramos lėšų, kas sudarė 58,01 proc. nuo priemonei skirtų lėšų, ir mokslininkų ir kitų mokslo darbuotojų, atitinkančių rinkos poreikius, ruošimo, jų kvalifikacijos tobulinimo bei perkvalifikavimo veiklų sritis, pagal kurią įgyvendinti 22 projektai už 23,92 mln. Lt paramos lėšų, kas sudarė 18,48 proc. priemonei skirtų lėšų. Tokią paklausą sąlygojo finansinių paskatų ir finansavimo apskritai poreikis, rengiant ir keliant kvalifikaciją visų MTEP veiklai vykdyti reikalingų darbuotojų, tyrėjų, mokslininkų ir mokslo darbuotojų, ekspertų ir pan. atstovams. Šia remiama veiklos sritimi labiausiai domėjosi pareiškėjai iš universitetų, kitų mokslo įstaigų, viešųjų įstaigų, susijusių su mokslo institucijomis ir vykdžiusių MTEP ar mokslo darbuotojų kvalifikacijos kėlimo veiklą. Mažiausiai paklausai buvo MTEP ekspertų rengimo veiklos sritis, pagal finansuotas tik vienas projektas už 1,11 mln. Lt, kas sudarė 0,86 proc. priemonei skirtų lėšų (žr. 34 paveikslą).

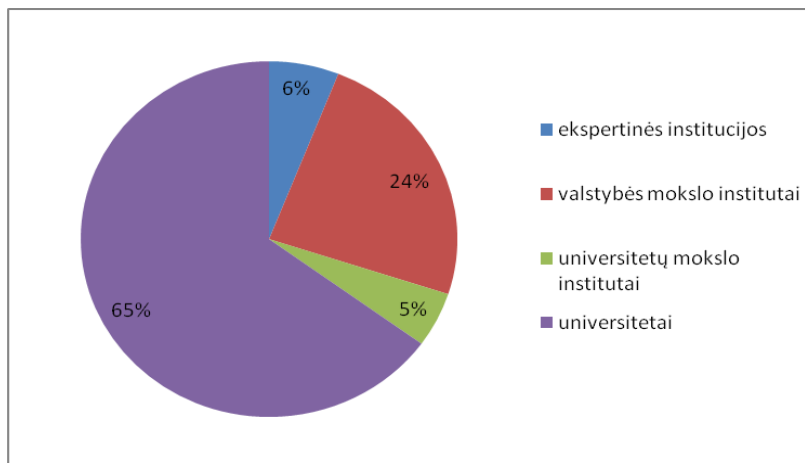

Paveikslas 34. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje priemonės veiklos sritims skiriamos lėšos, proc.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. liepos mėn. 24 d. SFMIS duomenimis

Analizuojant paramos pasiskirstymą pagal paramos gavėją, t.y. pagal institucijos tipą, matome, kad net 65 proc. paramos gavėjų buvo universitetai (žr. 35 paveikslą). Kadangi pagal priemonę projektus vykdė viešieji juridiniai asmenys, kurie neturėjo nuosavų lėšų tokiems projektams įgyvendinti arba tos lėšos buvo labai nežymios, akivaizdu, kad ES struktūrinė parama turėjo esminės reikšmės, sukuriant gerinant žmogiškųjų išteklių kokybę mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, taip sudarant sąlygas palankiai ekonominei plėtrai Lietuvoje. Šios priemonės lėšos prisidėjo prie išlaidų moksliniams tyrimams didėjimo, kurios 2004–2008 m. laikotarpiu išaugo nuo 0,15 proc. iki 0,8 proc., o sukurtos ar patobulintos mokslo ir studijų institucijų informacinės sistemos ir duomenų bazės leido sumažinti neigiamą mokslininkų ir tyrėjų („protų nutekėjimą“) emigracijos

poveikį, kadangi netgi emigravę mokslininkai ir tyrėjai galėjo naudotis šiomis duomenų bazėmis ir keistis su Lietuvoje likusiais mokslininkais ir tyrėjais užsienyje įgytomis žiniomis bei didinti Lietuvoje vykdomos MTEP veiklos žinomumą, palengvinti tarptautinių MTEP projektų vykdymą Lietuvai prioritetinėse srityse.

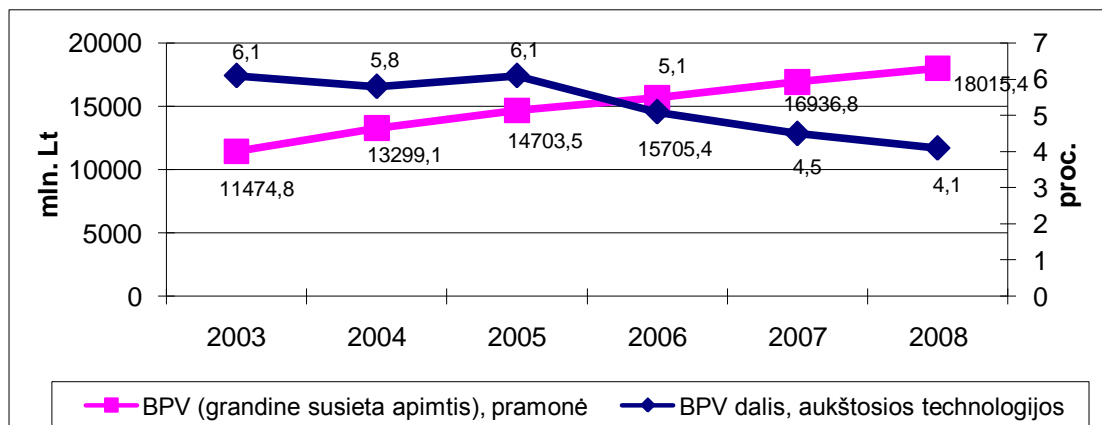
Paveikslas 35. Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų priemonės paramos pasiskirstymas institucijos tipą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Lietuvos įmonių konkurencingumui ypač aktualus yra MTEP potencialo didinimas, todėl investicijos į žmogiškųjų išteklių kokybę moksliniuose tyrimuose ateityje atsipirks su kaupu, jei bus derinamos su administracinėmis priemonėmis, t.y. įvykdžius Pasaulio banko rekomendaciją ir reformuojant aukštojo mokslo sistemą. Siekiant užtikrinti ūkio augimą ir ekonomikos konkurencingumą, pramonės prioritetu tampa į eksportą orientuotos ekonominės veiklos, sukuriančios didelę pridėtinę vertę ir naudojančios bei kuriančios aukštąsias bei naujausias technologijas. 2007 m. LRV pritarė Pelno mokesčio įstatymo pakeitimams dėl šio mokesčio lengvatų investicijoms į mokslinius tyrimus ir eksperimentinę plėtrą bei patvirtino Integruotų mokslo, studijų ir verslo centrų (slėnių) kūrimo ir plėtros koncepciją (LRV 2007-03-21 nutarimas Nr. 321). Stiprinant viešojo ir privataus sektorių partnerystę mokslo darbuotojai, dėstytojai, tyrėjai skatinami dirbti konsultantais verslo įmonėse, atlikta jų poreikio dirbti konsultantais verslo įmonėse situacijos analizė, kurios pagrindu Tyrėjų karjeros programoje (ŠMM ministro 2007-12-03 įsakymas Nr. ISAK-2335) numatyti tyrėjų įdarbinimo verslo įmonėse skatinimo mechanizmai (ES struktūrinių fondų lėšomis). Įgyvendinamas Aukštojo mokslo plėtros 2006–2010 metų planas (LRV 2006-04-05 nutarimas Nr. 335).

Per ataskaitoje analizuojamą laikotarpį aukštųjų technologijų eksporto dalis Lietuvoje išaugo nuo 2,7 proc. iki 7,1 proc. Tačiau Statistikos departamento duomenimis aukštųjų technologijų sektoriaus

sukurtos BVP dalis apdirbamosios pramonės sukurtoje pridėtinėje vertėje nuo 2004 m. mažėjo ir 2008 m. sumažėjo iki 4,1 proc. (žr. 36 paveikslą).

Paveikslas 36. Aukštųjų technologijų sukurtos pridėtinės vertės dalis pramonės veiklos pridėtinėje vertėje

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Turint omenyje, kad Nacionalinėje darnaus vystymosi strategijoje numatyta iki 2020 metų pagal aukštosiomis technologijomis sukuriamos produkcijos dalį pasiekti dabartinį ES šalių senbuvį lygį (20-25 proc.), akivaizdu kad šioje srityje reikalingi kardinalūs sprendimai. Prof. dr. Juknio R. (2005) nuomone, pažangos aukštųjų technologijų srityje nebuvimas lemia ir per lėtą darbo našumo augimą bei pastaraisiais metais prasidėjusį gamtos išteklių sąnaudų bei poveikio aplinkai augimą. Galime konstatuoti, kad kol kas pramonės sektorius daugiau orientuojasi į ekstensyvią plėtrą nei į darnų vystymąsi ir per mažai dėmesio yra skiriama žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimui.

Nagrinėjant priemonės poveikį šalies socialinei ir ekonominei plėtrai, pažymėtina, kad per BPD įgyvendinimo laikotarpį įvyko pažanga, gerinant žmogiškųjų išteklių kokybę mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, bei augo tokių žmogiškųjų išteklių kiekis. Lyginant planuotus ir faktiškai pasiektus rodiklius matome, kad vietoj planuotų išmokyti 3000 asmenų priemonės veiklose dalyvavo ir buvo apmokyti 26904 asmenys, iš jų vietoj planuotų išmokyti 1500 moterų buvo išmokytos 16620 moterys, t.y. užsibrėžti rodikliai viršyti beveik 9 kartus. Vertinant išmokytų naudos gavėjų proporciją, matoma, kad moterų buvo apmokyta ženkliai daugiau nei vyrų. Toks rodiklis atspindi didesnę moterų aktyvumą, siekiant kelti kvalifikaciją, bei Lietuvoje buvusią ir esamą situaciją, nes išsilavinusių moterų proporcija didesnė visų darbingų asmenų tarpe.

Priemonės poveikio rodiklių „vieneriais metais sumažėjęs aukščiausios kvalifikacijos specialistų skaičiaus amžiaus vidurkis“ ir „įsidarbinimo lygis praktinių mokymų programas baigusiu tarpe, proc.“ pasiekimo negalime įvertinti dėl duomenų stokos.

Siekiant įgyvendinti uždavinį „sukurti MTEP vertinimo sistemą“ siekiama buvo parengti mokslo ir studijų institucinio vertinimo ekspertų mokymo programas, parengti institucinio vertinimo ekspertus, vertintojus, susijusius su ES tarptautinių mokslinių tyrimų ir technologijų plėtros programų įgyvendinimu, kelti ir patobulinti jų kvalifikaciją ir kompetenciją. Pagal *MTEP ekspertų rengimo* veiklos sritį buvo įgyvendintas iš viso vienas Studijų kokybės vertinimo centro „Institucinis mokslo ir studijų institucijų vertinimas“ projektas, kurio tikslas – sukurti mokslo ir studijų institucijų institucinio vertinimo tvarką ir pradėti Lietuvoje institucinį mokslo ir studijų institucijų vertinimą. Buvo vystomos veiklos, kurių metu buvo sukurtos, patobulintos ir įgyvendintos naujos universitetų studijų programos biotechnologijos (biochemijos, mikrobiologijos, genetikos, bioinformatikos ir kt.), lazerių technologijų (lazerių fizikos, optinės mechanikos, lazerinės elektronikos, optinių technologijų ir kt.), telekomunikacijų bei informacijos technologijų ir kituose strateginiuose mokslinio tyrimo sektoriuose (įskaitant integruotas, tarpdisciplines studijų programas), kursai ir studijų programos horizontalaus lygio gebėjimų ugdymo srityse, verslumo ir kitų įgūdžių ugdymo programos (pavyzdžiui, ES kalbų mokymas, projektų/programų valdymas, kokybės, MTEP ir intelektualinės nuosavybės vadyba, ICT ir komunikaciniai įgūdžiai darbas grupėse ir tinkluose, rinkodara ir kt.).

Priemonės pasiekimo rodiklis „Įregistravimui pateiktų antrosios pakopos (magistrantūros) studijų programų skaičius“ ir rezultato rodiklis „Įregistruotų antrosios pakopos (magistrantūros) studijų programų skaičius“, kurie buvo atitinkamai viršyti 3 ir 5,2 karto, palyginti su planuotais BPD: vietoj planuotų 15 įregistravimui pateiktų antrosios pakopos (magistrantūros) studijų programų buvo pateikta 45 programos, o vietoj planuotų įregistruoti 5 antrosios pakopos (magistrantūros) studijų programų buvo įregistruota 26 programos.

Įgyvendinus šį uždavinį buvo prisidėta prie MTEP vertinimo sistemos plėtros aukštojo mokslo sektoriuje ir šios sistemos didesnio pritaikymo verslo įmonėse, susijusiose su mokslu ir technologijomis: parengta ir įdiegta 3 vertinimo metodikos ir vertinimo programos, apmokyti 39 MTEP programų, institucijų vertintojai ir dėstytojai universitetuose ir mokslo tyrimo įstaigose, įvertintos 2 mokslo ir studijų institucijos bandomuoju būdu (šaltinis: www.esparama.lt). Jei dauguma mokslo ir studijų vertinimui reikalingų programų ir metodikų buvo parengta, tai didesnio parengtų MTEP vertinimo ekspertų (vertintojų) skaičiaus pasiekimą riboja žmonių, galinčių vykdyti tokius vertinimus ir turinčius atitinkamas kompetencijas, trūkumas. Kita vertus, jau apmokyti vertintojai sudaro prielaidas tolesniam sėkmingam mokslo ir studijų programų tobulinimui bei įgytos patirties didesnei sklaidai, kadangi vertintojų parengimas bus tęsiamas ir pasibaigus BPD įgyvendinimui.

Įgyvendinant uždavinį „Plėtoti ir tobulinti konkurencingą MTEP finansavimą“ buvo siekiama prisidėti prie institucinio vertinimo sistemą sukūrimo ir institucinių mokslo ir studijų institucijų vertinimų, MTEP veiklos kokybės užtikrinimo vidinių sistemų kūrimo ir veiklos mokslo ir studijų institucijose. MTEP kokybės užtikrinimo mokslo ir studijų sistemoje veiklos srities projektai apėmė institucinio vertinimo sistemos sukūrimą ir institucinius mokslo ir studijų institucijų vertinimus, MTEP veiklos kokybės užtikrinimo vidinių sistemų kūrimą ir veiklą mokslo ir studijų institucijose. Pagal šią veiklos sritį buvo įgyvendinti trys projektai.

Įgyvendinant šios veiklų srities projektus buvo siekiama šių tikslų:

- susisteminti magistrantūros studijas Lietuvos universitetuose ir pasiūlyti racionalų, sistemingą šių studijų programų išdėstymą valstybiniuose Lietuvos universitetuose, parengti MTEP ekspertus (Studijų kokybės vertinimo centro projektas „Magistrantūros studijų sisteminimas“);
- sukurti MTEP prioritetinę kryptį „Piliečiai ir valdymas žinių visuomenėje“ atitinkančią magistrantūros studijų, doktorantūros studijų ir mokslinės veiklos kokybės užtikrinimo sistemą Mykolo Riomerio universitete šioms socialinių mokslų kryptims: teisei, viešajam administravimui, vadybai, ekonomikai ir socialiniam darbui (Mykolo Riomerio universiteto projekto „Socialiniai mokslai žinių visuomenėje: kokybės užtikrinimo sistemos tobulinimas Mykolo Riomerio universitete“),
- kiekybiškai ir kokybiškai plėtoti Mykolo Riomerio universiteto jaunųjų mokslininkų potencialą ir konkurencingumą, siekiant gerinti socialinių mokslų tyrimų aplinką bei didinti veiklų matomumą ir poveikį (Mykolo Riomerio universiteto projekto „Europos socialinių mokslų tyrimų erdvės plėtra: Jaunųjų mokslininkų kompetencijos forumo kūrimas Mykolo Riomerio universitete“).

Galima teigti, kad dėl nepakankamos kokybės viešojo sektoriaus MTTP veikla nėra orientuota į visuomenės ir ūkio poreikius, mažas MTTP rezultatų panaudojimas Lietuvos ūkyje. Be to, prasta, morališkai pasenusi infrastruktūra neleidžia pritraukti aukščiausios kvalifikacijos mokslininkų iš kitų ES šalių (tarp jų užsienyje dirbančių Lietuvos mokslininkų) ir tokiu būdu įgyvendinti Bolonijos proceso tikslus bei užtikrinti aukštesnę studijų kokybę. 2007 m. pabaigoje patvirtintoje Nacionalinėje studijų programoje pripažįstama, kad studijų kokybei vis dar neigiamą įtaką daro modernių mokymo technologijų, mokymo medžiagos trūkumas, retai naudojami inovatyvūs turinio perteikimo būdai, aktyvūs, savarankiškumą ir bendradarbiavimą skatinantys mokymosi metodai. Todėl, nors pastebimas ženklus struktūrinės paramos poveikis įvairioms švietimo sritims dėl 2.4 priemonės intervencijos į šias sritis, būtina ir toliau investuoti į studijų ir mokslo sistemos stiprinimą, optimizavimą ir plėtrą.

Apibendrinant priemonės lėšų panaudojimą galima teigti, kad priemonės įgyvendinimas ženkliai pagerino žmogiškųjų išteklių kokybę mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje padidino tokių išteklių kiekį Lietuvoje, taip padarant tiesioginį poveikį šalies ekonomikai ir socialinei aplinkai, kadangi buvo sukurtos ir atnaujintos magistrantūros, doktorantūros ir podiplominės studijos prioritetinėse MTEP srityse, užtikrintas studijų mobilumas, paruošti mokslininkai ir kiti tyrėjai, atitinkantys rinkos poreikius, patobulinta jų kvalifikacija ar perkvalifikuoti, pagerinta MTEP kokybė mokslo ir studijų sistemoje, sukurtos ir patobulintos mokslo ir studijų institucijų informacinės sistemos ir duomenų bazės, mokslo darbuotojai išmokyti naudotis tomis duomenų bazėmis ir informacinėmis sistemomis, pagilintos žinios ir gebėjimai apie mokslą, technologijas, inovacijas, parengti MTEP ekspertai, atliktos studijos ir tyrimai, susiję su žmogiškaisiais ištekliais MTEP srityje.

2.3. ESF panaudotų lėšų šalyje socialinio ekonominio poveikio analizė

Programos įgyvendinimo metu ne kartą buvo analizuota, kokį gi poveikį ES finansinė parama turės Lietuvos ekonomikos raidai. Viena pirmųjų studijų, kurioje vertinamas ES finansinės paramos poveikis Lietuvos ekonomikai, buvo UAB „Ekonominės konsultacijos ir tyrimai“ atliko Lietuvos integracijos į ES pasekmių analizę, kurioje teigiama, kad dėl integracijos į ES BVP galėtų padidėti 1,14 procentinio punkto per metus. Išlaidų metodu skaičiuojamas BVP, vertintojų nuomone, turėjo didėti dėl investicijų, vartojimo ir eksporto didėjimo, o gamybos metodu skaičiuojamas BVP – dėl apdirbamosios pramonės, prekybos žemės ūkio bei miškininkystės sukuriama didesnė pridėtinė vertė. Dalies ekonomikos augimas spartėtų dėl prekių laisvo judėjimo ir ES finansinės paramos, o darbo jėgos, paslaugų ir kapitalo laisvo judėjimo poveikis numatomas mažesnis. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Fiskalinės politikos departamento parengtame BPD teigiama, kad dėl ES finansinės paramos panaudojimo BVP turėtų padidėti nuo 1,2 procentinio punkto (2004 m.) iki 1,8 procentinio punkto (2006 m.), tai pat buvo numatoma, kad sparčiausiai turėtų didėti statybos, pramonės ir švietimo sektorių sukuriama pridėtinė vertė. Taip pat teigiama, kad 2004–2006 m. beveik 28 tūkstančiais turėtų padaugėti užimtųjų (ypač – statybos, paslaugų sferos ir švietimo darbuotojų). Pilietinės visuomenės instituto (2006) užsakymu autorių grupės atliktas ES struktūrinių fondų lėšų poveikio Lietuvos ekonomikai vertinimas rodo, kad panaudojant 80 procentų šių lėšų, o jų panaudojimo efektyvumui sudarant 90 proc., 2007–2015 m. būtų papildomai sukuriama apie 22 mlrd. litų BVP (palyginamosiomis 2000 m. kainomis). Beje, didesnis ES struktūrinės paramos poveikis šalies BVP išryškėtų tik nuo 2013 m. Kompleksinių vertinimų skirtų ESF investicijų analizei Lietuvoje dar nėra atlikta. Remiantis aptartomis ekspertinėmis nuomonėmis ir ankstesniame skyriuje išanalizuotu aukštu ESF lėšų panaudojimo rezultatyvumu, galima daryti, kad šios investicijos pasižymėjo didele pridėtine verte šalies ekonomikai.

Nors nėra vieningos nuomonės dėl ES Sanglaudos ir struktūrinių fondų lėšų poveikio ekonominio išsivystymo skirtumams tarp ši klausimą analizuojančių analitikų, tačiau galima išskirti keletą svarbių pastebėjimų (Funck, Pizzati 2003). Nemažai ekonomistų sutaria, jog regioninė politika ES lygiu, reaguojant į ekonominio išsivystymo skirtumus, yra tik antras geriausias būdas mažinti šiuos skirtumus ir tarp valstybių narių, ir valstybių viduje tarp skirtingų regionų. Pagrindinis būdas vis dėlto yra sąlygų darbo jėgos mobilumui gerinimas bei ekonominės aplinkos verslumui ir produktyvumo augimui gerinimas, tuo tarpu investicijos dažnai kaip tik sulaiko žmones mažiau išsivysčiusiuose regionuose nuo migracijos. Antra pateikiama išvada – yra neigiama priklausomybė tarp ES išmokų skirtų regioniniams skirtumams mažinti, ir bendro šalies ekonomikos augimo (arba

tarp lygybės ir efektyvumo tikslų). Bandymai apriboti kapitalo ar darbo jėgos paskatas migruoti ten, kur galima gauti didesnę grąžą, reiškia efektyvumo ir tuo pačiu bendro augimo potencialo praradimą (Midelfart-Knarvik, Overman 2002; Martin 2003). Kitaip sakant, regioninių skirtumų mažinimui nukreiptos priemonės gali neigiamai veikti bendrą išteklių pasiskirstymą šalies ekonomikoje ir tuo pačiu lėtinti jos augimo tempus (nors šios pasekmės priklauso ir nuo kitų veiksnių, kurie aptariami žemiau).

Pirmiausia vertėtų paminėti, jog paramos lėšų ekonominio poveikio problematika susijusi su poveikiu (a) įmonių motyvacijoms ir konkurencinei aplinkai, (b) subsidijų mentaliteto ugdymui, (c) bendram ekonomikos augimo tempui. Konkurencinės aplinkos ir ekonominių motyvacijų iškreipimai atsiranda tada, kai ES lėšos (a) naudojamos tais atvejais, kai įmonės vis viena planavo naujas investicijas, ir todėl ES lėšos nesukuria papildomos vertės, bei (b) kai paramos pasiūla sukuria paklausą, kuri nebūtų atsiradusi rinkoje ir neatspindi visuomenei naudingos veiklos (nekuria „viešųjų gėrybių“, jei jomis galima būtų grįsti ES lėšų naudojimą).

Taigi, apibendrinant galima teigti, jog (a) šalies dalyvavimas ES rinkoje ir su tuo susijusios laisvos prekybos, paslaugų teikimo ir gamybos veiksnių judėjimo galimybės daro didesnę teigiamą poveikį nei ESF lėšų įsisavinimas; (b) ESF fondai savaime nedaro nei vienareikšmiškai teigiamo, nei neigiamo poveikio ekonominei plėtrai ir regioniniams skirtumams, kadangi jų poveikis priklauso nuo valstybės vidaus ekonominės politikos priemonių, kurios gali veikti priešinga linkme arba sustiprinti ES struktūrinių fondų poveikį; (c) jei ES lėšos mažina teritorinius išsivystymo skirtumus, tai šis poveikis gali būti susijęs su bendro ekonomikos augimo ribojimu; (d) ESF fondai gali turėti neigiamą poveikį šalies darbo rinkai, nes neteisingai nustačius finansavimo prioritetus, ir taikant kofinansavimo principą nacionalinio biudžeto lėšos gali būti panaudojamos ne pačiu efektyviausiu ir rinkos požiūriu, o remiantis bendraisiais ES lygio prioritetais ir mažesnę svarbą teikiant konkrečios valstybės prioritetams. Nuolatinis papildomas europinių investicijų srautas neskatinų pačios darbo rinkos tvarkytis ir ieškoti alternatyvių iškilusių problemų būdų. Ekonomika gali „perkaisti“ smarkiai išaugus papildomų lėšų pasiūlai ir suprastėti siūlomų paslaugų kokybę bei efektyvumas, todėl ateityje būtų tikslinga riboti investicijas.

Ankstesniuose darbo skyriuose jau aptarėme, kad ESF priemonių įgyvendinimas pasižymėjo aukštu rezultatyvumu, gerokai viršijo užsibrėžtus rodiklius ir didžia dalimi pilnai pasiekė užsibrėžtus tikslus. Tolimesniame darbo skyriuje atliksime detalią ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių, padedančių integruotis į darbo rinką, efektyvumo vertinimą.

2.3.1. Aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, padedančių integruotis į darbo rinką, efektyvumo vertinimo teoriniai klausimai

Nors žmogiškųjų išteklių plėtrai 2004 – 2006 m. teko gerokai mažesnė ES struktūrinių fondų parama nei socialinės – ekonominės infrastruktūros plėtrai, tačiau sparčiai kintant situacijai darbo jėgos rinkoje, šis prioritetas buvo labai svarbus. UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai” (2006) ekspertų teigimu, esant kvalifikuotų darbuotojų stokai, investicijos į žmogiškuosius išteklius gali duoti pačią didžiausią ekonominę naudą.

Pagal įsidarbinimo gebėjimų priemonę ir pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemones buvo įgyvendinami 102 projektai (atitinkamai 5 ir 96 projektai) ir iš viso jiems skirta 198,468 mln. Lt paramos, tačiau į mūsų tyrimo imtį patenka tik 14 projektų, kuriuos galima priskirti prie aktyvių darbo rinkos politikos priemonių. Šiems projektams buvo skirta 116,95 mln. Lt, t.y. 15,6 proc. žmogiškųjų išteklių plėtrai skirtų paramos lėšų (žr. Priedą Nr. 7): 3 projektai, kuriuos pagal įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonės veiklos sritį „aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, leidžiančių didinti bedarbių užimtumo gebėjimus bei galimybes susirasti darbą, užtikrinančių nedarbo prevenciją, plėtra ir įgyvendinimas (profesinis informavimas, konsultavimas, orientavimas, profesinis mokymas, mokymo programų rengimas, pagalba įsidarbinant, vietinių užimtumo iniciatyvų projektai ir t. t.)“ įgyvendinimo Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir 11 projektų, kuriuos pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklos sritį „neįgaliems asmenims ir kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims taikomų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių (naujų darbo vietų steigimas, užimtumo rėmimas, savo verslo plėtra, profesinis mokymas ir kt.) plėtra“ įgyvendino darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos bei kiti projektų vykdytojai. Projektų dalyviams buvo sudarytos sąlygos ESF lėšomis kelti kvalifikaciją, dalyvauti mokymuose ir taip pagerinti savo sugebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančios darbo rinkos poreikių ir mokymosi metu arba pabaigus mokymus įsidarbinti.

Pagrindinis tyrimo tikslas yra nustatyti ESF lėšomis įgyvendintų aktyvių darbo rinkos priemonių projektų efektyvumą ir nustatyti Valstybinio socialinio draudimo fondo ir Valstybės biudžeto išlaidų ekonomiją. Atsižvelgiant į užsibrėžtą tikslą bus išnagrinėtos valstybės ir savivaldybių biudžetų, ESF ir kitas projektų vykdytojų išlaidos, skirtos tyrimui pasirinktų priemonių projektų įgyvendinimui, bei apskaičiuotos valstybės ir socialinio draudimo fondo biudžetų pajamos (nauda), gaunama dėl bedarbių įsidarbinimo. Skaičiavimuose bus naudojamas aritmetinis ir aritmetinis svertinis vidurkiai. Remdamiesi Valkausku R. (2005) pateikiame šių vidurkių skaičiavimo formules:

$$\text{arimetinis vidurkis} = \frac{x_1+x_2+\dots+x_n}{N} = \frac{\sum x_i}{N} = \frac{1}{N} \sum x_i$$

$$\text{arimetinis svartinis vidurkis} = \frac{x_1 f_1 + x_2 f_2 + \dots + x_i f_i + x_n f_n}{f_1 + f_2 + \dots + f_i + f_n} = \frac{\sum x_i f_i}{\sum f_i}$$

Pilietinės visuomenės instituto ekspertės Kraujelytės A. (2006) teigimu, šiuo metu trūksta studijų, kurios įvertintų iš 2004-2006 m. laikotarpio ES struktūrinės paramos lėšų įgyvendinamų ar jau įgyvendintų projektų rezultatų ekonominį efektyvumą. Plačiausia prasme ekonominis efektyvumas- tai geriausios (optimalios) paslaugų kombinacijos gamyba (suteikimas), geriausiai panaudojant esamus išteklius¹⁵. Puškoriaus S. (2002) nuomone, efektyvumo kriterijus yra integralus kriterijus. Paprasčiausiu atveju, kai visi ištekliai gali būti įvertinti pagal sąnaudas, efektyvumo kriterijus yra tų sąnaudų bendra suma. Tačiau tokia situacija būna retai, nes kiekvienas veiklos variantas priklauso ne tik nuo sąnaudų, bet ir nuo laiko, technologijos, darbuotojų kvalifikacijos, jų motyvacijos, vidinės ir išorinės aplinkos ir kitų veiksnių. platesnis nei ekonomiškumo.

Ekonominį efektyvumą galima įvertinti lyginant ekonominės veiklos rezultatus (pajamas) su sąnaudomis (kaštais). Efektyvumas gali būti matuojamas ir natūriniais ir vertiniais rodikliais. Atsižvelgiant į siekiamus ESF priemonių tikslus, natūriniai rodikliai yra pagal atskiras priemonių veiklas vykdytų projektų pasiekti ir priemonių lygmeniu apibendrinti rodikliai, pvz. su įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonėje dalyvavusių žmonių skaičiaus ir po mokymų įsidarbinusių žmonių skaičiaus palyginimas arba priemonių atsipirkimo trukmę metais. Tačiau, norint atlikti gilesnę ekonominio efektyvumo analizę, reikia gauti vertinę efektyvumo išraišką, tai yra palyginti projekto įgyvendinimo pasėkoje gautą naudą (pajamas) bei įgyvendinimo sąnaudas (kaštus). Ekonomikos teorijoje tam dažniausiai naudojamas *efektyvumo* rodiklis, kuris skaičiuojamas:

$$\text{Efektyvumas (E)} = \frac{\text{Rezultatai}}{\text{Sąnaudos}} \times 100 = \frac{\text{Pajamos (P)}}{\text{Kaštai (K)}} \times 100.$$

¹⁵ Darbo ir socialinių tyrimų institutas, Lietuvos darbo rinkos mokymo tarnyba Darbo rinkos profesinio mokymo plėtros socialiniai ekonominiai aspektai, 2005/6, p.87

Programa (priemonė) yra efektyvi, jei pajamos, gautos jos įgyvendinimo rezultate, padengia jo įgyvendinimo kaštus ir gaunamos grynosios pajamos atitinka visuomeniškai normalų jų lygį (pelno siekiančiose veiklose šis grynujų pajamų lygis įvardijamas kaip normalus pelnas).

Santykinis ekonominio efektyvumo rodiklis išreiškiamas procentais, nors skaičiavimuose ir naudojami vertiniai rodikliai. Interpretuojant jį giliau, galima teigti, kad bet kokio tiriamo reiškinio ekonominis efektyvumas parodo, kiek vienas investuotas litas uždirbo pajamų. Kitaip tariant, mūsų tyrimo atveju reikia apskaičiuoti, kiek vidutiniškai vienas litas, išleistas bedarbių įtraukimui į atskiras aktyvias priemones „uždirbo“ pajamų jiems įsidarbinus, t.y. kiek mokestinių pajamų pervesta į Valstybės biudžetą bei Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetus,¹⁶ o taip pat kiek dėl bedarbių įdarbinimo realizuojant tiriamas aktyvios darbo rinkos politikos priemones buvo sutaupyta lėšų.

Vien tik santykinio ekonominio efektyvumo rodiklio bedarbių integracijos į darbo rinką naudai išreikšti nepakanka. Todėl reikalingas papildomas rodiklis - išlaidų atsipirkimo laikotarpis (metais). Jis parodo, per kiek laiko atsiperka lėšos investuotos į konkrečią priemonę. Pastarojo skaičiavimo būtinybę sąlygoja tai, kad investuotos į priemones lėšos paprastai atsiperka prabėgus ilgesniam nei metų laikotarpiui. Vidutinio išlaidų atsipirkimo laikotarpio skaičiavimų būtinybę sąlygoja tas faktas, jog dalies po priemonės baigimo įsidarbinusių asmenų užimtumas gali būti gerokai ilgesnis nei vienerių metų laikotarpis, kuriuo pagrindu skaičiuojamas santykinis ekonominio efektyvumo rodiklis. Be to, nuo priemonės baigimo iki jos dalyvių įsidarbinimo prabėga tam tikras vidutinis laikotarpis. Kuo jis ilgesnis, tuo ilgesnis faktinis priemonės trukmės atsipirkimo laikotarpis, kurį būtina vertinti kaip jos atsipirkimo rezultatą.

Priemonių projekto efektyvumo įvertinimas apima keturis etapus:

- projektų naudos (pajamų) skaičiavimai;
- projektų išlaidų skaičiavimai;
- Valstybinio socialinio draudimo fondo ir Valstybės biudžeto išlaidų ekonomijos nustatymas;
- projektų efektyvumo skaičiavimai atsižvelgiant į gautas pajamas ir išlaidas.

Kiekvienas iš efektyvumo įvertinimo etapų aprašomas atskirai.

---

¹⁶ Toliau naudojama sąvoka suminės Valstybės pajamos, kurios apima Valstybės, savivaldybių, bei Socialinio draudimo fondo biudžetų pajamas.

2.3.2. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių naudos (pajamų) skaičiavimai

Norinti apskaičiuoti naudą, gautą įsidarbinus analizuojamų priemonių projektų dalyviams, reikia atsižvelgti į atskirus mokestinių rodiklių dydžius bei jų pasikeitimus:¹⁷ Taigi pradžioje aptarsime mokestinių rodiklių dydžių pokyčius ESF priemonių įgyvendinimo laikotarpiu (žr. 20 lentelę). Šie dydžiai bus reikalingi kitiems tyrimo skaičiavimams atlikti.

Metai/ Rodiklis	Neapmokestinamas minimumas, Lt	Minimali mėnesinė alga, Lt	Gyventojų pajamų mokestis, proc.	Valstybinio socialinio draudimo įmokos tarifas, proc.
1	2	3	4	5
2004	290	485	33	34
2005	290	525	33	34
2006	290	575	33 proc. I pusmetį 27 proc. II pusmetį	34
2007	320	650	27	34
2008	320	800	24	34 ¹⁸
2009	470 ¹⁹	800	15	34 ²⁰

Lentelė 20. Mokestinių rodiklių pokyčiai BPD įgyvendinimo laikotarpiu

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

ESF lėšomis įgyvendintų projektų naudos komponentai – už įdarbintus asmenis sumokėti gyventojų pajamų mokesčiai ir socialinio draudimo įmokos. Dalyvavimas projektuose užtikrina darbo išteklių kokybės augimą, leidžia jiems prisitaikyti prie sparčiai besikeičiančių darbo rinkos pokyčių ir didina galimybes įsidarbinti. Remiantis ekspertinės apklausos rezultatais, dirbančiajam priimtam į darbą dažniausiai mokamas minimalus darbo užmokestis. Darome prielaidą, kad baigusiujų priemonės vidutiniai metiniai įsidarbinusių dalies rodikliai metų bėgyje nepasikeičia ir kad visi įdarbintieji asmenys turėjo nuolatinę darbo vietą viso ESF priemonių įgyvendinimo laikotarpio metu.

¹⁷ Rodiklių surinkimo šaltiniai: SADM internetinis puslapis (<http://www.socmin.lt/index.php?-1090790746>), Statistikos departamento skelbiami Lietuvos Respublikos Vyriausybės tvirtinami mokesčių dydžiai.

¹⁸ Šį dydį sudaro pasiskirstymas: 30,98 proc. darbdavio įmokos už darbuotojus; 0,02 proc. - įmokos į Garantinį fondą draudėjui; 3 proc. – apdraustų darbuotojų įmokos (30, 98+ 0,02 +3 proc.).

¹⁹ 2009 m. NPD mokestiniu laikotarpiu taikoma tokia tvarka: 1) gyventojui, kurio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos neviršija 800 Lt per mėnesį, taikytinas 470 litų per mėnesį NPD2009 m. NPD mokestiniu laikotarpiu taikoma tokia tvarka: gyventojui, kurio su darbo santykiais arba jų esmę atitinkančiais santykiais susijusios pajamos neviršija 800 Lt per mėnesį, taikytinas 470 litų per mėnesį NPD (darbe daroma preilaida, kad darbo užmokestis neviršija MMA

²⁰ Šį dydį sudaro pasiskirstymas: 30,98 proc. darbdavio įmokos už darbuotojus; 0,1 proc. - įmokos į Garantinį fondą draudėjui; 6 proc. – privalomas sveikatos draudimas, 3 proc. - apdraustų darbuotojų įmokos (30, 98+ 0,1 +3 proc.+6 proc.).

Vieno įdarbinto asmens sumokėtas gyventojų pajamų mokestis (toliau – GPM) į valstybės ir savivaldybių biudžetus per mėnesį skaičiuojamas taip:

$$\text{Sumokėtas GPM per mėnesį} = (\text{MMA} - \text{NPD}) \times \text{GPM tarifo koeficientas.}$$

Įdarbinus vieną asmenį sumokėta VSD įmokų suma per mėnesį skaičiuojama taip:

$$\text{Sumokėta VSD įmokų suma per mėnesį} = \text{MMA} \times 0,34$$

Vieno įdarbinto asmens sumokėtas GPM į valstybės ir savivaldybių biudžetus ir VSD per analizuojamą laikotarpį (mėnesių skaičius - t) skaičiuojamas taip:

$$\text{Sumokėtas GPM per metus} = \text{sumokėtas GPM per mėnesį} \times t - \text{mėn.}$$

$$\text{Sumokėtas VSD per metus} = \text{sumokėtas VSD per mėnesį} \times t - \text{mėn.}$$

Remiantis šiomis formulėmis paskaičiuoti rodikliai pateikti žemiau esančioje 21 lentelėje.

Rodiklio pavadinimas	Dalyvavimo priemonėse laikotarpis	Rodiklių charakteristikos	Rodiklio reikšmė per mėnesį, Lt	Rodiklio reikšmė per t laikotarpį, Lt
1	2	3	4	5
Fizinių asmenų pajamų mokestis	2005 m.	Npd – 290, MMA- 525, GPM –33 proc. t- 6 ²¹ mėn.	77,55	465,00
Fizinių asmenų pajamų mokestis	2006 m.	I pusmetis: Npd – 290, MMA- 575, GPM –33 proc. t- 6 mėn. II pusmetis: Npd – 290, MMA- 575, GPM –27 proc. t- 6 mėn.	I pusmetis 94,05 II pusmetis 76,95 (aritmetinis vidurkis 85,50)	1026,00
Fizinių asmenų pajamų mokestis	2007 m.	Npd – 320, MMA- 650, GPM –27 t- 12 mėn.	89,10	1069,20
Fizinių asmenų pajamų mokestis	2008 m.	Npd – 320, MMA- 800, GPM –24 t- 12 mėn.	102,60	1231,20
Fizinių asmenų pajamų mokestis	2009 m.	Npd – 320, MMA- 800, GPM –15 t- 6 mėn.	72,00	432,00
Vidutinis fizinių pajamų mokestis	Per visą laikotarpį	t-48	87,99	4223,52
Socialinio draudimo įmokos	2005 m.	MMA- 525, t- 6 mėn.	178,5	1071,00
Socialinio draudimo įmokos	2006 m.	MMA- 575, t- 12 mėn.	195,5	2346,00
Socialinio draudimo įmokos	2007 m.	MMA- 650, t- 12 mėn.	221,00	2652,00
Socialinio draudimo įmokos	2008 m.	MMA- 800, GPM –24 t- 12 mėn.	272,00	3564,00
Socialinio draudimo įmokos	2009 m.	MMA- 800, GPM –15 t- 6 mėn.	272,00	3564,00
Vidutinės socialinio draudimo įmokos	Per visą laikotarpį	t-48	271,38	13026,24
<i>Fizinių asmenų pajamų ir socialinio draudimo mokesčių vidurkis</i>	<i>Per visą laikotarpį</i>	<i>t-48</i>	<i>359,37</i>	<i>17249,76</i>

Lentelė 21. Bendrų vidutinių mėnesinių ir metinių pajamų už vieną įdarbintą asmenį įvertinimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

²¹ raide t pažymėtas laikotarpis mėnesiais per kurį konkreti rodiklio reikšmė nepakito. 2005 m. skaičiuojamas rodiklis 6 mėn, nes tik tada pirma kartą buvo registruota patvirtinta informacija apie įdarbintus asmenis

Fizinių asmenų pajamų ir socialinio draudimo mokesčių vidurkis (17249,76 Lt asmeniui) apskaičiuojamas pritaikant aritmetinio svartinio vidurkio formulę. Remiantis aukščiau pateiktomis formulėmis apskaičiuoti kasmetiniai mokesčių dydžiai dauginami iš laikotarpio, kuriuo jie buvo taikomi ir šio dydžio suma padalijama iš bendro laikotarpio mėnesiais. ESF lėšomis finansuotų priemonių ekonominio efektyvumo vertinamas bus atliekamas atsižvelgiant į gaunamas konsoliduotas valstybės pajamas (naudą) už įsidarbinusius asmenis projekto metu bei po jo įgyvendinimo. Tokiu būdu gaunamą naudą galima išskaidyti į du komponentus, vienas iš jų - gaunamos pajamos už įdarbintus asmenis *projekto metu*.

Finansuotų projektų metu gaunamos pajamos už įdarbintus asmenis *projekto metu* pagal atskiras priemones skaičiuojamos pasinaudojus fizinių pajamų ir socialinio mokesčio vidurkiu. Būtina pabrėžti, kad šie skaičiavimai apima tik įdarbinimo subsidijuojant ir darbo įgūdžių rėmimo programas, kuriose dalyvaujantys asmenys dirbo jau projektų įgyvendinimo metu (žr. 22 lentelę).

	Baigusių priemonės dirbančių asmenų skaičius nuo projektų pradžios iki 2009 m. birželio mėn. 30 dienos	Dalyvavimo priemonėse vidutinė trukmė, mėnesiais (projekto metu)²²	Pajamos (fizinių pajamų ir socialinio draudimo mok.) tenkančios 1 dalyviui (Lt)²³	Bendra pajamų suma (Lt)^{24*}
	1	2	3	4
ESF lėšomis finansuojama Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė	3467	6,5 mėn.	2335,91	8 098 599,97
ESF lėšomis finansuojama Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonė	502	4 mėn.	1437,48	721 614,96
Iš viso	3969	5,25	1886,70	8 820 214,93

Lentelė 22. Valstybės pajamų už įdarbintus asmenis projektų metu įvertinimas pagal atskiras priemones, Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pagal pateiktus skaičiavimus matome, kad Valstybės pajamos už įdarbintus asmenis projektų metu sudarė 8,82 mln. Lt. Toliau remiantis SFMIS duomenimis išanalizuojame sukauptą kasmetinį įsidarbinusių asmenų skaičių 2004–2009 m. laikotarpiu (žr. 23 lentelę). Analizuojamų priemonių veiklose dalyvavusių ir po to įsidarbinusių projekto dalyvių pasiskirstymas įvertinamas remiantis kaupiamojo užimtumo rodikliais. Bendras priemonių rodiklis gaunamas sumuojant sukauptus atskirų priemonių rodiklius per atitinkamus laikotarpius. Remiantis šiuo rodikliu galima įvertinti sukauptą įsidarbinusių struktūrą, kuri parodo priemonių įtaką projekte dalyvavusių asmenų užimtumui

²² Ekspertinis SADM valstybės tarnautojų vertinimas

²³ Apskaičiuota dalyvavimo priemonėse vidutinę trukmę padauginus iš bendro vidutinių mėnesinių pajamų už vieną įdarbintą asmenį rodiklio, kuris apima pajamų mokesčio ir socialinio draudimo įmokų sumą (359,37 Lt.).

²⁴ 4 gr. = 1 gr.x3 gr.

skirtingais laikotarpiais ir galutinį pasiektą rezultatą. Iš SFMIS pateiktų duomenų aiškėja, kad per visą ESF priemonių įgyvendinimo laikotarpį įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonės veiklose dalyvavo ir po apmokymų įsidarbino 19234 asmenys, o po apmokymų ir dalyvavimo socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklose įsidarbino 3645 asmenys.

Priemonė	Baigusių priemonės ir įsidarbinusių asmenų skaičius, vnt., 2005 m.	Sukauptas įsidarbinusių skaičius, nuo visų įsidarbinusių, proc. 2005 m.	Baigusių priemonės ir įsidarbinusių bedarbių skaičius, vnt., 2006 m.	Sukauptas įsidarbinusių skaičius, nuo visų įsidarbinusių, proc. 2006 m.	Baigusių priemonės ir įsidarbinusių bedarbių skaičius, vnt., 2007 m.	Sukauptas įsidarbinusių skaičius, nuo visų įsidarbinusių, proc. 2007 m.	Baigusių priemonės ir įsidarbinusių bedarbių skaičius, vnt., 2008 m.	Sukauptas įsidarbinusių skaičius, nuo visų įsidarbinusių, 2008 m. proc.	Baigusių priemonės ir įsidarbinusių bedarbių skaičius, vnt., 2009 m.	Sukauptas įsidarbinusių skaičius, 2004-2009 m., proc.
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė	1050	5,46	3790	19,70	6600	34,31	16221	84,34	19234	100
Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonė	102	2,80	356	9,77	670	18,38	3560	97,67	3645	100
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	1152	5,04	4146	18,12	7270	31,78	19781	86,46	22879	100

Lentelė 23. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių sukauptas kasmetinis įsidarbinusių asmenų skaičius, vnt.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Tada apskaičiuojame sumokėtų mokesčių kasmetines sumas 2005–2009 m. laikotarpiu už asmenis, dalyvavusius ESF lėšomis finansuotų įsidarbinimo gebėjimų ugdymo ir socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonių veiklose ir po to įsidarbinusius (žr. 24 ir 25 lenteles).

Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė	Sukauptas įsidarbinimų skaičius pagal laikotarpį	Fizinių asmenų pajamų mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per mėn. metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Socialinio draudimo mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per mėn. n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per t-laikotarpį, Lt
	1	2	3	4	5	6	7
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2005 m.	1050	77,50	81 375,00	488 250,00	178,5	187 425,00	1 124 550,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2006 m.	3790	85,50	324 045,00	3 888 540,00	195,50	740 945,00	8 891 340,00

Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė	Sukauptas įsidarbinimų skaičius pagal laikotarpį	Fizinių asmenų pajamų mokestis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per mėn. metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Socialinio draudimo mokestis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per mėn. n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per t-laikotarpį, Lt
	1	2	3	4	5	6	7
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2007 m.	6600	89,10	588 060,00	7 056 720,00	221,00	1 458 600,00	17 503 200,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2008 m.	16221	102,60	1 664 274,60	19 971 295,20	272,00	4 412 112,00	52 945 344,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2009 m.	19234	72,00	1 384 848,00	8 309 088,00	272,00	5 231 648,00	62 779 776,00
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	46895	86,21	4 042 603,00	39 713 893,2	256,55	12 030 730,00	143 244 210,00

Lentelė 24. Sumokėtų mokesčių už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius kasmetinis pasiskirstymas, Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Toliau suskaičiuojama vidutinė sumokėtų fizinių pajamų mokesčių už vieną įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį projekto dalyvį. Tuo tikslu sudauginami ir susumuojami atitinkamų laikotarpių rodikliai: $\sum(1gr. \times 2gr.) : \sum 1gr.$ 24 lentelėje konkreti pirmos grafos rodiklių suma ($\sum 1gr.$) lygi 46895. Pritaikius aprašytą svertinio vidurkio formulę $\sum 3gr. : \sum 1gr.$ (4042603,00 Lt/46895), gauname vidutinę fizinių asmenų pajamų mokesčio reikšmę lygią 86,21 Lt. Paskaičiuojame per analizuojamą laikotarpį iš viso sumokėtų fizinio asmenų mokesčių reikšmes (4.gr.): imame anksčiau 23 lentelės 5 gr. nurodytas apskaičiuotas metines analizuojamo mokesčio reikšmes ir dauginame iš sukaupto įsidarbinusių asmenų skaičiaus (9gr.). Tada paskaičiuojame bendrą mokesčio sumą: $\sum 4gr.$ lygią 39,71 mln. Lt. Atitinkamai apskaičiuojame ir socialinio draudimo įmokų reikšmę: $\sum(1gr. \times 5gr.) : \sum 1gr.$ gauname vidutinę socialinio draudimo įmokų reikšmę 256,55 Lt. Paskaičiuojame per analizuojamą laikotarpį iš viso sumokėtą mokesčio reikšmę $\sum 7gr.$ lygią 143,24 mln. Lt.

Pagal gautus rezultatus matome, kad iš viso 2005–2009 m. už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius valstybei buvo sumokėta 182,96 mln. mokesčių (39,713 mln. Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio ir 143,244 mln. Lt socialinio draudimo įmokų).

Remdamiesi jau aprašytais skaičiavimo principais atitinkamai apskaičiuojame vidutinės ir bendras fizinių asmenų pajamų mokesčio ir socialinio draudimo įmokų reikšmes socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklose dalyvavusių ir po to įdarbintų asmenų atveju.

Socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonė	Sukauptas įsidarbinimų skaičius pagal laikotarpį	Fizinių asmenų pajamų mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per mėn. metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Socialinio draudimo mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per mėn. n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per t-laikotarpį, Lt
	1	2	3	4	5	6	7
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2005 m.	102	77,50	7 905,00	47 430,00	178,5	18 207,00	109 242,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2006 m.	356	85,50	30 438,00	365 256,00	195,50	69 598,00	835 176,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2007 m.	670	89,10	59 697,00	716 364,00	221,00	148 070,00	1 776 840,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2008 m.	3560	102,60	365 256,00	4 383 072,00	272,00	968 320,00	11 619 840,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2009 m.	3645	72,00	262 440,00	1 574 640,00	272,00	991 440,00	5 948 640,00
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	8333	87,09	725 736,00	7 086 762,00	263,49	2 195 635,00	20 289 738,00

Lentelė 25. Sumokėtų mokesčių, už socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius, kasmetinis pasiskirstymas, Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Toliau suskaičiuojama vidutinė sumokėtų fizinių pajamų mokesčių už vieną įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį projekto dalyvį. Tuo tikslu sudauginami ir susumuojami atitinkamų laikotarpių rodikliai: $\sum(1gr. \times 2gr.):\sum 1gr.$ 25 lentelėje konkreti pirmos grafos rodiklių suma ($\sum 1gr.$) lygi 8333. Pritaikius aprašytą svertinio vidurkio formulę $\sum 3gr.: \sum 1gr. (725736 \text{ Lt}/8333)$, gauname vidutinę fizinių asmenų pajamų mokesčio reikšmę lygią 87,09 Lt. Paskaičiuojame per analizuojamą laikotarpį iš viso sumokėtą mokesčio reikšmę: imame anksčiau 23 lentelės 5 gr. nurodytas apskaičiuotas metines reikšmes ir dauginame iš sukaupto įsidarbinusių asmenų skaičiaus. Tada paskaičiuojame bendrą sumą: $\sum 4gr.$ lygią 7,09 mln. Lt. Atitinkamai apskaičiuojame ir socialinio draudimo įmokų reikšmę: $\sum(1gr. \times 5gr.):\sum 1gr$ ir gauname

vidutinę socialinio draudimo įmokų reikšmę 263,49 Lt. Paskaičiuojame per analizuojamą laikotarpį iš viso sumokėtą mokesčio reikšmę (Σ7gr) lygią 20,29 mln. Lt. Pagal gautus rezultatus matome, kad iš viso 2005–2009 m. už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį projekto dalyvį valstybei buvo sumokėta 27,38 mln. mokesčių (7,09 mln. Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio ir 20,3 mln. Lt socialinio draudimo įmokų).

Palyginame atskirų ESF priemonių gautus rezultatus ir matome, kad vidutinė fizinių asmenų pajamų mokesčio reikšmė pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę 87,09 Lt lyginant su atitinkama įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemone yra 0,88 Lt didesnė, o vidutinė socialinio draudimo įmoka 6,94 Lt didesnė. Tokį nežymų skirtumą matyt lemia šios priemonės tikslinės grupės specifika, nes socialinės atskirties ir socialinės integracijos priemonė buvo skirta neįgalųjų asmenų įsidarbinimo rėmimui. Apskaičiavę atskirų ESF aktyvių darbo rinkos politikos priemonių veiklose dalyvavusių asmenų GMP ir VSD mokesčių reikšmes, gautus duomenis susumuojame (žr. 26 lentelę):

Priemonė	Sukauptas įsidarbinimų skaičius pagal laikotarpį	Fizinių asmenų pajamų mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per mėn. metais, Lt	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Socialinio draudimo mokeskis tenkantis per mėn. vienam dalyviui n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per mėn. n-metais, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per t-laikotarpį, Lt
	1	2	3	4	5	6	7
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2005 m.	1152,00	77,50	89 280,00	535 680,00	178,5	205 632,00	1 233 792,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2006 m.	4146,00	85,50	354 483,00	4 253 796,00	195,50	810 543,00	9 726 516,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2007 m.	7270,00	89,10	647 757,00	7 773 084,00	221,00	1 606 670,00	19 280 040,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2008 m.	19781,00	102,60	2 029 530,60	24 354 367,20	272,00	5 380 432,00	64 565 184,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2009 m.	22879,00	72,00	1 647 288,00	9 883 728,00	272,00	6 223 088,00	68 728 416,00
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	55228,00	86,34	4 768 339,00	46 800 655,20	257,59	14 226 365,00	163 533 948,00

Lentelė 26. Bendra sumokėtų mokesčių už vieną ESF priemonių veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį projekto dalyvį pasiskirstymas, Lt

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Vidutines sumokėtų mokesčių rodiklių reikšmės įtakoja įvairiais laikotarpiais įsidarbinančių asmenų sumokėtų mokesčių reikšmės. Todėl jie yra tikslesni, nei rodikliai kurie būtų apskaičiuojami remiantis vienu metų duomenimis.

Siekiant įvertinti aktyvių priemonių efektyvumą, būtina turėti išsamią informaciją apie ESF priemonėse apmokytų asmenų skaičių ir po mokymų įsidarbinusių asmenų skaičių (žr. 27 lentelę).

Priemonė	Baigusių priemonės bedarbių skaičius (iki 2009 m. birželio 30 d.)	Kiek iš baigusiųjų atitinkamą priemonę įsidarbino (iš viso) asmenų	Įsidarbinimo lygis (proc.)
	1	2	3
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	28145	19234	68,34
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	4064	3645	89,69
Iš viso	32209	22879	71,03

Lentelė 27. ESF lėšomis finansuotų projekto dalyvių įsidarbinimo rodikliai pagal atskiras priemones

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Įsidarbinimo rodiklių pasiskirstymo pagal atskiras priemones palyginamoji analizė yra itin svarbi efektyvumo požiūriu. Atlikti skaičiavimai rodo, kad bendras pasiektas įsidarbinimo rodiklis yra didesnis nei vidutinis ir sudaro 71,03 proc., tai rodo, kad ESF lėšomis finansuojami įsidarbinimo gebėjimų ugdymo ir socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonių projektai atitiko darbo rinkos poreikius ir ne tik pasižymėjo dideliu populiarumu tarp pareiškėjų, bet ir buvo naudingi projektų dalyviams tobulinant darbo įgūdžius priklausomai nuo darbo rinkos poreikių.

Žinoma tenka pripažinti, kad kalbėti apie aukštą efektyvumą galime tik rezervuotai, remdamiesi mūsų daryta prielaida, kad analizuojamų ESF priemonių projektuose dalyvavę asmenys tikrai dirbo analizuojamu laikotarpiu. Nors realiai vertinat Lietuvos darbo rinkoje 2008–2009 m. susiklosčiusią situaciją tikėtina, kad toks optimistinis scenarijus nepasitvirtino, nes mūsų analizuojama tikslinė grupė (bedarbiai ir neįgalieji) yra vieni iš labiausiai pažeidžiamų grupių darbo rinkoje, ir realybėje pasaulinės finansų krizės akivaizdoje išsipildė pesimistinis scenarijus ir šie asmenys vėl papildė bedarbių gretas, tad mūsų efektyvumo paskaičiavimas labiau teorinis nei praktinis.

Toliau įvertinsime konsoliduotas valstybės pajamas po dalyvavimo analizuojamose ESF priemonėse. Be įsidarbinimo rodiklio, kitas svarbus naudos (pajamų) skaičiavimo komponentas – sumokėtų mokesčių metiniai rodikliai, kurie buvo įvertinti anksčiau pateiktose lentelėse. Susumavus atitinkamas pajamų mokesčio ir socialinio draudimo įmokas gavome apibendrinančius metinius sumokėtų mokesčių rodiklius (žr. 28 lentelę). Iš atliktų skaičiavimų matome, kad didžiausia sumokėtų mokesčių suma buvo 2008 m., kuomet valstybei už 1 asmenį buvo sumokėta 4495,20 Lt mokesčių.

Priemonė	Sukauptas įsidarbinimų skaičius pagal laikotarpį	Iš viso sumokėta fizinio asmenų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Iš viso sumokėta socialinio pajamų mokesčio per t-laikotarpį, Lt	Bendra sumokėtų mokesčių suma, Lt	1 asmeniui tenkanti vidutinė sumokėtų mokesčių suma, Lt
	1	2	3	4	5
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2005 m.	1 152,00	535 680,00	1 233 792,00	1 769 472,00	1 536,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2006 m.	4 146,00	4 253 796,00	9 726 516,00	13 980 312,00	3 372,00
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2007 m.	7 270,00	7 773 084,00	19 280 040,00	27 053 124,00	3 721,20
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2008 m.	19 781,00	24 354 367,20	64 565 184,00	88 919 551,20	4 495,20
Kaupiamasis užimtumas abiejų ESF priemonių 2009 m.	22 879,00	9 883 728,00	6 872 816,00	16 756 544,00	732,40
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	55 228,00	46 800 655,20	163 533 948,00	210 334 603,20	3808,48

Lentelė 28. Konsoliduotų valstybės pajamų už įsidarbinusius asmenis po dalyvavimo projekte įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai mėnesiniai rodikliai vienam asmeniui)

Šaltinis: SFMIS duomenys, sudaryta darbo autorės

Toliau įvertiname bendras konsoliduotas valstybės pajamas įgyvendintų projektų rėmuose. Remiantis anksčiau paskaičiuotais rodikliais apie priemonių veiklose dalyvavusių ir po to įsidarbinusių asmenų sumokėtus GPM ir VSD mokesčius gaunama apibendrinanti pajamų lentelė.

Priemonė	Įsidarbinimo lygis (proc.)	Įdarbintų asmenų pajamų mokesčio reikšmė per mėn., Lt	Įdarbintų asmenų socialinio draudimo įmokų reikšmė per mėn., Lt	Bendros pajamos (sumokėti mokesčiai) įsidarbinus per mėn., Lt	Pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkantys 1 priemonės dalyviui per mėn., Lt ²⁵	Pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkantys 1 priemonės dalyviui per metus, Lt	Pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkantys 1 priemonės dalyviui per t-laikotarpį (48 mėn.), Lt
	1	2	3	4	5	6	7
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	68,34	86,21	256,55	342,76	234,24	2810,91	11 243,52
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	89,69	87,09	263,49	350,58	314,44	3773,28	15 093,12
Iš viso	71,03	86,34	257,59	343,93	244,29	2931,52	11 725,92

Lentelė 29. Konsoliduotų valstybės pajamų už įsidarbinusius asmenis po dalyvavimo projekte įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai mėnesiniai rodikliai vienam asmeniui)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Iš 29 lentelėje pateiktų skaičiavimų matome, kad valstybei sumokėtų už 1 priemonių veikloje dalyvavusių ir po to įsidarbinusių asmenį lyginant abi priemones yra 3849,6 Lt didesnė socialinės atskirties ir integracijos priemonėje.

²⁵ 5 gr. = (1gr. x 4 gr.) : 100.

Bendros pajamos (žr. 30 lentelę) gaunamos susumavus pajamas, apskaičiuotas pagal du darbo skyriaus pradžioje aptartus komponentus – dalyvius, kurie dirbo ir dalyvavo priemonių veiklose (žr. 22 lentelę) ir dalyvius, kurie įsidarbino po dalyvavimo analizuojamų priemonių mokymuose (žr.29 lentelę).

Priemonė	Pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkantys 1 priemonės dalyviui įsidarbinusiam po dalyvavimo ESF priemonių lėšomis finansuotų mokymų per metus, Lt	Pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkantys dirbančiam ir ESF priemonių mokymuose dalyvavusiam 1 asmeniui, Lt	Bendros pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkančios vienam dalyviui, Lt
	1	2	3
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	2810,91	2335,91	5146,82
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	3773,28	1437,48	5210,76
Iš viso	2931,52	1886,70	4818,22

Lentelė 30. Bendras konsoliduotų valstybės pajamų įvertinimas pagal atskiras priemones (vidutiniai metiniai rodikliai vienam asmeniui)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Pagal gautus tyrimo rezultatus matome, kad bendros pajamos, kurios grąžinamos valstybei sumokėtų mokesčių forma nors ir nežymiai 63,94 Lt yra didesnės pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę. Analizuojant kaupiamąjį sumokėtų mokesčių rodiklį pagal atskiras priemones, darytina išvada, kad bendros valstybės pajamos sumokėtų mokesčių forma sudaro 219,16 mln. Lt. Žymiai didesnė sumokėtų mokesčių suma (191,26 mln. Lt) yra pagal įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonę, nes šiai priemonei buvo būdingas kiekybiškai didesnis apmokytų ir įsidarbinusių asmenų skaičius. Pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę sumokėta bendra mokesčių suma sudaro 27,9 mln. Lt. arba 13 proc. visos valstybei, įgyvendinant ESF aktyvias darbo rinkos politikos priemones, sumokėtų mokesčių sumos.

2.3.3. ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimo išlaidų ir ekonominio efektyvumo skaičiavimai

Bendrąsias projektų įgyvendinimo išlaidas sudaro tiesioginės 31 lentelėje nurodytos įgyvendintų projektų vertės išlaidos²⁶ (iš viso 121,016 mln. Lt, iš jų – 100,06 mln. Lt ESF lėšos, 20,96 mln. Lt- valstybės biudžeto lėšos) bei netiesioginės projekto išlaidos. Pastarąjį suskirstymą sąlygoja skaičiavimų metodikos specifika, kadangi tiesioginis projekto išlaidų pasiskirstymas pagal priemones (žr. 31 lentelę) apima tik dalį projekto kaštų.

Priemonės pavadinimas	Iš viso finansuojamų priemonių projektų išlaidos, Lt.	ESF lėšos, Lt	Valstybės biudžeto lėšos, Lt	Projekto dalyvių bedarbių skaičius (išmokytų naudos gavėjų skaičius), vnt.	1 projekto dalyviui teko tiesioginių išlaidų Lt.
	1	2	3	4	5
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	111 622 703,3	93 795 810,5	17 826 892,8	28 145	3965,99
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	9 394 139,20	6 264 097,98	3 130 041,22	4 064	2311,55
Iš viso	121 016 842,5	100 059 908,48	20 956 934,02	32 209	3757,24

Lentelė 31. ESF priemonių įgyvendinimo tiesioginių išlaidų skaičiavimai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS duomenimis

Dar reikia įvertinti netiesiogines lėšas. Prie šių išlaidų priskyrėme su priemonių projektų administravimu ir administravimo gebėjimų tobulinimu susijusias išlaidas iš ES struktūrinių fondų paramos lėšų, dalis BPD 1.5 priemonei „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“ (papildanti ESF remiamas priemonės) skirtų lėšų, kurias administravimo SADM, Lietuvos darbo biržos išlaikymo išlaidas, kitos išlaidos (žr. 32 lentelę). Norime paminėti BPD 1.5 priemonės uždavinius, kurie tiesiogiai siejasi su žmogiškųjų išteklių plėtros priemonių įgyvendinimu ir papildomomis išlaidomis. Atsižvelgiant į darbo rinką ši priemonė rėmė efektyvų 2 prioriteto – žmogiškųjų išteklių plėtros – priemonių įgyvendinimą užtikrinant tinkamos infrastruktūros plėtrą, plėtojant darbo biržų gebėjimą teikti tinkamos kokybės įdarbinimo paslaugas, gerinant neįgaliųjų profesinės reabilitacijos infrastruktūros kokybę ir prieinamumą, didinant socialinių paslaugų įvairovę ir gerinant kokybę. Netiesiogines išlaidas tiksliai apskaičiuoti yra sudėtinga dėl vykdytų priemonių specifikos, nes tarpinės ir įgyvendinančios institucijos administravo daug projektų vienu metu, todėl neįmanoma griežta takoskyra tarp išlaidų. Taip pat dar reikėtų papildomai įvertinti konkrečių projektų vykdytojų, pvz., Lietuvos darbo biržos, darbo rinkų tarnybų ir kitų subjektų, vykdytųjų ESF lėšomis finansuotus projektus, išlaidas, kas yra sudėtinga dėl apribotos galimybės gauti tikslią

²⁶ Tai lėšos, skirtos projekto dalyvių darbo užmokesčio ir socialinio draudimo išlaidų kompensavimui, stipendijoms, kelionių išlaidomis, subsidijomis darbo vietai įsteigti ir išlaikyti ir pan.

informaciją apie tokias išlaidas, todėl atlikti išlaidų skaičiavimai bus sąlyginiai ir su nedidele paklaida.

Projekto pavadinimas	Iš viso skirta lėšų, Lt	ESF lėšos, Lt	Valstybės biudžeto lėšos, Lt
1	2	3	4
<i>Paramos fondas Europos socialinio fondo agentūra</i>			
Europos socialinio fondo projektų administravimas	670.629,63	502.972,23	167.657,40
<i>Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija</i>			
Darbo sąlygų ir administracinių gebėjimų gerinimas administruojant Europos socialinio fondo ir Europos regioninės plėtros fondo lėšas	169.599,29	127.199,47	42.399,82
Švietimo ir mokslo ministerijai priskirtų tarpinės institucijos funkcijų įgyvendinimo kokybės užtikrinimas ir veiklos tobulinimas	759.836,89	569.877,67	189.959,22
Techninė pagalba viešinant ES struktūrinių fondų paramą švietimo, mokslo ir socialinėje srityje	436.945,10	327.708,83	109.236,77
Visuomenės informavimas apie Europos Sąjungos teikiamą struktūrinę paramą švietimui ir mokslui bei pasirengimą 2007-2013 m. Europos Sąjungos paramos programavimo periodui	440.678,20	330.508,65	110.169,55
<i>Socialinės apsaugos ir darbo ministerija</i>			
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijai tenkančių Lietuvos 2004-2006 m. BPD priemonių bei 2007 - 2013 m. laikotarpiu tekšančių veiksmų programos veiklų administravimas	1.803.157,98	1.352.368,48	450.789,50
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai paskirtų BPD priemonių administravimas	165.502,00	124.126,50	41.375,50
Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kompetencijai tenkančių BPD priemonių administravimas	867.600,00	650.700,00	216.900,00
<i>Centrinė projektų valdymo agentūra</i>			
Techninė pagalba CPVA įgyvendinant SF administravimo funkcijas	751.206,00	563.404,50	187.801,50
<i>Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra (BPD 1.5 priemonė)</i>	99.416.929,66	74.548.244,60	24.868.685,04
<i>Lietuvos darbo biržos išlaikymo išlaidos</i>	380.000,00 ²⁷	-	-
<i>Kitos valstybės biudžeto lėšos, skirtos administravimo sistemai užtikrinti</i>	120.000,00	-	-
Iš viso	105.982.084,75	79.097.110,93	26.384.974,30

Lentelė 32. ESF priemonių įgyvendinimo netiesioginių išlaidų skaičiavimai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. gruodžio 31 d. SFMIS ir Statistikos departamento duomenimis

Į netiesioginių išlaidų skaičiavimą įtraukėme vidutines Lietuvos darbo biržos išlaikymo ir vystymo išlaidas, nes tai buvo vienas iš pagrindinių vykdytų projektų partnerių. Pateikiame šių išlaidų apskaičiavimo pavyzdį: bendros Lietuvos darbo biržos išlaidos vidutiniškai sudaro apie 95 tūkst. Lt kasmet. Bedarbių skaičius tūkstančiais (2005 m. -132,9; 2006 m.- 89,3; 2007 m. - 69,0; 2008 m. - 94,3). Aritmetinis bedarbių skaičiaus vidurkis - 96,38 tūkst.

Taigi papildomai prie tiesioginių išlaidų pridedame ir apskaičiuotas vienam projekto dalyviui netiesiogines išlaidas. Jas gauname visas netiesiogines išlaidas padalinę iš ESF lėšomis priemonėse apmokytų dalyvių skaičiaus (105,982 mln. Lt/32209), gauname 3290,45 Lt.

²⁷ apskaičiuota Lietuvos darbo biržos išlaikymo metinį vidurkį padauginus iš metų, kuriais buvo įgyvendinti projektai skaičiaus, t.y. 4 metų

Apskaičiuotas bedarbių skaičiaus vidurkis per visą jų dalyvavimo projektuose laikotarpį iki 2009 m. siekė 94,3 tūkst. Įvertinus gavome (95000,00: 94,3), kad netiesioginės projekto išlaidas vienam bedarbiui per metus, atsižvelgiant į Lietuvos darbo biržos išlaikymo ir vystymo išlaidas, siekė 1007,4 Lt, tačiau tai tik dalis išlaidų. Kadangi kitų ESF priemonių įgyvendinime dalyvavusių subjektų netiesioginių išlaidų dėl jau darbe minėtos duomenų trūkumo problemos labai tiksliai apskaičiuoti negalime, todėl skaičiuosime bendras išlaidas, remdamiesi disponuojama informacija.

Bendra tiesioginių (žr. 33 lentelę) ir netiesioginių išlaidų projekto įgyvendinimo išlaidų suma visiems projektų dalyviams ir vienam bedarbiui gaunama susumavus ankstesnius apskaičiuotus komponentus (žr. 31 lentelę):

Priemonės pavadinimas	Apmokytų projekto dalyvių skaičius (priemonėje išmokytų naudos gavėjų skaičius), vnt.	1 projekto dalyviui teko tiesioginių išlaidų, Lt.	1 projekto dalyviui teko netiesioginių išlaidų, Lt.	Iš viso 1 projekto dalyviui teko išlaidų, Lt.	Iš viso projektų dalyviams teko išlaidų, Lt.
	1	2	3	4	5
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	28145	3.965,99	3.290,45	7.256,44	20.4232.503,8
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	4064	2.311,55	3.290,45	5.602,00	22.766.528,00
Bendra suma arba vidutinė reikšmė	32209	3.757,24	3.290,45	7.047,69	226.999.047,21

Lentelė 33 Bendra tiesioginių ir netiesioginių išlaidų projektų įgyvendinimo išlaidų suma

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Iš apskaičiuotų duomenų matome, kad vienam projekto dalyviui pagal įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonę teko 1654,44 Lt arba 23 proc. daugiau išlaidų lyginant su vidutine abiejų analizuojamų ESF priemonių reikšme. Tačiau darbo autorės nuomone, šiuose skaičiavimuose galima paklaida, nes netiesioginių išlaidų dalis, kurią galėjo patirti pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę finansuotus projektus įgyvendinantys subjektai, nėra žinoma dėl duomenų trūkumo.

Toliau įvertinsime analizuojamų ESF lėšomis įgyvendintų priemonių efektyvumą. ESF priemonių projektų efektyvumo skaičiavimai atliekami atsižvelgiant į gautas pajamas ir išlaidas. Ekonominis efektyvumas pagal metodinėse nuostatose aprašytą formulę įvertintas remiantis pajamų ir išlaidų (kaštų) procentiniu santykiu. Apskaičiuotas bendras ir atskirai dviejų ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumas (žr. 34 lentelę). Vertinant projektų naudą matome, kad bendras darbo įgūdžių rėmimo priemonės ekonominio efektyvumo rodiklis siekė 68,37 proc., taigi galima daryti išvadą, kad investicijos buvo sėkmingos ir jau atsipirko.

Priemonė	Bendros pajamos (sumokėti mokesčiai) tenkančios vienam dalyviui, Lt	Bendri kaštai (tiesioginės ir netiesioginės išlaidos) tenkantys 1 dalyviui, Lt	Bendras ekonominio efektyvumo rodiklis (proc.)*	Išlaidų atsipirkimo laikotarpis, metais
	1	2	3=1/2	4
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	5146,82	7256,44	70,93	1,4
Socialinės atskirties prevencija ir socialinės integracija	5210,76	5602,00	93,07	1,0
Iš viso ESF	4818,22	7047,69	68,37	1,4

Lentelė 34. Pajamų, kaštų ir efektyvumo rodiklių pasiskirstymas pagal priemones (rodikliai paskaičiuoti vienam asmeniui)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Negalima apriboti tik santykiu ekonominio efektyvumo rodikliu. Todėl skaičiuojamas kitas svarbus rodiklis – išlaidų atsipirkimo laikotarpis. Jis parodo, per kiek laiko atsiperka lėšos investuotos į konkrečią priemonę. Išlaidų atsipirkimo laikotarpis įvertintas esant nuostatai, kad esant faktiniam efektyvumo koeficientui 100 proc. padarytos išlaidos atsiperka per metus laiko. Tokiu būdu, kuo aukštesnis santykinis efektyvumo rodiklis, tuo greičiau padarytos išlaidos gali atsiperkti laiko atžvilgiu. Projekto lėšos, investuotos į įsidarbinimo gebėjimų ugdymą atsiperka per 1,4 metų (16 mėnesių), o lėšos investuotos į socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę atsiperka per 1 metus (12 mėnesių). Investuotų lėšų atsipirkimo laikotarpio skirtumas tarp priemonių yra nereikšmingas.

Apibendrinant, galima teigti, kad projektai, įgyvendinti ESF lėšomis buvo ekonomiškai efektyvūs jų įgyvendinimo laikotarpiu (2005-2009 m.). Išryškėjus darbo jėgos deficitui, sėkminga dalies projekto dalyvių integracija į darbo rinką sumažino darbo pasiūlos bei paklausos neatitikimą ir pagerino žmoniškųjų išteklių kokybę, tokiu būdu buvo sustiprintas šalies konkurencingumas pasaulinėse rinkose.

2.3.4. Valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų kitų išlaidų ekonomijos nustatymas

Valstybės ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų išlaidų ekonomija apskaičiuojama remiantis SADM skelbiamais duomenimis apie VSDF biudžeto išlaidas ir tam tikrų socialinių išmokų gavėjus.

<p>Valstybės ir VSDF biudžetų išlaidų ekonomija =   = socialinių pašalpų ekonomija + kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui ekonomija + iš savivaldybių biudžeto mokamų vienkartinių pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija + nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija</p>

Pateiksime apskaičiavimams reikalingą statistinę informaciją, kuri surinkta remiantis Statistikos departamento duomenimis, SADM metiniuose socialiniuose pranešimuose ir interneto svetainėje <http://socialiniszemelapis.lt> skelbiamais duomenimis (žr. 35 lentelę).

Metai	Išlaidos socialinėms pašalpoms, tūkst. Lt	Socialinių pašalpų gavėjų skaičius tūkst.	Vienam asmeniui per metus tenkanti socialinių pašalpų suma, Lt	Vienam asmeniui per mėnesį tenkanti socialinių pašalpų suma, Lt (per metus padalinta iš 12 mėn.)	Mėnesinė kompensacija vienam priemonėse dalyvavusiam asmeniui ²⁸
1	2	3	4	5=4/12 mėn.	6=5*0,2
2005	68351	54,1	1263	105,28	21,06
2006	76576	37,8	2026	168,81	33,76
2007	52410	36,6	1432	119,33	23,87
2008	66884	37,3	1405	117,09	23,41
2009 ²⁹	64555	41,45	1557	129,78	25,96

Lentelė 35. Valstybės ir VSDF biudžetų išlaidų ekonomijos skaičiavimams reikalinga informacija

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Imama metinė minėtoms kompensacijoms iš VSDF biudžeto išleista lėšų suma. Kadangi minėtų kompensacijų gavėjų skaičius SADM duomenų bazėje nėra pateikiamas, todėl šis dydis vienam gyventojui yra apskaičiuojamas, minėtoms kompensacijoms iš VSDF biudžeto išleistą lėšų sumą dalijant iš vidutinio metinio gyventojų skaičiaus. Darant prielaidas, kad ESF lėšomis finansuotose priemonėse dalyvavusio asmens šeimos dydis atitinka šalies vidutinį namų ūkį (šalyje vidutiniškai vieną namų ūkį sudaro 2,55 asmens), o šias kompensacijas gauna 20 proc. (skaičiavimų rezultatų koregavimo koeficientas siekia 0,2) bedarbių šeimų apskaičiuojame, kokią sumą sudaro bedarbių šeimoms, tenkanti kompensacijų suma per metus (laikotarpiu nuo 2005–2009 m.).

²⁸ darome prielaidą, kad priemonėse dalyvavusių asmenų buvo 20 proc. asmenų gaunančių socialinę pašalpą (skaičiavimų rezultatų koregavimo koeficientas siekia 0,2)

²⁹ nenorėdami iškreipti tyrimo rezultatų dėl pasaulinės ekonominės krizės 2009 m. ėmėme ankstesnių metų aritmetinį vidurkį

Analogiškai skaičiuojame vienam asmeniui tenkančią kompensaciją būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui bei per mėnesį (žr. 36 lentelę):

Metai	Kompensacijos būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui iš VSDF biudžeto išleista, tūkst. Lt	Vidutinis metinis gyventojų skaičius, tūkst. asmenų	Vienam gyventojui per metus kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui tenkant suma, Lt	Bedarbių šeimoms, tenkanti kompensacijų suma per metus, Lt ³⁰	Bedarbių šeimoms, tenkanti kompensacijų suma per mėnesį, Lt
1	2	3	4=2/3	5=4*2.55*0,2	6=5/12
2005	30967	3414,3	9,07	4,62	0,39
2006	30250	3394,08	8,91	4,54	0,37
2007	33700	3375,5	9,98	5,09	0,43
2008	32850	3358,1	9,78	4,99	0,41
2009 ³¹	31942	3385,50	9,43	4,80	0,40

Lentelė 36. Vienam asmeniui tenkanti kompensacija būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Statistikos departamento prie LRV duomenimis

Analogiškai skaičiuojame vienam asmeniui tenkančią *kompensaciją būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui* per mėnesį: Imama metinė minėtoms kompensacijoms iš VSDF biudžeto išleista suma tūkst. Lt. Minėtų kompensacijų gavėjų skaičius SADM duomenų bazėje nėra pateikiamas, todėl apskaičiuojame, kiek teko lėšų vienam gyventojui (imamas analizuojamų metų vidutinis metinis gyventojų skaičius) per metus kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui. Darant prielaidas, kad ADRP priemonėse dalyvavusio asmens šeimos dydis atitinka šalies vidutinį namų ūkį (šalyje vidutiniškai vieną namų ūkį sudaro 2,55 asmens), o šias kompensacijas gauna 20 proc. (skaičiavimų rezultatų koregavimo koeficientas siekia 0,2) bedarbių šeimų apskaičiuojame, kad bedarbių šeimoms, tenkanti kompensacijų suma sudaro per metus ir per mėnesį.

Skaičiuojant išlaidų ekonomiją reikia įvertinti *iš savivaldybių biudžeto mokamas vienkartinės pašalpas socialiai remtiniams asmenims* (žr. 37 lentelę):

Metai	Išlaidos vienkartinėi pašalpai socialiai remtiniams asmenims, tūkst. Lt	Pašalpą gaunančių asmenų skaičius, tūkst. asmenų	Vienkartinė pašalpa iš savivaldybių biudžetų, tenkanti vienam remtinam asmeniui, Lt	Vidutinis pašalpos lygis vienam bedarbiui, Lt	Bendra mėnesinė VSDF biudžeto išlaidų ekonomija, susidaranti per mėnesį, Lt
1	2	3	4=2/3	5=4*0,2	6=5/12
2005	9449,27	54,2	174,34	34,87	2,90
2006	8372,4	49,0	170,86	34,17	2,84
2007	8127,8	40,9	198,72	39,7	3,31

³⁰ Darant prielaidas, kad ESF lėšomis finansuotose priemonėse dalyvavusio asmens šeimos dydis atitinka šalies vidutinį namų ūkį (šalyje vidutiniškai vieną namų ūkį sudaro 2,55 asmens), o šias kompensacijas gauna 20 proc. (skaičiavimų rezultatų koregavimo koeficientas siekia 0,2)

³¹ tikslų duomenų nėra, todėl imame ankstesnių metų aritmetinį vidurkį

Metai	Išlaidos vienkartinėi pašalpai socialiai remtiniams asmenims, tūkst. Lt	Pašalpa gaunančių asmenų skaičius, tūkst. asmenų	Vienkartinė pašalpa iš savivaldybių biudžetų, tenkanti vienam remtinam asmeniui, Lt	Vidutinis pašalpos lygis vienam bedarbiui, Lt	Bendra mėnesinė VSDF biudžeto išlaidų ekonomija, susidaranti per mėnesį, Lt
1	2	3	4	5	6
2008	9823,9	48,2	203,82	40,76	3,40
2009	8943,34	48,08	186,00	37,20	3,10

Lentelė 37. Iš savivaldybių biudžeto mokamos vienkartinės pašalpas socialiai remtiniams asmenims

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Imamos analizuojamų metų išlaidos minėtoms pašalpoms ir jas gavusių asmenų skaičius ir apskaičiuojama, kiek siekia vienam remtinam asmeniui tenkanti vienkartinė pašalpa iš savivaldybių biudžetų. Tačiau pagal ankstesnę prielaidą šias pašalpas gavo 20 proc. bedarbių, todėl padauginus šį pašalpos rodiklį iš 0,2 gausime vidutinį pašalpos lygį vienam bedarbiui. Paskaičiuojant bendrą mėnesinę VSDF biudžeto išlaidų ekonomiją, susidarantią per mėnesį, šis rodiklis dalijamas iš 12 mėn..

Dar viena išlaidų, kurios gali būti sutaupomos įgyvendinamų ADRP priemonių metu įdarbinant bedarbius - *nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija*. Nors nedarbo draudimo išmokos yra mokamos iš Užimtumo fondo, tačiau šioms išmokoms skirtos lėšos yra pervedamos iš VSDF biudžeto, todėl galime teigti, kad yra sutaupomos VSDF biudžeto lėšos (žr. 38 lentelę):

Metai	Vidutinis metinis socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičius, tūkst.	Bendras metinio bedarbių skaičiaus vidurkis, tūkst.	Socialinio draudimo išmokų gavėjų dalis nuo bendro metinio bedarbių skaičiaus, proc.	Vidutinė nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmė, mėn.	Vidutinė nedarbo draudimo išmoka, Lt	Vidutiniškai VSDF biudžeto lėšų nedarbo draudimo išmokoms per mėnesį vienam asmeniui tenkanti suma, Lt	Vienam priemonės dalyviui skirta nedarbo išmoka per mėnesį, Lt
1	2	3	$4=3/4*100$	5	6	$7=6*5/12$	$8=7*4/100$
2005	24,1	67,4	35,76	3,9	328,00	106,6	38,12
2006	21,2	65,3	32,47	3,6	400,00	120,0	38,96
2007	27,2	67,2	40,5	3,5	464,63	135,5	54,88
2008	31,8	69,1	46,02	3,2	591,00	157,6	72,53
2009	26,08	67,25	38,78	3,6	445,91	133,77	51,88

Lentelė 38. Sutaupomos VSDF biudžeto lėšos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Remiantis statistikos departamento duomenimis skaičiavimams imame vidutinį metinį socialinio draudimo išmokų gavėjų skaičių, tada paskaičiuojame jų dalį nuo bendro metinio bedarbių skaičiaus vidurkio (4 stulpelis). Iš statistikos departamento duomenų surandame analizuojamų metų duomenis apie šalyje vidutinę nedarbo draudimo išmokos mokėjimo trukmę (5

stulpelis), ir informaciją apie vidutines nedarbo draudimo išmokas (6 stulpelis). Apskaičiuojame, kiek vidutiniškai VSDF biudžeto lėšų teko nedarbo draudimo išmokoms per mėnesį vienam šią išmoką gaunančiam asmeniui (7 stulpelis). Tačiau pagal ankstesnę prielaidą turime, kad nedarbo draudimo išmoką gavo 40,5 proc. priemonių dalyvių, todėl paskaičiuojame kiek siekė nedarbo išmoka vienam priemonės dalyviui (8 stulpelis) tai ir yra nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija per mėnesį.

Susumavę apskaičiuotus rodiklius, gauname *bendrą VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomiją per mėnesį vienam asmeniui* (žr. 39 lentelę):

Metai	Išlaidos vienkartinėi pašalpai socialiai remtiniams asmenims, tūkst. Lt	Pašalpa gaunančių asmenų skaičius, tūkst. asmenų	Bendra mėnesinė VSDF biudžeto išlaidų ekonomija, susidaranti per mėnesį, Lt	Nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija per mėnesį, Lt	Bendra VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija per mėnesį vienam asmeniui, Lt	Bendra VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija per metus ³² vienam asmeniui, Lt	Iš viso įsidarbinusių asmenų skaičius, vnt.	Iš viso įdarbinus asmenis, dalyvavusius ESF priemonių projektų veiklose, išlaidų ekonomija, mln. Lt
1	2	3	4	5	6	7	8	9
2005	21,06	0,39	2,90	38,12	62,47	374,82	1152	0,43
2006	33,76	0,37	2,84	38,96	75,93	911,16	4146	3,78
2007	23,87	0,43	3,31	54,88	82,49	989,88	7270	7,20
2008	23,41	0,41	3,40	72,53	99,75	1197,00	19781	23,68
2009	25,96	0,40	3,10	51,88	81,34	488,04	22879	11,17

Lentelė 39. Bendra VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija vienam asmeniui

Šaltinis: sudaryta darbo autorės

Iš pateiktų skaičiavimų matome, kad bendra VSDF bei Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija 2005–2009 m. laikotarpiu sudarė 46,26 mln. Lt. Apibendrinami galime teigti, kad įgyvendinant ESF lėšomis finansuojamus aktyvių darbo rinkos priemonių projektus pasiekti ne tik socialiniai tikslai (įdarbinti darbo neturintys žmonės), bet ir Valstybės bei socialinio draudimo fondo biudžetai gavo ženkliai pajamas.

³² 2005 m. ir 2009 m. imame po 6 mėn.

3. APIBENDRINIMAI, IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vykdant socialinius ir ekonominius pertvarkymus, Lietuvos ekonomika buvo atsidūrusi sunkioje situacijoje. Fundamentalus ūkio pertvarkymas ir perėjimas iš planinės-komandinės ūkio sistemos į rinkos ekonomikos sistemą sukėlė didelį gamybos nuosmūkį, padidino nedarbą ir sumažino šalies investicines galimybes, todėl buvo būtini darbo jėgos kompetencijų pokyčiai ir prisitaikymas prie naujų ekonomikos sąlygų. 2004 m. Lietuvai įstojus į ES, BVP vienam gyventojui buvo mažesnis nei 75 proc., todėl šaliai pagal pirmojo tikslo programą, skatinančią menkiausiai išsivysčiusių regionų plėtrą ir struktūrinius pokyčius, buvo skirta apie 3,09 mlrd. Lt ES lėšų paramos. Bendrame ES struktūrinės paramos pakete aptariamuoju laikotarpiu ESF lėšos sudarė 19,7 proc. arba 608,44 mln. Lt skirtos paramos. Magistriniame darbe yra atliekama šių lėšų panaudojimo analizė. Reikia pripažinti, kad pasirinkta tema yra aktuali, nauja ir sudėtinga, nes ESF lėšų panaudojimas Lietuvoje nėra išsamiai išnagrinėtas mokslinėje literatūroje. Pirmasis programavimo laikotarpis praktiškai Lietuvoje dar nėra pasibaigęs, nes dar nėra įvykdyti visi procedūriniai reikalavimai ir Europos Komisijai nepateikta ESF lėšų panaudojimo galutinė ataskaita, ir galutinis mokėjimo prašymas. Tai privaloma padaryti iki šių metų rugsėjo mėn. pabaigos.

Iš pirmame darbo skyriuje pateikiamos ESF funkcijų, ištakų ir istorinės raidos analizės matome, kad šis fondas Europoje egzistuoja jau daugiau kaip penkiasdešimt metų. Nuo pat įsteigimo 1957-aisiais fondo veikla buvo nukreipta į žmogų, jo darbo perspektyvų ir galimybių gerinimą besikeičiančioje darbo rinkoje. Pirminė ESF funkcija – *„palengvinti darbuotojų įsidarbinimą ir padidinti jų mobilumą Bendrijoje geografinės ir darbo vietos atžvilgiu“* istorinės raidos požiūriu vystėsi ir priklausomai nuo socialinių-ekonominių pokyčių įgaudavo vis naujų aspektų. Plečiantis Europos Bendrijos geografinėms riboms fondui išskelti uždaviniai kito ir *lėšos buvo nukreipiamos į kvalifikacijos kėlimo priemones, kurios turėjo suteikti galimybę žmonėms, ypač jaunesniems nei 25 metai, gauti darbą, taip pat buvo plečiamos užimtumo galimybės ilgalaikiams bedarbiams ir orientuojamasi į lygių galimybių užtikrinimą*. Analizuojant ESF istorinę raidą aiškėja, kad buvo labai lanksčiai reaguojama į pasikeitusias socialinės-ekonominės šalių vystymosi raidos aplinkybes ir atitinkamai keičiami fondo siekiami tikslai bei uždaviniai. Plečiantis ES buvo siekiama, kad ekonominė ekspansija užtikrinų geresnę gyvenimo kokybę ir nebūtų savitiksliis dalykas. Buvo keliami uždaviniai *gerinti užimtumą, darbo ir gyvenimo sąlygas ne tik skurdesniuose regionuose, bet ir iš esmės tobulinti sprendimų, priimamų ekonominiiais, socialiniais ir darbo klausimais, įgyvendinimą*.

XX a. 8 dešimtmečiu sulėtėjus sparčiam ekonomikos augimui, atsiradus infliacijai, išaugus nedarbui, bei į ES įstojus Graikijai, Ispanijai bei Portugalijai, struktūrinių fondų, tame tarpe ir ESF teikiamų prioritetų, politika turėjo būti peržiūrėta, nes iki tol didžiausią paramą gavusios Italija ir Vokietija, šia parama turėjo dalintis su naujomis valstybėmis narėmis. Suvestiniu Europos aktu *ESF buvo įtrauktas į sanglaudos politikos finansinių instrumentų ratą*. Fondo veikla ir tikslai buvo orientuoti į silpniau išvystytų regionų problemų sprendimą, ir per šį naują funkcionalumą ESF buvo susietas su sanglaudos politika. Kadangi fondas aiškaus priskyrimo vienintelei ES politikai neturi, fondas yra sietinas su net su šešiomis ES politikomis: profesinio mokymo, švietimo, socialine, darbo rinkos, jaunimo ir lygiu galimybių. Dabartiniu laikotarpiu ESF tapo ES užimtumo strategijos ilgalaikė priemone, kuriai kasmet skiriama vis didesnė dalis Bendrijų biudžeto – nuo 1 proc. 1970-aisiais iki 10 proc. 2009 m. Apibendrinat galima išskirti šias pagrindines ESF funkcijas:

- *remti ekonominę ir socialinę sanglaudą, teikiant pagalbą silpnesnėms šalims narėms, prisitaikančioms prie naujų pertvarkų, ir savo institucijas ir politiką palaipsniui perorientuojančioms prie Europos užimtumo strategijos ir politikos;*

- *palengvinti žmonių, kurie buvo pašalinti iš darbo rinkos integraciją, ir paremti darbuotojų įsidarbinimą, bei padidinti jų mobilumą geografinės ir darbo vietos atžvilgiu;*

- *skatinti visą gyvenimą trunkantį mokymąsi, tęstinį mokymąsi ir nuolatinį profesinį tobulėjimą;*

- *teikti prioritetą aktyvių darbo rinkos politikos priemonių plėtrai ir skatinti atskirų tikslinių grupių (žmonių, ypač jaunesnių nei 25 metai, moterų, ilgalaikių bedarbių) įsidarbinimą;*

- *skatinti lygias galimybes visiems integruotis į darbo rinką;*

- *didinti dirbančiųjų kvalifikaciją ir lankstumą naudoti ESF lėšas naujai atsirandančių technologijų mokymams, kartu įvedant naujas darbo organizavimo formas.*

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, vykdant socialinius ir ekonominius pertvarkymus, Lietuvos ekonomika buvo atsidūrusi sunkioje situacijoje. Fundamentalus ūkio pertvarkymas ir perėjimas iš planinės-komandinės ūkio sistemos į rinkos ekonomikos sistemą sukėlė didelį gamybos nuosmūkį, todėl buvo būtini darbo jėgos kompetencijų pokyčiai ir prisitaikymas prie naujų ekonomikos sąlygų. Lietuvai įstojus į ES atsirado teisinis pagrindas naudotis struktūrinių fondų teikiama parama. Su EK suderinus ir LRV patvirtinus pagrindinius laukiamų investicijų prioritetus 2004–2006 m. programavimo laikotarpiu pagal BPD, buvo nuspręsta ESF lėšas nukreipti įsidarbinimo gebėjimų ugdymui, darbo jėgos kompetencijų ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymui, socialinės atskirties prevencijai, mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimui ir

žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimui mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje. Programavimo dokumentų analizė parodė, kad ESF lėšos Lietuvoje buvo skiriamos atsižvelgiant į ilgalaikes istorines tradicijas ir atitiko fondo tikslus. ESF lėšomis buvo siekiama didinti darbo jėgos pasiūlą ir gerinti jos kokybę bei atitiktį darbo rinkos poreikiams, ypatingą dėmesį skiriant socialiai nuskriaustų tikslinių grupių, tokių kaip bedarbiai, jaunimas ir moterys, įgūdžių ir kvalifikacijos kėlimui. ESF investicijos tiesiogiai sietinos su aukštu gyventojų užimtumo siekiu ir specifiniu BPD programoje nurodytu tikslu: *gerinti Lietuvos darbo įgūdžius ir užtikrinti, kad darbo jėga būtų lanksti ir mokėtų prisitaikyti.* ESF priemonės BPD apima visas antrojo prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ priemonės ir penktojo prioriteto „Techninė parama“ 5.2 priemonę „Programos viešumas ir vertinimas“, tačiau detali magistrinio darbo analizė apima tik investicijas į žmogiškųjų išteklių plėtrą.

Iš viso pagal *žmogiškųjų išteklių plėtros* prioritetą buvo įgyvendintas 631 projektas, kuriems išmokėta 759,8 mln. Lt paramos lėšų, iš jų 566,6 mln. Lt ESF lėšų, o pagal *programos viešumo ir vertinimo priemonę* įgyvendinti 84 projektai, kuriems išmokėta 61,18 mln. Lt, iš jų 45,84 mln. Lt ESF lėšų ir 15,32 mln. Lt valstybės biudžeto lėšų. Akivaizdu, kad Lietuva neturi gausių gamtinių išteklių-mineralų, kuro išteklių (naftos, dujų, akmens anglies ir kt.), puikaus šilto klimato ar pigaus kapitalo ir ateityje galės remtis tik darbo jėgos kvalifikacija ir darbo našumu, todėl šiuo požiūriu ESF investicijos Lietuvoje yra labai reikšmingos.

Kadangi ES struktūrinės paramos panaudojimo rezultatai priklauso ne tik nuo racionalaus išteklių paskirstymo programuojant, bet ir nuo adekvataus lėšų perskirstymo įgyvendinimo metu, darbo pradžioje buvo palyginti 2004 m. ir 2009 m. ESF finansiniai planai ir įvertinta programos įgyvendinimo eigoje perskirstytų lėšų suma. Analizuojant pirminį ESF lėšų planavimą, ir lyginant jį su galutiniu finansiniu planu bei pasiektais rezultatais, įsisavinant paramos lėšas, paaiškėjo, kad iš esmės investicijos buvo suplanuotos teisingai ir programos įgyvendinimo metu pirminis finansinis planas Priežiūros komiteto sprendimu buvo keistas tik vieną kartą: iš priemonės „Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas“ į priemonę „Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas“, 2008-11-23 d. Priežiūros komiteto sprendimu, buvo perkelta 82,21 mln. Lt, kas tik patvirtina teiginį, kad Lietuvos darbo rinkoje buvo stipriai juntamas struktūrinis nedarbas ir nesugebėjimas prisitaikyti prie pasikeitusių darbo rinkos sąlygų, tad poreikis šios priemonės lėšoms buvo labai didelis. Kita vertus, įsidarbinimo gebėjimų ugdymui skirtos lėšos buvo likę nepanaudotos dėl sparčiai išaugusių emigracijos mastų, ir ekonomikos augimo 2004–2007 m., kuomet sumažėjo bendras bedarbių skaičius šalies mastu, tad turėjo būti perskirstytos.

Taip pat reikia atkreipti dėmesį į tai, kad pirminiuose ES ir Lietuvos teisės aktuose buvo

numatyta, kad struktūrinių fondų parama turėjo būti panaudota iki 2008 m. gruodžio 31 d., tačiau Europos Komisija, atsižvelgusi į tai, kad dėl pasaulinės krizės pablogėjo Lietuvos ir kitų ES valstybių narių socialinė ekonominė situacija, ir darbo rinkoje įvyko nepageidaujami pokyčiai, nusprendė³³ pratęsti išlaidų tinkamumo finansuoti pagal BPD programos galutinį terminą 6 mėnesiais, t.y. iki 2009 m. birželio 30 d. Šis pratęsimas buvo naudingas, nes:

- padėjo projektų vykdytojams išspręsti su apyvartinių lėšų trūkumu susijusias problemas, neapkraunant projektų vykdytojų papildoma finansine našta, kuri krizės sąlygomis galėjo turėti didelės įtakos ne tik sėkmingam projektų užbaigimui, bet ir projektų vykdytojų ekonominiam gyvybingumui;

- sumažino didelę įtampą viešųjų finansų sektoriuje, nes buvo sudarytos geresnės sąlygos spręsti su likvidumu susijusias problemas;

- sudarė palankesnes sąlygas pasiekti numatytus tikslus ir uždavinius, apsaugojo įgyvendinimo užbaigimą nuo neigiamo socialinės ekonominės krizės poveikio.

Reikia paminėti, kad Lietuva neturėjo struktūrinių fondų administravimo patirties, todėl siekiant tinkamai panaudoti visas ESF ir kitų struktūrinių fondų lėšas, 2004–2006 m. laikotarpiu buvo sukurtas unikalus paramos administravimo mechanizmas ir sudarytos sąlygos nuolatinei paramos lėšų įsisavinimo pažangos ir pasiektų rezultatų stebėsenai ir kontrolei užtikrinti. Darbe, analizuojant ESF lėšų panaudojimą regioninės sklaidos požiūriu, buvo atlikta trumpa šios administravimo sistemos veiksmingumo analizė. Vertinant administravimo sistemos veiksmingumą, pagal pasirinktus kriterijus buvo nusistatyta apklausos imtis, t.y. respondentais buvo pasirinkti ESF SF administruojančių institucijų atstovai bei socialiniai-ekonominiai partneriai, turintys ne mažesnę negu 4-5 m. darbo stažą struktūrinių fondų administravimo srityje. Jiems el. paštu buvo išsiųsta pusiau struktūrizuota anketa, o vėliau atliktas ir giluminis struktūrizuotas interviu. Tyrimo eigoje buvo nustatyti šie pagrindiniai ESF įgyvendinimo metu iškilę sunkumai:

- 1) *ne visada aiškūs prioritetai, paraiškų vertinimo ir atrankos kriterijai;*
- 2) *daugiapakopė paramos administravimo sistema ir sudėtingos projektų administravimo procedūros;*
- 3) *netolygus projektų lėšų paskirstymas atskiruose regionuose;*
- 4) *projektų vykdytojų patirties stoka numatant projekto rezultatus, pasiekimus ir įgyvendinant pačius projektus;*
- 5) *kainų pokyčiai rinkoje projektų įgyvendinimo laikotarpiu ir apyvartinių lėšų trūkumas.*

---

³³ Europos Komisijos 2009-02-18 sprendimas, iš dalies keičiantis Sprendimą C(2004)2120 dėl išlaidų tinkamumo finansuoti galutinio termino pratęsimo įgyvendinant bendrąjį programavimo dokumentą pagal 1 tikslą Lietuvoje.

Apklauso rezultatai rodo, kad 2004–2009 m. daugiapakopė ESF valdymo sistema neleido operatyviai ir lanksčiai reaguoti ir priimti sprendimus, paspartinančius paramos lėšų panaudojimą ir užtikrinančius tolygų paramos lėšų pasiskirstymą atsiruose šalies regionuose, todėl bendras administravimo sistemos veiksmingumas vertintinas vidutiniškai. Darbo autorės nuomone, būtina supaprastinti paramos administravimo sistemą eliminuojant pakartotinos kontrolės funkcijas vykdančias tarpines grandis, tobulinti atsakomybės paskirstymą tarp skirtingų institucijų balansą, vengiant tarpinių ir įgyvendinančiųjų institucijų funkcijų dubliavimo, supaprastinti projektų atrankos ir įgyvendinimo procedūras, pasinaudojant moderniomis technologijomis sudaryti sąlygas projektų vykdytojas ir paramą administruojančioms institucijoms, didesnę privalomų dokumentų dalį pateikti, saugoti ir tikrinti virtualioje erdvėje.

Kadangi numatoma, jog ES struktūrinės paramos teikimo laikotarpiai ateityje bus ilgesni negu pirmasis, todėl būtina užtikrinti nuodugnesnę paramos panaudojimo stebėseną, ir pasiektų tarpinių finansinių ir fizinių rodiklių analizę bei vertinimą. Tokiu būdu programos įgyvendinimo eigoje būtų užtikrintas savalaikis problemų identifikavimas ir, esant poreikiui, atsižvelgus į susidariusią situaciją dėl skirtos paramos panaudojimo ar dėl socialinių-ekonominių sąlygų, tam tikros srities vystymo perspektyvų ir užbrėžtos politikos krypties kaitos, galima būtų peržiūrėti ir keisti programavimo dokumentuose numatytą investicijų pasiskirstymą ir užsibrėžtus tikslus.

Analizuojant 2004–2009 m. ESF lėšų panaudojimą, buvo nustatyta, kad daug pateiktų paraiškų buvo pripažintos netinkamomis finansuoti ir buvo atmetos, todėl galima teigti, kad paramą administruoti paskirtos institucijos nepakankamai rūpinosi potencialių paramos gavėjų švietimu ir paramos teikimo sąlygų išaiškinimu potencialiems paramos gavėjams. Pvz.; iš 2004 m. didžiausiu nedarbo lygiu išsiskiriančos Alytaus apskrities, paramai gauti pateiktų projektų, netinkamais finansuoti buvo pripažinti net trečdalis projektų. Kitose apskrityse atmetų paraiškų vidurkis sudaro apie 20 proc., t.y. vieną penktadalį nuo visų pateiktų paraiškų paramai gauti. Darbo autorės nuomone, ateityje būtina daugiau dėmesio skirti išankstiniam paramos skyrimo prioritetų viešinimui ir potencialių projektų vykdytojų konsultacijoms, bei sudaryti sąlygas žemesnės grandies administravimo institucijoms operatyviai priimti sprendimus, reikalingus efektyviam paramos panaudojimui.

Atlikta analizė rodo, kad žmogiškieji ištekliai paramos administravimo sistemoje nebuvo pakankami, siekiant užtikrinti kokybišką ESF paramos valdymą. Nurodomos šios priežastys: nepakankamas darbuotojų skaičius, praktinių įgūdžių stoka, nuoseklios ir motyvuojančios darbuotojų mokymų ir atlygio už darbą politikos nebuvimas. Nepakankamus įgyvendinančių institucijų ekspertinius gebėjimus vertinant paraiškas, parodo SFMIS fiksuotas projektų atrankos

komitetams pakartotiniam vertinimui grąžintų paraiškų skaičius. Būtina užtikrinti struktūrinių fondų paramos administravimo sistemoje dalyvaujančių valstybės tarnautojų veiklos tęstinumą, sukuriant individualią skatinimo sistemą, kurios dėka buvo išvengta „proto nutekėjimų“ į ES biurokratinį aparatą ir privačias konsultavimo įmones, numatyti glaudesnę sėkmingu paramos panaudojimu suinteresuotų šalių bendradarbiavimą.

Kadangi tyrime paaiškėjo, kad administravimo sistema neužtikrino tolygios ESF paramos regioninės sklaidos, ir didžiausia paramos dalis teko didiesiems šalies miestams (Vilniuje ir Kaunui), o ne periferiniams rajonams, būtina į paramos lėšų paskirstymo planavimo procesą aktyviau įtraukti socialinius ekonominius partnerius ir regionų atstovus, kurie atsižvelgdami į vietos valdžios strateginius planus ir regiono vystymo prioritetus, įvairiuose paramos panaudojimo etapuose užtikrintų efektyvesnę ir tolygesnę paramos lėšų panaudojimą regioniniu šalies mastu ir paramos lėšų nukreipimą konkrečioms tikslinėms grupėms.

Analizuojant ESF lėšomis įgyvendintų priemonių rezultatyvumą buvo nustatyta, kad nepaisant įgyvendinimo eigoje iškilusių sunkumų, yra pasiekti labai geri rezultatai ir panaudotos visos Lietuvai skirtos paramos lėšos bei didžia dalimi pasiekti visi užsibrėžti tikslai. 2004–2009 m. laikotarpiu buvo panaudota 820,9 mln. Lt ESF paramos lėšų, taigi investicijų rezultatyvumas siekia 101,9 proc. skirtų lėšų. Per pratęstą paramos lėšų panaudojimo laikotarpį (2009 m. I pusmetį) buvo baigta įgyvendinti projektų 8,43 mln. Lt sumai, t.y. 1,04 proc. skirtų ESF lėšų, todėl paramos teikimo laikotarpio pratęsimas vertintinas kaip labai naudingas. Įgyvendintų ESF priemonių pasiekti rodikliai didžia dalimi buvo ženkliai viršyti, pvz. bendras apmokytų asmenų skaičius buvo 18 kartų didesnis nei planuota. Darbo autorės nuomone, ženklus užsibrėžtų rodiklių viršijimas yra sietinas ne vien tik su aukštu įgyvendintų priemonių rezultatyvumu. Tenka pastebėti, kad numatyti pasiekti fiziniai ESF priemonių rodikliai ne visada buvo tinkami numatytų tikslų ir uždavinių pasiekimo įvertinimui, ir iš dalies dėl patirties ir duomenų stokos programavimo metu buvo neteisingai suplanuoti, tačiau tokio pobūdžio klaidos ir netikslumai gali būti lengvai ištaisyti kitame programavimo laikotarpyje. Tuo pačiu disproporcijos tarp užsibrėžtų rodiklių ir jų realaus pasiekimo įgyvendinant projektus, verčia kritiškai vertinti planavimo metu suformuotas prielaidas. Dalis viršytų ir ženkliai nuo pirminių planų nukrypusių rodiklių gali būti blogo per daug pesimistinio planavimo arba susiklosčiusių makroekonominių pokyčių pasekmė. Kita rodiklių nuokrypių priežastis yra bendros pradinės bazinės rodiklių formulavimo ir skaičiavimo metodologijos trūkumas, kuris buvo išspręstas tik įpusėjus ESF priemonių įgyvendinimui.

Palyginamoji analizė rodo, ESF paramos lėšos 2004–2009 m. laikotarpiu buvo panaudojama nepakankamai sparčiai lyginant su kitais struktūriniais fondais. Tai iš dalies sietina su šio fondo

specifika, kadangi yra finansuojami pagal finansinį svorį smulkūs projektai, taip vadinami „minkštieji projektai“, susiję su žmogiškaisiais ištekliais, o ne stambūs infrastruktūriniai projektai. Nepakankamai spartus ESF lėšų panaudojimas pradiniam paramos panaudojimo etape 2004–2006 m. (pvz. 2006 m. panaudota tik 13 proc. skirtų ESF lėšų, o pvz. EŽUOGF- 40 proc. skirtų lėšų), sąlygotas šių „minkštųjų“ priemonių specifikos ir susiklosčiusių makroekonominių sąlygų, turėjo neigiamą įtaką paramos lėšų panaudojimui (padidėjo priemonių įgyvendinimo sąnaudos ir kai kurios priemonės pradaro savo aktualumą, pvz. dėl kilusios nemažos gyventojų emigracijos bangos). Analizuojant ESF lėšų pasiskirstymą pagal atskiras investicijų sritis, matome, kad daugiausia lėšų tenka darbo jėgos lankstumo, verslo veiklai, inovacijoms, informacinėms ir ryšių technologijoms plėtoti (218,57 mln. Lt ESF paramos lėšų) bei specifiniam mokymui smulkaus ir vidutinio verslo srityse (209,65 mln. Lt ESF paramos lėšų), mažiausiai – specifiniam mokymui turizmo srityje (0,34 mln. Lt). Toks fondo lėšų panaudojimas akivaizdžiai parodo, kokių gebėjimų trūko struktūrinės permainas patyrusiai darbo rinkai. Galima konstatuoti faktą, kad ESF panaudojimas Lietuvoje atspindėjo bendras ir šio fondo panaudojimo tendencijas visoje Europoje, t.y. atsigręžimą į žmonių naujų kompetencijų ugdymą ir formavimą, sąlygotą darbo rinkos pokyčių. Lyginamosios analizės metodu nustatyta, kad daugiausia paramos lėšų 1 asmens apmokymui buvo skirta žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų (4578,66 Lt) ir įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonėse (4548,27 Lt).

Toliau trumpai pristatysime ir aptarsime kiekvieno ESF lėšomis finansuotos priemonės rezultatyvumą ir pasiektus tikslus:

Įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonė skirtų paramos lėšų panaudojimas siekia 100,1 proc. Pagrindinis tikslas - *plėtoti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymą, skatinti bedarbius ir tuos, kuriems gresia nedarbas, dalyvauti šiose priemonėse ir didinti darbo biržos sistemos institucinius gebėjimus* yra pasiektas. Vietoje planuotų pagal šią priemonę apmokyti 10000 asmenų buvo apmokyta 28145, t.y. pasiektas rezultatas viršijo planuojamą beveik tris kartus, tuo tarpu išmokytų moterų skaičius vietoje planuotų 5000, priemonės įgyvendinimo pabaigoje sudarė 20019, t.y. net 4 kartus daugiau negu planuota. Kadangi šios priemonės projektų vykdytojas buvo Lietuvos darbo birža, turinti gerai išvystytą infrastruktūrą ir platų padalinių tinklą visoje Lietuvoje, buvo užtikrinta pakankama paramos lėšų sklaida visoje šalyje. ESF intervencijų dėka sukurtos ar išlaikytos darbo vietos neabejotinai prisidėjo prie bendro Lietuvos nedarbo lygio sumažėjimo 2004-2008 m. laikotarpiu, įskaitant pažeidžiamiausias socialines grupes. Pagal investicijų pobūdį ši priemonė gali būti priskiriama prie specifinių finansinių priemonių, kurios turi poveikį trumpuoju laikotarpiu, tačiau nebūtinai užtikrina poveikio ilgalaikiškumą. Tai patvirtina analizės metu surinkta informacija,

kad šioje priemonėje pagal parengtas programas buvo apmokyta per 4200 kvalifikuotų darbuotojų: statybų sektoriui - 2150 ir paslaugų sektoriui (įskaitant prekybos) - 2073. Tai tenkino sparčiai augančią darbo jėgos šiuose sektoriuose paklausą trumpalaikiame laikotarpyje 2004-2007 metais, tačiau, 2008-2009 metais, pasikeitus ekonominėms šalies sąlygoms, šie sektoriai labiausiai nukentėjo, atitinkamai, juose labiausiai sumažėjo darbo jėgos paklausa.

Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymo priemonės rezultatyvumas sudaro 104,20 proc. Pagrindinis tikslas - *kelti verslo įmonių konkurencingumą visame Lietuvos ūkyje, investuojant į mokymą ir įgūdžių formavimą, kad darbuotojai prisitaikytų prie darbo rinkos pokyčių ir sparčiai kintančių darbdavių poreikių buvo pasiektas iš dalies.* Priemonės įgyvendinimas teigiamai įtakojo darbo jėgos kompetencijos problemą, investuojant į darbuotojų specialiujų ir bendrųjų gebėjimų ugdymą, tokiu būdu sustiprinant jų pozicijas darbo rinkoje ir padėjo įmonėms, nes jų darbuotojai tapo kvalifikuotesni, gebantys greičiau prisitaikyti prie besikeičiančių darbdavio poreikių. Aptarti procesai buvo pastebimi ne tik verslo, tačiau ir viešojo administravimo ir viešųjų paslaugų sektoriuje. Remiant tiek privatų verslo sektorių, tiek viešųjų paslaugų sektorių, buvo sukurtos prielaidos jų tarpusavio socialinį dialogui. Tenka pripažinti, kad nebuvo susidomėta naujų darbo organizavimo įmonėse formų diegimo bei lankstaus darbo organizavimo, darbo ne visą darbo dieną veikla, taip pat yra abejotina, kad dabartinės ekonominės krizės akivaizdoje yra užtikrinamas tęstinis darbuotojų kvalifikacijos kėlimas.

Socialinės atskirties mažinimo ir socialinės integracijos skatinimo priemonės rezultatyvumas sudaro 99,44 proc. šiai priemonei skirtų lėšų, nors pagrindinis priemonės tikslas - *padidinti socialinę integraciją, įtraukiant skirtingas socialinės rizikos grupes bei bendruomenes į darbo rinką ir tuo išvengti socialinės atskirties yra pasiektas*, nes visi užsibrėžti fiziniai rodikliai yra viršyti. Vietoj planuotų apmokyti 1500 šios priemonės tikslinei grupei priskiriamų asmenų, apmokyta 15315, taigi rodiklis viršytas 10 kartų: iš jų vietoj 900 apmokyti planuotų moterų buvo apmokytos 9466 moterys; vietoj apmokyti planuotų 800 neįgaliųjų asmenų, apmokyta – 4064 asmenys ir planuotas rodiklis viršytas 5 kartus; atitinkamai vietoj planuotų apmokyti 300 kalinių ir grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenų, apmokyta - 7583 ir rodiklis lyginant su planu viršytas 25 kartus.

Švietimas ir mokymas yra esminės prielaidos kuriant ilgalaikes ES galimybes konkuruoti ir stiprinti socialinę sanglaudą. Atsirandant naujiems gaminiams ir paslaugoms, naudojant naujas technologijas ir procesus, dėl didesnio konkurencingumo restruktūrizuojant pramonės sektorius ir įmones, regionams ir nacionalinėms ekonomikoms konkuruojant pasaulinėje rinkoje, darbo jėga turi prisitaikyti prie aplinkos, kur įprastos permainos ir nuolat reikia naujų gebėjimų. Siekiant įgyvendinti ES ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo strategijos tikslus, darbuotojai turi būti

gerai išsilavinę ir apmokyti, su žinių ekonomikos poreikius atitinkančiais ir ją įgyvendinančiais gebėjimais. Norint pasiekti šių tikslų, mokymasis neturi baigtis išėjus pro mokyklos duris – jis turi tapti visą gyvenimą trunkančiu procesu. ***Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės*** pagrindinis tikslas - *švietimo, profesinio ugdyimo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos sukūrimas ir geresnių sąlygų mokytis visą gyvenimą sudarymas yra pasiektas* ir visos skirtos paramos lėšos yra panaudotos (100,4 proc.). Šios priemonės kontekste buvo sukurtos mokymo programos, modernūs mokymo(si) metodai, parengtos ir išleistos metodikos, mokymosi medžiaga, parengti įvairių švietimo sričių specialistai bei patobulintos jų kompetencijos, kuriami nauji standartai. Tikėtina, kad šios priemonės įgyvendinimas teigiamai paveikė didžiąją dalį Lietuvos švietimo sistemos struktūrų bei sudarė prielaidas sustiprinti šių institucijų žmogiškąjį kapitalą, o kartu ir pagerino mokymosi visą gyvenimą sistemą Lietuvoje, padidinant tokio mokymosi prieinamumą. Nors inovatyvių mokymosi metodų ir formų kūrimo veiklos projektai galėjo buvo skirti nuotolinio švietimo projektų, neformaliojo švietimo projektų ir novatoriškų programų rengimui, tačiau didesnė projektų dalis buvo skirti aukštojo mokslo sistemai t.y. virš 1/3 projektų skirti studentams ir dėstytojams (apie 62 proc.). Šie asmenys sudaro ir didžiausią naudos gavėjų dalį (apie 78,9 proc.)

Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje buvo siekiama *kokybiškai ir kiekybiškai padidinti žmogiškuosius išteklius mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityje*. Tačiau analizuojant finansinius planus matome, kad pagal žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimo mokslinių tyrimų ir inovacijų sritį įgyvendintų 103 projektų vertė siekė 123,30 mln. Lt, iš jų ESF lėšos – 92,41 mln. EUR arba tik 2,9 proc. visos skirtos ESF paramos. Visos priemonei numatytos lėšos buvo paskirstytos iki 2005 m. pabaigos, tačiau programos įgyvendinimo metu nebuvo imtasi priemonių ir veiksmų inicijuoti paramos lėšų persikirstymą tarp atskirų priemonių. Darbo autorės nuomone, šios priemonės finansavimas yra ženkliai per mažas ambicingam tikslui pasiekti, nes Lietuvos ilgalaikėje plėtros strategijoje mokslinių tyrimų sritis yra viena iš svarbiausių šalies prioritetų. Lietuva, siekdama ugdyti žinių visuomenę, sukurti žiniomis pagrįstą ekonomiką ir eiti darnaus vystymosi keliu, kurti ir plėtoti modernų, dinamišką, konkurencingą ūkį, ypatingą dėmesį turėtų skirti ne tik pažangių technologijų kūrimui ir diegimui, bet ir tradicinių bei naujai kuriamų technologijų poveikio aplinkai ir klimatui tyrimams, tvariam gamtinės aplinkos ir jos išteklių naudojimui. Darniam vystymuisi skirtus mokslinius tyrimus būtina įrašyti į MTEP prioritetinių krypčių sąrašą, kaip tai yra padarę dauguma ES narių, ir skirti jiems adekvatų finansavimą. Pažymėtina, kad moksliniai tyrimai darnaus vystymosi srityje prioritetiniais laikomi ir ES bendrosiose mokslinių tyrimų programose.

Kuriant dinamišką ir konkurencingą ekonomiką, ypač svarbūs yra įgūdžiai, kurie tampa esminiais siekiant didesnio užimtumo, todėl itin svarbu žmonėms suteikti šiuolaikinio įvairiapusio darbo įgūdžius bei gebėjimus, kad jie galėtų atlikti įvairius darbus ir gebėtų dirbti žiniomis grindžiamoje ekonomikoje. Esminis iššūkis Lietuvai šiuo metu yra suteikti galimybę kiekvienam žmogui mokytis ir atnaujinti turimus įgūdžius.

Apibendrinant ESF panaudojimo rezultatyvumą galima konstatuoti, kad ESF investicijos Lietuvoje pasižymi aukštu rezultatyvumu ir numatytų tikslų pasiekimu. ESF įgyvendinimas prisidėjo prie didelio ir struktūriškai nepalankaus nedarbo mažinimo 2004–2008 m. laikotarpiu, bedarbių užimtumo gebėjimų gerinimo bei jų integraciją į darbo rinką didinimo. Tai leido sušvelninti ilgalaikio nedarbo pasekmes, papildyti darbo rinką naujas profesijas bei gebėjimais įsisavinusiais asmenimis. Naujų darbo išteklių įsiliejimas į darbo rinką leido kompensuoti darbingo amžiaus žmonių emigracijos pasekmes, sudarė pagrindą įmonių ir organizacijų plėtrai spartaus ekonominio augimo laikotarpiu. ESF priemonių įgyvendinimas prisidėjo prie 2004-2008 m. laikotarpiu didėjančio poreikio kvalifikuotai darbo jėgai tenkinimo labiausiai šalyje augančiuose statybos ir paslaugų sektoriuose bei formavo kokybiškos darbo jėgos pasiūlą kitoms šalies ekonomikos sritims. *Kadangi ilgalaikėje šalies vystymo strategijoje numatyta skatinti ir plėtoti Lietuvoje žinių ekonomiką, tai kitame programavimo laikotarpyje būtų tikslinga daugiau paramos lėšų skirti mokslinių tyrimų ir inovacijų sričiai ir žmogiškųjų išteklių kokybės didinimui, galinčių užtikrinti aukštųjų ir vidutiniškai aukštų technologijų sektorių plėtrą ir vystymąsi ir pagerinančių šalies konkurencingumą pasaulinėse rinkose, nes būtent ši sritis yra šalies prioritetinė sritis, užtikrinanti aukštą konkurencingumą ir tikėtina duodanti didžiausią investicijų grąžą.*

Taip pat būtų tikslinga, įpareigoti paramą gaunančias įmones užtikrinti paramos lėšomis pradėtų įgyvendinti veiklų tęstinumą, pvz. testuoti darbuotojų mokymus įmonės lėšomis. Didesnį dėmesį skirti geresnių ryšių tarp mokymo paslaugų teikėjų ir pramonės užtikrinimui, kad jų formuojami gebėjimai atitiktų esamus ir būsimus įmonių poreikius. Reikalinga kurti naujus mechanizmus ir priemones, padėsiančias išsaugoti darbo rinkoje jaunimą.

Kadangi BPD (ESF) priemonių įgyvendinimo pradžioje didžiausia problema buvo vyraujantis struktūrinis nedarbas, darbe taip pat buvo atlikta ESF lėšų, skirtų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimui, panaudojimo efektyvumo analizė, ir nustatyta Valstybinio socialinio draudimo fondo ir Valstybės biudžeto išlaidų ekonomija. Efektyvumo analizės skaičiavimams buvo taikoma prielaida, kad baigusiujų priemonės vidutiniai metiniai įsidarbinusių dalies rodikliai metų bėgyje nepasikeičia, ir kad visi įdarbintieji asmenys turėjo nuolatinę darbo vietą visu ESF priemonių įgyvendinimo laikotarpiu.

Ekonominių efektyvumą galima įvertinti lyginant ekonominės veiklos rezultatus (pajamas) su sąnaudomis (kaštais), t.y. palyginti priemonių projektų įgyvendinimo pasėkoje gautą naudą (pajamas) bei įgyvendinimo sąnaudas (kaštus). Siekiant išanalizuoti ESF aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumą, valstybės biudžeto bei socialinio draudimo lėšų ekonomiją, ir investuotų lėšų atsipirkimo laikotarpį, pirmiausia buvo nusistatyta tyrimo imtis. Efektyvumo tyrimo imtį iš viso sudarė 14 projektų: 3 projektai, kuriuos pagal įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonės veiklos sritį „aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, leidžiančių didinti bedarbių užimtumo gebėjimus bei galimybes susirasti darbą, užtikrinančių nedarbo prevenciją, plėtra ir įgyvendinimas (profesinis informavimas, konsultavimas, orientavimas, profesinis mokymas, mokymo programų rengimas, pagalba įsidarbinant, vietinių užimtumo iniciatyvų projektai ir t. t.)“ įgyvendinimo Lietuvos darbo birža prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos ir 11 projektų, kuriuos pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonės veiklos sritį „neįgaliems asmenims ir kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims taikomų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių (naujų darbo vietų steigimas, užimtumo rėmimas, savo verslo plėtra, profesinis mokymas ir kt.) plėtra“ įgyvendino darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnybos bei kiti projektų vykdytojai. Šiems projektams buvo skirta 116,95 mln. Lt, t.y. 15,6 proc. žmogiškųjų išteklių plėtrai skirtų ESF paramos lėšų.

Nusistačius tyrimo imtį, darbo pradžioje buvo išanalizuoti atskiri mokesčių rodiklių dydžiai, jų kasmetiniai pasikeitimai analizuojamu 2005–2009 m. laikotarpiu, SFMIS sukaupti duomenys apie ESF priemonių veiklose dalyvavusių ir po to įsidarbinusių asmenų skaičių.

Tada buvo atliekami projektų naudos (pajamų) skaičiavimai pagal atskiras priemones: įsidarbinimo gebėjimo ugdymo bei socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemones. Bendros pajamos gaunamos susumavus pajamas, apskaičiuotas pagal du komponentus – dalyvius, kurie dirbo ir dalyvavo priemonių veiklose ir dalyvius, kurie įsidarbino po dalyvavimo analizuojamų priemonių mokymuose. Remiantis ekspertiniu Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos tarnautojų vertinimu, buvo apskaičiuota už abiejose ESF priemonių veiklose dalyvavusių asmenų, kurie dirbo jau projektų įgyvendinimo metu, sumokėtų mokesčių suma, kuri sudaro 8,82 mln. Lt (įsidarbinimo gebėjimų priemonėje - 8,1 mln. Lt, socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonėje - 0,72 mln. Lt.). Toliau atlikti skaičiavimai dėl sumokėtų mokesčių už asmenis, kurie įsidarbino po dalyvavimo abiejų priemonių veiklose. Pagal gautus rezultatus matome, kad iš viso 2005–2009 m. laikotarpiu už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projekto dalyvius valstybei buvo sumokėta 182,96 mln. mokesčių (39,713 mln. Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio ir 143,244 mln. Lt

socialinio draudimo įmokų), o už įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonės veiklose dalyvavusius ir po to įsidarbinusius projektų dalyvius valstybei buvo sumokėta 27,39 mln. Lt mokesčių (7,09 mln. Lt fizinių asmenų pajamų mokesčio ir 20,3 mln. Lt socialinio draudimo įmokų). Pagal gautus tyrimo rezultatus matome, kad bendros pajamos, kurios gražinamos valstybei sumokėtų mokesčių forma už vieną asmenį nors ir nežymiai 63,94 Lt yra didesnės pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę.

Siekiant įvertinti aktyvių priemonių efektyvumą, būtina turėti išsamią informaciją apie ESF priemonėse apmokytų asmenų skaičių ir po mokymų įsidarbinusių asmenų skaičių. Atlikus įsidarbinimo rodiklių analizę pagal atskiras priemones paaiškėjo, kad bendras pasiektas įsidarbinimo rodiklis yra didesnis nei vidutinis ir sudaro 71, 03 proc. Tai rodo, kad ESF lėšomis finansuoti įsidarbinimo gebėjimų ugdymo ir socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonių projektai atitiko darbo rinkos poreikius, pasižymėjo dideliu populiarumu tarp pareiškėjų ir buvo naudingi projektų dalyviams tobulinant darbo įgūdžius, priklausomai nuo darbo rinkos poreikių.

Analizuojant kaupiamąjį sumokėtų mokesčių rodiklį pagal atskiras priemones, darytina išvada, kad žymiai didesnė sumokėtų mokesčių suma yra pagal įsidarbinimo gebėjimų ugdymo priemonę (191,06 mln. Lt), nes šiai priemonei buvo būdingas kiekybiškai didesnis apmokytų ir įsidarbinusių asmenų skaičius. Pagal socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę sumokėta bendra mokesčių suma sudaro 27,9 mln. Lt. arba 13 proc. visos valstybei, įgyvendinant ESF aktyvias darbo rinkos politikos priemones, sumokėtų mokesčių sumos. Valstybės pajamos sumokėtų mokesčių forma sudaro 219,16 mln. Lt (vidutiniai metiniai rodikliai už vieną priemonių veiklose dalyvavusį ir po to įsidarbinusį asmenį sudaro 4818,22 Lt.

Toliau darbe buvo analizuojamos ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių įgyvendinimo išlaidos. Bendrąsias projektų įgyvendinimo išlaidas sudaro tiesioginės, t.y. projektų įgyvendinimui skirtos lėšos, iš viso 121,016 mln. Lt, iš jų – 100,06 mln. Lt ESF lėšos, 20,96 mln. Lt- valstybės biudžeto lėšos ir netiesioginės projekto išlaidos. Prie netiesioginių išlaidų priskyrėme su priemonių projektų administravimu ir administravimo gebėjimų tobulinimu susijusias išlaidas iš ES struktūrinių fondų paramos lėšų, dalį BPD 1.5 priemonei „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrai“ (papildanti ESF remiamas priemonės) skirtų lėšų, kurias administravimo Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Lietuvos darbo biržos išlaikymo išlaidas, kitas išlaidas. Darbo autorė pastebi, kad netiesiogines išlaidas tiksliai apskaičiuoti yra sudėtinga dėl vykdytų priemonių specifikos, nes įgyvendinant ESF priemones tarpinės ir įgyvendinančios institucijos administravo daug projektų

vienu metu, todėl neįmanoma griežta takoskyra tarp išlaidų. Taip pat dar reikėtų papildomai įvertinti konkrečių projektų vykdytojų, pvz., darbo rinkų tarnybų ir kitų subjektų, vykdžiusių ESF lėšomis finansuotus projektus, išlaidas, kas yra sudėtinga dėl ribotos galimybės gauti tikslią informaciją apie tokias išlaidas, todėl atlikti išlaidų skaičiavimai yra sąlyginiai.

Remiantis atliktais skaičiavimais ir susumavus atskiroms priemonėms tenkančias tiesioginių ir netiesioginių išlaidų dalis gauname, kad bendros išlaidos vienam priemonių veiklose dalyvavusiam asmeniui vidutiniškai sudarė 7047, 69 Lt. Iš apskaičiuotų duomenų matome, kad vienam projekto dalyviui pagal įsidarbinimo gebėjimo ugdymo priemonę teko 1654,44 Lt arba 23 proc. daugiau išlaidų, lyginant su vidutine abiejų analizuojamų ESF priemonių išlaidų reikšme.

Atlikus pajamų ir išlaidų skaičiavimus, darbe buvo įvertintas bendras analizuojamų ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumas, kuris sudaro 68,37 proc., taigi galima daryti išvadą, kad investicijos buvo sėkmingos ir vidutiniškai efektyvios. Kadangi negalima apriboti tik santykinio ekonominio efektyvumo rodikliu, todėl buvo apskaičiuotas išlaidų atsipirkimo laikotarpis, kuris parodo, per kiek laiko atsiperka lėšos investuotos į konkrečią priemonę. Išlaidų atsipirkimo laikotarpis įvertintas esant nuostatai, kad esant faktiniam efektyvumo koeficientui 100 proc. padarytos išlaidos atsiperka per metus laiko. Tokiu būdu, kuo aukštesnis santykinis efektyvumo rodiklis, tuo greičiau padarytos išlaidos gali atsipirkti laiko atžvilgiu. Projekto lėšos, investuotos į įsidarbinimo gebėjimų ugdymą atsiperka per 1,4 metų (16 mėnesių), o lėšos investuotos į socialinės atskirties prevencijos ir socialinės integracijos priemonę atsiperka per 1 metus (12 mėnesių). Investuotų lėšų atsipirkimo laikotarpio skirtumas tarp priemonių yra nereikšmingas.

Remiantis Statistikos departamento prie LRV ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos internetiniame tinklapyje skelbiamais duomenimis, darbe buvo paskaičiuota kitų valstybės ir valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetų išlaidų ekonomija. Valstybės ir VSDF biudžetų išlaidų ekonomijos skaičiavimas atliktas pagal šiuos komponentus: socialinių pašalpų ekonomija, kompensacijų būsto šildymo išlaidoms ir išlaidoms vandeniui ekonomija, iš savivaldybių biudžeto mokamų vienkartinį pašalpų socialiai remtiniams asmenims ekonomija, nedarbo socialinio draudimo išmokų ekonomija. Susumavus apskaičiuotą lėšų ekonomiją pagal atskirus išvardintus komponentus, matome, kad bendra VSDF bei Valstybės biudžeto kitų išlaidų ekonomija 2005–2009 m. laikotarpiu sudarė 46,26 mln. Lt. Darbo autorės nuomone, įgyvendinant ESF lėšomis finansuojamus aktyvių darbo rinkos priemonių projektus pasiekti ne tik socialiniai tikslai (įdarbinti darbo neturintys žmonės), bet ir Valstybės bei socialinio draudimo fondo biudžetai gavo ženkliai pajamas.

Remiantis atliktu aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, padedančių integruotis į darbo rinką, efektyvumo vertinimu galime teigti, kad ESF fondo lėšos buvo ekonomiškai labai naudingos ne tik dėl valstybės lėšų sutaupymo. Išryškėjus darbo jėgos deficitui, sėkminga dalies projekto dalyvių integracija į darbo rinką sušvelnino darbo jėgos trūkumo problemas šalyje bei sumažino darbo pasiūlos bei paklausos neatitikimą 2004–2008 m. laikotarpiu. Taip pat galima teigti, kad paramos lėšomis aukštesnę kvalifikaciją įgiję asmenys ilgiau išsilaikė darbo rinkoje esant sudėtingoms pasaulinės finansinės krizės sąlygomis.

Atsižvelgiant į tai, kad žmogiškųjų išteklių plėtra ypač susijusi su ekonomikos augimu ir socialine sanglauda ir yra vienas iš pagrindinių šalies ilgalaikio vystymosi strategijos prioritetų, o dėl vykstančių globalizacijos procesų darbuotojai ir įmonės privalo greitai prisitaikyti prie laukia naujų darbo rinkos iššūkių ir pokyčių, būtų tikslinga didinti darbuotojų ir įmonių prisitaikymą prie nuolat kintančių aplinkybių, remti partnerystę tam, kad paramos būtų nukreipiamos tikslingai opioms atskirų apskričių problemoms spręsti, padėti įveikti diskriminaciją ir skatinti lyčių lygybę. Tikėtina, kad ilguoju laikotarpiu žmogiškųjų išteklių plėtra plačiąja prasme, o konkrečiau – darbo jėgos kvalifikacija taps lemiamu veiksmu, užtikrinančiu Lietuvos ekonominio augimo stabilumą, todėl šios investicijos į žmogiškųjų išteklių plėtrą gali būti vertintinos kaip reikšmingos šalies ūkio plėtrai.

Apibendrinant darbo rezultatus, galima daryti išvadą, jog tyrimo metu buvo patvirtinta hipotezė, kad 2004–2009 m. laikotarpiu ESF lėšos šalyje buvo panaudotos rezultatyviai ir efektyviai, iš esmės yra pasiekti visi įgyvendinti numatytų priemonių tikslai, o sukurta paramos administravimo sistema buvo pakankamai veiksminga.

LITERATŪRA

1. Astromskienė A., Liučvaitienė A., (2008). *Darbo rinkos pokyčių įtaka administratoriaus profesinių kompetencijų ugdymui*. Vadyba Nr. 2(13). Vilnius.
2. Augustinaitis A., Poviliūnas A., Stračinskienė L., Savičiūtė D., Višnevskė V., Vingelis G., (2008). *Pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumentą švietimui ir mokslui skirtos paramos rezultatų tyrimas*. Vilnius: viešoji įstaiga „Sociumo tyrimo institutas“.
3. Bagdavičius J. (2002). *Žmogiškasis kapitalas*. Vilnius.
4. Baranauskienė I., Ruškus J., (2004). *Neįgaliųjų dalyvavimas darbo rinkoje: profesinio rengimo ir profesinės adaptacijos sąveika*. Monografija. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
5. Bartosevičienė V., (2007). *Ekonominė statistika*. Kaunas: Kauno Technologijos Universiteto leidykla.
6. Bomberg, E., Stubb A., (2003). *The European Union: How does it Work*. Oxford University press. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www.google.com/books?id=mRZ0IbQDzfoC&hpg=PR8&dq=Bomberg,+E.,+Stubb+A.+\(2003\)](http://www.google.com/books?id=mRZ0IbQDzfoC&hpg=PR8&dq=Bomberg,+E.,+Stubb+A.+(2003)).
7. Brazienė R., Gusčinskienė J., (2004). *Socialinės atskirties modeliai Lietuvoje*. Filosofija. Sociologija. Nr. 4, p. 50–56. Lietuvos mokslų akademijos leidykla. [žiūrėta 2009-11-10]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/fil44/Fil050_056.pdf.
8. Brine J., (2002). *The European Social Fund and the EU: Flexibility, Growth, Stability*. London: Sheffield Academic Press, p.13-14. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=YBrQE_aLtyEC&oi=fnd&pg=PA6&dq=Brine+J.+\(2002\)](http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=YBrQE_aLtyEC&oi=fnd&pg=PA6&dq=Brine+J.+(2002)).
9. *Būsimų Europos Sąjungos Struktūrinių fondų paramos sričių vertinimo galutinė ataskaita*, (2006). Vilnius: UAB “Ekonominės konsultacijos ir tyrimai”.
10. Cini M., (2003). *European Union politics*, Oxford: Oxford university press, [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=B4vgrpVjvDcC&oi=fnd&pg=PR20&dq=9.%09Cini+M.+\(2003\)+European+Union+politics&ots=M8LKLIPA6j&sig=zxc_psjPZ00leg2vjeyq5iTWwsY#v=onepage&q=9.%09Cini%20M.%20\(2003\)%20European%20Union%20politics&f=false](http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=B4vgrpVjvDcC&oi=fnd&pg=PR20&dq=9.%09Cini+M.+(2003)+European+Union+politics&ots=M8LKLIPA6j&sig=zxc_psjPZ00leg2vjeyq5iTWwsY#v=onepage&q=9.%09Cini%20M.%20(2003)%20European%20Union%20politics&f=false).
11. Council Decision of 20 December 1977 amending Decision 71/66/EEC on the reform of the European Social Fund (77/801/EEC). Official Journal L’1977, Nr. 337-8.
12. Council Decision of 20 December 1977 amending Decision 71/66/EEC on the reform of the European Social Fund (77/801/EEC). Official Journal L’1977, Nr. 337-8.

13. Council Decision of 17 October 1983 on the tasks of the European Social Fund (83/516/EEC). Official Journal L'1983, Nr. 289-38.

14. Craig P., Burca G., (1998). *Eu law: text, cases and materials*. 2 leid. Oxford University Press. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=fRMFTL_LV04C&oi=fnd&pg=PA1&dq=Craig+P.,+Burca+G.,+\(1998\).+Eu+law:+text,+cases+and+materials.+&ots=94b5ohwvBh&sig=HfgLiRdLysF7huTs7aqATvfQASk#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=fRMFTL_LV04C&oi=fnd&pg=PA1&dq=Craig+P.,+Burca+G.,+(1998).+Eu+law:+text,+cases+and+materials.+&ots=94b5ohwvBh&sig=HfgLiRdLysF7huTs7aqATvfQASk#v=onepage&q&f=false).

15. Čaplinskas V., (2006). *Lietuvos ir Europos Sąjungos regioninė politika*. Vilnius, p.75.

16. Davulis T., (2004). *Darbo teisė: Europos Sąjunga ir Lietuva*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.

17. Dinan D., (2000). *Encyclopedia of the European Union*. Houndmills: Macmillan., p.47. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/50th_anniversary_book_lt.pdf.

18. Dromantienė L., (2004). *Europos socialinio modelio problema integracijos procese // Socialinis darbas*, Nr. 3(1).

19. Dromantienė L., (2002). *Užimtumo politika – socialinis garantas Europos Sąjungoje // Socialinis darbas*., Nr. 1(1).

20. Dromantienė L., (2003). *Lyčių lygybės politika Europos Sąjungoje // Socialinis darbas* Nr. 1(3).

21. *Europos užimtumo ir socialinė politika: politika žmonėms*, (2001). Europos Komisijos Švietimo ir kultūros generalinis direktoratas.

22. *Konventas, Konstitucija, Europos Sąjungos ateitis*, (2004). Vilnius: Europos integracijos studijų centras.

23. *Europos Ekonominės Bendrijos steigimo sutartis* [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://www.univie.ac.at/RI/eur/20041101/LT_ECTreaty20041101.pdf.

24. European Commission, (2002). *Conclusions of the European Social funds evaluations regarding the execution of the equality principle between men and women. Thematic presentation of the results of the European Social Funds evaluations between 1994-1999*. Brussels: European Commission, Employment and Social Affairs DG.

25. European Commission, (2002). *Evaluation of mainstreaming equal opportunities for women and men in measures cofinanced by the ESF*. Brussels: ESF Monitoring and Evaluation meeting-Technical Group 21.06.2002, Discussion paper.

26. *Europos anglių ir plieno bendrijos steigimo sutartis* [žiūrėta 2009-12-17]. Prieiga per internetą: // http://www.europa.eu.int/eurlex/lex/en/treaties/treaties_founding.htm.

27. European Commission Directorate- General Regional Policy, (2004). *Thematic development, evaluation, additionality and innovative actions Evaluation and additionality* Working dokument N°6 Measuring structural funds Employment effects.

28. *Europos Tarybos 1999 m. birželio 21 d. reglamentas* (EB) Nr. 1260/1999, nustatantis bendrąsias nuostatas dėl struktūrinių fondų. Official Journal L'1999, Nr. 161-1.

29. *Europos Parlamento ir Tarybos 1999 m. liepos 12 d. reglamentas* (EB) Nr. 1784/1999 dėl Europos socialinio fondo. Official Journal L'1999, Nr. 213-5.

30. *Europos Parlamento ir Tarybos 2003 m. gegužės 26 d. reglamentas* (EB) Nr. 1059/2003 dėl bendro teritorinių statistinių vienetų klasifikatoriaus (NUTS) nustatymo (2003). Official Journal L', Nr. 154-1.

31. *Europos socialinis fondas 50 metų investavimo i žmones*, (2007). Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras. [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/50th_anniversary_book_lt.pdf.

32. *Evolution of the ESF from 1957 to 1988*// [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/regional_policy/policy/history/index_lt.htm.

33. Fuente, A., (2003) *Does Cohesion Policy Work? Some General Considerations and Evidence from Spain* // Funck, B., Pizti, L. (eds.) *European Integration, Regional Policy, and Growth*, Washington, D. C.: World Bank, P. 153-167. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=V63waCJD0yoC&oi=fnd&pg=PA153&dq=Fuente,+A.+\(2003\)+Does+Cohesion+Policy+Work%3F&ots=zlZCvWvejE&sig=gWZ6U5tNWZplfpT8NWjcBOR2SKg#v=onepage&q&f=false](http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=V63waCJD0yoC&oi=fnd&pg=PA153&dq=Fuente,+A.+(2003)+Does+Cohesion+Policy+Work%3F&ots=zlZCvWvejE&sig=gWZ6U5tNWZplfpT8NWjcBOR2SKg#v=onepage&q&f=false).

34. Galinienė B., (2007). *Ekonomikos modernizavimas: Nauji iššūkiai ir ekonominės politikos prioritetai*. Vilnius, p. 317.

35. Geyer R., (2000). *Explorating European Social Policy*. Cambridge: Policy Press, p.130.

36. Gižienė V., Simanavičienė Ž., (2009). *Žmogiškųjų išteklių ekonominis vertinimas*. *Ekonomika ir vadyba* Nr. 14. [žiūrėta 2010-12-17]. Prieiga per internetą: <http://www.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/ekovad/14/1822-6515-2009-237.pdf>.

37. Greenwood J., (1997). *Representing interests in the European Union*. London: Macmillan. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://148.201.94.3:8991/F?func=direct&_base=ITE01&doc_number=000113544.

38. Grušienė A., (2008). *Pagrindiniai veiksniai lemiantys ES struktūrinių fondų panaudojimo aktyvumą Mažeikių rajone*. *Vadyba*. Nr. 2/2008. Vakarų Lietuvos verslo kolegija. [žiūrėta 2009-12-

15]. Prieiga per internetą: <http://www.ceeol.com/aspx/issuedetails.aspx?issueid=8f45c120-e3aa-44b5-995d-8c308ece2be0&articleId=4b917810-88cf-49f8-8997-01565526adc6>.

39. Grundey, D., Sarvutyte M., (2007). *The Implications Of Financing Higher Education In The Context Of Labour Force Migration: The Case Of Lithuania*, Technological and Economic Development of Economy, vol. 13(3), p. 208-213.

40. *Ilgalaikė Lietuvos ūkio (ekonomikos) plėtotės iki 2015 metų strategija, (2004)* – Vilnius: Lietuvos mokslas. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://www.ukmin.lt/lt/strategija/ilgalaike_ukio.php.

41. Išoraitė M., (2005). *Socialinių paslaugų administravimas.*, Viešoji politika ir administravimas Nr. 12. Mykolo Riomerio Universiteto leidybos centras, p.163. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.tmi.lt/upload/iblock/21a/2005nr12.pdf>.

42. Jasiulevičius V., (2004). *Lietuvos ateitis pasaulio kontekste* (specialistų žvilgsnis). Vilnius.

43. Juknys R., (2007). *Nacionalinė darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimo ataskaita 2005-2007 m.*, Kauno Vytauto Didžiojo universitetas.

44. Kanopiene V., (2005). *Moterų užimtumas Lietuvoje: ES kontekstas*. Socialinis darbas (mokslo darbai) Nr. 4(2). Vilnius. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: [http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/Socialinis%20darbas/social_4\(2\)_tirazui.pdf#page=20](http://www3.mruni.eu/padaliniai/leidyba/Socialinis%20darbas/social_4(2)_tirazui.pdf#page=20)

45. Kanopienė V., (2006). *Lyčių ekonominiai vaidmenys*. Lyčių studijos ir tyrimai Nr. 2. Šiauliai: VšĮ Šiaulių universiteto leidykla.

46. Kardelis K., (2002). *Mokslinio tyrimo metodologija ir metodai*. Kaunas.

47. Kondrotaitė G., (2006). *Socialinės rizikos šeimos Lietuvoje: atvejo studija*. Filosofija. Sociologija Nr. 4, p. 55–60. Lietuvos mokslų akademijos leidykla. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil64/Fil_055_060.pdf.

48. Kraujelytė A., (2006). *Europos Sąjungos parama: Lietuvos galimybės*. Vilnius: Pilietinės visuomenės institutas.

49. Kuitinauskas M., (1998). *Socialinė atskirtis ir susietis – skurdo ištakos* [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil72/fil_032_044.pdf.

50. *LRV 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimas Nr. 1166* „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 31 d. nutarimo Nr. 649 „Dėl atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų“ pakeitimo“ (2003). Valstybės žinios Nr. 88-3999.

51. LRV 2004 m. rugpjūčio 11 d. nutarimas Nr. 950 „Dėl Priežiūros komiteto Lietuvos 2004–2006 metu bendrojo programavimo dokumento įgyvendinimo priežiūrai atlikti sudarymo“ (2004). Valstybės žinios, Nr.128-4598.

52. LRV 2005 m. balandžio 18 d. nutarimas Nr. 414 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 31 d. nutarimo Nr. 649 „Dėl Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų administravimo Lietuvoje“ pakeitimo“ (2005). Valstybės žinios, Nr. 51-1700.

53. LRV 2001 m. gegužės 31 d. nutarimas Nr. 649 „Dėl Atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų“ (2001). Valstybės žinios, Nr. 48-1676.

54. LRV 2004 m. rugpjūčio 2 d. nutarimas Nr. 935 „Dėl Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento patvirtinimo“ (2004). Valstybės žinios, Nr. 123-4486.

55. LR biudžeto sandaros įstatymo pakeitimo įstatymas (2004). Valstybės žinios, Nr. 4-47.

56. LRV 2001 m. gegužės 14 d. nutarimas Nr. 543 „Dėl Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų sudarymo ir vykdymo tvarkos patvirtinimo“ (2001). Valstybės žinios, Nr. 42-1455.

57. Lejour A. M., Solanic V, Tang Paul J.G., (2006). *EU Accession and Income Growth: An empirical approach*. CPB Discussion Paper No72, CPB Netherlands Bureau for Economic Policy Analysis. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.springerlink.com/content/9x8081h305635k84/>

58. Luobikienė I., (2006). *Sociologija: bendrieji pagrindai ir tyrimų metodika*. Kaunas.

59. Luobikienė I., (2009). *Krizės poveikis darbuotojų asmeniniam gyvenimui ir organizacijų veiklai*. Vadyba. Vakarų Lietuvos verslo kolegija. Mokslo tiriamieji darbai Nr.1 (14).

60. Marušaitienė D., (2007). *Profesinio rengimo ir verslo sąveika: teorinės įžvalgos*. Nr.13. Vutauto Didžiojo Universitetas.

61. Maruszewska K., Przybylska J., (2008). *International Migration as a factor of labour market competitiveness* [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://mikro.univ.szczecin.pl/bp/pdf/93/2.pdf>

62. Midelfart-Knarvik K. H., Overman H. G., (2002) *Delocation and European Integration: Is Structural Funding Justified?* // *Economic Policy* 35, October: 322-59. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.jstor.org/pss/1344769>

63. Mikulionienė S., (2005). *Socialinė atskirtis : sąvokos samprata ir vartoseną Lietuvoje*. Socialinis darbas (mokslo darbai) Nr. 4(2). Vilnius.

64. Nakrošis V., (2003). *Europos Sąjungos regioninė politika ir struktūrinių fondų valdymas*. Vilnius: Eugrimas.
65. Nakrošis V., (2003). *Lietuvos prisitaikymas prie ES sanglaudos politikos: ES įtaka ir prisitaikymo rezultatai bei padariniai*. Politologija., Nr. 4(32), p.37.
66. Nakrošis V., Jarmalavičiūtė N., Burakienė D., (2007). *Ką kaip ir kodėl vertiname?*, LR Finansų ministerija.
67. Norvilienė, V., (2003). *Ką duos moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas?* [žiūrėta 2009-01-15]. Prieiga per internetą: www.prizme.lt/straipsniai/straipsn.php?action=view&id=103&return_action=top_articles
68. *Pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumentą švietimui ir mokslui skirtos paramos rezultatų tyrimas* (2008). Vilnius. Švietimo ir mokslo ministerija. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: www.smm.lt.
69. Pilietinės visuomenės institutas (2006). *Europos Sąjungos parama: Lietuvos galimybės*, p.63. Vilnius.
70. Pruskus V., (2004). *Sociologija: teorija ir praktika*. Vilnius, p. 248.
71. Pukelis K., (2002). *Karjeros projektavimo gebėjimai žinių visuomenėje: nauji iššūkiai profesiniam konsultavimui ir karjeros planavimui*. Profesinis rengimas: Tyrimai ir realijos Nr.6, p. 35 - 43.
72. Puškorius S., (2002). *3 E koncepcijos plėtra*. Viešoji politika ir administravimas. Nr. 3 ISSN 1648-2603.
73. *Reform of the Structural Funds 2000-2006: Comparative Analysis* (June 1999)// [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.europa.eu.int/comm/employment&social/esf2000/regulations/comparative&analysis/en.pdf>.
74. Rakauskienė O.G., (2006). *Valstybės ekonominė politika*. Vilnius: Mykolo Riomerio universiteto leidykla.
75. Reingardienė J., (2004). *Europos lyčių lygybės strategija: kintančios lyčių politikos privalumai ir grėsmės Lietuvai, stojant į Europos Sąjungą: ekonominė, socialinė ir demografinė padėties analizė*. Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.
76. Valackienė A., Krašenkienė A., (2007). *Diskriminacijos raiška ir valstybės institucijos bei visuomeninis sektorius*. Filosofija. Sociologija T. 18. Nr. 2, p. 32–44. Lietuvos mokslų akademija.
77. Valkauskas R., (2005). *Statistika*. Vilnius: Vilniaus vadybos aukštoji mokykla.

78. Veebel V., (2005). *Spillover barrier in the process of European integration* [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://ec.ut.ee/ec/doc/Veng5.pdf>.
79. Viešosios politikos ir vadybos institutas (2007). *Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos panaudojimo priežiūros rodiklių tinkamumo įvertinimas*. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/lt/bpd/vertinimas>.
80. Viešosios politikos ir vadybos instituto vertinimas (2006). *Europos Sąjungos struktūrinių fondų poveikio užimtumui įgyvendinant Lietuvos 2004 – 2006 m bendrąjį programavimo dokumentą vertinimas*. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: <http://www.esparama.lt/lt/bpd/vertinimas>.
81. Viešosios politikos ir vadybos institutas (2008). *ES struktūrinės paramos, skirtos pagal Lietuvos 2004-2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą darbo jėgos kompetencijai didinti, efektyvumo vertinimas: rezultatai, kiekybiniai ir kokybiniai pokyčiai, rekomendacijos ateičiai*.
82. Viešosios politikos ir vadybos institutas (2008). *Europos Sąjungos struktūrinių fondų poveikio užimtumui įgyvendinant Lietuvos 2004–2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą vertinimas*. Galutinė ataskaita. Vilnius.
83. Vilpišauskas R. (2003). *Teisės integravimas į Europos integracijos tyrimus Lietuvoje: teisinio reguliavimo problematika stojant į ES*. Teisės problemos Nr. 4(42). [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/docs/esf_leaflet_lt.pdf.
84. Vitkus G., Deveikis L., (2001). *Europos Sąjunga ir Lietuva: plėtra, reformos ir ekonominiai santykiai*. Vilnius.
85. Vitkus G., (2002) *Europos Sąjungos enciklopedinis žinynas*, 2 leid. Vilnius: Eugrimas.
86. Tamašauskienė Z., Šileika A., Smolenskienė F., (2008). *Lietuvos aukštojo mokslo finansavimo problemos ir jų sprendimo kryptys*. Vadyba ir ekonomika: aktualijos ir perspektyvos Nr.1 (10), p.175-185. Šiauliai: Šiaulių Universiteto leidykla.
87. Tamavičiūtė V., (2003). *Europos Sąjungos ir valstybių narių kompetencijos pasiskirstymas*. Justitia Nr. 5(47). Vilnius.
88. Taljūnaitė M., (2004). *Pilietybė ir socialinė atskirtis šiuolaikinėje Europoje*. Filosofija. Sociologija. Nr. 4, p. 46-49. Lietuvos mokslų akademijos leidykla.
89. Tidikis R., (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, p. 626.
90. Stiglitz J., (2002). *Information and the Change in Paradigm in Economics*. American Economic Review 92, No. 3.

91. Šidlauskienė V., (2008). *Struktūrinių fondų panaudojimo poveikis lyčių lygybės politikos įtvirtinimui Lietuvoje, siekiant Europos Sąjungos lyčių lygybės strateginių tikslų tyrimo ataskaita*. Šiauliai. Šiaulių universiteto Lyčių studijų centras.
92. Šmidt V. P., (2004). *Tarptautinis požiūris į socialinės atskirties problemą*. [žiūrėta 2007-02-10]. Prieiga per internetą: www.msses.ru/win/faculty/socialwork/shmidt-exclusion-2004.doc.
93. Šmergelienė V., (2007) *Lietuvos kolegijų bendradarbiavimo žmogiškųjų išteklių plėtros dalyvių tinkle vertinimas*. Ekonomika. [žiūrėta 2009-12-15]. prieiga per internetą: <http://www.leidykla.eu/fileadmin/Ekonomika/80/70-83.pdf>.
94. Šutinytė R., (2006). *Suaugusiųjų tęstinio mokymosi situacija: dabartis ir perspektyvos*. Filosofija. Sociologija. Nr. 4. p. 37–41. Lietuvos mokslų akademijos leidykla. [žiūrėta 2009-12-15]. Prieiga per internetą: http://images.katalogas.lt/maleidykla/Fil64/Fil_037_041.pdf.
95. Žalimienė L., (2004). *Skurdo subkultūros ypatumai* (Socialinio darbo aspektas). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas.

PRIEDAI

ES struktūrinių fondų priemonės pagal BPD

ES struktūrinis fondas	Intervencijos sritys	Priemonės
Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)	Darbo vietų kūrimas gamybiniame sektoriuje, parama smulkiam ir vidutiniam verslui, investicijos į socialinę-ekonominę ir vietinę infrastruktūrą, technologijų plėtra	I prioritetas: Transporto infrastruktūros prieinamumo ir paslaugų kokybės gerinimas Energijos teikimo stabilumo, prieinamumo ir didesnio energetikos efektyvumo užtikrinimas Aplinkos kokybės gerinimas ir žalos aplinkai prevencija Sveikatos priežiūros įstaigų restruktūrizavimas ir modernizavimas
Europos socialinis fondas (ESF)	Užimtumą skatinančios aktyvios darbo rinkos politikos priemonės, socialinė integracija, švietimas ir profesinis rengimas	II prioritetas Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimo prisitaikyti prie pokyčių ugdymas Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje
Europos žemės ūkio garantijų ir orientavimo fondo Orientavimo skyrius (EŽŪGOF)	Kaimo plėtros priemonės (ūkių pertvarka, mokymas, perdirbimas ir rinkodara)	IV prioritetas Investicijos į žemės ūkio valdas Jaunųjų ūkininkų įsikūrimas Žemės ūkio produktų perdirbimo ir rinkodaros gerinimas Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas Miškų ūkis Leader + pobūdžio priemonė Mokymas
Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI)	Žuvininkystės sektoriaus pertvarkymo priemonės	IV prioritetas Veikla, susijusi su žvejybos laivynu Vandens išteklių apsauga ir plėtra, žuvininkystė, žvejybos uosto įrengimai, žuvų perdirbimas, rinkodara ir žvejyba vidaus vandenyse Kita veikla (susijusi su žuvininkyste)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis BPD

ESF priemonių tikslų, uždavinių ir veiklų sąsajas

Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas		
Priemonės tikslas	Siekiant mažinti nedarbą ir užkirsti kelią ilgalaikiam nedarbui, gerinti bedarbių užimtumo gebėjimus ir jų integraciją į darbo rinką.	
Priemonės uždaviniai	1. Plėtoti aktyvių darbo rinkos politikos priemonių taikymą, skatinti bedarbius ir tuos, kuriems gresia nedarbas, dalyvauti šiose priemonėse; (1) 2. Didinti darbo biržos sistemos institucinius gebėjimus. (2)	
Uždaviniai		
Veiklos sritys	<ul style="list-style-type: none"> aktyvių darbo rinkos politikos priemonių, leidžiančių didinti bedarbių užimtumo gebėjimus bei galimybes susirasti darbą, užtikrinančių nedarbo prevenciją, plėtra ir įgyvendinimas (profesinis informavimas, konsultavimas, orientavimas, profesinis mokymas, mokymo programų rengimas, pagalba įsidarbinant, vietinių užimtumo iniciatyvų projektai ir t. t.); 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> savarankiškos informacijos paieškos sistemų plėtra; 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> "mini" darbo biržų plėtra įmonėse, dėl struktūrinių pokyčių numatančiose atleisti daug darbuotojų; 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> darbo rinkos politikos programų efektyvumo tyrimai ir programų tobulinimas; 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> naujų paslaugų ieškantiems darbo ir darbdaviams teikimas, naujų metodų ir priemonių kūrimas ir diegimas darbo biržose; darbo biržos sistemos veiklos efektyvumo ir darbo kokybės gerinimas; darbo biržos administracinių gebėjimų stiprinimas; darbuotojų kvalifikacijos kėlimas ir kokybės valdymo sistemų įdiegimas. 	(2)
Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas		
Priemonės tikslas	Didinti verslo įmonių konkurencingumą visame Lietuvos ūkyje, investuojant į mokymą ir įgūdžių formavimą, kad darbuotojai prisitaikytų prie darbo rinkos pokyčių ir sparčiai kintančių darbdavių poreikių.	
Priemonės uždaviniai	<ul style="list-style-type: none"> Pasiekti, kad visų lygių specialistų mokymas atitiktų kintančius ekonomikos poreikius; (1) Tobulinti dirbančiųjų kvalifikaciją, kelti žinių lygį; (2) Stiprinti socialinę partnerystę; (3) Diegti naujas darbo organizavimo įmonėse formas, tokias kaip lankstus darbo organizavimas, darbas ne visą darbo dieną ir t. t. (4) 	
Uždaviniai		
Veiklos sritys	<ul style="list-style-type: none"> parama pramonės, verslo įmonių darbuotojų mokymui, kvalifikacijos tobulinimui ir perkvalifikavimui; mokymo darbo vietoje organizavimui; lanksčių darbo ir darbo organizavimo metodų diegimui; 	(1) (2) (4)
	<ul style="list-style-type: none"> parama valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų darbuotojų mokymui, kvalifikacijos tobulinimui ir perkvalifikavimui; lanksčių darbo ir darbo organizavimo metodų įdiegimui; 	(1) (2) (4)
	<ul style="list-style-type: none"> socialinės partnerystės plėtojimas; 	(3)
	<ul style="list-style-type: none"> gyventojų kompiuterinio raštingumo ugdymas; 	(1) (2) (4)
	<ul style="list-style-type: none"> gyventojų, gyvenančių probleminėse teritorijose ir tose, kuriose vyksta esminiai ekonominės veiklos pertvarkymai (pavyzdžiui, Ignalinos AE regionas) arba privatizuojamos valstybinės įmonės, perkvalifikavimas arba kvalifikacijos kėlimas. 	(1) (2) (4)
Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija		
Priemonės tikslas	Padėti mažinti socialinę atskirtį ir vykdyti jos prevenciją, skatinti lygias galimybes darbo rinkoje.	
Priemonės uždaviniai	<ul style="list-style-type: none"> Padidinti socialinės rizikos grupių integraciją į darbo rinką; (1) Skatinti moterų ir vyrų lygias galimybes; (2) Kurti sąlygas moterų reintegracijai į darbo rinką; (3) 	
Uždaviniai		
Veiklos sritys	<ul style="list-style-type: none"> profesinis orientavimas, informacijos karjeros klausimais teikimas; profesinis rengimas, perkvalifikavimas, kvalifikacijos kėlimas; 	(1) (3)
	<ul style="list-style-type: none"> mokslo ir studijų programų pritaikymas specialiems poreikiams; 	(1) (3)
	<ul style="list-style-type: none"> nuotolinio mokymo koregavimas pagal specialius poreikius; 	(1) (3)
	<ul style="list-style-type: none"> neįgaliųjų profesinės rehabilitacijos sistemos kūrimas; 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> socialinių užimtumo įmonių veiklos plėtra; specialistų rengimas ir jų kvalifikacijos kėlimas darbui su socialiai pažeidžiamais asmenimis, ypač su neįgaliaisiais; 	(1)

	<ul style="list-style-type: none"> • neįgaliesiems asmenims ir kitiems socialiai pažeidžiamiems asmenims taikomų aktyvios darbo rinkos politikos priemonių (naujų darbo vietų steigimas, užimtumo rėmimas, savo verslo plėtra, profesinis mokymas ir kt.) plėtra; 	(1) (2)
	<ul style="list-style-type: none"> • socialinės adaptacijos ir profesinės rehabilitacijos programos tokioms asmenų grupėms, kaip bausmę įkalinimo įstaigose atliekantys bei grįžę iš įkalinimo įstaigų asmenys, asmenys, priklausomi nuo psichotropinių medžiagų, etninių mažumų atstovai, pabėgėliai ir kiti asmenys; 	(1)
	<ul style="list-style-type: none"> • veikla, skatinanti lygias galimybes. 	(1) (2) (3)
Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo priemonės tikslas ir uždaviniai		
Priemonės tikslas	<ul style="list-style-type: none"> • Švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos sukūrimas ir geresnių sąlygų mokyti visą gyvenimą sudarymas. 	
Priemonės uždaviniai	<ul style="list-style-type: none"> • Suteikti galimybes kiekvienam jaunam žmogui įgyti jo gebėjimus atitinkantį išsilavinimą; (1) • Užtikrinti, kad švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistema atitiktų kintančius ekonomikos bei verslo poreikius; (2) • Sukurti švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo sistemos žmogiškąjį kapitalą; (3) 	
	•	Uždaviniai
Veiklos sritys	• nacionalinės kvalifikacijų sistemos plėtra;	(1)
	• mechanizmų, mažinančių „išskritimą“ iš bendrojo švietimo (nuosekliojo mokymosi) sistemos, kūrimas;	(1)
	• „antros galimybės“ sąlygų plėtojimas;	(1)
	• inovatyvių mokymo(si) metodų, mokymo priemonių ir formų kūrimas ir diegimas;	(1)
	• žinių ir kompetencijos vertinimo sistemos plėtra;	(1)
	• kokybės užtikrinimo sistemos plėtra;	(2)
	• praktinio mokymosi sistemos plėtra įmonėse;	(2)
	• mokymo(si) medžiagos sukūrimas ir publikavimas;	(2)
	• profesinio mokymo, aukštojo mokslo ir perkvalifikavimo programų plėtra bei atnaujinimas bei akreditavimas;	(2)
	• mokytojų rengimo sistemos plėtra;	(3)
	• profesinio orientavimo ir konsultavimo sistemos plėtra;	(3)
	• techninė pagalba (įskaitant tyrimus, studijas), rengiant projektą.	(1) (2) (3)
Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje		
Priemonės tikslas	Didinti mokslininkų gebėjimus plėsti mokslines žinias tarptautiniu lygmeniu (tai labai svarbu Lietuvos verslui ir pramonei) ir parengti specialistus, atitinkančius ekonomikos poreikius (galinčius taikyti inovacijas).	
Priemonės uždaviniai	<ul style="list-style-type: none"> • Kelti magistrantų ir doktorantų, mokslininkų ir tyrėjų kvalifikaciją ir palaikyti jų kompetenciją; (1) • Vykdyti numatytą mokslinių tyrimų ir eksperimentinę plėtrą (MTEP) prioritetinėse srityse; (2) • Sukurti MTEP vertinimo sistemą; (3) • Plėtoti ir tobulinti konkurencingą MTEP finansavimą; (4) • Skatinti mokslinės bendruomenės ir visuomenės dialogą. (5) 	
		Uždaviniai
Veiklos sritys	• magistrantūros, doktorantūros ir podiplominės studijos prioritetinėse MTEP srityse ir jų mobilumo užtikrinimas;	(1)
	• mokslininkų ir kitų mokslo darbuotojų, atitinkančių rinkos poreikius, ruošimas, jų kvalifikacijos tobulinimas bei perkvalifikavimas;	(1)
	• MTEP ekspertų rengimas	(3)
	• MTEP kokybės užtikrinimas mokslo ir studijų sistemoje;	(1) (4)
	• mokslo ir studijų institucijų informacinės sistemos ir duomenų bazių sukūrimas, tobulinimas ir stebėseną;	(1) (2)
	• žinių ir gebėjimų mokslo, technologijų, inovacijų srityse didinimas ir sklaida;	(1) (2) (5)
	• techninė pagalba (įskaitant tyrimus, studijas) rengiant projektą.	(5)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis BPD

ESF įgyvendinimo ir administravimo sistemos veiksmingumo tyrimo klausimynas

Klausimyno tikslas

Klausimynas yra skirtas magistrinio darbo tyrimui reikalingos informacijos surinkimui iš institucijų, atsakingų už ESF struktūrinių fondų administravimą Lietuvoje, atstovų bei socialių – ekonominių partnerių, dalyvavusių Lietuvos 2004-2006 m. Priežiūros komiteto veikloje.

Darbo autorė Jūsų prašo atsakyti į žemiau pateiktus klausimus ir garantuoja Jūsų atsakymų konfidencialumą. Šios apklausos duomenys bus analizuojami, apibendrinami ir panaudoti tik magistrinio darbo, analizuojančio ESF panaudojimą Lietuvoje ir jo tobulinimo kryčių vertinimui, atlikti.

Užpildytą anketą siųskite el. paštu loretosmail@gmail.com. Maloniai prašome atsakymus atsiųsti ne vėliau kaip 2009 m. gruodžio 25 d.

Iš anksto nuoširdžiai dėkojame už atsakymus ir sugaištą laiką.

ESF ĮGYVENDINIMO IR ADMINISTRAVIMO SISTEMOS VEIKSMINGUMAS

3. Kiek Jūs sutinkate / prieštaraujate žemiau pateiktiems teiginiams dėl ESF įgyvendinimo ir administravimo veiksmingumo? (*pažymėkite vieną iš atsakymų kiekvienam teiginiui*)

	Nepritariu	Iš dalies nepritariu	Iš dalies pritariu	Pritariu	Pastabos ir nuomonės pagrindimas
1. ESF įgyvendinimas vyko sklandžiai ir buvo valdomas efektyviai	☐	☐	☐	☐	
2. ESF administruojančioms institucijoms priskirtos funkcijos buvo tinkamos ir aiškios	☐	☐	☐	☐	
3. ESF administruojančių institucijų administraciniai gebėjimai įvairiais programos įgyvendinimo etapais buvo pakankami	☐	☐	☐	☐	
4. Iškilę ESF administravimo sunkumai buvo sprendžiami operatyviai ir tinkamai	☐	☐	☐	☐	
5. Sukurta įgyvendinimo priežiūros sistema veikė efektyviai ir užtikrino tinkamą įgyvendinamų priemonių priežiūrą	☐	☐	☐	☐	
6. ESF lėšų įsisavinimo sparta buvo pakankama	☐	☐	☐	☐	
7. Projektų atrankos kriterijai užtikrino tikslingą ir efektyviausią ESF lėšų panaudojimą užsibrėžtiems tikslams pasiekti	☐	☐	☐	☐	
8. SFMIS buvo tinkama priemonė paramos gavėjų įgyvendinamiems projektams prižiūrėti ir fiziniams įgyvendinimo rodikliams tikrinti	☐	☐	☐	☐	
9. ESF įgyvendinimo sistemoje partnerystės principas veikė tinkamai	☐	☐	☐	☐	
10. Pasiekti tikslai ir rezultatai atitinka planuotus ir tikėtinus lūkesčius	☐	☐	☐	☐	
11. ESF administravime (projektų ir programų vertinime bei viešiniame) naudojama pakankamai išorinių ekspertų	☐	☐	☐	☐	
12. ESF paramos įgyvendinimo metu viešinimui skiriama pakankamai dėmesio	☐	☐	☐	☐	

4. Kaip vertinate atskirų ESF administravimo funkcijas atliekančių institucijų darbo rezultatus atskirais programos įgyvendinimo etapais:

	Labai neefektyviai	Neefektyviai	Efektyviai	Labai efektyviai
<i>1. Projektų vertinimas</i>				
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	☐	☐	☐	☐
Centrinė projektų valdymo agentūra				
Švietimo ir mokslo ministerija	☐	☐	☐	☐
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	☐	☐	☐	☐
Finansų ministerija	☐	☐	☐	☐
<i>2. Paramos skyrimas ir paramos sutarčių sudarymas</i>				
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	☐	☐	☐	☐
Centrinė projektų valdymo agentūra	☐	☐	☐	☐
Švietimo ir mokslo ministerija				
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	☐	☐	☐	☐
Finansų ministerija				
<i>3. Projektų fizinių įgyvendinimo rodiklių priežiūra</i>				
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	☐	☐	☐	☐
Centrinė projektų valdymo agentūra	☐	☐	☐	☐
Švietimo ir mokslo ministerija				
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	☐	☐	☐	☐
Finansų ministerija				
<i>4. Projektų užbaigimo procesų koordinavimą</i>				
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	☐	☐	☐	☐
Centrinė projektų valdymo agentūra	☐	☐	☐	☐
Švietimo ir mokslo ministerija				
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	☐	☐	☐	☐
Finansų ministerija				

Ačiū už atsakymus!

ESF įgyvendinimo ir administravimo sistemos veiksmingumo tyrimo klausimyno vertinimo rezultatai

ESF SF administruojančių institucijų atstovų ir socialinių – ekonominių partnerių apklausos vertinimas. Vertinimo pradžioje buvo planuota atlikti 20 pusiau struktūrizuotus giluminių interviu su ESF SF administruojančių institucijų atstovais bei socialiniais-ekonomiais partneriais, tačiau dėl įvairių priežasčių buvo atlikta 17 (atsakomumas 85 proc.). Tada buvo atliktas interviu su atsakiusiais į anketos klausimus dalyviais.

Metodologijos paaiškinimas: respondentų atsakymai į anketos klausimus buvo ranguojami skalėje nuo 0 iki 1:

I.	Nesutinku <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0	Iš dalies nesutinku <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0.25	Iš dalies pritariu <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0.5	Pritariu <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 1	1
II.	Labai neefektyviai <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0	Iš dalies nesutinku <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0.25	Iš dalies pritariu <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 0.5	Labai efektyviai <hr style="border: none; border-top: 1px solid black; margin: 5px 0;"/> 1	1

Rezultatai:

I. ESF įgyvendinimo ir administravimo veiksmingumo įvertinimo rezultatai.

Vertinamas aspektas	Įvertinimas
1. ESF įgyvendinimas vyko sklandžiai ir buvo valdomas efektyviai	0.6
2. ESF administruojančioms institucijoms priskirtos funkcijos buvo tinkamos ir aiškios	0.8
3. ESF administruojančių institucijų administraciniai gebėjimai įvairiais programos įgyvendinimo etapais buvo pakankami	0.5
4. Iškilę ESF administravimo sunkumai buvo sprendžiami operatyviai ir tinkamai	0.6
5. Sukurta įgyvendinimo priežiūros sistema veikė efektyviai ir užtikrino tinkamą įgyvendinamų priemonių priežiūrą	0.4
6. ESF lėšų įsisavinimo sparta buvo pakankama	0.8
7. Projektų atrankos kriterijai užtikrino tikslingą ir efektyviausią ESF lėšų panaudojimą užsibrėžtiems tikslams pasiekti	0.5
8. SFMIS buvo tinkama priemonė paramos gavėjų įgyvendinamiems projektams prižiūrėti ir fiziniams įgyvendinimo rodikliams tikrinti	0.7
9. ESF įgyvendinimo sistemoje partnerystės principas veikė tinkamai	0.4
10. Pasiekti tikslai ir rezultatai atitinka planuotus ir tikėtinus lūkesčius	
11. ESF administravime (projektų ir programų vertinime bei viešiniame) naudojama pakankamai išorinių ekspertų	0.5
12. ESF paramos įgyvendinimo metu viešinimui skiriama pakankamai dėmesio	0.5

II. Atskirų ESF administravimo funkcijas atliekančių institucijų darbo rezultatų įvertinimas įvairias programos įgyvendinimo etapais.

	Įvertinimas
<i>1. Projektų vertinimas</i>	
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	0.5
Centrinė projektų valdymo agentūra	0.7
Švietimo ir mokslo ministerija	0.6
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0.7
Finansų ministerija	0.6

<i>2. Paramos skyrimas ir paramos sutarčių sudarymas</i>	
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	0.7
Centrinė projektų valdymo agentūra	0.6
Švietimo ir mokslo ministerija	0.5
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0.7
Finansų ministerija	0.6
<i>3. Projektų fizinių įgyvendinimo rodiklių priežiūra</i>	
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	0.6
Centrinė projektų valdymo agentūra	0.7
Švietimo ir mokslo ministerija	0.5
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0.7
Finansų ministerija	0.5
<i>4. Projektų užbaigimo procesų koordinavimą</i>	
Paramos agentūra Europos socialinis fondas	0.6
Centrinė projektų valdymo agentūra	0.7
Švietimo ir mokslo ministerija	0.8
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	0.7
Finansų ministerija	0.9

Paramos įgyvendinimo metu iškilusių sunkumų ir jų sprendimo būdų suvestinė

Problemos aprašymas	Sprendimo būdai
<i>Daugiapakopė paramos administravimo sistema ir sudėtingos projektų administravimo procedūros (daug laiko užimantys dokumentų derinimai ir sudėtingos projektų paraiškų ir administravimo dokumentų formos bei per plati dokumentacija; sudėtingos procedūros įtakojo tai, kad ženklūs ištekliai turėjo būti skiriami projekto rengimui ir administravimui, o ne pagrindinėms projekto veikloms įgyvendinti, lėmė projektų įgyvendinimo vėlavimą, pažeidimus ir su jais susijusių lėšų išieškojimą).</i>	<ul style="list-style-type: none"> •Atlikti BPD priemonių ir projektų, finansuojamų įgyvendinant šias priemones, administravimo ir finansavimo taisyklėse nustatytų projektų administravimo procedūrų keitimai; šių procedūrų supaprastinimas bei optimizavimas. •Vidinių projektų administravimo procedūrų pakeitimai. •Didesnio avanso projektų vykdytojams, susiduriantiems su projektams įgyvendinti reikalingų apyvartinių lėšų trūkumu, suteikimo tvarkos supaprastinimas. •Žmogiškųjų išteklių didinimas, mokymai BPD administruojančiose (įgyvendinančiose ir tarpinėse) institucijose. •Projektų, finansuojamų iš ESF, išlaidas pateisinančių dokumentų (gali būti teikiami ne visi išlaidas pateisinantys dokumentai, o jų suvestinė pagal nustatytą formą) teikimo su mokėjimo prašymais ir mokėjimo prašymų atrankinio tikrinimo tvarkų, patvirtinimas ir taikymas.
<i>Koordinavimo trūkumas paraiškų rengimo, vertinimo ir atrankos metu, ne visada aiškūs prioritetai, paraiškų vertinimo ir atrankos kriterijai.</i>	Tarpinė ir įgyvendinanti institucijos, iškilus neaiškumams teikdavo išaiškinimus įvairiais vertinimo klausimais.
<i>Netolygus projektų lėšų paskirstymas atskiruose regionuose.</i>	Problema buvo sprendžiama organizuojant informacinius, švietimo seminarus visoje Lietuvoje, teikiant individualias konsultacijas bei taikant betarpišką bendravimą visomis priemonėmis (telefonu, el. paštu) su potencialiais pareiškėjais. Siekiant efektyvesnio ir tolygesnio lėšų panaudojimo visoje Lietuvoje bei atskirose tikslinėse grupėse, taip pat būtina numatyti aiškią ir išsamią informacinio švietimo, pareiškėjų konsultavimo strategiją bei numatyti konkrečias jos įgyvendinimo priemones..
<i>Apyvartinių lėšų trūkumas, maži avansai, neaiški PVM kompensavimo tvarka, kainų pokyčiai rinkoje</i>	Buvo pakeistos BPD priemonių ir projektų, finansuojamų įgyvendinant šias priemones, administravimo ir finansavimo taisyklės, patvirtintos Lietuvos Respublikos finansų ministro 2004 m. sausio 28 d. įsakymu Nr. 1K-033, leidžiant projektų vykdytojams išlaidas apmokėti taikant ir sąskaitų apmokėjimo būdą bei numatant galimybę padidinti projektui gyvendinti skirtą paramos sumą, skiriant projektui įgyvendinti trūkstamas papildomas paramos lėšas. Problema buvo sprendžiama kiekvienu individualiu projekto įgyvendinimo atveju ieškant bendro sprendimo kartu su projekto vykdytoju.
<i>Projektų vykdytojų patirties stoka rengiant paraiškas ir numatant projekto rezultatus, pasiekimus, taip pat ir įgyvendinant pačius projektus.</i>	Menki ir labai nevienodi pareiškėjų administraciniai ir projektiniai gebėjimai, teisinės žinios, nesugebėjimas spręsti iškilusias problemas, nes daugeliui pareiškėjų projektų rengimas ir įgyvendinimas nebuvo tipinė veikla. Projektai buvo blogai suplanuoti veiksmų, laiko, išteklių atžvilgiu, kas lėmė dažnus projektų pakeitimus/modifikacijas projektų įgyvendinimo metu, reikalavo santykinai daugiau administruojančiųjų institucijų priežiūros ir išteklių, menka patirtis ir gebėjimai neleido tinkamai valdyti ir numatyti galimų projektų pakeitimų, susijusių su įvairiais projekto įgyvendinimo etapais, tikimybę. Projektų vykdytojai buvo konsultuojami ir jiems pravedami mokymo seminarai. Sprendžiant šią problemą buvo siekiama paprastinti keitimų derinimo su ESFA ir tarpinėmis institucijomis tvarką..
<i>Ilgos, sudėtingos viešųjų pirkimų procedūros, patirties, vykdant viešuosius pirkimus didesne apimtimi, stoka.</i>	Buvo privaloma derinti viešųjų pirkimų dokumentus su ESFA, taip užkertant kelią galimoms klaidoms ir pažeidimams viešųjų pirkimų srityje, Viešųjų pirkimų tarnybos prie LRV parengti dokumentai ir internetiniame puslapyje publikuoti pavyzdiniai pirkimo dokumentai palengvino ir pagreitino tokių dokumentų rengimą, sumažino klaidų lygį.
<i>Didelė darbuotojų kaita paramos lėšas administruojančiose institucijose.</i>	Didesni atlyginimai privačiame sektoriuje lėmė didelę darbuotojų kaitą ir naujai priimtų darbuotojų nepakankamą kompetenciją: paramą administruojančiose institucijose, kas įtakojo ilgesnį paraiškų vertinimą, sudėtingesnę projektų priežiūrą, ilgą problemų, susijusių su įgyvendinamais projektais, sprendimų laiką. Buvo vykdoma naujų darbuotojų paieška ir jų mokymai, didinamos darbo užmokesčiui skiriamos lėšos.

ESF fondo lėšų panaudojimo būklė 2004 - 2009 m. (mln. Lt)

BPD priemonės kodas ir investicijų sričių kodai	Priemonė/Investicijų sritis	Planuota panaudoti lėšų pagal 2009 06 30 d. galiojantį BPD priedą, mln. Lt					Panaudotos paramos lėšos, mln. Lt						
		iš visų šaltinių	Viso viešųjų lėšų	iš ES struktūrinių fondų lėšų	iš nacionalinių viešųjų lėšų	iš privačių lėšų	iš visų šaltinių	Viso viešųjų lėšų	iš ES struktūrinių fondų lėšų	iš nacionalinių viešųjų lėšų	iš privačių lėšų	proc. nuo visų viešųjų lėšų	proc. nuo ES struktūrinių fondų lėšų
1	2	3=4+7	4=5+6+7	5	6	7	8=9+12	9	10	11	12	13=9/5	14=10/5
Įsidarbinimo gebėjimų ugdymas	Darbo rinkos politika	127,93	127,93	95,95	31,98	0,00	128,01	128,01	96,01	32,01	0,00	100,06	100,06
Darbo jėgos kompetencijos ir gebėjimų prisitaikyti prie pokyčių ugdymas	Priemonė	219,64	219,64	164,73	54,91	0,00	228,9	228,9	165,56	63,34	0,00	104,22	100,50
	Darbo jėgos lankstumas, verslo veikla, inovacijos, informacinės ir ryšių technologijos (asmenys, įmonės)						162,39	162,39	116,06	46,69	0,00	73,93	70,45
	specifinis mokymas smulkaus ir vidutinio verslo srityje						65,99	65,99	49,11	16,52	0,00	30,04	29,81
	Specifinis mokymas turizmo srityje						0,52	0,52	0,39	0,13	0,00	0,24	0,24
Socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija	Priemonė	70,70	70,70	56,56	14,14	0,00	70,46	70,46	56,21	14,25	0,00	99,70	99,40
	Darbo jėgos lankstumas, verslo veikla, inovacijos, informacinės ir ryšių technologijos (asmenys, įmonės)						55,95	55,95	44,59	11,35	0,00	79,14	78,84
	Specifinis mokymas smulkaus ir vidutinio verslo srityje						14,51	14,51	11,61	2,9	0,00	20,53	20,53

BPD priemonės kodas ir investicijų sričių kodai	Priemonė/Investicijų sritis	Planuota panaudoti lėšų pagal 2009 06 30 d. galiojantį BPD priedą, mln. Lt					Panaudotos paramos lėšos, mln. Lt						
		iš visų šaltinių	Viso viešųjų lėšų	iš ES struktūrinių fondų lėšų	iš nacionalinių viešųjų lėšų	iš privačių lėšų	iš visų šaltinių	Viso viešųjų lėšų	iš ES struktūrinių fondų lėšų	iš nacionalinių viešųjų lėšų	iš privačių lėšų	proc. nuo visų viešųjų lėšų	proc. nuo ES struktūrinių fondų lėšų
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas	Priemonė						209,2	209,2	156,41	52,79	0,00	100,40	100,10
	Švietimo ir profesinio mokymo sistemos pritaikymas ne tik konkretaus sektoriaus įgūdžiams ugdyti (asmenys, firmos)	208,36	208,36	156,27	52,09	0,00	209,2	209,2	156,41	52,79	0,00	100,40	100,10
Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje	Priemonė						123,3	123,3	92,42	30,88	0,00	100,40	100,40
	darbo jėgos lankstumas, verslumą ugdanti veikla, inovacijos, informacijos technologijos ir telekomunikacijos (asmenys, firmos)	122,80	122,80	92,10	30,70	0,00	77,26	77,26	57,94	19,32	0,00	62,92	62,90
	tyrėjų rengimas						46,05	46,05	34,48	11,56	0,00	36,68	37,44
Programos viešinimas ir vertinimas	Priemonė	57,11	57,11	42,83	14,28	0,00	61,08	61,08	45,76	15,32	0,00	106,97	106,84
	Vertinimas						2,93	2,93	2,2	0,73	0,00	5,13	5,14
	Tyrimai	57,11	57,11	42,83	14,28	0,00	39,56	39,56	29,62	9,94	0,00	69,28	69,16
	Visuomenės informavimas						18,59	18,59	13,94	4,65	0,00	32,56	35,55
IŠ VISO ESF (EUR)		806,55	806,55	608,44	198,10	0,00	820,95	820,96	612,37	208,59	0,00	101,91	100,77
2 PRIORITETAS. ŽMOGIŠKŲJŲ IŠTEKLIŲ PLĖTRA		749,44	749,44	565,62	183,83	0,00	759,87	759,88	566,61	193,27	0,00	101,39	100,18
5 PRIORITETAS. TECHNINĖ PARAMA		57,10	57,10	42,83	14,28	0,00	61,08	61,08	45,76	15,32	0,00	106,97	106,84
IŠ VISO (BPD)		4167,19	4167,19	3090,85	1068,52	7,82	4426,85	4554,45	3211,81	1342,64	7,65	106,23	103,91

ESF lėšomis finansuotų aktyvių darbo rinkos priemonių efektyvumo tyrimo imtį sudarantys projektai

Projekto kodas	Projekto pavadinimas	Panaudota lėšų iš viso, Lt	ESF lėšos, Lt	Valstybės biudžeto lėšos, Lt	Projekto vykdytojo pavadinimas
1	2	3	4	5	6
BPD2004-ESF-2.1.0-03-06/0001-07	Integracijos į darbo rinką galimybių plėtra	69.085.021,93	59.854.237,82	9.230.784,11	Lietuvos darbo birža
BPD2004-ESF-2.1.0-01-04/0001-07	Bedarbių ir asmenų, įspėtų apie atleidimą, profesinio rengimo plėtra	20.928.983,50	17.734.904,24	3.194.079,26	Lietuvos darbo birža
BPD2004-ESF-2.1.0-01-04/0002-06	Bedarbių užimtumo rėmimas [bedarbių užimtumo rėmimas]	21.608.697,81	16.206.668,43	5.402.029,38	Lietuvos darbo birža
Iš viso pagal 2.1 priemonę		111.622.703,20	93.795.810,50	17826892,80	
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0004-02	Karjeros centras: interaktyvi platforma negalios ir karjeros suderinamumui konkurencingoje darbo rinkoje	699.904,88	422.995,58	276.909,30	Šiaulių darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0006-05	Neįgaliųjų (teismo psichiatrijos pacientų) galimybių dalyvauti darbo rinkoje didinimas, plėtojant profesinės reabilitacijos paslaugas Rokiškio psichiatrijos ligoninėje	384.987,28	275.031,09	109.956,19	Viešoji įstaiga Rokiškio psichiatrijos ligoninė
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0009-01	Neįgaliųjų profesinio orientavimo paslaugų sistemos tobulinimas ir kokybės didinimas Kauno regione.	330.279,35	240.223,48	90.055,87	Kauno darbo rinkos mokymo ir konsultavimo tarnyba
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0011-06	Profesinės reabilitacijos paslaugų teikimas VšĮ Trakų neįgaliųjų užimtumo centre	593.251,28	412.110,44	181.140,84	Trakų neįgaliųjų užimtumo centras
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0014-02	Priklausomybės ligomis nuo psichaktyvių medžiagų sergančių asmenų (paauglių nuo 16m. iki 18m. ir suaugusiųjų) socialinė-psichologinė reabilitacija, socialinės atskirties prevencija ir socialinė integracija.	432.750,11	266.200,04	166.550,07	Viešoji įstaiga „Tiesos spindulys“
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0015-06	Profesinės reabilitacijos paslaugų poreikio nustatymo sistemos tobulinimas. Specialistų, dirbančių darbingumo lygio ir profesinės reabilitacijos paslaugų nustatymo srityje kvalifikacijos tobulinimas ir įgūdžių ugdymas kaip poreikio nustatymo kokybės didinimo pagrindas	2.987.744,41	2.019.560,75	968.183,66	Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0019-07	Neįgaliųjų integracijos į darbo rinką galimybių didinimas plėtojant profesinės reabilitacijos paslaugas	595.413,76	336.331,01	259.082,75	Alytaus profesinio rengimo centras
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0034-03	Vieningos profesinės reabilitacijos paslaugų teikimo sistemos asmenims, turintiems fizinę negalią, tęstinė plėtra ir tobulinimas	905.553,93	546.132,45	359.421,48	Viešoji įstaiga Valakupių reabilitacijos centras
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0040-02	Neįgaliųjų profesinės karjeros padalinio Lietuvos reabilitaciniame profesinio rengimo centre sukūrimas	731.227,20	443.272,06	187.955,14	Lietuvos reabilitacinis profesinio rengimo centras

Projekto kodas	Projekto pavadinimas	Panaudota lėšų iš viso, Lt	ESF lėšos, Lt	Valstybės biudžeto lėšos, Lt	Projekto vykdytojo pavadinimas
1	2	3	4	5	6
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0046-05	Žmonių turinčių regėjimo negalią profesinės reabilitacijos ir integracijos į darbo rinką plėtra	375.650,92	220.291,58	155.359,34	Aklųjų ir silpnaregių paramos ir užimtumo centras „Ecce homo”
BPD2004-ESF-2.3.0-04-06/0047-07	Neįgaliųjų profesinės reabilitacijos specialistų bei novatoriškų neįgaliųjų profesinės reabilitacijos programų, užtikrinančių profesinės reabilitacijos ciklą parengimas	1.357.376,08	1.081.949,50	375.426,58	Šiaulių darbo rinkos mokymo centras
Iš viso pagal 2.3 priemonę		9.394.139,20	6.264.097,98	3.130.041,22	
IŠ VISO ESF		121.016.842,40	100.059.908,48	20.956.934,02	

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis 2009 m. spalio 18d. SFMIS duomenimis

Sutrumpinimų sąrašas

AB – akcinė bendrovė
 BPD – Bendrasis programavimo dokumentas
 BVP – Bendrasis vidaus produktas
 CPVA – Centrinė projektų valdymo agentūra
 d. – diena, dienos
 EEB – Europos ekonominė bendrija
 EK – Europos Komisija
 ERPF – Europos regioninės plėtros fondas
 ES – Europos Sąjunga
 ESF – Europos socialinis fondas
 ES-10 – naujosios ES valstybės narės, įstojusios į ES 2004 m. (Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija, Vengrija)
 ES-12 – naujosios ES valstybės narės, įstojusios į ES 2004 m. ir 2007 m. (Bulgarija, Čekija, Estija, Kipras, Latvija, Lietuva, Lenkija, Malta, Rumunija, Slovakija, Slovėnija, Vengrija)
 ES-15 – senosios ES valstybės narės (Airija, Austrija, Belgija, Danija, Graikija, Ispanija, Italija, Jungtinė Karalystė, Liuksemburgas, Nyderlandai, Portugalija, Prancūzija, Suomija, Švedija, Vokietija)
 ES-25 – ES valstybių narių sudėtis iki 2007 m.
 ES-27 – ES valstybių narių sudėtis po 2007 m., į ES įstojus Bulgarijai ir Rumunijai
 ESF – Europos socialinis fondas
 EUR – Eurais
 GPM – gyventojų pajamų mokestis
 LR – Lietuvos Respublika
 LRV – Lietuvos Respublikos Vyriausybė
 Lt – litas
 m. – metai
 mėn. – mėnuo
 mln. – Milijonas
 mlrd. – Milijardas
 MTEP – mokslinių tyrimų eksperimentinė plėtra
 pan. – Panašus, panašiai
 Pvz. – pavyzdžiui
 tūkst. – tūkstančiai
 UAB – uždaroji akcinė bendrovė
 VŠĮ – viešoji įstaiga
 VSDF – Valstybinio socialinio draudimo fondas
 SADM – Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija
 SFMIS – ES struktūrinių fondų ir ES sanglaudos fondo kompiuterinės informacinės valdymo ir priežiūros sistema
 ŠMM – Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija